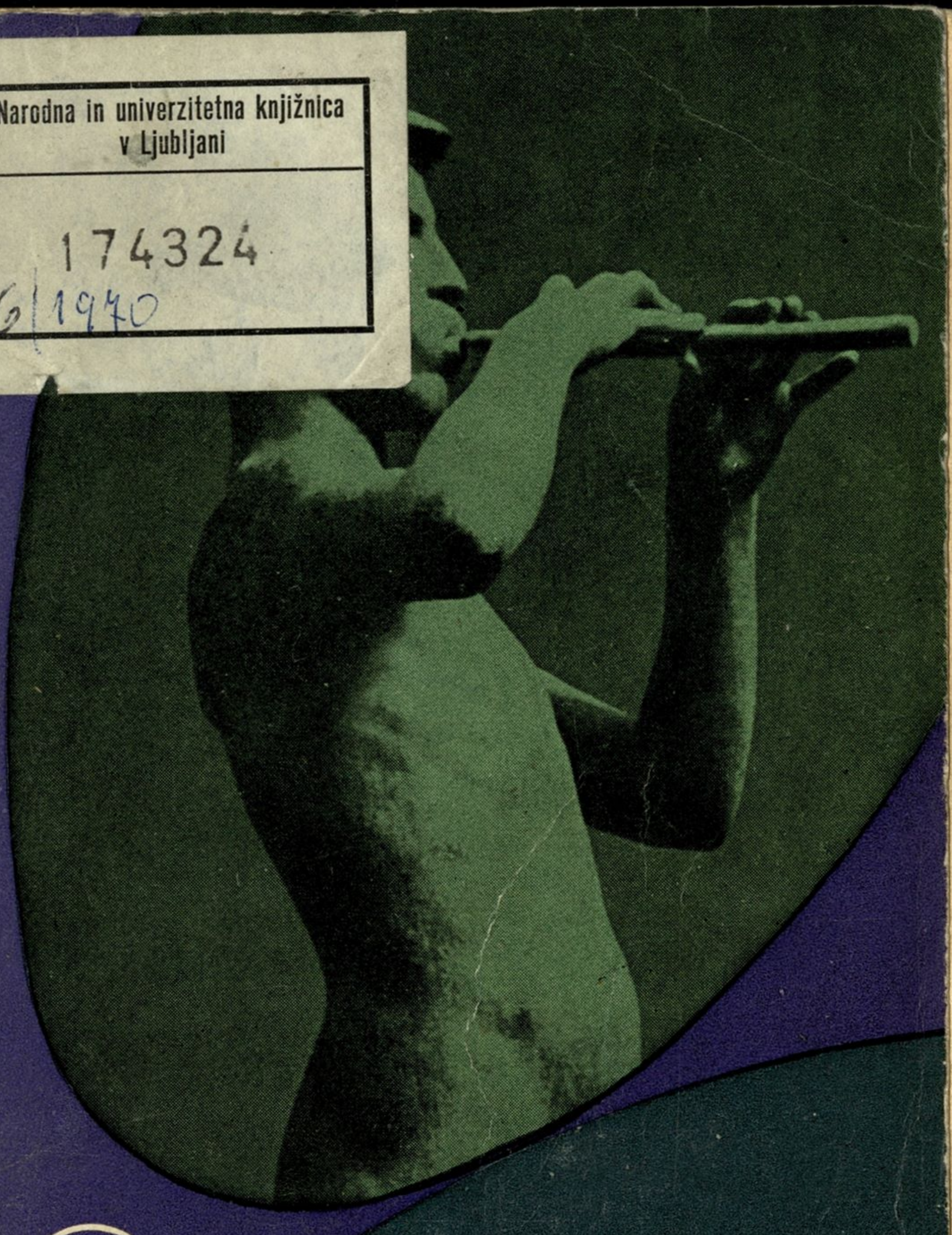
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

174324
6/1970

KOZMOS

L. M. ŠKERJANC

GLASBENI SLOVARČEK

KOZMOS

VI

ROMANA

LUCIJAN MARIJA ŠKERJANC

GLASBENI SLOVARČEK

V DVEH DELIH

IMENSKI — STVARNI

MLADINSKA KNJIGA V LJUBLJANI

1970

+174324

Druga, pregledana in izpopolnjena izdaja

174324

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani
0 3207/1970

Na ovitku je uporabljen posnetek »Pastirčka«, delo kiparja Zdenka Kalina iz l. 1945, na hrbtni strani pa francoska gravura iz XVII. stoletja »Muzikantova obleka«.

a

UVOD

Pričujoče delo, ki je v prvi vrsti namenjeno mladini, je po svoji tematiki enotno, tu pa razdeljeno v dva dela. Prvi, osebni del, obsega skladatelje, glasbene znanstvenike, pevce, dirigente, virtuoze — skratka, vse osebnosti, ki so svoje življenje in delo posvetile ustvarjanju ali poustvarjanju na področju glasbe. Tu so našteti in prav na kratko obravnavani vsi tisti, ki so bodisi po splošno utrjenem mnenju ali po piščevi osebni sodbi najvažnejši oblikovalci glasbe v zadnjih stoletjih ne glede na narodnost; seveda gre pri tem tudi domačim dolžni delež. Razume se, da je velika večina sodb precej subjektivna in avtorjeva želja ni bila, odreči se svojemu mnenju, kjer koli ga je bilo moč zagovarjati, ne da bi bili s tem prizadeti objektivno nesporni podatki; ti pa so vzeti iz glavnih leksikalnih del, ki so ob koncu knjige našteta.

Izbor imen je spričo tesno odmerjenega prostora in namena delal mnogo preglavic in kaže prav gotovo mnogo pomanjkljivosti. Pogosto je bila odločitev težka in dokaj jih je bilo zdaj sprejetih, zdaj spet zavrženih. Zlasti pri domačih reproduktivnih umetnikih je bila uvrstitev hudo kočljiva, saj sta položaj in pomen živečega interpreta še močneje podvržena kritiki kot pa ustvarjalno delo. Zato se avtor vnaprej opravičuje za vse nenamerne spreglede, opustitve in druge nevšečnosti, poudarjajoč, da to delo ne želi biti **znanstven** slovar, temveč priročnik o glasbi, namenjen mladim ljudem, ki bi se z njim želeli pobliže seznaniti s to umetnostjo in z njenimi ustvarjalci.

Drugi del knjige je tolmač strokovnih izrazov, domačih in tujih, ki jih pogosteje srečavamo v koncertnih in opernih razlagah, v ocenah in razpravah, slednjič tudi v prvem delu te knjige same in o katerih ni moč pričakovati, da jih pozna tudi mladi bralec, ki ni glasbeno izobražen. Seveda sta bili tudi tu izbira in obravnava gesel postavljeni pred nalogo, ki pri nas doslej še ni bila obravnavana; zato rešitev gotovo ni

popolna. Danes že sega glasba prek svojih ozkih, izključno umetniških mej v druga področja, ki so z modernim življenjem tesno povezana. Ni bilo vselej mogoče upoštevati vseh, pogosto zelo občutljivih stikališč; tedaj se je bilo pač odločiti, katero bo treba prezreti ali zanemariti. Pozornemu bralcu ne bo ušlo, da je bila dana prednost izrecno muzikalnim problemom.

K sestavi knjige so mnogi pomagali z nasvetom in delom; predvsem gre hvala založnici in njenemu uredništvu, nadalje profesorju Avguštinu Pirnatu, ki je rokopis in knjigo jezikovno pregledal, nato muzikologu profesorju dr. Krešimiru Kovačeviću iz Zagreba, ki je sodeloval že pri načrtu in tudi potem prispeval dosti podatkov in napotkov, slednjič pa Društvu glasbenih umetnikov Jugoslavije, glasbenemu oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice ter knjižnici Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Rokopis je bil zaključen 31. marca 1962 in podatki so preverjeni do tega dne.

K drugi izdaji

Ta izdaja je izpopolnjena in popravljena; podatki so preverjeni dne 31. marca 1969.

A

ADAM Adolphe-Charles, r. 1803 in u. 1856 v Parizu, nekoč znamenit francoski operni skladatelj in profesor kompozicije na pariškem konservatoriju; nekatera dela, kakor »Le postillon de Lonjumeau«, »Le Roi d'Yvetot« in »Si j'étais roi« (Če bi bil kralj) in pa balet »Giselle« še danes često izvajajo.

ADAM de la Halle, r. 1240, Arras (Francija), u. 1287 v Neaplju, najznamenitejši francoski trubadur, avtor slovite spevoigre »Le Jeu de Robin et de Marion«, ki je najboljši zgled trubadurske skladbe.

ADAMIČ Emil, r. 1877 na Dobrovi pri Ljubljani, u. 1936 v Ljubljani. Po poklicu osnovnošolski učitelj, v glasbi skoraj samouk, zavzema med našimi skladatelji zelo pomembno mesto tako po številu skladb kakor po njihovi pestrosti in bogastvu. Pisal je prvenstveno za zbore in je zapustil nad tisoč pesmi, ponajveč na besedila slovenskih pesnikov. Zlagal je tako v ljudskem duhu kakor tudi v visoko umetniškem, zelo zahtevnem slogu. Napisal je tudi nekaj orkestrskih del, tako suito »Iz moje mladosti« in »Tatarsko suito«. Za mali in šolski orkester je zložil »Tri turkestanske ljubavne pesmi«, »Otroško suito« in »Koroško suito«, za sam godalni orkester pa suito »Ljubljanski akvareli«; tu je v šestih stavkih muzikalno podal šest značilnih ljubljanskih slik. Njegove skladbe zajemajo tudi druga področja, tako komorno in klavirsko glasbo, tamburaški orkester, odrsko glasbo.

ADAMIČ Bojan, nečak prejšnjega, r. 1912 v Ribnici, se je posvetil filmski in zabavni glasbi ter je eden od pionirjev na tem področju pri nas.

ADDINSEL Richard Stewart, r. 1904 v Londonu, je postal svetovno slaven s svojo filmsko glasbo »Varšavski koncert«, ki šteje med najuspelejša dela te zvrsti.

ADLER Guido, r. 1855 v zaselku Ivančice na Moravskem (ČSSR), u. 1941 na Dunaju, eden najvidnejših avstrijskih glasbenih znanstvenikov, visokošolski profesor in izdajatelj monu-

mentalne zbirke del starih avstrijskih mojstrov »Denkmäler der Tonkunst in Österreich«. Napisal je mnogo knjig s področja glasbene zgodovine in estetike ter je bil prvoborec za slogovna raziskovanja, za katera je postavil temelje v knjigi »Der Stil in der Musik« (Slog v glasbi).

ALARD Delphine (Jean), r. 1815 v mestu Bayonne (Francija), u. 1888 v Parizu, violinist in slovit goslaški pedagog na pariškem konservatoriju. Napisal je tudi mnogo violinskih skladb, obsežno violinsko šolo in antologijo »Maîtres classiques du violon« (Klasični violinski mojstri), ki velja še danes kot zgledna.

ALBÉNIZ Isaac (Manuel Francisco), r. 1860 v kraju Camprodón (Španija), u. 1909 v zdravilišču Cambo-les-Bains (Francija). Nastopal je že s štirimi leti kot pianist na koncertih, trinajst let star pa že v Londonu in Liverpoolu; komaj 20 let star je že absolviral veliko koncertno turnejo po Južni Ameriki, Kubi in Meksiku. Nato se je nastanil v Parizu ter napisal več oper in še več španskih operet (zarzuelas), pesmi ter klavirskih skladb; le-te so skoraj popolnoma oslonjene na špansko folkloro ter so ponesle njegovo skladateljsko slavo po vsem svetu.

D'ALBERT Eugen (Francis Charles), r. 1864 v mestu Glasgow (Anglija), u. 1932 v Rigi (Latvija, SSSR), eden najznamenitejših klavirskih virtuozov v 19. stoletju, učenec Franca Liszta, čigar klavirsko-tehnično tradicijo je nadaljeval. Kot neprekosljiv pianist je z velikimi uspehi prepotoval cel svet, napisal pa je tudi mnogo, zdaj že skoraj pozabljenih klavirskih skladb. Največ skladateljskih uspehov je žel z opero »Nižava«, ki se še zdaj mnogo izvaja.

ALFANO Franco, r. 1876 v kopališču Posilippo (Italija), u. 1954 v letovišču San Remo; plodovit italijanski skladatelj in zapored ravnatelj konservatorijev v Bologni, Turinu in Pesaru. Zaupana mu je bila tudi dovršitev opere »Turandot« slovitega italijanskega opernega komponista Puccinija.

AMATI je priimek slavne italijanske goslaške družine, ki je delovala v mestu Cremona v 16. in 17. stoletju. Začetnik je bil **Andrea A.** (1535—1611), ki je v bistvu ustvaritelj prototipa današnje violine; sledili so mu **Antonio A.** (1555—1640), **Girolamo A.** (I., 1556—1630) in njegov sin **Niccolò A.** (1596

do 1684), ki je postal najslavnejši od vseh; njegove gosli se odlikujejo po fino izdelani obliki in sladkem, nežnem tonu. Njegov sin **Girolamo A.** (II., 1649—1740) se je odklonil od družinske tradicije izdelovanja gosli in se je nagnil močneje k načinu Stradivarija, ki je sam bil učenec njegovega očeta. Ročno izdelane gosli družine Amati imajo izredno visoko vrednost in so redke.

ANČERL Karel, r. 1880 v kraju Tucapy (ČSSR), učenec V. Talicha, je eden najvidnejših čeških dirigentov našega časa. Med drugo svetovno vojno je bil dosti preganjan zaradi svoje domovinske zavednosti in pogosto interniran v koncentracijskih taboriščih. Po osvoboditvi je postal vodja Češke filharmonije, gostuje pa tudi mnogo v tujini.

ANDA Géza, r. 1921 v Budimpešti, svetovno znan klavirski virtuoz.

ANDREIS Josip, r. 1909 v Splitu, r. prof. na Muzički akademiji v Zagrebu, stoji med vodilnimi jugoslovanskimi muzikologi. Izdal je mnogo glasbeno-zgodovinskih in estetskih knjig in študij, med njimi obsežno delo »Historija muzike« (nova izdaja v dveh delih). A. je bil tudi vodja redakcijskega odbora »Muzičke enciklopedije« (2 knjigi), ki jo je izdal »Leksikografski zavod FLRJ«. Pred kratkim je izšla njegova najnovejša knjiga »Vječni Orfej«, kot »uvod u muzičku umjetnost«.

ANSERMET Ernest, r. 1883 v kraju Vevey (Švica), u. 1969 v Ženevi, dirigent svetovnega slovesa, specialist za novejšo glasbo. Sprva je bil profesor matematike, kasneje se je šele posvetil glasbi. Ustanovil je vzorni radijski orkester »Orchestre de la Suisse Romande« v Ženevi. Bil je dolgo časa tudi glasbeni vodja znamenitega baleta Sergeja Djagileva, s katerim je prepotoval domala ves svet.

ANSORGE Conrad, r. 1862 v kraju Buchwald (Šlezija), u. 1930 v Berlinu, slovit nemški pianist, Lisztov učenec, ki se je posebno odlikoval v interpretaciji Beethovna, Schuberta, Schumanna in Liszta; bil je tudi — manj znani — komponist za klavir in komorne ansamble.

ARENSKI Anton Stepanovič, r. 1860 v Nižnjem Novgorodu (danes se mesto imenuje Gorki), u. 1906 v kraju Terioki (Finska). Učenec Nikolaja Rimskega-Korsakova, »očeta« ruske moderne, dirigent in profesor kompozicije na peterburškem

(leningrajskem), kasneje na moskovskem konservatoriju, bolj svetovljanski kot nacionalni komponist smeri Čajkovskega. Napisal je več oper, slovito glasbo k Puškinovi pesnitvi »Bahčisarajska fontana«, zlasti pa dosti značilnih klavirskih del. Za šolo je sestavil tudi učbenika harmonije in oblikoslovja.

ARMSTRONG Louis (Daniel, z vzdevkom »Satchmo«), r. 1900 v mestu New-Orleans (ZDA), »oče klasičnega jazza«, pevec in trobentač črnskega porekla. Še mlad je ustanavljal skupine godbenikov (»Hot Five«, »Hot Seven«, i. p.) in z njimi potoval po vsem svetu. Bil je med prvimi, ki so dali prednost v glasbi ritmu in njegovi oblikotvornosti; razvoj jazza, ki je pogosto spremenil svoj slog, je v glavnem njegova zasluga. Njegov vpliv na mlajše generacije glasbenikov je bil zelo velik in je prešel meje jazza ter prestopil v druga kompozicijska in interpretacijska področja.

ARNIČ Blaž, r. 1901 v Lučah, u. 1970 v Ljubljani, r. profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, eden vodilnih slovenskih simfoničnih skladateljev. Napisal je osem simfonij; prva med njimi je »Te Deum«, druga »Rapsodična«, tretja »Resurrectionis«, četrta »Duma« (z zborom v zadnjem stavku po Župančičevi pesnitvi), peta »Vojna in mir« (prav tako s solisti in z zborom v poslednjem stavku), šesta »Samorastnik« (avtobiografska), sedma »Simfonija dela« (za mali orkester s klavirjem) in osma »Na domači grudi«. Poleg simfonij je zložil več simfoničnih pesnitev (»Ples čarovnic«, »Povodni mož«, »Zapeljivec«, »Divja jaga«, »Pesem planin«, »Pričakovanje«, »Revolucija in preporod«, »Gozdovi pojejo«), ki jemljejo svojo poetično vsebino deloma iz ljudskega izročila, deloma po pesnitvah in romanih raznih domačih in tujih tvorcev. Mimo tega je napisal tudi več komornih del, med temi koncerte za violino, violončelo, »Trio« za violino, violončelo in klavir ter več drobnejših del za razne instrumente kakor tudi pesmi za glas in klavir ter zbore.

ARRAU Claudio, r. 1903 v mestu Chillán (Čile), čilenski pianist mednarodnega slovesa.

ASAFJEV Boris Vladimirovič, r. 1894 v Petrogradu (Leningradu), u. 1949 v Moskvi, vodilni ruski glasbeni znanstvenik. Preučevatelj ruske folklore (psevdonim Igor Gljebov), avtor več pomembnih biografij in muzikoloških knjig in vnet zago-

vornik socialističnega realizma v glasbi. Mimo tega je bil zelo plodovit skladatelj; napisal je 10 oper, 27 baletov, več simfonij in komornih del, ki pa so vsa skoraj že pozabljena.

ASTAIRE Fred, r. 1899 v mestu Omaha (ZDA), pianist, igralec, pevec, komponist in eden najznamenitejših plesalcev vsega sveta. Sodeloval je pri mnogih filmih in živi v mestu Los Angeles (Kalifornija), kjer se še danes udejstvuje v RTV.

ATTERBERG Kurt, r. 1887 v mestu Göteborg (Švedska), po poklicu radijski tehnik, si je zlasti z glasbeno-organizacijskim delom pridobil mnogo zaslug za razvoj glasbe na Švedskem in je postal med drugim tudi tajnik švedske Akademije za glasbo. Napisal je osem simfonij, pet oper, od katerih je na Švedskem zelo priljubljena »Fanal« (Svetilnik), dva baleta, štiri koncerte in več drobnejših skladb.

AUBER Daniel (François-Esprit), r. 1782 v mestu Caen (Francija), u. 1871 v Parizu, je bil sprva trgovec in se je šele pozno posvetil glasbi ter pod izposojenim imenom izdal več instrumentalnih koncertov: Kasneje je dosezal velike uspehe z operami, za katere mu je napisal besedila (librete) znameniti dramatik Scribe. Skupaj sta ustvarila okrog 40 oper. Od teh so še danes često izvajana dela »Fra Diavolo«, »Kronski diamanti«, »Manon Lescaut«, »Nema deklica iz Porticija« (La Muette de Portici); spričo revolucionarno navdahnjenega besedila ni zgolj naključje, da je prav na dan prve uprizoritve v Bruslju izbruhnila revolucija. Njegove opere so zgled za tako imenovano »veliko opero«, ki je dolga desetletja obvladovala francosko operno ustvarjanje in se še danes drži v repertoarju velike večine opernih odrov sveta.

AUBERT Louis (François-Marie), r. 1877 v kraju Paramé (Francija), pianist, pevec in skladatelj oper, baletov in simfoničnih skladb (slavna je njegova »Habañera«). Posebno bogat je v klavirskih delih in samospevih.

AUER Leopold (von), r. 1845 v kraju Veszprém (Madžarska), u. 1930 v mestu Dresden (NDR), pomemben madžarski violinist velikega slovesa, ki je živel v Petrogradu (Leningradu) in si pridobil mnogo zaslug v ruskem glasbenem življenju. Po oktobrski revoluciji se je preselil v New York in je začel delovati zlasti kot violinski pedagog; med njegove učence štejejo mnoge »zvezde« na ameriškem goslaškem nebu,

tako Samuel Dushkin, Miša Elman, Jaša Heifetz, Natan Milstein in Efrem Zimbalist.

AURIC Georges, r. 1899 v kraju Lodève (Francija), soustanovitelj znamenite »šestorice« francoskih modernistov (poleg njega so to Arthur Honegger, Louis Durey, Darius Milhaud, Francis Poulenc in skladateljica Germaine Tailleferre), ki je imela zelo ploden vpliv na razvoj francoske glasbe v prvi polovici 20. stoletja. Napisal je mnogo uspelih klavirskih skladb, baletov in filmske glasbe.

B

BACEWICZ Grażyna, r. 1901 v mestu Lódż (Poljska), poljska skladateljica in violinistka, ki komponira na podlagi poljske ljudske melodike, toda s sodobnimi kompozicijskimi prijemi. Napisala je doslej več simfonij, violinskih koncertov, klavirski in violončelski koncert, dve uverturi, balet »Od kmeta do kralja«, šest godalnih kvartetov in dosti druge komorne glasbe.

BACH Johann Sebastian, r. 1685 v mestu Eisenach, u. 1750 v Leipzigu (oboje Nemčija), eden največjih, če ne sploh največji skladatelj vseh dob in narodov, je izšel iz muzikalične rodovine, kjer so bili skoraj vsi člani skladatelji ali pa organisti. Njegovo zunanje življenje je potekalo skromno, a ne brez priznanj. Službboval je kot organist in kapelnik na raznih nemških dvorih in v raznih cerkvah, nazadnje kot kantor (pevovodja) v znameniti Tomaževi cerkvi v Leipzigu. Uveljavljal se je kot orgelski virtuoz in obenem je oskrboval svojega delodajalca, kneza ali cerkev, s primernimi skladbami za razvedrilo ali pa bogoslužje. Tako je v dolgem in neumornem življenju napisal mnogo velikih in malih del z vseh glasbenih področij, počenši z vsakdanjimi, uporabnostnimi in priložnostnimi deli vse tja do velikih, celovečernih oratorijev. Komponiral je za vse vokalne in instrumentalne zasedbe od samospevov do zborovskih skladb pa od klavirja do (takrat običajne) orkestrske zasedbe, skratka, za vsakogar in za vse ter za vse takrat uporabljane forme. V tem smislu je bil gotovo najbolj univerzalni komponist vseh časov. Njegov

kompozicijski slog ni bil posebno samonikel, temveč je združeval slogovne poteze prednikov in sodobnikov. Dosti je potoval, a nikoli prek (tedanjih) nemških mej. Bil je dvakrat oženjen in je imel 20 otrok, od katerih pa ga ni niti polovica preživela.

Iz njegove ogromne skladateljske zapuščine naj naštejemo le nekatera najpomembnejša dela: čez 200 klavirskih skladb, med njimi znamenito zbirko »Das wohltemperierte Klavier« (Dobro uglašen klavir — izraz se nanaša na takrat nov postopek klavirskega uglaševanja), dalje 16 koncertov za razne instrumente — od teh pa je dosti neizvirnih, prepisanih od drugih skladateljev po takratnem običaju; po šest angleških, oziroma francoskih suit, oziroma partit; cela vrsta fantazij, variacij, invencij in simfonij — le-te so bile takrat tudi krajše suitne skladbe; za orgle pa 145 koralov, po šest koncertov in sonat, partite, tokate, fantazije in fuge, 50 preludijev; okrog 20 koncertov za različne instrumente; okrog 200 cerkvenih kantat, nekaj oratorijev, maš in dva pasijona; 24 posvetnih kantat pa še velika vrsta manjših priložnostnih del; slednjič šest tako imenovanih brandenburških koncertov za (po večini) godalni orkester in štiri večstavčne uverture, pogosto tudi suite imenovane. Končno gre vsaj omeniti, da se je tudi izkazal kot »praktični teoretik« kot avtor velikih del »Das musikalische Opfer« (Glasbena daritev) in pa »Die Kunst der Fuge« (Umetnost fuge), v katerih je muzikalno razodel temelje svojega ogromnega znanja v kompoziciji nasploh.

Od Bachovih sinov so postali slavni komponisti **Karl Philipp Emmanuel** (1714—1788), **Johann Christoph Friedrich** (1732—1795) in **Johann Christian** (1737—1782). Dela teh skladateljev so svojčas zelo upoštevali in posnemali; kasneje pa so se morala umakniti mnogo bolj dognanim očetovim skladbam, ki so jih bili sodobniki in neposredni nasledniki domala skoraj pozabili.

BACKHAUS Wilhelm, r. 1884 v Leipzigu, u. 1969 v mestu Lugano (Švica), nemški klavirski virtuoz, sloveč po interpretaciji Beethovnovih in Brahmsovih del.

BADINGS Henk, r. 1907 v mestu Bandoeng (Java), skladatelj nizozemskega rodu, inženir, radijski tehnik, profesor

akustike, je komponiral dosti baletov, oratorijev in napisal knjige o nizozemski glasbi. Deloma se je posvetil elektronski glasbi.

BADURA-SKODA Paul, r. 1924 na Dunaju, pomemben sodobni pianist, posebno znan z gramofonskih posnetkov.

BAIRD Tadeusz, r. 1928 v kraju Grodzisko (Poljska), je eden od mlajših poljskih skladateljev, ki si je že utrl pot v tujino. Doslej je napisal več simfonij, klavirski koncert, uverturo »v starem slogu« ter več skladb za orkester, med njimi največ izvajano scenično glasbo »Colas Breugnon«. Njegov slog je bil prvotno nepretirano modernističen, kasneje pa se je nagnil k dvanajsttonski (dodekafonični) struji.

BALAKIREV Mili Aleksejevič, r. 1837 v Nižnjem Novgorodu (Gorkem), u. 1910 v Peterburgu (Leningradu). Samouk, ki se je prilično pozno posvetil glasbi ter postal vodja slovite »petke« ruskih skladateljev, h kateri so pripadali še Cezar Kjuj, Aleksander Borodin, Nikolaj Rimski-Korsakov ter Modest Musorgski. Bil je predvsem zelo uspešen organizator glasbe, ki je s svojo živo in zgovorno agitacijo največ pripomogel, da se je mladoruska skladateljska smer, temelječa na folklori, močno uveljavila. Napisal je dve simfoniji, tri uverture, ki jih je po uporabi ljudske motivike poimenoval »špansko«, »rusko« in »češko«, simfonični pesnitvi »Tamara« in »En Bohème« (na Češkem), slovito klavirsko fantazijo »Islamey« (z orientalsko motiviko), klavirski koncert in sonato in druge drobnejše skladbe. Tehten pomen za zbiratelje ruskega narodnega blaga je dobila njegova izdaja ruskih ljudskih pesmi, ki je postala vzor kasnejšim zbirkam te vrste.

BALOKOVIĆ Zlatko, r. 1895 v Zagrebu, u. 1966, eden prvih jugoslovanskih violinskih virtuozov, ki je zgodaj nastopil koncertantno kariero. Kot zbiratelj odličnih gosli je uvrstil v svojo zbirko med drugimi tudi Guarnerijevo violino »Kralj«. Med drugo svetovno vojno se je takoj postavil v vrsto prijateljev nove Jugoslavije ter s svojim delom prispeval k ugledu domovine v tujini (živel je v mestu Camden, ZDA).

BARANOVIĆ Krešimir, r. 1894 v Šibeniku, operni dirigent in komponist, ki sklada na podlagi ljudske motivike. Zaslovel je tudi v tujini kot avtor baleta »Licitarsko srce«,

napisal pa je tudi dosti scenične in filmske glasbe. Od osvoboditve dalje živi in deluje v Beogradu na vodilnih položajih v opernem in koncertnem svetu.

BARBER Samuel, r. 1910 v kraju West-Chester (ZDA), spada k najbolj vidnim sodobnim ameriškim skladateljem. Že zgodaj se je odlikoval in je dvakrat sproti prejel znamenito Pulitzerjevo glasbeno nagrado. Napisal je doslej dve simfoniji, več drugih orkestralnih skladb in tudi klavirska dela (sonate, koncerte, i. p.).

BARBIROLLI John (Sir, Giovanni Battista B.), r. 1899 v Londonu, eden največjih angleških koncertnih dirigentov. Njegove izvedbe velikih oratorijskih del od Purcella do Verdija so znamenite po svoji dognanosti.

BARRAUD Henry, r. 1900 v mestu Bordeaux (Francija), ravnatelj RTV-Paris, je zelo plodovit francoski skladatelj zmerne moderne usmerjenosti, ki je napisal štiri opere, tri simfonije in dosti druge simfonične glasbe, poleg tega pa več knjig iz glasbene estetike.

BARTÓK Béla, r. 1881 v kraju Nagyszentmiklós (zdaj v Romuniji), u. 1945 v New Yorku, najpomembnejši madžarski skladatelj bližnje preteklosti in hkrati eden najvažnejših modernistov svetovne glasbe. Po končani Glasbeni akademiji v Budimpešti je s prijateljem Zoltánom Kodályjem preromal Madžarsko in sosednje pokrajine in tako dodobra spoznal Madžarsko, slovaško in romunsko folkloro in jo predstavil muzikalnemu svetu v zelo uspelih priredbah. Nabral je prek 6000 folklornih zapiskov in bil sprva bolj znan kot zbiratelj ljudskega speva kakor kot skladatelj. Kasneje je mnogo koncertiral kot pianist in izvajalec lastnih skladb. Pred nacisti je zbežal v Ameriko, kjer pa je umrl precèj osamljen kmalu po koncu vojne.

Njegova muzikalna zapuščina obsega pantomimi »Čudežni mandarin« in »Leseni princ«, dalje celo vrsto simfoničnih in komornih del, klavirskih in violinskih koncertov ter priložnostnih kompozicij, v katere je rad vpletal ljudsko motiviko. Njegov slog temelji na novejši kompozicijski tehniki, ki vendarle najde mesto za čustveni izraz in temperamentne izbruhe, ki dajejo njegovi glasbi dramatično razgibanost in jo približujejo problematiki sodobnega življenja.

BAUMGARTNER Paul, r. 1903 v mestu St. Gallen (Švica), je zelo znan pianist, ki je mnogo koncertiral tudi pri nas in živi kot profesor na konservatoriju v mestu Basel (Švica).

BAX Arnold (Edward Trevor), r. 1883 v Londonu, u. 1953 v mestu Cork (Anglija), spada med najbolj izvirne angleške skladatelje iz polpretekle dobe. Doma je užival izredno velik ugled in je bil povišan v plemiča v dvorski službi kot »Master of the King's Musick« — starinski naslov glasbenega vodje na kraljevskem dvoru; to je bila v ostalem njegova prva in zadnja služba. Mnoga potovanja, zlasti po Irski, so njegovi glasbi donašala dosti pobud in domislekov. Napisal je 7 simfonij, več koncertov za razne instrumente, nekaj baletov, uvertur, simfoničnih pesnitev; od slednjih je zelo znana »Tintagel«.

BEECHAM Thomas (Sir), r. 1879 v kraju St. Helena pri Liverpoolu (Anglija), u. 1961 v Londonu, eden najpomembnejših angleških dirigentov našega stoletja, ustanovitelj londonskega filharmoničnega orkestra, po 2. svetovni vojni pa vodja poglavitnega londonskega simfoničnega orkestra »Royal Philharmonic Orchestra«, s katerim je tudi mnogo gostoval v tujini.

BEETHOVEN Ludwig van, r. 1770 v Bonnu, u. 1827 na Dunaju, je osrednja osebnost v glasbi zgodnjega 19. stoletja, posebno na simfoničnem področju. Njegovo nemirno, nikdar zadovoljno življenje, njegova naraščajoča oglušenost, njegov razburljivi temperament in ne nazadnje njegova sociološka razmišljanja so izzvala mnogo komentarjev, sentimentalnih, pa tudi osladnih romantičnih filmskih upodobitev. Njegova vse nadkriljujoča nadarjenost se je le počasi razvijala in uveljavljala in njegova zgledna vztrajnost ga je sčasoma usposobila za izražanje visokih etičnih misli z glasbo. Kmalu so tudi že njegovi sodobniki videli v njem edinstveno osebnost in nadvse pomembnega glasbenika. Pod njegovimi rokami so se dotlej krotke dvorjanske glasbene oblike začele spreminjati v velike in visoko pomembne forme in esejist Robert Haven Schauffler pravi po pravici: »Ob svojem začetku je našel glasbo priklenjeno na preteklost in na poseben razred človeške družbe, jo nato razvil v obče človeško in jo slednjič zapustil kot nadčloveško.« V resnici prizadevajo njegova poslednja

dela še danes poslušalcem nekaj preglavic in je verjetno, da je z njimi skušal izraziti marsikaj, kar je sicer glasbenemu izrazu nedostopno.

Beethoven ni bil sicer izredno ploden, pač pa skrajno vesten in tenkoslušen skladatelj. Njegovo življenjsko delo je devet simfonij (deseta je mladostno, skoraj pozabljeno delo). Tretja med njimi nosi vzdevek »Eroica«, šesta pa »Pastoralna«. Deveta prinaša v zadnjem stavku še 4 pevske solite in mešani zbor. Poleg simfonij so slavne njegove, deloma priložnostne uverture, dalje pet klavirskih in en violinski koncert, 17 godalnih kvartetov in druga komorna glasba, edina opera »Fidelio« (pogosto tudi »Leonora« imenovana), veliko število sonat in drobnejših del za klavir, violino, violončelo ter sorazmerno malo priložnostnih, manj pomembnih skladb, zlasti samospevov.

BEINUM Eduard van, r. 1900 v kraju Arnhem (Nizozemska), znamenit holandski dirigent in vodja amsterdamskega orkestra »Concertgebouw«. Poleg klasičnega in romantičnega repertoarja goji tudi sodobna dela in je pripomogel skladbam Bartóka, Šostakoviča in Szymanowskega do prvih izvedb na Nizozemskem.

BELLINI Vincenzo, r. 1801 v mestu Catania na Siciliji, u. 1835 v pariškem predmestju Puteaux, je bil znamenit operni skladatelj, čigar ariozno spevnost so sodobniki visoko cenili. Napisal je 11 oper, od katerih srečujemo opero »Norma« še danes često na odru najboljših opernih gledališč.

BENEDETTI-MICHELANGELI Arturo, r. 1920 v mestu Brescia (Italia), sodobni pianist svetovnega slovesa.

BENIĆ Vladimir, r. 1922 v Zagrebu, dirigent in direktor opere na Reki.

BERG Alban, r. 1885 in u. 1935 na Dunaju, je eden najvidnejših predstavnikov dvanajsttonske (dodekafonske) kompozicijske tehnike in eden redkih, ki je znal novi prijem združevati s pristnim muzikalnim čustvovanjem. Zapustil je sorazmerno malo skladb, predvsem dve operi: »Wozzeck« (pravzaprav Vojiček po socialni drami nemškega avtorja Georga Büchnerja) ter — nedokončano — »Lulu« po secesionističnem nemškem pesniku Wedekindu; dalje še nekaj orkestrskih in komornih del, med njimi znamenito »Lirično suito«

ter violinski koncert, ki po pravici velja kot eno najzrelejših del tega sloga.

BERGER Theodor, r. 1905 v avstrijskem mestecu Traismauer an der Donau, pomemben skladatelj in dirigent na Dunaju.

BERIO Luciano, r. 1925 v kraju Imperia Oneglia na italijanski rivieri, živi kot profesor in skladatelj v Milanu ter se v glavnem udejstvuje v eksperimentalni in elektronski glasbi.

BÉRIOT Charles (Auguste), r. 1802 v mestu Louvain (Belgija), u. 1870 v Bruslju, slaven belgijski violinski virtuoz, pedagog in avtor mnogih violinskih koncertov, ki jih še danes uporabljajo pri pouku obenem z njegovo veliko violinsko šolo in 5 zbirk goslaških etud.

BERLIN Irving, pravzaprav Israel Balin, r. 1888 v ruskem zaselku Temen, se je že kot otrok preselil v Ameriko in tam postal eden od »očetov jazza«, s tem da je organiziral skupino »Aleksander's Rag-Time-Band«, s katero je prepotoval skoraj ves svet. H. G. Osgood ga ceni »kot Bacha, Haydna, Mozarta in Beethovna jazza v eni osebi«, kar je gotovo malce pretirano. Napisal je poleg poljudnih popevk tudi še dosti filmske in scenske glasbe.

BERLIOZ Hector (Louis), r. 1803 v kraju La Côte Saint-André (Francija), u. 1869 v Parizu, začetnik tako imenovane »programske« simfonične glasbe, ki terja od vsake skladbe neko poetično vsebino. Po težkem življenjskem začetku je končno potoval po svetu kot dirigent lastnih skladb. Z mnogo ognjevitosti se je predal kompoziciji in napisal nekaj izredno na veliko zasnovanih simfoničnih del; v družini pa so ga zadeli kruti udarci usode in slednjič je umrl osamljen in razočaran. Napisal je vrsto danes skorajda pozabljenih oper, znameniti »Requiem«, več simfonij, med katerimi najbolj slovi »Fantastična«, sedem uvertur in nekaj manjših, priložnostnih del. Svoje mnogo občudovano poznavanje instrumentacije je strnjeno podal v knjigi »Traité de l'Instrumentation«, ki še danes velja kot temeljno delo na tem področju.

BERNSTEIN Leonard, r. 1918 v mestu Lawrence (ZDA), ameriški komponist, dirigent in pianist svetovne veljave. Njegove skladbe očitujejo poleg globoke simfonične resnobe

tudi nagnjenje k lahkoživi zabavni glasbi, zato je danes morda najbolj reprezentativni in največ izvajani skladatelj »novega sveta«. Zelo uspele so tudi njegove filmske kompozicije, kot dirigent pa je ena najvidnejših osebnosti v modernem koncertnem in opernem življenju.

BERSA Blagoje, r. 1873 v Dubrovniku, u. 1934 v Zagrebu, je bil prvi hrvatski komponist mednarodnega pomena. Njegova epska narava se močneje uveljavlja v simfoničnih skladbah kot v operi, čeprav je vložil ves napor v tri operna dela, ki pa jih danes ne srečavamo več na odrih. Od orkestralnih del zavzema častno mesto simfonična pesnitev »Sunčana polja«, s katero je postavil najlepši spomenik rodni Dalmaciji. Splošno znana je tudi njegova »Dramatična uvertura«.

BERTONCELJ Aci, r. 1939 v Ljubljani, slovenski pianist, ki je študiral doma pri Hildi Horak-Časovi, nato pa v tujini pri Carlu Zecchiju, Hansu Leygrafu in Pierru Sancanu ter po povratku v domovino začel koncertno kariero.

BETETTO Julij, r. 1885 in u. 1963 v Ljubljani, eden najvidnejših slovenskih opernih in koncertnih pevcev (»basso cantante«), ki je v svoji dolgoletni karieri v tujini in doma poustvarjal vse pomembnejše basovske vloge v svetovnem repertoaru. Več let je deloval na osrednjih operah na Dunaju in v Münchnu ter je bil tudi rektor ljubljanske Akademije za glasbo.

BIZET Georges (Alexandre-César-Léopold), r. 1838 v Parizu, u. 1875 v francoskem kraju Bougival, operni in simfonični skladatelj, ki je že zgodaj napisal več oper, od katerih sta danes znani le še »Lovci na bisere« in »Djamileh«. Tudi njegovi zadnji operi, »Carmen«, usoda sprva — pretežno zaradi revolucionarno-socialističnega besedila — ni bila naklonjena, danes pa velja kot vzor opernega ustvarjanja verističnega (realističnega) sloga. Poleg oper je pisal še druga scenična dela, tako znamenito glasbo k Daudetovi spevoigri »L'Arlésienne«, znana pa je tudi njegova edina simfonija ter uvertura »La Patrie«, ki je pravzaprav uvod v scenično glasbo k istoimenski Sardoujevi drami.

BJELINSKI Bruno, r. 1909 v Trstu, je ena vodilnih osebnosti v sodobni hrvatski glasbi. Njegove skladbe se izogibajo ekstremne modernistične smeri in so vedre, neobtežene, igrive.

Od njegovih večjih skladb je najpomembnejša »Mediteranska simfonietta«; napisal pa je tudi dve simfoniji, koncerte za klavir in za druge instrumente, več krajših orkestrskih del in nekaj zbirk samospevov.

BLACHER Boris, r. 1903 v kitajskem kraju New-chwang, sin rusko-nemških staršev, živi v Berlinu kot ravnatelj glasbene visoke šole. Po slogu skladanja je modernist, ki se posebno rad predaja ritmičnim komplikacijam. Napisal je mnogo del, med katerimi so najbolj značilne »Variacije na Paganinijevo témo«; zelo znana pa sta tudi oba njegova klavirska koncerta.

BLISS Arthur, r. 1891 v Londonu, velja za zelo domiselnega skladatelja, ki pogosto preseneča z nenavadnimi idejami. Tako v »Barvni simfoniji« (Colour Symphony), kjer pripada vsakemu stavku lastna barva in pomen. Napisal je poleg znanega klavirskega koncerta dosti scenične in filmske glasbe in drzni balet »Miracle in the Gorbals« (Gorbalsko čudo — Gorbals je predmestje Glasgowa). Bil je povišan v plemiča in nosi naslov »Master of the Queen's Music« (vodja kraljičine glasbe).

BLOCH Ernest, r. 1880 v Ženevi (Švica), u. 1959 v mestu Portland (ZDA), švicarski skladatelj židovskega rodu, ki je imel največ uspeha v Ameriki. Sprva je prodajal švicarske ure in šele prilično kasno se je jel uveljavljati kot muzik. Znal je v svoje skladbe vplesti mnogo značilnih židovskih napevov. Najbolj znana je njegova rapsodija »Schelomo« (Salomon) za violončelo z orkestrom; njegova je tudi simfonija »Israel« ter pomembni »Concerto grosso« (Veliki koncert).

BLOM Erie (Walter), r. 1888 v Bernu (Švica), angleški muzikolog in kritik, urednik 5. izdaje znamenitega glasbenega slovarja »Grove's Dictionary of Music and Musicians«; njegov je tudi priročnik »Everyman's Dictionary of Music« (Glasbeni slovar za vsakogar).

BLÜTHNER Julius, naziv nemške firme klavirjev po ustanovitelju (1842—1910). Njegovi sinovi so nadaljevali njegovo delo in dvignili izdelke na visoko stopnjo slovesa.

BOCCHERINI Luigi, r. 1743 v italijanskem mestu Lucca, u. 1805 v Madridu, je bil zelo slaven violončelist in avtor mnogih še danes pomembnih skladb za violončelo. Mnogo je potoval po svetu kot virtuoz in živel je več let na španskem,

kasneje tudi na pruskem dvoru kot dvorni skladatelj. Umrl je obubožan in razočaran, zapustil pa je mnogo ljubeznivih simfonij, koncertov in skladb za komorno zasedbo, vse v takrat modnem galantnem slogu.

BÖHM Karl, r. 1894 v Gradcu na Štajerskem, znamenit avstrijski dirigent mednarodnega slovesa, ki slovi zlasti po zgledni interpretaciji del Mozarta, Brucknerja in Straussa.

BÖSENDORFER je slavna avstrijska klavirska tvrdka, ki jo je ustanovil Ignaz B. (1796—1859) na Dunaju.

BOIELDIEU François-Adrien, r. 1775 v mestu Rouen (Francija), u. 1834 v kraju Jarcy blizu Pariza, slavljen kot operni skladatelj v dobi meščanske republike. Bil je profesor na pariškem konservatoriju in kasneje tudi njegov ravnatelj; vmes pa je bil šest let kapelnik na ruskem carskem dvoru v Peterburgu. Ustvaril je mnogo oper, ki so uspešno izpodrivale takrat prevladujočo italijansko operno smer. Najtrajnejši uspeh je imela opera »La Dame blanche« (Bela dama).

BOITO Arrigo, r. 1842 v Padovi, u. 1918 v Milanu, je bolj kot s svojimi operami (med njimi je najbolj znana »Mefistofele«) uspel s svojimi dognanimi libreti za Verdija. Doma je cenjen tudi kot pesnik s psevdonimom Tobia Gorrio.

BONDEVILLE Emmanuel, r. 1898 v francoskem mestu Rouen, pomemben francoski skladatelj in dolgoletni direktor pariške »Opéra comique«.

BORODIN Aleksander Porfirjevič, r. 1833 in u. 1887 v Peterburgu, je bil po poklicu kemik in je kot tak tudi ustanovil šolo za zdravnice, prvo te vrste v carski Rusiji. V znameniti ruski petorici skladateljev (gl. pod Balakirev!) je bil najmlajši in — po Lisztovem mnenju — najbolj nadarjen. Trajen sloves si je pridobil z opero »Knez Igor«: »Polovski plesi« so njen baletni vložek. Poleg te opere je še napisal tri simfonije (tretja je ostala nedokončana), simfonično sliko »Stepna slika iz Osrednje Azije«, dva godalna kvarteta in prav malo drobnejših skladb, kajti njegov poklic mu ni dopuščal, da bi se bil močneje posvetil glasbi.

BOROVSKI Aleksander Kirilovič, r. 1889 v mestu Ljepaja (Latvija, SSSR), ruski klavirski virtuoz svetovnega slovesa. Bil je do leta 1920 profesor na moskovskem konservatoriju, potem

pa se je kot emigrant naselil v Berlinu, od koder je mnogo koncertiral po vsem svetu.

BOUKOFF Yuri, r. 1923 v Sofiji, je bolgarski pianist mednarodnega imena, ki koncertira često tudi pri nas.

BOULANGER Nadia (Juliette), r. 1887 v Parizu, je ugledna kompozicijska pedagoginja; iz njene šole izhaja vrsta najbolj cenjenih komponistov, med njimi tudi nekateri Jugoslovani (Matičič, Prošev i. dr.). Je tudi direktor ameriškega konservatorija v mestu Fontainebleau blizu Pariza. — Njena sestra **Lilly B.** je bila skladateljica.

BOULEZ Pierre, r. 1925 v francoskem mestu Montbrison, spada med najbolj radikalne francoske moderniste, ki se je v glavnem posvetil eksperimentalni glasbi. Napisal je več skladb za glas(ove) in orkester, za klavir, komorni orkester, pa tudi etude iz »konkretne« glasbe; poleg tega pa več razprav s področja glasbene estetike. Upoštevan je tudi kot dirigent doma in na tujem.

BOULT Adrian (Cedric, Sir), r. 1889 v mestu Chester (Anglija), pomemben angleški dirigent, ustanovitelj radijskega orkestra pri BBC (British Broadcasting Corporation), vodil pa je tudi londonski filharmonični orkester. Napisal je tudi učbenik o dirigiranju in več krajših področnih člankov.

BRAHMS Johannes, r. 1833 v Hamburgu, u. 1897 na Dunaju, eden največjih skladateljev romantične smeri. S podporo skladatelja Roberta Schumanna se je že mlad uveljavil v nemškem glasbenem življenju. Njegovo življenje je potekalo mirno med Dunajem in Porečami (na Koroškem), kjer je ponavadi letoval. Napisal je 4 simfonije, 2 klavirska in 1 violinski koncert, 2 uverturi, mnogo komorne glasbe vseh zvrsti, po 3 godalne in klavirske kvartete, več sonat za violino, za violončelo, za klavir, prek 30 zvezkov samospevov s klavirjem, ter »Nemški rekviem« in manjša vokalno-instrumentalna dela. Njegov kompozicijski slog temelji na klasiki; preveva ga romantična čustvenost s prekipevajočo melodiko. V mnogem se je naslanjal na ljudsko pesem; odlične so njegove priredbe lužiško-srbskih in madžarskih napevov in plesov. Še danes je Brahms eden od največ izvajanih skladateljev vseh narodnosti in dob.

BRAJLOVSKI Aleksander, r. 1896 v Kijevu, rusko-francoski pianist svetovnega slovesa, specialist za dela Chopina, ki jih je v celoti predstavil ameriškemu občinstvu.

BRAVNIČAR Matija (Franc), r. 1897 v Tolminu, eden prvih slovenskih simfoničnih skladateljev. Napisal je dve operi (»Hlapec Jernej in njegova pravica«, »Pohujšanje v dolini šentflorjanski« — obe po Ivanu Cankarju), več simfonij, simfoničnih pesnitev in uvertur (»Hymnus slavicus«, »Kralj Matjaž«, »Kurent«), »Belokranjsko rapsodijo«, »Simfonično antitezo« ter nadvse uspelo »Slovensko plesno burlesko«, koncert za violino in orkester poleg manjših del za razne instrumente in pesmi. Sklada v svojstvenem, značilnem in zmerno modernističnem slogu, v katerega je — v zgodnjih delih — znal uspešno vpletati ljudsko tematiko. — Njegov sin

BRAVNIČAR Dejan, r. 1937 v Ljubljani, je violinski virtuoz in docent na Akademiji za glasbo v Ljubljani, učenec Karla Rupla, ki je izpopolnil svoje študije pri slovitem ruskem goslaču Davidu Ojstrahu v Moskvi.

BRIDGE Frank, r. 1879 v angleškem mestu Brighton, u. 1941 v letovišču Eastbourne, slovit virtuoz na violi ter plodovit komponist komorne glasbe. Napisal je štiri godalne kvartete, več simfoničnih pesnitev in vrsto samospevov, ki veljajo kot najboljša takšna dela v angleški glasbeni literaturi.

BRITTEN Benjamin, r. 1913 v angleškem mestu Lowestoft, učenec F. Bridgea, kateremu je posvetil svoje prvo pomembno delo »Variacije na témo Franka Bridgea« (za godala). Danes je najbolj prominentni angleški skladatelj zmerno moderne smeri, vedno samonikel in izviren, poln novih, presenetljivih, a tudi globoko občutenih domislekov. Napisal je več oper, med katerimi je najbolj znana »Peter Grimes«; dalje »Albert Hering«, »Ugrabitev Lukrecije«, priredba znane »Beraške opere« in razna druga odrska dela. Uveljavil se je tudi kot simfonik (»Pomladna simfonija« z zborom) in avtor dveh koncertov (za klavir, violino) ter nekaj komorne glasbe. Znamenita je vokalna suita »Illuminations« (Ujedanke) po pesnitvah francoskega dekadentnega pesnika Artura Rimbauda. Zelo priljubljena orkestrska suita je »Vodič po orkestru« za mladino, pri čemer zelo značilno in muzikalno predstavi poslu-

šalcem orkestrske instrumente v variacijskih oblikah na klasično témo H. Purcella.

BRKANOVIĆ Ivo, r. 1906 v Škaljarih, je hrvatski skladatelj nacionalne smeri, ki uvaja v svoja dela značilne posebnosti črnogorsko-primorske folklore. Napisal je dve operi, pet simfonij in dve simfonični pesnitvi; najbolj značilna od teh je druga z naslovom »Zemlja hrvatska — lik moje puntarske domovine«.

BRUCH Max, r. 1838 v nemškem mestu Köln, u. 1920 v kraju Friedenau blizu Berlina, je bil skladatelj poznoromantične smeri. Napisal je več svojčas zelo uspešnih oratorijev in dosti simfonične glasbe. Najdlje se je v repertoarju obdržal njegov violinski koncert, ki je še danes preizkusni kamen mladih violinistov, pa tudi fantazijo »Kol Nidrei« na židovske napeve za violončelo še dosti izvajajo.

BRUCHOLLERIE Monique de la, r. 1915 v Parizu, ena najznamenitejših sodobnih francoskih pianistk, ki je pogosto koncertirala tudi pri nas, specialistka za impresionistično in postimpresionistično klavirsko glasbo.

BRUCKNER Anton, r. 1824 v avstrijskem kraju Ansfelden, u. 1896 na Dunaju, spada med najbolj tehtne simfonike. Po poklicu je bil sprva organist, slednjič pa profesor za kompozicijo na dunajskem konservatoriju ter organist na cesarskem dvoru; proti koncu življenja je postal celo predavatelj muzikologije na univerzi in njen častni doktor. Zapustil je v vsem 122 skladb, od tega 11 simfonij (običajno znanih med njimi je devet), mnogo cerkvene in nekaj komorne glasbe. Bruckner je bil v bistvu romantik Wagnerjevega kova, ki je močno razširil in čustveno prenapolnil klasično simfonično obliko. Močno izvajajo njegova dela v deželah nemškega kulturnega območja, medtem ko je drugod redkeje na sporedu.

BRUČI Rudolf, r. 1917 v Zagrebu, skladatelj in direktor novosadske opere in glasbene šole Isidor Bajić, avtor simfonij, koncertov, baletov in kantat.

BÜLOW Hans (Guido Freiherr von), r. 1839 v Dresdenu, u. 1894 v Kairu, najpomembnejši nemški dirigent prejšnjega stoletja. Kot Lisztov učenec je bil klavirski virtuoz, kot dirigent pa se je dolgo skoraj popolnoma posvetil izvajanju del Richarda Wagnerja. Bil je zapored vodja filharmonij v Münch-

nu, Berlinu, Hamburgu, Peterburgu in Mannheimu. Zaslovel je tudi po skrbnih didaktičnih priredbah skladb drugih avtorjev.

BUKOVEC Vilma, r. 1920 v Trebnjem, operna pevka v Ljubljani, nosilka glavnih vlog za dramatični sopran.

BURGHAUSER Jarmil-Mihael, r. 1921 v češkem mestu Pisek, skladatelj in publicist v Pragi, je napisal pet simfonij in nekaj oper modernega, a ne pretiranega sloga. Živi v Pragi.

BUSCH Fritz, r. 1890 v nemškem mestu Siegen, u. 1951 v Londonu, nemški operni dirigent svetovnega slovesa. — Njegov mlajši brat **Adolf** (Georg Wilhelm) **B.,** r. 1891 (Siegen), u. 1952 v kraju Guildford (ZDA), je bil znamenit violinist in vodja po njem imenovanega godalnega kvarteta, s katerim je prepotoval ves kulturni svet.

BUSH Alan Dudley, r. 1900 v Londonu, angleški skladatelj in dirigent, avtor štirih oper in več simfonij ter koncertov, pisec didaktičnih priročnikov (Strogi kontrapunkt po Palestrini).

BUSONI Ferruccio (Benvenuto), r. 1868 v kraju Empoli (Italija), u. 1924 v Berlinu, eden najpomembnejših italijansko-nemških klavirskih virtuozov in zelo svojstven komponist, predhodnik moderne našega stoletja. Bil je tudi odličen improvizator in prireditelj skladb starejših mojstrov za sodobni klavir. Izdal je veliko klavirsko šolo in več etud za svoj študijski sistem.

C

CAGE John, r. 1912 v Los Angelesu, skladatelj ekstremne smeri in tonski eksperimentator, živi v New Yorku ter nastopa kot pianist po svetu, včasih tudi le izzivalno z močnim poudarkom na svojevrstnih domislicah.

CALLAS-MENEGHINI (pravzaprav Kalogeropulos) **Maria,** r. 1923 v New Yorku, grško-italijanska operna pevka, dramatični sopran, ki se je proslavila ne le kot nenadkriljiva interpretinja velikih opernih vlog, temveč tudi s svojimi nebrzdanimi izstopi, vtelešena operna primadona z vsemi vrlinami, a tudi z muhavostmi.

CAMERON Alexander, r. 1922 v irskem mestu Dundee, slovit sodobni violončelist, živi Londonu.

CAMPAGNOLI Bartolomeo, r. 1751 v kraju Cento pri Bologni (Italija), u. 1827 v kraju Neu-Strelitz (Nemčija), svojčas slovit italijanski violinist, ki je napisal mnogo, prvenstveno didaktičnih skladb za violino in mnogo uporabljano violinsko šolo.

CANIGLIA Maria, r. 1905 v mestu Napoli (Italija), znamenita operna pevka.

CAPET Lucien, r. 1873 in u. 1928 v Parizu, slaven francoski violinski virtuoz in pedagog. Z godalnim kvartetom, imenovanim po njem, je mnogo potoval po svetu in žel velike uspehe zlasti kot interpret Beethovnovih skladb (kvartetov). Posebno cenijo njegovo lokovno šolo, ki je odprla nove poglede na lokovno tehniko.

CAPLET André, r. 1878 v mestu Le Havre, u. 1925 v Neuilly-sur-Seine (Francija), francoski operni in koncertni dirigent, ki se je posebno zavzemal za skladbe Claudea Debussyja, čigar opero »Pelléas et Melisande« je ponesel tudi v Ameriko.

CAPUANA Franco, r. 1894 v mestecu Fano (Italija), pomemben dirigent v Rimu.

CARMIRELLI Pina, r. 1914 v italijanskem mestu Bari, ena najboljših italijanskih violinistk, ki pogosto koncertira tudi pri nas.

CARREÑO Teresa, r. 1873 v mestu Caracas (Venezuela), u. 1917 v New Yorku, ena najslavnejših pianistk 19. stoletja. Bila je tudi pevka in priložnostno celó dirigentka; v tretjem zakonu je bila poročena s pianistom E. d'Albertom.

CARUSO Enrico, r. 1873 in u. 1921 v Napoliju, najslovitejši tenorist svoje dobe, ki je skozi 30 let pel na vseh velikih svetovnih odrih. Znal je združevati dovršeno petje z dognano igro; njegove prve gramofonske plošče še sedaj obnavljajo.

CASADESUS, priimek rodbine glasbenikov, ki so izhajali prvotno iz Španije, a so kasneje povzeli francosko državljanstvo. Med njimi so posebno znani: **François-Louis C.** (1870 do 1954), skladatelj in operni dirigent; **Henri-Gustave C.** (1879 do 1947), violinist in član znamenitega kvarteta Capet; **Marius C.,** r. 1982, odličen violinist in vodja lastnega godalnega kvarteta; **Robert-Marcel C.,** r. 1899, pianist svetovnega slovesa in ravnatelj ameriškega konservatorija v kraju Fontainebleau blizu Pariza.

CASALS Pablo, r. 1876 v španskem kraju Vendrell, nesporno največji violončelist sveta, živi v prostovoljnem pregnanstvu deloma v francoskem mestecu Prades, deloma v otoškem mestu Puerto Rico (Amerika). Znal se je s nepojenljivo prizadevnostjo povzpeti do nepresegljivega mojstrstva in je vzor vseh violončelistov. Koncertiral je po vsem svetu in dolgo tudi sodeloval v mojstrskem klavirskem triu z violinistom Thibaudjem in pianistom Cortotjem. Kasneje se je z enako zavzetostjo posvetil dirigiranju in je v Barceloni ustanovil svoj orkester. Še danes nastopa v zatočišču Prades bodisi kot solist ali pa kot dirigent orkestra, v katerem sodelujejo najodličnejši solisti celega sveta. Festivali v tem kraju slovijo kot edinstveni. Casals je tudi komponist po večini še neizvedenih simfoničnih del in kompozicij za svoj instrument.

CASELLA Alfredo, r. 1883 v Torinu, u. 1947 v Rimu, eden najvidnejših pianistov in skladateljev iz polpretekle dobe, pobudnik moderne glasbe v Italiji in pobornik za razumevanje novejših glasbenih struj, zlasti impresionizma. Napisal je dve operi, patriotično rapsodijo »Italia« in mnogo drugih učinkovitih orkestrskih del. V preporodu italijanske glasbe v prvi polovici našega stoletja je igral najvažnejšo vlogo.

CASSADÓ Gaspar, r. 1897 v Barceloni, učenec Casalsa (gl. tam!), violončelist svetovnega formata in uspešen skladatelj za svoj instrument.

CASTRO je priimek argentinske rodbine glasbenikov, od katerih so najbolj znani: **José-Maria C.,** r. 1892, violončelist in skladatelj, **Juán-José C.,** r. 1895, svetovno znani dirigent, ki je večkrat obiskal tudi Jugoslavijo in čigar opera »Proserpina y el extranjero« (Prozerpina in tujec) spada med najboljša operna dela sedanjosti, in pa **Washington C.,** r. 1909, violončelist, dirigent in skladatelj, brat obeh prejšnjih.

CATALANI Angelica, r. 1780 v mestecu Sinigaglia (Italija), u. 1849 v Parizu, znamenita italijanska koloraturna pevka, enako neprekosljiva v petju kot v igri.

CAVAILLÉ je priimek francoske rodbine izdelovalcev orgel, katere najvažnejši član je bil **Aristide C.-Coll** (1811—1899). On je postavil največje in najznamenitejše pariške orgle ter napisal tudi teoretične spise o gradnji tega glasbila.

CEBOTARI Maria, r. 1910 v romunskem mestu Kišinjevu, u. 1949 na Dunaju, slovita sopranistka in članica mnogo opernih ansamblov. Zlasti je slovela v Mozartovih in (R.) Straussovih operah.

CELIBIDACHE Sergiu, r. 1912 v romunskem mestu Roman, zelo uspešen dirigent našega stoletja.

CHABRIER (Alexis) Emmanuel, r. 1841 v francoskem mestecu Ambert, u. 1894 v Parizu, se je šele po uradniški karieri odločil za glasbo in jo začel resno študirati pod vodstvom španskih, ruskih in poljskih emigrantov. Od njegovih del so znane štiri opere, od simfoničnih pa še vedno vžigajoča simfonična slika »España«, kjer je znal vplesti španske ljudske motive v tipično francosko obdelavo.

CHARPENTIER Gustave, r. 1860 v francoskem mestecu Dieuze, u. 1959 v Parizu, zelo učinkovit operni skladatelj, čigar mojstrska opera »Louise«, muzikalni roman iz pariškega malomeščanskega in umetniškega sveta, še danes vleče. Med mnogimi njegovimi orkestralnimi skladbami je še često čuti simfonično sliko »Vtisi iz Italije«.

CHAUSSON Ernest, r. 1856 v Parizu, u. 1899 v francoskem podeželskem mestu Limay kot žrtev kolesarske nezgode. Spadal je v Debussyjev krog, vendar je znal ohraniti dosti samostojno svojo osebno noto. Napisal je le malo del, med njimi pa še danes zavzema odlično mesto »Poème« za violino z orkestrom; takoj za to skladbo pa ima veljavo še (edina) simfonija.

CHAVEZ Carlos, r. 1899 v Mexico-City, je najbolj znani sodobni mehiški skladatelj, ki je znal predstaviti glasbo svoje domovine najširšemu krogu mednarodnega občinstva. Indijanec po materi, je kmalu začel zbirati indijansko folkloro, iz katere je potlej črpal mnogo motivike za lastne skladbe. Postal je ravnatelj mehiškega konservatorija, osnoval pa je tudi prvi mehiški simfonični orkester. Kot socialist je napisal programsko simfonijo »Proletarska« in »Republikansko uverturo«. Sicer stremi k abstraktni glasbi, kakor kažejo že naslovi »Exágonos« (šestorokotniki), »Polígonos« (mnogokotniki), »Espiral« (spirala) i. p.

CHERBULIEZ Antoine-Elisée, r. 1888 v alzaškem mestu Mulhouse, živi v Švici in je pomemben muzikolog. Napisal je dosti razprav, biografij in folklornih študij.

CHERUBINI Luigi (Maria Carlo Zenobio Salvatore), r. 1760 v Firencah, u. 1842 v Parizu, je ena najmarkantnejših glasbenih osebnosti, ki je skozi mnoga desetletja uravnavala pariško glasbeno življenje kot ravnatelj konservatorija. Med sodobniki je bil nadvse cenjen in celó Beethoven ga je visoko spoštoval. Kot slovit kontrapunktik je napisal znani učbenik te kompozicijske metode; poleg tega pa je bil zelo plodovit in zgleden skladatelj mnogih posvetnih in cerkvenih del. Obogatil je tudi simfonično glasbo z mnogimi vzornimi in dognanimi skladbami.

CHOPIN Frédéric François, r. 1810 v zaselku Żelazowa Wola na Poljskem, u. 1849 v Parizu, genialni klavirski poet in prvi svetovno znani poljski komponist. Komponiral je izključno le za klavir ter je znal združiti značilnosti izvirne poljske ljudske glasbe (njegova mati je bila Poljakinja, oče pa Francoz) z uglajenostjo in oblikovno zaokroženostjo francoskega okusa. Bil je »čudežen otrok« in v varšavskih aristokratskih krogih so ga radi občudovali. Bil je navdušen Poljak, ki ni prebolel usodnega izida večstoletnega poljsko-ruskega konflikta, ki je zlomil tudi njega in ga pregnal iz domovine. Našel je dosmrtno zatočišče v umetnost goječem pariškem vzdušju, kjer se je bogata poljska emigracija rada potrudila zanj. Ostal je tam do smrti, na videz kot zmage vajeni salonski lev, v resnici pa kot melanholični pregnanec; le poredko je izdal svoja globlja čustva poljskemu pesniku Adamu Mickiewiczu, ki je z njim delil nehvaležno emigrantsko usodo. Napisal je okoli 70 dognanih opusov, po veliki večini idealiziranih plesnih oblik, kot so valčki, mazurke, poloneze, pa tudi samostojnih večjih form koncertov, sonat, etud, skercov, impromptujev, nokturnov, balad in miniaturnih, a do skrajnosti napetih preludijev. Njegov vpliv na kompozicijsko tehniko je preko romantike segel v impresionizem (zlasti v ruski inačici te najmočnejše veje pozne romantike) in je še danes občuten zlasti v dodekafonski glasbi. Tako je Chopin gotovo eden najjačjih oblikovalcev muzikalnega razvoja ne le v klavirski glasbi, temveč sploh.

CIGLIČ Zvonimir, r. 1921 v Ljubljani, spada med tiste slovenske glasbene tvorce, ki si brez ozira na razne slogovne

struje oblikujejo svojstven glasbeni izraz. Napisal je simfonijo, koreografsko simfonično pesnitev »Obrežje plesalk« (po pesnitvi češkega pesnika Jana Havlase), »Simfonične skice«, »Concertino« za harfo ter več drobnejših skladb.

CIKKER Jan, r. 1911, je pomemben slovaški sodobni skladatelj, ki gradi svoja dela na izvirni slovaški tematiki. Značilni za ta slog sta skladbi »Slovaška suita« in »Idila«, obe za orkester.

CILENŠEK Jan, r. 1913 v kraju Velika Dubrava pri Budyšinu (NDR), profesor in rektor glasbene akademije v Weimaru (NDR), je po rodu Slovenec iz Liboj pri Celju. Zgodaj se je njegov oče preselil v Nemčijo in njegov sin je postal slaven kmalu po 2. svetovni vojni. Napisal je pet simfonij, od katerih je druga posvečena spominu buchenwaldskih žrtev. Po usmerjenosti je zmeren modernist, ki posveča več skrbi vsebinski odtehtanosti kot zunanjemu blesku. Mimo simfonij ima še klavirski, orgelski, violinski in violončelski koncert.

CIMAROSA Domenico, r. 1749 v italijanskem mestecu Aversa, u. 1801 v Benetkah, je eden najuspelejših predstavnikov italijanske komične opere. Zložil jih je okoli 80, med njimi pa še danes slovi »Il matrimonio segreto« (Tajna poroka). Poleg teh ima še tudi nekaj oratorijev in maš, 32 klavirskih sonat in druga dela. Njegov slog je lahkoten in eleganten, zaradi česar so ga radi vzporejali Mozartu.

CIPCI Jakov, r. 1901 v Splitu, je bil dirigent Slovenske filharmonije in ravnatelj mariborske opere, specialist za italijansko opero. Mnogo slovenskih simfoničnih del je vzorno vodil na mnogih koncertih doma in na tujem od osvoboditve dalje.

CIPRA Milo, r. 1906 v (bosenskem) Varešu, je pomemben hrvatski skladatelj in profesor na Glasbeni akademiji v Zagrebu. Napisal je dve simfoniji, simfonieto, dosti odrske in filmske glasbe, štiri godalne kvartete in druga komorna dela. Na vokalno-instrumentalnem področju je najbolj znano delo »Kantata o človeku«.

CLEMENTI Muzio, r. 1752 v Rimu, u. 1832 v angleškem kraju Evesham, slovit italijanski pianist in skladatelj za svoj instrument, čigar etude še danes uporabljajo pri klavirskem pouku.

CLIBURNE (Harvey Lavan Jr., van), r. 1934 v kraju Shrevport (ZDA), eden največjih klavirskih virtuozov sedanjosti, prvonagrajenec velikega mednarodnega pianističnega tekmovanja v Moskvi (1958).

CLUYTENS André, r. 1905 v belgijskem mestu Anvers (Antwerpen), francoski dirigent svetovnega slovesa, vodja orkestrov pariške Velike in Komične opere ter orkestra Konservatorijske družbe (Orchestre de la Société des Concerts du Conservatoire) v Parizu, s katerim je prepotoval domala ves svet s programom iz novejše francoske orkestrske literature.

COATES Albert, r. 1882 v Peterburgu, u. 1953 v kraju Milnerton (Južna Afrika), angleški dirigent, ki je uvedel rusko simfonično glasbo na angleške in južnoafriške koncertne odre.

COLONNE Edouard (pravo ime Judas Colonna), r. 1838 v mestu Bordeaux, u. 1910 v Parizu, francoski dirigent, violinist in skladatelj, ki je zlasti podpiral izvedbe še neznanih avtorjev.

COMBARIEU Jules, r. 1859 v francoskem mestu Cahors, u. 1915 v Parizu, francoski muzikolog na Collège de France, avtor številnih knjig in razprav s področja glasbene zgodovine in estetike.

COPLAND Aaron (pravi priimek: Kaplan), r. 1900 v mestu Brooklyn (ZDA), vodilni ameriški skladatelj sedanjosti, učenec Nadie Boulanger (gl. tam!) v Parizu, važen kot skladatelj in pionir tipično ameriškega muzikalnega sloga, v katerega je vpleten tudi jazz. Napisal je mnogo skladb, med katerimi pa so najbolj znani baleti in filmi; od simfoničnih del prednjači »El Salón México«, ki je tudi prirejen za balet.

COPPOLA Piero, r. 1888 v Milanu, eden najpomembnejših italijanskih dirigentov polpretekle dobe, posebno uvaževan kot interpret impresionističnih skladb.

CORELLI Arcangelo, r. 1653 v italijanskem mestecu Fusignano, u. 1713 v Rimu, pomemben italijanski predklasik in violinist. Bil je v službi pri kardinalu Ottobuonu, a v svojem stanovanju si je sčasoma prihranil veliko premoženje v dragocenih slikah. Komponiral je samo za godala in je izdal šest zvezkov skladb, v katerih vlada popolno ravnotežje med vsebino in sredstvi izražanja.

CORTOT Alfred (Denis), r. 1877 v švicarskem mestu Nyon, u. 1962 v Lausanne, eden največjih francoskih pianistov. Proslavil se je zlasti z ogromnim repertoarjem, ki je segal od predklasikov prek klasikov in romantikov k impresionistom. Napisal je tudi več knjig in komentarjev k raznim skladbam in izdal vzorno edicijo vseh Chopinovih del. Svoja bogata izkustva je zajel v knjigah »Musique française de piano« in v klavirski šoli »Principes rationels de la technique pianistique«.

COUPERIN je priimek francoske družine glasbenikov, od katerih je bil najpomembnejši **François C.** (1668—1735) z vzdevkom »Le Grand« — véliki, klavecinist in komponist, pa tudi dvorni kapelnik in organist. Zapustil je 240 skladb za klavir (clavecin), zbranih v 27 suitah; vsaka prilično drobna skladba ima poetičen naslov, ki se včasih nanaša na osebe, dogodke ali doživetja. Poleg teh je napisal še tudi več koncertov, kantat, motetov in maš ter teoretično delo »L'Art de toucher le clavecin« (Umetnost igre na klavičembalo), prvo pravo klavirsko šolo.

CRAMER je rodbinski priimek številnih nemških glasbenikov, od katerih je ostal najbolj znan **Jean-Baptiste C.** (1771 do 1858), pianist svetovnega slovesa in plodovit skladatelj, čigar klavirske etude so še danes zelo cenjene.

CUI César — gl. Kjuj!

CURZON Clifford, r. 1907 v Londonu, angleški pianist svetovnega pomena, član edinburškega festivalnega klavirskega kvarteta, ki ga sestavljajo poleg njega violinist Szigeti, violist Primrose in violončelist Fournier.

CVEJIĆ Biserka, r. 1923 v Jasenicah pri Splitu, mezzosopranistka, operna in koncertna pevka v svetovnem merilu.

CVEJIĆ Žarko, r. 1907 v Banoštru, basist, prvak beograjske opere, operni in koncertni pevec velikega formata.

CVETKO Dragotin, dr., r. 1911 v Vučji vasi pri Ljutomeru, muzikolog in predstojnik muzikološkega oddelka na Univerzi v Ljubljani, r. član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, avtor mnogih knjig s področja glasbene zgodovine, esejev, razprav, med katerimi zavzema posebno mesto »Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem« (v treh knjigah, strnjeno tudi v francoščini). — Njegov brat

CVETKO Ciril, r. 1920 v Vučji vasi, je operni in koncertni dirigent v Ljubljani.

CZERNY Carl, r. 1791 in u. 1857 na Dunaju, avstrijski pianist, avtor najbolj obsežne zbirke klavirskih vaj, ki se še danes uporabljajo pri klavirskem pouku. Napisal je prek 1000 večjih in manjših klavirskih skladb, od katerih pa imajo danes veljavo le pedagoška dela.

CZERNY-ŠTEFAŃSKA Halina, r. 1922 v Krakovu, ena največjih poljskih pianistk sedanjosti, specialistka za Chopi-nove skladbe.

CZIFFRA György, r. 1921 v Budimpešti, klavirski virtuoz svetovnega slovesa.

Č

ČAJKOVSKI Peter Iljič, r. 1840 v Votkinsku, u. 1893 v Moskvi, najpomembnejši ruski simfonik in v bistvu prvi ruski poklicni skladatelj. Precèj kasno je našel pot h glasbi in prvi učitelj mu je bil Anton Rubinstein (gl. tam!) v Peterburgu. Kmalu po končanih študijah je bil imenovan za profesorja teoretičnih predmetov na novoustanovljenem konservatoriju v Moskvi; vendar je le malo poučeval (v tem času je napisal knjigo o harmoniji), temveč se je polagoma popolnoma predal komponiranju. Življenjskih skrbi ga je za vselej odrešila po-kroviteljica Meckova, ki jo je poznal samó po dopisovanju in je ni nikoli videl. Z njeno kneževsko denarno podporo je živel na svojem posestvu v Klinu pri Moskvi, obsežne počitnice pa v tujini. Postal je hitro slaven in kot dirigent lastnih skladb je mnogo potoval na Zahod. Umrl je kmalu po praizvedbi svoje šeste simfonije v Moskvi. Zapustil je šest simfonij (zad-nji je dal njegov brat Modest vzdevek »Patetična« in kot taka je danes še vedno največ izvajano simfonično delo svetovne literature sploh), več oper, od katerih še dosti izvajajo deli »Jevgenij Onjegin« in »Pikova dama« (obe po Puškinu), nekaj baletov (od teh je »Hrestač« najbolj priljubljen), več simfo-ničnih pesnitev in uvertur (med temi se odlikujeta »Romeo in Julija« ter »1812«), tri klavirske koncerte, violinski koncert, nekaj komornih del ter dosti manjših zbirk in skladb za klavir

in druge instrumente, poleg njih pa vrsto samospevov, ki so bili zlasti priljubljeni (»romansi«) v stari Rusiji. Njegov kompozicijski slog je romantičen, tehnično prečiščen, vsa dela imajo (naznačen ali prikrit) poetični pomen, spadajo torej v programsko glasbo ter so po veliki večini avtobiografska.

ČANGALOVIĆ Miroslav, r. 1921 v Glamoču, basist svetovne veljave, operni in koncertni pevec.

ČEREPNIN Aleksander Nikolajevič, r. 1899 v Peterburgu, ruski pianist skladatelj, živi kot emigrant v Parizu; pianist in skladatelj nekaj oper in baletov, zlasti pa klavirskih in komornih del.

ČERIN Josip, dr., r. 1867 v Komendi pri Kamniku, u. 1951 v Ljubljani, slovenski dirigent in muzikolog, po poklicu vojaški kapelnik. Izdal je »Pesmarico Glasbene Matice«, ki je bila več desetletij najobsežnejši in najbolj uporabljeni priročnik te vrste pri nas. Zaslužen je bil tudi na področju preučevanja slovenske glasbene zgodovine, zlasti Trubarjeve dobe.

ČOLIĆ Dragutin, r. 1907 v Požegi, skladatelj moderne usmerjenosti, avtor klavirskih, zborovskih in komornih del.

D

DALLAPICCOLA Luigi, r. 1904 v Parizu, italijanski skladatelj, pripadnik najmlajših struj, živi v Firencah. Napisal je mnogo del za operni in filmski oder, pa tudi komorno glasbo.

DAMROSCH je priimek družine nemško-ameriških glasbenikov, od katerih je bil najpomembnejši **Walter D.** (1862 do 1950), dirigent in organizator ameriškega glasbenega življenja, osnovatelj ameriškega konservatorija v mestu Fontainebleau blizu Pariza, kjer se stekajo najbolj daroviti mladi ameriški in drugi učenci kompozicije.

DANCLA Charles (Jean Baptiste), r. 1817 v francoskem mestecu Bagnère-de-Bigorre, u. 1907 v Tunisu, slaven violinist in violinski pedagog, plodovit avtor didaktičnih del za pouk violine.

DANON Oskar, r. 1913 v Sarajevu, dirigent in direktor beograjske opere, zaslužen organizator muzikalnega življenja med NOB in skladatelj.

DANIEL-LESUR, r. 1908 v Parizu, soustanovitelj skladateljske skupine »Jeune France« s člani Yves Baudrier, Olivier Messiaen in André Jolivet (gl. tam!), organist in simfonik.

DARIAN Ado, r. 1895 pri Sv. Petru pod Sv. gorami, u. 1966 v Ljubljani, tenorist, operni in koncertni pevec, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, avtor pevskega učbenika.

DAVIDOFF Karl, r. 1838 v kraju Goldingen v Kurlandiji, u. 1889 v Moskvi, slaven ruski violončelist in profesor na peterburškem konservatoriju, tudi plodovit skladatelj za svoj instrument, ki je zanj izdal tudi šolo.

DEBUSSY Claude-Achille, r. 1862 v francoskem mestu Saint-Germain-en-Laye, u. 1918 v Parizu, eden najbolj originalnih skladateljev vseh dob. Kot absolvent pariškega konservatorija je nastopil službo v Rusiji, kjer je spoznal dosežke ruske nacionalne skladateljske smeri slovite petorice (gl. pod Balakirev!). Nato je prejel štipendijo za dveletno bivanje v Rimu, kjer pa ni zdržal in se je raje vrnil v Pariz, ki ga nato do smrti — s krajšimi presledki — ni več zapustil. Bil je goreč patriot in se je ponosno podpisoval »musicien français«. Ob izbruhu 1. svetovne vojne je skoraj docela utihnil in je umrl med bombardiranjem Pariza. Napisal je opero »Pelléas et Mélisande« (po besedilu M. Maeterlincka), prvo simbolistično operno delo, ki si ga je bil zamislil kot protiutež Wagnerjevim presilnim glasbenim dramam. Težišče njegovega ustvarjanja je v orkestralni (programski) glasbi; to odražajo simfonične slike »La Mer« (Morje), »Nocturnes«, »Images« (Slike); prva je bila kratka, a presenetljivo svojstvena sličica »Prélude à l'après-midi d'un Faune« (Uvod v favnovo popoldne — to je simbolistični naslov pesnitve — ekloge — poeta St. Mallarméja). Zelo značilna je njegova klavirska glasba, zbrana v več zvezkih (»Préludes«, »Suite bergamasque«, »Etudes« i. p.) in posamič s poetičnimi naslovi; nekaj komorne glasbe in več samospevov, zlasti na besedila simbolistov Baudelairea in Verlainea. Močno se je tudi uveljavljal kot koncertni kritik in esejist, nastopal pa je tudi kot pianist-spremljevalec pri izvedbi lastnih vokalnih skladb. Njegov slog temelji na francoski kompozicijski tradiciji, ki jo poživljajo razni impresionistični barvni prijemi. Njegov ideal je bila čista »francoska« glasba: jasna, prodorna, elegantna. Po kompozicijski tehniki se

je približeval slikarskemu impresionizmu; od tod poimenovanje glasbenega sloga, dasi skladatelju takšna primerjava ni bila všeč. Debussyjev vpliv na naslednja glasbena pokolenja je bil izredno velik in je občuten še danes tudi pri najbolj ekstremnih slogovnih strujah.

DELLO JOIO, Norman-Joseph, r. 1913 v New Yorku, organist in skladatelj najbolj avantgardnih smeri.

DELIBES Léo, r. 1836 v francoskem mestecu Saint-Germain-du-Val, u. 1891 v Parizu, zelo uspešen komponist oper (»Lakmé«) in baletov (»Coppélia«, »Sylvia«). Njegova dela sodijo v področje »opéra comique«, ki zajema poleg vedrih del tudi tragična, napisana v lahkotnem, neobteženem in za francoskega duha tipičnem slogu.

DELIUS Frederick, r. 1862 v angleškem mestu Bradford, u. 1934 v francoskem kraju Grez-sur-Loing, prvotno trgovec z oranžami na Floridi ter skoraj samouk. Skladatelj poznoromantičnega, z impresionističnimi potezami prepletenega poetičnega sloga. Napisal je šest oper, ki pa so danes že skoraj pozabljene, dve posvetni maši (po Nietzscheju), več simfoničnih slik, posebno iz pomorskega življenja, vrsto orkestrskih variacij, delikatne samospeve in več manjših vokalnih in instrumentalnih del.

DE LOS ANGELES Victoria, r. 1924 v Barceloni, svetovno znamenita pevka-sopranistka, članica največjih opernih odrov sveta.

DEMUS Jörg, r. 1928 v mestu St. Pölten (Avstrija), znamenit pianist svetovnega formata, živi na Dunaju.

DENZLER Robert, r. 1892 v Zürichu, svetovno znani švicarski dirigent, ki je gostoval tudi že pri nas.

DERMOTA Anton, r. 1910 v Kropi, svetovno slavni operni in koncertni tenorist, prvak dunajske državne opere in eden najvidnejših oratorijskih interpretov našega časa.

DEVČIĆ Natko, r. 1914 v Glini, eden vodilnih hrvatskih skladateljev, profesor na Muzički akademiji v Zagrebu, ki se je posebno uveljavil s kompozicijami, temelječimi na istrski folklori (»Istarska suita«). Napisal je poleg tega še simfonijo, nokturno (za orkester), balado (za klavir), opero »Labinska čarovnica«, kantato »Ševa« idr.

DIABELLI Antonio, r. 1781 v avstrijskem kraju Mattsee, u. 1858 na Dunaju, pianist, skladatelj in založnik, čigar lahne, instruktivne sonatine so še danes ohranjene v tvarini klavirskega pouka na šolah. Bil je zaslužen za tisk in propagando del svojih velikih sodobnikov Beethovna, Schuberta idr.

DOBRONIĆ Antun, r. 1878 v Jelsi na Hvaru, u. 1955 v Zagrebu, zelo plodovit hrvatski skladatelj, ki je gradil svoja dela na folklori. Napisal je več oper in baletov ter orkestrskih del, med njimi zelo značilno suito »Jelšonski tanci«; v njih vzbuja spomine na rodni kraj ter uporablja značilno ljudsko glasbilo »lirica«. Poleg zborov in samospevov je izdal tudi zbirko narodnih pesmi.

DOHNÁNY Ernö, r. 1877 v Bratislavi, u. 1960, madžarski pianist, dirigent in komponist velikega slovesa, avtor več oper in dosti komorne glasbe poleg nekaj simfoničnih skladb.

DONIZETTI Gaetano, r. 1797 v italijanskem mestu Bergamo, u. 1848 prav tam, zelo plodovit operni skladatelj, ki je v treh letih napisal 12 oper za Neapelj, kjer je bil ravnatelj konservatorija. Od tam se je preselil v Pariz in je tu dosegel največje uspehe. Napisal je vsega 71 oper, od katerih živi še danes delo »Lucia di Lammermoor« poleg manj pomembnih »Don Pasquale«, »Elisir d'amore« (Ljubavni napoj), »La Favorita« in komične opere »La Figlia del regimento« (Polkova hči). Razen oper je zložil še tudi 28 kantat, 18 godalnih kvartetov, 13 simfonij, mnogo drobnejših del in dosti cerkvene glasbe.

DOŠEK Freddy, r. 1925 v Zagrebu, je eden najvidnejših hrvatskih pianistov in profesor na Muzički akademiji v Zagrebu.

DOTZAUER Friedrich (Justus Johann), r. 1783 v nemškem mestu Hildburgshausen, u. 1830 v Dresdenu, je bil svojčas najslavnejši violončelist in avtor mnogih področnih didaktičnih kompozicij, ki so še danes v rabi pri pouku violončela.

DUKAS Paul (Abraham), r. 1865 in u. 1935 v Parizu, sodi med najvidnejše francoske skladatelje iz polpretekle dobe, pomemben tudi kot profesor za kompozicijo na pariškem konservatoriju, kritik in esejist. Znamenita je njegova orkestrska balada »L'Apprenti sorcier« (Črnošolec, po Goetheju), napisal pa je še tudi zelo uspelo opero »Ariane et Barbe — Bleu« (po

M. Maeterlincku), koreografsko poemo »La Péri«, mnogo klavirskih skladb in samospevov; zaslužna je njegova izdaja skladb Rameauja, Couperina, Scarlattija in Beethovna.

DUMIČIĆ Petar, r. 1901 v češkem mestu Přibram, pianist in dirigent v Zagrebu, interpret romantičnih struj in komponist skladb za klavir.

DUPORT Jean-Pierre, r. 1741 v Parizu, u. 1818 v Berlinu, slaven violončelist in skladatelj za svoj instrument. — Njegov brat **Jean-Louis D.** (1749—1819), je bil prav tako virtuoz na violončelu in njegova violončelska šola je dolgo veljala kot najvzornejše delo na tem področju.

DUPRÉ Marcel, r. 1886 v francoskem mestu Rouen, eden največjih orglavcev sveta, skladatelj za orgle in improvizator, avtor šole za orglanje.

DUŠEK (Dussek, Dussik) **Jan Ladislav,** r. 1790 v češkem mestu Časlav, u. 1812 v mestu Saint-Germain-en-Laye (Francija), svetovno slaven pianist, skladatelj in založnik, čigar didaktična klavirska dela služijo še danes pri pouku klavirja.

DUVERNOY Victor Alphonse, r. 1842 in u. 1907 v Parizu, odličen francoski pianist in klavirski pedagog, avtor še danes uporabljanih začetniških klavirskih vaj.

DVOŘÁK Antonín, r. 1841 v češkem zaselku Nelahozeves, u. 1904 v Pragi, najpomembnejši češki simfonik svetovnega slovesa. Kot deček je muziciral z vaškimi godci; kasneje je absolviral orglarsko šolo in postal violist najprej v zabavnem orkestru, nato pa tudi v praški operi. Tedaj je že imel končani dve operi in tri simfonije, a je bil še popolnoma neznan. Brahms (gl. tam!) je spoznal njegovo nadarjenost in mu je omogočil temeljitejši študij ter priskrbel založnika. Po velikih uspehih so ga imenovali za profesorja kompozicije na praškem konservatoriju; od tu je šel na poziv v New York kot ravnatelj konservatorija, kjer pa zaradi naraščajočega domotožja ni dolgo zdržal. V kompoziciji je z neverjetno vztrajnostjo prispel do lastnega, poznoromantičnega sloga, naslonjenega na nevsiljivo folklorno bogastvo. Njegov opus je izredno bogat ter sega na vsa glasbena področja. Napisal je 11 oper, od katerih se še danes največ izvaja »Rusalka«, vrsto kantat in oratorijev, 9 simfonij (5. je znana pod imenom »Iz novega sveta«, ker upo-

rablja v nji nekaj indijanskih tém), mnogo poetičnih simfoničnih pesnitev, več uvertur, rapsodij, dva zvezka svetovno znanih »Slovanskih plesov« in vrsto izredno dovršenih komornih del, med njimi 8 godalnih kvartetov, klavirski koncert, violinski koncert in — kot najznamenitejše delo te vrste — koncert za violončelo; dalje dosti samospevov, klavirskih skladb in drobnih del za različne zasedbe, pa tudi cerkvene glasbe ni zanemarjal (maša, rekviem, Stabat mater, Te Deum in podobne). V vsem je bil eden najplodovitejših skladateljev, ki sicer ni bil novator v glasbeni govorici, pač pa je uporabljal dosežke prednikov in jih obogatil z močnimi in zavzetnimi glasbenimi domisleki.

E

EGK Werner, r. 1901 v nemškem kraju Auchsesheim blizu Münchna, je ena najzanimivejših osebnosti v sodobni nemški glasbi. Znan je posebno kot izredno učinkovit in spreten operni skladatelj (opere »Čarobne gosli«, »Peer Gynt«, »Columbus«, »Revizor«, »Poroka v San Domingu« itd.), napisal pa je tudi več baletov, simfoničnih in koncertnih orkestrskih skladb.

EITNER Robert, r. 1832 v (takrat nemškem, zdaj poljskem mestu Breslau — Vróclav), u. 1905 v Templinu (Nemčija), muzikolog, posebno zaslužen z monumentalnim bio- in bibliografskim delom »Biographisch-bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts« (slovar virov o glasbenikih in glasbenih znanstvenikih od početka našega štetja pa do srede 19. stoletja).

ELGAR Edward, r. 1857 v angleškem mestecu Broadheath, u. 1934 v mestu Worcester, pomemben angleški skladatelj umerjenega, zglajenega sloga, ki je imel v postviktorijanski dobi zelo velike uspehe ter bil povišan v plemiča in odlikovan z naslovom »Master of the Queen's Music« — staro odlikovanje angleškega dvora; kasneje je postal tudi baron. Napisal je dve simfoniji, vrsto kantat in oratorijev, več uvertur, znamenite »Enigma« (ugankarske) variacije, v katerih je poskušal glasbeno upodobiti značaje nekaj svojih prijateljev, violinski in violončelski koncert ter manjše komorne in vokalne skladbe.

ELLINGTON »DUKE«, pravzaprav Edward Kennedy Ellington, r. 1899 v Washingtonu, pianist in komponist za jazz-glasbo, je bil ena najvidnejših osebnosti v mladem jazz-pokretu. Pri njegovi prvi evropski turneji je štel njegov instrumentalni sestav po tri trobente in pozavne, štiri saksofone, klavir, banjo, kontrabas in tolkala. Bil je osnovatelj »divjega« (jungle) sloga in je bil vobče zelo pomemben za nadaljnji razvoj tovrstne glasbe.

EMMANUEL Maurice, r. 1862 v francoskem mestecu Bar-sur-Aube, u. 1938 v Parizu, francoski skladatelj in muzikolog, specialist v preučevanju antične (grške) glasbe. Njegova kompozicijska dela se deloma naslanjajo na francosko folkloro.

ENESCO Georges, r. 1881 v romunskem kraju Dorohoiu, u. 1955 v Parizu, največji romunski violinski virtuoz in zelo pomemben skladatelj, zavestno oprt na folklorne muzikalne prvine svojega naroda. Iz njegove goslaške šole je izšla vrsta najpomembnejših sodobnih violinskih virtuozov. Obenem spada Enescu med najmarkantnejše komponiste polpretekle dobe; napisal je tri simfonije, dve romunski rapsodiji, opero »Edip«, ki velja kot eno najbolj dovršenih tvorb te vrste, mnogo violinskih in klavirskih skladb ter nekaj komorne glasbe.

ERARD je priimek rodbine francoskih izdelovalcev klavirjev. Njen ustanovitelj je bil **Sébastien E.,** (1752—1831), alzaški priseljenec in zgraditelj prvega francoskega klavirja. Z bratom **Jeanom-Baptistom E.** je skupaj vodil podjetje, ki je zlasti zaslovelo z iznajdbo nove harfe »z dvojnim pedalom« — izum, ki je največ pripomogel k izrednemu razcvetu industrije harf; še večji sloves je doprinesla tvrdki iznajdba »repeticijske mehanike« pri klavirju, ki je v bistvu še danes podlaga tako imenovane »angleške« klavirske mehanike in je kmalu izpodrinila staro »dunajsko« mehaniko pri klavirju. Tvrdka je kasneje začela graditi tudi orgle.

F

FACCIO Franco, r. 1840 v Veroni, u. 1891 v Monzi (Italija), je bil v svoji dobi najslavnejši italijanski dirigent, posebno odličen interpret oper Verdija, Ponchiellija, Puccinija in Catalanija, od katerih je številne prvič izvedel.

FALL Leo, (1873—1925), skladatelj, mojster »dunajske« operete; najuspelejše delo: »Dolarska princesa«.

FALLA Manuel de, r. 1876 v španskem mestu Cádiz, u. 1946 v argentinskem zaselku Alta Gracia, španski pianist in skladatelj, ki je v svojih delih uspešno družil špansko folkloro z impresionistično kompozicijsko tehniko. Mlad je prišel za nekaj časa v Pariz, a je tam ostal do 1. svetovne vojne; bil je najožji prijatelj francoskih glasbenih impresionistov. Po španski državljanski vojni se je izselil v Argentino. Njegova glasbena zapuščina je zelo bogata in značilna ter ga predstavi kot zelo samoniklega skladatelja velikega formata. Komponiral je opere (»La vida breve« — Kratko življenje in »El amor brujo« — Žgoča ljubezen), balete (»El sombrero de tres picos« — Trirogelnik) ter mnogo orkestralne, komorne in vokalne glasbe.

FARRAR Geraldine, r. 1882 v kraju Melrose (ZDA), ena najslavnejših opernih pevk (sopran) iz prve četrtine tega stoletja, članica opere Metropolitan v New Yorku, kjer je 439-krat stopila v 23 vlogah.

FAURÉ Gabriel Urbain, r. 1845 v francoskem kraju Pamiers, u. 1924 v Parizu, zelo tehten francoski skladatelj klasične glasbene izobrazbe in poznoromantične usmerjenosti, ki je tudi kot pedagog močno vplival na razvoj sodobne glasbe. Napisal je opero »Pénélope«, simfonijo, mnogo komorne in klavirske glasbe ter samospevov.

FÉTIS François-Joseph, r. 1784 v belgijskem mestu Mons, u. 1871 v Bruslju, prvi in najpomembnejši francoski muzikolog in leksikograf prejšnjega stoletja. Znamenito je njegovo delo »Biographie universelle des musiciens et Bibliographie générale de la musique« (Splošna biografija glasbenikov in glasbenih izdanj), monumentalno delo v 8 knjigah, ki je služilo vsem kasnejšim delom te vrste za vzor. Bil je tudi zelo plodovit skladatelj, a njegove skladbe so danes zastarele in pozabljene.

FEUERMANN Emmanuel, r. 1902 v poljskem kraju Kolomyja, u. 1942 v New Yorku, znamenit avstrijsko-poljski violončelist, ki se je tik pred začetkom 2. svetovne vojne izselil v Ameriko.

FIBICH Zděnek, r. 1850 v češkem kraju Všebořice, u. 1900 v Pragi, romantično usmerjen skladatelj mnogih, zdaj že skoro pozabljenih oper in nekaj melodramatičnih balad, pa še vedno

pogosto izvajane klavirske skladbe »Poème«, ki je prešla v repertoar salonskih in zabavnih orkestrov.

FIRKUŠNY Rudolf (Ruda), r. 1912 v češkem kraju Napajedla, svetovno znan klavirski virtuoz naše dobe.

FISCHER Edwin, r. 1886 v Baslu (Švica), prominentni pianist in dirigent, slovi kot interpret Bacha in Beethovna.

FISCHER-DIESKAU Dietrich, r. 1925 v Berlinu, svetovno znani operni in koncertni pevec (bariton).

FITELBERG Grzegorz, r. 1879 v poljskem mestu Dvinsk, u. 1953 v Katovicah, eden prvih poljskih dirigentov. Bil je tudi skladatelj poljske nacionalne usmerjenosti.

FITZGERALD Ella, r. 1918 v Newport News (ZDA), je najpomembnejša pevka ameriškega jazzovskega sloga.

FLAGSTAD Kirsten (Malfrid), r. 1895 v norveškem kraju Hamar, ena najuspešnejših pevk (sopran) našega časa.

FLEISCHMANN Alois Georg, r. 1910 v Münchnu, muzikolog in dirigent, ki je med drugim tudi prvi napisal izčrpno študijo o slovenski glasbi (v nemščini).

FLESCH Karl, r. 1873 v madžarskem kraju Moson, u. 1944 v Luzernu (Švica), je bil znamenit madžarski violinist in pedagog, čigar dela o violinski tehniki so še danes temelji violinskega študija.

FLOTOW Friedrich von, r. 1812 v nemškem zaselku Teutendorf, u. 1883 v Darmstadtu, uspešen nemški operni skladatelj, ki je napisal 20 oper, od katerih se še danes pogosto izvaja »Martha«.

FOERSTER Anton, r. 1837 v češkem kraju Osenice, u. 1926 v Novem mestu, slovenski skladatelj češkega rodu, ki je imel največ zaslug za našo cerkveno — cecilijansko — glasbo. Obogatil je slovensko glasbo z mnogo vokalnimi skladbami, predvsem pa s prvo slovensko opero »Gorenjski slavček«, ki spada še danes v železni repertoar naše opere. Napisal je tudi kantato »Turki na Slevici« in več samospevov.

FOERSTER Josef Bohuslav, r. 1859 v češkem kraju Dětenice, u. 1951 v kraju Nový Vesteč, značilen češki komponist oper in simfonične glasbe poznoromantičnega sloga. Bil je zelo čaščen in je dosegel položaj predsednika Češke akademije znanosti in umetnosti.

FORTNER Wolfgang, r. 1907 v Leipzigu, spada med najbolj značilne sodobne nemške skladatelje, avtor znanega violinskega koncerta in simfonične suite »Mouvements«. Napisal je še tudi več komornih del, simfonijo, fantazijo za dva klavirja na note B-A-C-H, koncert za violončelo in mnogo samospevov ter drobnejših skladb.

FOURNIER Pierre, r. 1906 v Parizu, najznamenitejši sodobni francoski violončelist, ki koncertira pogosto tudi pri nas. — Njegov brat **Jean F.** je slovit violinist in dirigent.

FRANCESCATTI Rino, r. 1902 v Marseilleu, je svetovno znan violinist.

FRANCHOMME Auguste, r. 1808 v francoskem mestu Lille, u. 1884 v Parizu, francoski violončelist in skladatelj več instruktivnih del za svoj instrument.

FRANCK César (Auguste), r. 1822 v belgijskem mestu Liège, u. 1890 v Parizu, eden največjih francoskih simfonikov prejšnjega stoletja. Bil je organist v raznih pariških cerkvah, nato pa profesor za orgle na pariškem konservatoriju. Bil je zelo skromen in je svoja dela rad prikrival; ostal bi bil skoraj neznan, da niso njegovi zavzeti učenci, med katerimi je bilo že nekaj priznanih skladateljev, organizirali festival njegovih skladb, s katerim je bil na mah poznan in čaščen. Pisal je mistično in ekstatično glasbo, ki je bila slogovno usidrana v romantiki. Izmed njegovih ne prav številnih skladb še danes mnogo izvajajo edino simfonijo, ki je sploh najpomembnejše tovrstno delo v francoski glasbeni literaturi. Znani so tudi njegovi oratoriji in simfonične slike, posebno pa klavirske »Simfonične variacije«. Zgledna je njegova violinska sonata, ki je prvi dognani zgled njegove specialne »ciklične« kompozicijske tehnike, pri kateri povezujejo glavne misli stavke med seboj.

FRANCL Rudolf, r. 1920 v Ljubljani, operni in koncertni tenorist in eden naših prvih pevcev, ki si je bil utrl pot tudi v inozemstvo. — Njegov brat **Jean F.** je bil baritonist in član zagrebške opere.

FREITAS BRANCO, Luiz de, r. 1890 in u. 1955 v Lisboi, vodilni portugalski skladatelj in muzikolog ter upoštevan simfonični in komorni glasbeni tvorec. — Njegov brat **Pedro de**

F. B. je dirigent simfoničnega orkestra v portugalski metropoli.

FRICSAY Ferenc, r. 1914 v Budimpešti, je zelo cenjen madžarski dirigent, ki mnogo gostuje po svetu in stalno sodeluje na glasbenih festivalih v Salzburgu in Edinburghu.

FRIEDMANN (pravzaprav Freudmann) **Ignac,** r. 1882 v poljskem kraju Podgorze pri Krakovu, u. 1948 v Sidneyu (Avstralija), eden največjih poljskih pianistov mednarodnega slovesa, posebno interpret Chopinovih skladb. Izdal je tudi dela Chopina, Schumanna in Liszta v zglednih edicijah.

FUNTEK Leo, r. 1885 v Ljubljani, u. 1958 v Helsinkih, slovenski violinist in dirigent, ki se je že kmalu izselil na Finsko, kjer je bil koncertni mojster v Helsinkih, kasneje dirigent v Viipuri ter slednjič dirigent na helsinški operi.

FURTWÄNGLER Wilhelm, r. 1886 v Berlinu, u. 1954 v mestu Baden-Baden (ZRN), največji nemški dirigent iz polpretekle dobe, naslednik Nikischa pri znamenitem Gewandhaus-orkestru v Leipzigu in kasneje vodja berlinske Filharmonije ter artistični vodja Wagnerjevega svečanega gledališča v Bayreuthu na Bavarskem. Bil je »Generalmusikdirektor«, najvišji položaj dirigenta v Nemčiji; odložil pa je leta 1934 vse časti. Bil je tipični poznoromantični dramatični dirigent, pa tudi skladatelj zmerno moderne smeri.

G

GABRIELI Andrea (1520—1586) in **GABRIELI Giovanni** (1557—1612), Benečana, sta bila glavna skladatelja tako imenovane beneške kompozicijske šole, h kateri je — vsaj deloma — šteti tudi našega Jakoba Petelina-Gallusa. Oba sta bila nekaj časa organista v cerkvi sv. Marka v Benetkah; mnogo sta popotovala po takratnih evropskih dvorih, kjer so ju povsod visoko cenili. Komponirala sta posvetne in nabožne pesmi (motete in madrigale) za razne zborovske zasedbe od troglasja naprej, pa tudi instrumentalne skladbe (sonate, ricercare, canzone), ki so se takrat komaj začele uveljavljati. Njuno delo je imelo posebno velik pomen za nadaljnji razvoj evropske glasbe in je našlo dosti posnemalcev.

GADE Niels (Wilhelm), r. 1817 in u. 1890 v Köbenhavnu, velja kot početnik samorasle danske glasbe; bil je romantik, ki pa se je vsaj deloma naslanjal na dansko ljudsko glasbo in jo skušal uporabljati v svojih delih. Napisal je osem simfonij, sedem uvertur, več suit, kantat in sonat, ki pa so le še redko na koncertnih sporedih.

GALLI-CURCI Amelita, r. 1899 v Milanu, živi v Beverly-Hills (ZDA), italijanska operna pevka (koloraturni sopran) svetovnega slovesa, specialistka za Rossinijeve in Verdijeve opere.

GALLI-MARIÉ Célestine, r. 1840 v Parizu, u. 1905 v francoskem kraju Vence, operna pevka (mezzosopran), znamenita po vlogah v operah »Carmen« in »Mignon«.

GALLUS JACOBUS CARNIOLUS (Jakob Petelin), r. 1550 bržkone v Ribnici na Dolenjskem, u. 1591 v Pragi, prvi in svetovno pomembni slovenski skladatelj; po takratni navadi se je najčešče podpisoval ponemčeno kot Handl, Händl, Hähnel ali Hahn, pofrancozeno Coq, še pogostneje polatinjeno Gallus z vzdevkom Carniolus (Kranjec). Njegova mladost še ni dodobra raziskana; kot mojster se pojavi v Pragi, kjer je bil organist v cerkvi sv. Jana na Prádle (danes je ta cerkev opuščena). Pisal je izključno zborovske skladbe najrazličnejših zasedb od troglasja navzgor. Njegovo poglavitno delo je »Opus musicum«, zbirka motetov za vse nedelje in praznike v cerkvenem letu, izdana v štirih obsežnih knjigah. Nekaj posvetnih madrigalov obsega zbirka »Moralia«. Doslej je znanih tudi 19 maš, pa še nekaj posameznih motetov in madrigalov. Bil je zelo upoštevan skladatelj in mnogi ga primerjajo z Lassom (gl. tam!) in Palestrino (gl. tam!) ter ga uvrščajo z obema imenovanima v trojico največjih komponistov svoje dobe.

GASTOUÉ Amédé, r. 1873 in u. 1943 v Parizu, francoski muzikolog in pomemben preučevalec gregorijanskega korala; bil je tudi skladatelj odrskih, simfoničnih in komornih del.

GAUBERT Philippe, r. 1879 v francoskem mestecu Cahors, u. 1941 v Parizu, virtuoz na flavti in eden najpomembnejših dirigentov, komponist oper, baletov, simfoničnih skladb, predvsem pa kompozicij za flavto.

GAVEAU je priimek rodbine francoskih izdelovalcev klavirjev in predhodnikov klavirja. Najbolj znan med njimi je

bil **ÉTIENNE G.,** (1872—1943), ki je tudi dal zgraditi znano koncertno dvorano njegovega imena v Parizu.

GAVINIÈS Pierre, r. 1728 v mestu Bordeaux, u. 1800 v Parizu, violinski virtuoz, v bistvu samouk, ki si je z veliko vztrajnostjo povzpel do svetovnega slovesa. Pisal je tudi skladbe za svoj instrument in njegove violinske etude so še danes v učnih načrtih glasbenih šol.

GAVOTY Bernard, r. 1908 v Parizu, uvaževan kritik, esejist in pisec knjig o glasbi.

GEMINIANI Francesco Saverio, r. 1680 (ali 1687) v italijanskem mestu Lucca, u. 1762 v Dublinu (Irska), violinist, komponist in muzikolog, ki je v glavnem živel v Angliji. Bil je zelo plodovit skladatelj, čigar violinska šola (The Art of Playing on the Violin) je bila zelo slavna. Kot znanstvenik je bil avtor slovarja »Dictionnaire harmonique« in več estetsko-znanstvenih knjig in razprav.

GEORGESCU Georges, r. 1887 v rumunskem mestu Sulina, dirigent bukareštanske Filharmonije in orkestra »Enesco« ter nekaj let tudi direktor tamkajšnje opere.

GERBIČ Franjo (često tudi Gerbić ali Gerbic), r. 1840 v Cerknici, u. 1917 v Ljubljani, prvotno pevec, potlej zelo plodovit slovenski skladatelj oper, kantat in samospevov, pa tudi simfoničnih (»Lovska simfonija«) in drugih orkestrskih del. Po slogu sodi med romantike; nekatere posebno priljubljene pesmi se pojejo še vedno zaradi svoje poljudne melodike.

GEVAERT François-André, r. 1828 v belgijskem kraju Huysse, u. 1908 v Bruslju, belgijski muzikolog in skladatelj, ki je napisal mnogo uspelih odrskih del; nato se je popolnoma posvetil teoretični in praktični, pa tudi zgodovinski glasbeni znanosti. Posebno znana je njegova knjiga o instrumentaciji (»Traité général d'Instrumentation«), ki je bila po istoimenski knjigi H. Berlioza dolgo najbolj upoštevan priročnik s tega področja.

GERSHWIN George, r. 1898 v Broocklynu (ZDA), u. 1937 v Holywoodu, najbolj popularni ameriški skladatelj. Klasično izšolan je znal plitvo zabavno glasbo, ki je dotlej prevladovala, dvigniti na višjo raven in ji dati določen položaj v svetovnem merilu. Skladba, s katero je prodrl, je »Rhapsody in blue« (pri nas znana pod — ne popolnoma točnim prevo-

dom — »Rapsodija v modrem«, pri čemer pa izraz »blue« ne pomeni zgolj barvo, temveč svojstveno razpoloženje); nadalje je zelo znan njegov klavirski koncert, dalje plesna suita »Amerikanec v Parizu«, najbolj pa opera »Porgy and Bess«, ki je šla prek vseh svetovnih odrov, poleg nje pa številne popevke, ki so dosti pripomogle k svetovni uveljavitvi posebnega — amerikanskega — glasbenega sloga, ki pa ni jazz.

GHEDINI Giorgio Federico, r. 1892 v italijanskem mestu Cuneo, spada med najvidnejše italijanske skladatelje naše dobe. Napisal je sedem oper, bolj pa so znana njegova simfonična dela in priredbe skladb starih mojstrov.

GIESEKING Walter, r. 1895 v Lyonu, u. 1956 v Londonu, najslavnejši nemški klavirski virtuoz zadnjih 50 let, čigar klavirska tehnika je postala zgled uravnovešene klavirske igre. Bil je specialist za Schumanna, Debussyja in Ravela ter je skupaj s svojim učiteljem Leimerjem izdal navodila za spoznavanje in obvladanje sodobne klavirske tehnike.

GIGLI Benjamino, r. 1890 v italijanskem mestecu Recanati, u. 1957 v Rimu, za Carusom najslavnejši tenorist sveta, ki je nastopal po celem svetu in obvladoval 62 glavnih opernih vlog.

GILELS Emil Grigorijevič, r. 1916 v Odessi, profesor na moskovskem konservatoriju, eden najvidnejših sovjetskih pianistov, specialist za skladbe Čajkovskega.

GIORDANO Umberto, r. 1867 v italijanskem mestu Foggia, u. 1948 v Milanu, plodovit in upoštevan operni skladatelj (»Andrea Chénier«), po slogu tipičen predstavnik tako imenovanega »verizma«, ki je gojil predvsem posebno zvrst dramatičnega realizma z močnimi zvočnimi učinki.

GLAZUNOV Aleksander Konstantinovič, r. 1865 v Peterburgu, u. 1936 v Parizu, zelo plodovit ruski simfonični skladatelj in poslednji predstavnik velike ruske kompozicijske smeri 19. stoletja. Njegova glasbena govorica se sicer oplaja s folklorno, vendar prevladuje v nji klasična tendenca, ki ga je obvarovala pred eksperimentiranjem. Napisal je osem simfonij, sedem simfoničnih pesnitev (najbolj znana je »Stenka Razin«), ponajveč posvečenih ruskim historičnim osebnostim, dva klavirska in en violinski koncert, šest godalnih kvartetov in mnogo manjših klavirskih skladb in samospevov.

GLINKA Mihail Ivanovič, r. 1804 v ruskem kraju Novospaskoje, r. 1857 v Berlinu, »oče« ruske umetne glasbe nacionalne smeri. Po burni mladosti se je šele prilično pozno posvetil resnejšemu študiju glasbe in se tudi na svojih številnih popotovanjih zgledoval na kompozicijskih dosežkih v tujini. Vsi kasnejši ruski skladatelji mu mnogo dolgujejo, posebno kar zadeva uporabljanje tipično ruske folklore. Napisal je dve operi (»Življenje za carja«, danes preimenovana v »Ivan Susanin«, ter »Ruslan in Ljudmila«, pravljična opera), simfonično fantazijo »Kamarinskaja«, dosti komorne glasbe, zlasti pa samospevov, tipičnih ruskih »romansov« (romanc). S potovanja po Španiji se je vrnil z dvema uverturama (»Jota aragonesa« in »Poletni večer v Madridu«) ter med rojaki zanetil ljubezen do španske glasbe, ki so ji tudi drugi potlej posvetili mnogo pozornosti. Napisal je knjigo spominov, ki nam nudijo značilen vpogled v takratno rusko glasbeno in družabno življenje.

GLUCK Cristoph Willibald, r. 1714 v nemškem kraju Erasbach, u. 1787 na Dunaju, eden najuspelejših opernih skladateljev in »reformator« te glasbene oblike v 18. stoletju. Po razgibani in uspehov polni mladosti se je slednjič ustalil v Parizu, ki je postal glavno torišče njegovega kompozicijskega in glasbeno-organizatoričnega delovanja. S pomočjo takratne princese, kasnejše kraljice Marije Antoinette, se je znal uveljaviti in boriti zoper takrat prevladujočo italijansko operno smer ter novi, francoski, operi pripomoči do veljave. Pri občinstvu pa je končno zmagal Italijan Piccini (gl. tam!) in že ostareli Gluck, ki ga je med tem zadelo še dosti drugih nezgod, se je preselil na Dunaj in se tam predajal melanholiji spominov. Vsega je napisal 107 oper, med njimi najpomembnejše »Orfej«, »Armida«, »Ifigenija na Tavridi«, 11 simfonij, nekaj koncertov in sonat in več baletnih pantomim, v glavnem na klasičnih in mitoloških predlogah. Cilj njegove operne reforme je bila poglobljena dramatičnost, ki jo je bila italijanska smer obšla; važno pa je bilo tudi, da so bili njegovi libreti francoski, medtem ko so italijanski skladatelji uporabljali le italijanska besedila.

GODOWSKI Leopold, r. 1879 v Vilni, u. 1938 v New Yorku, poljski pianist in komponist, naslednik Busonija (gl. tam!) na

dunajskem konservatoriju. Bil je tudi plodovit skladatelj, posebno pa znan kot avtor študij na Chopinove etude.

GOFRILLER Matteo, znamenit beneški goslar iz prve polovice 18. stoletja; posebno znani so njegovi violončeli; na enem od njih igra tudi Casals (gl. tam!).

GOLTERMANN Georg (Eduard), r. 1824 v Hannovru, u. 1898 v Frankfurtu, odličen nemški violončelist in dirigent ter skladatelj za svoj instrument; njegova didaktična dela so še danes upoštevana.

GOODMAN Benjamin, r. 1909 v Chicagu, ameriški klarinetist in jazzist, ki je vodil razne instrumentalne ansamble, kjer so prvič sodelovali belci in črnci. Njegov vzdevek je bil »kralj swinga«, ker je prvenstveno gojil slog »swing«, različek običajnega sloga jazza. Napisal je tudi knjigo »Kraljestvo swinga« (»The kingdom of Swing«) in pomembno šolo za klarinet.

GOOSSENS Eugène, r. 1893 v Londonu, znan dirigent, ki je prepotoval mnogo sveta in se slednjič nastanil v Sidneyu (Avstralija), kjer je postal ravnatelj konservatorija. Napisal je dve operi, dve simfoniji, koncert za oboo, dosti komorne in klavirske glasbe ter je bil 1955 povišan v viteza. — Njegov brat **Leon G.** je znamenit oboist.

GOSTIČ Josip, r. 1900 v Stari Loki, u. 1963 v Ljubljani, slovenski operni in koncertni pevec (tenor), prvak na ljubljanski, zagrebški in končno dunajski operi, sodelavec na raznih festivalih.

GOTOVAC Jakov, r. 1895 v Splitu, eden najpomembnejših hrvatskih sodobnih skladateljev, ki gradi na folklornih elementih, a s sodobnimi kompozicijskimi sredstvi. Napisal je pet oper (»Ero s onog svijeta«, »Morana«, »Kamenik«, »Mila Gojsalića«, »Stanac«; največ svetovnega uspeha je dosegel s prvoimenovano), scenično glasbo h Gundulićevemu pastoralu »Dubravka« in mnogo zelo uspelih zborov. V simfonični glasbi se je povsod uveljavilo njegovo »Simfonično kolo«, ki je brž-čas največ izvajana orkestralna skladba folklornega značaja pri nas in drugod. Tudi ciklus »Koleda« (za moški zbor in komorni ansambel) je mnogo na programih. — Njegov sin **Pero G.** je upoštevan kot avtor zabavne glasbe.

GOUNOD Charles (François), r. 1818 in u. 1893 v Parizu, zelo uspešen operni in cerkveni skladatelj, čigar opera »Faust« (»Margareta«, po Goethejevem Faustu, I. del) je ena največ igranih oper svetovne literature. Mimo »Fausta« je bil avtor mnogih oper (»Romeo in Julija«, »Mireille« idr.), ki pa so danes že skoraj pozabljene. Kot organist in komponist mnogih cerkvenih skladb se je splošno proslavil; napisal je 13 maš, dva rekviema, dosti motetov in raznih cerkvenih spevov; nadalje pa še veliko kopico samospevov, ki so bili dolga desetletja največ péte pesmi.

GRAINGER Percy Aldridge, r. 1882 v avstralskem kraju Brighton, u. 1961 v White Plains (ZDA), eden prvih avstralskih skladateljev, ki je že kot čudežni otrok-pianist prepotoval pol sveta in postal ameriški državljan. Na njegovo kompozicijsko usmerjenost je največ vplival prijatelj Edvard Grieg (gl. tam!), ki ga je napotil k neusahljivemu viru folklore. Njegova glasba je naozko povezana z avstralsko domovino in prepletena s folklorno motiviko. Napisal je več simfoničnih in komornih del, tako (folklorni) suiti »Mock Morris« in »In a nutshell« (V orehovi lupini), nadalje kantati »The Bride's Tragedy« (Nevestina tragedija) in »The Marching song of the democracy« (Koračnica demokracije).

GRANADOS Enrique, r. 1887 v španskem mestu Lérida, u. na torpedirani angleški ladji »Lusitania« leta 1916, eden prvih španskih pianistov in skladateljev, ki je zavestno uvedel španske folklorne elemente v umetno glasbo (pred njim so to delali ponajveč tuji komponisti, npr. Glinka — gl. tam!). Napisal je več oper in tipičnih španskih operet (»zarzuela«), vrsto zelo uspelih klavirskih skladb, od njih zlasti znano suito »Goyescas« po slikah znamenitega španskega slikarja Goye, ki jo je kasneje preuredil v opero, ter polno španskih plesov. Obenem z Albenizom in de Fallo je najjačji predstavnik novejše španske glasbe.

GREČANINOV Aleksander Tihonovič, r. 1864 v Moskvi, u. 1956 v New Yorku, ruski skladatelj umerjene nacionalne smeri in nadaljevalec teženj »mogočne petke« okrog Balakireva (gl. tam!). Je avtor dveh malo znanih oper, štirih simfonij, koncerta za violončelo, treh godalnih kvartetov in mnogih mladinskih skladb za klavir.

GRIEG Edvard Hagerup, r. 1843 v norveškem mestu Bergen in prav tam tudi umrl l. 1907, je prvi zavestno norveški skladatelj, ki je privedel norveško folkloro na raven evropske glasbe. Bil je odličen pianist in zbiratelj narodnega blaga. Napisal je mnogo klavirskih skladb, od katerih slovejo »Lirične skladbe« v 10 zvezkih. Poleg njih je znan in mnogo igran njegov klavirski koncert, medtem ko orkestralna dela bledijo (pogosto se še izvaja scenična glasba k Ibsenovi drami »Peer Gynt«, medtem ko je glasba k obema Björnsonovima dramama »Olaf Trygvason« in »Sigurd Jorsalfar« že skoraj pozabljena).

GROOT COR de (Cornelius Wilhelmus), r. 1914 v Amsterdamu, profesor na konservatoriju v Haagu, odličen svetovni klavirski virtuoz, avtor nekaj klavirskih skladb.

GROTRIAN-STEINWAY, nemška klavirska tvrdka (Steinway je angleško ime po nemškem Steinweg), znana po naprednosti v tehniki gradnje klavirjev in drugih glasbil.

GROVE George (Sir), r. 1820 v kraju Clapham, u. 1900 v Sydenhamu (oboje pri Londonu), angleški muzikolog, avtor najobsežnejšega in najzanesljivejšega angleškega glasbenega slovarja »Dictionary of Music and Musicians«, ki ga redno obnavljajo in dopolnjujejo in obsega v 5. (zadnji) izdaji 9 knjig. Napisal je tudi druge glasbene strokovne knjige in postal prvi ravnatelj znamenite londonske glasbene šole »Royal College of Music«.

GRÜNFELD Alfred, r. 1852 v Pragi, u. 1924 na Dunaju, pianist svetovnega slovesa in komponist za svoj instrument. Njegov brat **Heinrich G.** (1855—1930) je bil slovit violončelist in profesor berlinskega konservatorija.

GRUMIAUX Arthur, r. 1921 v francoskem kraju Villers-Pervin, eden vodilnih violinskih virtuozov sedanjosti.

GRÜTZMACHER Friedrich, r. 1832 v nemškem mestu Dessau, u. 1903 v Dresdenu, je spadal k najvidnejšim svetovnim violončelistom druge polovice 19. stoletja in bil upoštevan skladatelj za svoj instrument. Še danes je v veljavi njegova »Visoka šola igranja na violončelo« (»Hohe Schule des Violoncellspiels«). — Njegov brat **Leopold G.** (1835—1900) je bil prav tako violončelist in skladatelj.

GUADAGNINI, rodbinski priimek 15 italijanskih goslarjev od 18. do 20. stoletja. Najpomembnejši med njimi je bil **Giovanni Battista G.** (1711—1786), čigar violine se odlikujejo z lepim tonom in dovršeno obliko. Sinovi so nadaljevali očetovo tradicijo in zadnji od njih, **Paolo G.** (1908—1942) je še ročno izdeloval gosli po prevzetem vzorcu.

GUARNERI, rodbinski priimek slavnih italijanskih goslarjev 17. in 18. stoletja. Najslavnejši med njimi je bil **Gioseffo Bartolomeo** (ali pa Giuseppe Antonio) **G.** (1698—1744), z vzdevkom »del Gesù« po monogramu »I. H. S«, ki ga je vrezal v vsak svoj izdelek. Njegove gosli veljajo danes prav toliko, kot slovite Stradivarijeve (gl. tam!). Največji violinist vseh časov, Paganini (gl. tam!) je imel Guarnerijeve gosli, imenovane »Il canone« (top), bržkone zaradi krepkega in izdatnega tona.

GUI Vittorio, r. 1885 v italijanskem mestu Fiesole, najuspešnejši italijanski dirigent v prvih desetletjih našega stoletja, ki se je zelo zavzel za novejšo glasbo in je vodil znameniti festival »Maggio musicale« v Firencah. Komponiral je predvsem simfonične pesnitve v impresionističnem slogu.

GUILMANT Alexandre (Félix), r. 1837 v francoskem obmorskem mestu Boulogne-sur-mer, u. 1911 v pariškem predmestju Meudon, eden najslavnejših orglavcev in skladateljev za to glasbilo. Bil je organist v pariški cerkvi Sainte-Trinité, kjer so največje in najboljše orgle tega mesta. S skladateljema Charlesom Bordesom in Vincentom d'Indyjem (gl. tam!) je ustanovil znameniti pariški konservatorij »Schola cantorum«, iz katerega je izšlo mnogo francoskih in tujih skladateljev.

GULDA Friedrich, r. 1930 na Dunaju, je eden najvidnejših sodobnih svetovnih pianistov.

H

HAAS Monique, r. 1909 v Parizu, francoska pianistka svetovnega slovesa, goji predvsem moderno francosko klavirsko glasbo.

HÄNDEL Georg Friedrich, r. 1685 v nemškem mestu Halle an der Saale, u. 1759 v Londonu, eden največjih skladateljev

prve polovice 18. stoletja. Rojen je bil v istem letu kot J. S. Bach (gl. tam!) in v zelo podobnem družbenem okolju, a živel je povsem drugače, razgibano in podjetno ter svojega velikega rojaka ni niti poznal. Že zmlada si je v Italiji prisvojih spretnost v komponiranju oper; kasneje je odšel v London in kmalu zavzel vse ključne položaje v angleški glasbi, zlasti v operi. Vodil jo je v umetniškem pogledu, pogosto pa tudi v finančnem, kar ga je često skoraj uničilo. Velik in nadležen konkurent mu je bila angleška izvirna opera, imenovana »The beggar's opera« (Beraška opera), ki jo je zaman skušal izpodnesti s svojimi operami, napisanimi v italijanskem slogu. Zato je začel pisati angleške oratorije, nekakšne biblijske opere, ki še danes privlačujejo angleško občinstvo. Napisal jih je 32, vsako leto najmanj enega; »Mesija« je še dandanes vsako leto na londonskih koncertnih sporedih kot posebna slovesnost. Na starost je oslepel (prav kakor J. S. Bach!) in operiral ga je isti zdravnik enako brezuspešno. Zapustil je ogromno skladb za vsakovrstne vokalne in instrumentalne zasedbe: 40 oper, 22 kantat, 37 sonat, že navedenih 32 oratorijev, 12 orgelskih koncertov in šest posebno znamenitih suit za godala, imenovanih »Concerti grossi«, ki so še danes stalno v repertoarju vseh orkestrov sveta.

HAENDEL Ida, r. 1928 v poljskem zaselku Chelm, sodi med najprominentnejše violiniste sedanjosti; živi v Montrealu (Kanada) in koncertira po vsem svetu.

HALÉVY Jacques Fromental (pravo ime Jacques Lévy), r. 1799 v Parizu, u. 1862 v Nizzi, operni skladatelj in dolgoletni profesor za kompozicijo na pariškem konservatoriju. Njegove nekoč slavne opere so danes skoraj popolnoma pozabljene, le »Židinja« se še včasih pojavlja na opernih odrih. Napisal je dosti židovske obredne glasbe, prevedel pa mnogo teoretskih knjig, med njimi slavni Cherubinijev (gl. tam!) učbenik kontrapunkta »Traité de contrepoint«, ki že več kot sto let služi za osnovo te kompozicijske metode.

HALLÉ Charles (Sir), r. 1819 v nemškem mestu Hagen, u. 1895 v angleškem mestu Manchester, pianist in dirigent, ki je — po revoluciji 1848 — živel v Londonu in kasneje ustanovil po njem imenovani simfonični orkester v Manchestru.

HANDSCHIN Jacques, r. 1886 v Moskvi, u. 1955 v Baslu (Švica), zelo razgledan in plodovit švicarski muzikolog in organist, profesor na muzikološkem oddelku univerze v Baslu.

HANON Charles-Louis, r. 1820 v francoskem kraju Rem-sur-l'Aire, u. 1900 v mestu Boulogne-sur-mer, francoski organist in pianist, čigar klavirsko šolo in etude še danes dosti uporabljajo pri klavirskem pouku.

HANNIKAINEN Tauno, Heikki, r. 1896 v finskem zaselku Jiväskylä, violončelist, dirigent in skladatelj, živi v finskem glavnem mestu Helsinki.

HANSON Howard (Harold), r. 1896 v kraju Wahoo (ZDA), ameriški skladatelj klasične akademske usmerjenosti, je bil nekaj časa ravnatelj ameriške Glasbene akademije v Rimu, potlej pa vodja znamenitega »Eastman School of Music« v ameriškem mestu Rochester. Napisal je dve operi, štiri simfonije, tri koncerte in mnogo vokalnih del, ki jih posebno v Ameriki mnogo izvajajo.

HARRIS Roy (Ellsworth), r. 1898 v kraju Lincoln Country (ZDA), prvotno traktorist in farmer, ki je ob prostem času študiral glasbo, preden se je odločil za strožji študij pri Nadji Boulanger (gl. tam!) v Parizu. Po slogu je zelo samonikel in samovoljen; napisal je sedem simfonij ter okoli 40 orkestrskih skladb in koncertov; ima tudi mnogo v Ameriki zelo priljubljenih filmskih spremljav in pesmi.

HARTMANN Karl Amadeus, r. 1905 v Münchnu, nemški skladatelj novejše ekspresionistične usmerjenosti, organizator združbe »Musica viva«. Težišče njegovega ustvarjanja je šest simfonij, dalje v koncertih za violino, za klavir, za violo, dveh godalnih kvartetih in v komorni operi »Des Simplicius Simplicissimus Jugend« (mladost S. S.-a).

HATZE (pravzaprav HACÉ) **Josip,** r. 1879 in u. 1959 v Splitu, hrvatski skladatelj in organizator glasbenega življenja tako doma, kakor tudi — med narodnoosvobodilno vojno — v tujini. Bil je učenec Mascagnija (gl. tam!) in je v obeh svojih operah (»Povratak« in »Adel i Mara«) nadaljeval veristično smer svojega učitelja. Izdal je več zbirk pesmi (»Romance«, »Melodije«), zborovskih »rukovetov«, partizanskih pesmi, napisal pa je še tudi več kantat (»Noč na Uni«, »Golemi Pan«), v katerih se je mestoma naslonil na folkloro.

HAYDN Franz Joseph, r. 1732 v gradiščanskem kraju Rohrau, u. 1809 na Dunaju, prvi (nemški) klasik v glasbi in velik simfonični ustvarjalec, je izhajal iz preproste podeželske rodbine; zato izžareva njegova glasba dosti sveže prirodnosti in ljudske melodike. Zgodaj je prišel na Dunaj, kjer je bil zaradi lepega petja sprejet v zbor cerkve sv. Štefana. Rano je tudi začel komponirati, čeprav je bil skoraj samouk; kasneje ga je teoretično podkoval brat **Mihael H.,** ki je postal važen cerkveni glasbenik. V življenju si je pomagal kot korepetitor pri raznih dostojanstvenikih in grof Morcin ga je nastavil kot kapelnika majhnega dvorskega orkestra na gradu Lukavcu pri Plznu na Češkem; od tam je prišel v službo h knezu Esterházyju in je tam ostal 30 let. Tam je tudi napisal — za dvorsko uporabo — večino svojih orkestralnih skladb: 104 simfonije, 66 manjših skladb za orkester, nekaj oper, okrog 20 klavirskih koncertov, 77 godalnih kvartetov in 175 skladbic za »baryton«, posebno godalno zvrst, ki ga je knez rad igral. Upokojen se je preselil na Dunaj in se odzival mnogim vabilom iz Londona ter Pariza; za ti dve mesti je napisal nove simfonije, ki štejejo med njegova najboljša dela. Precèj prileten je zložil še dva koncertna oratorija, »Stvarjenje« in »Letni časi«. Avstrija ga je prav posebno poveličevala in skomponiral je tudi državno himno, znano pod imenom »cesarska pesem«.

HEIFETZ Jaša, r. 1901 v Vilni, živi v ZDA, rusko-ameriški violinist prvega reda. Njegova igra velja kot najpopolnejša v vsakem pogledu. S pianistom Arturom Rubinsteinom in violončelistom Grigorijem Piatigorskem (gl. tam!) je mnogo let koncertiral v triu.

HELLMESBERGER Joseph, r. 1828 in u. 1893 na Dunaju, slovit avstrijski violinist, več let ravnatelj dunajskega konservatorija in ustanovitelj po njem imenovanega slavnega godalnega kvarteta. — Njegov sin **Joseph H.** (1855—1907) je bil prav tako goslač in poleg tega še dirigent in (operetni) komponist. — Drugi sin **Ferdinand H.** (1863—1940) je bil violončelist in dirigent; oba sinova sta sodelovala v očetovem kvartetu.

HELMHOLTZ Hermann von, r. 1821 v Potsdamu (Berlin), u. 1894 v Charlottenburgu (Berlin), fizik, ki je velik del preučevanja posvetil akustiki in napisal temeljno delo: »Die Lehre von den Tonempfindungen als physiologische Grundlage für

die Theorie der Musik« (Nauk o dojemanju tonov kot fiziološka podlaga glasbene teorije); v tem delu je dokončno razmejil fizikalno akustiko od glasbene.

HENZE Hans Werner, r. 1926 v nemškem kraju Gütersloh, spada med najpomembnejše in najuspešnejše nemške skladatelje naše dobe. Napisal je nekaj privlačnih oper in baletov, violinski koncert, tri simfonije ter nekaj komornih skladb. Sprva je bil radikalen modernist, potlej pa se je odklonil od golega intelektualizma in začel dajati tudi čustvom primeren prostor v svojih delih.

HERZ Henri, r. 1803 na Dunaju, u. 1888 v Parizu, nemško-francoski pianist mednarodnega slovesa in obenem lastnik zelo donosne klavirske tovarne. Kot skladatelj in pedagog je izdal klavirsko šolo in vrsto etud.

HERZ Talmon, r. 1933 v Tel-Avivu, violončelist in dirigent v mestu Calgary (Kanada), pomemben organizator glasbenega življenja v Kanadi.

HESS Myra, r. 1890 v Londonu, vodilna angleška pianistka, posebno priznana kot interpret Bachovih skladb.

HEYBAL Valerija, r. 1918 v Kamniku, slovita slovenska operna in koncertna pevka (sopran), prvakinja ljubljanske in beograjske opere.

HILL & SON, ime dveh angleških tovarn glasbil; prva izdeluje od 1755 dalje orgle, druga pa od 1760 naprej godala.

HINDEMITH Paul, r. 1895 v nemškem mestu Hanau, u. 1963 v Frankfurtu (a/M), vodilni nemški atonalni komponist in eden najpomembnejših skladateljev našega stoletja. Sprva je bil violist v godalnem kvartetu Amar; ko so nacisti prevzeli oblast, se je izselil v Ameriko in je predaval o glasbi na znameniti univerzi Yale; po drugi svetovni vojni pa se je vrnil v Evropo in se naselil v Švici. Njegovo skladateljsko delo sega na vsa kompozicijska področja; napisal je opere (»Cardilac«, »Neues vom Tage« — Dnevne novice, i. p.), simfonije (»Slikar Mathis« — nanaša se na življenje in delo nemškega slikarja Matije Grünewalda (Mathis Gothart Neithart), oziroma na njegov trodelni oltar v Isenheimu) — ta simfonija je pravzaprav simfonični izvleček istoimenske opere; prav tako naslednja, »Harmonia mundi« (Harmonija svetá), ki je posvečena astronomu Keplerju; poleg teh in nekaj priložnostnih simfonij,

ki so po večini nastale iz zunanje pobude, je njegovo delo na komornem področju enako važno. Hindemith je tudi pobudnik posebne zvrsti »uporabnostne« glasbe, ki naj bi nadomestila že zastarelo šolsko glasbeno tvarino, kar pa se ni obneslo. Hindemith je veljal kot zelo radikalen modernist svetovnega pomena, ni pa bil pripadnik dvanajsttonske smeri in njenih naslednikov; zato je danes kljub neosporavani kvaliteti njegovih najbolj dognanih del nekoliko pomaknjen vstran.

HOLST Gustav (Teodor), r. 1874 v angleškem kraju Cheltenham, u. 1934 v Londonu, angleški komponist švedskega porekla, je bil močna in zelo individualistično poudarjena osebnost, ki je posebno znan postal s simfonično suito »Planeti«, v kateri prinaša vsak stavek muzikalno izražene značilnosti konec srednjega veka znanih planetov. Poleg te »astrološke« simfonije je napisal še tri velike oratorije, pet oper, simfonijo z zborom in mnogo manjših orkestrskih skladb.

HONEGGER Arthur, r. 1892 v francoskem mestu Le Havre, u. 1955 v Parizu, francoski skladatelj švicarskega rodu, ena najbolj originalnih osebnosti v glasbi našega stoletja. Od 1912 je živel v Parizu ter pripadal znameniti »šestorici« mladih skladateljev (Auric, Durey, Milhaud, Poulenc, Tailleferre, Honegger). Njegova glasba sega na vsa področja kompozicije, vštevši film; njegov slog ni sicer enoten, a vselej zelo izviren in se prilagaja trenutni muzikalni potrebi — seže tedaj od predklasike do skrajne moderne, ne da bi bil »atonalen« ali celó »dodekafonski«. K njegovemu svetovnemu slovesu je močno pripomogla simfonična slika »Pacific 231« — muzikalna upodobitev »zunanjega« in »notranjega« življenja moderne ameriške transkontinentalne lokomotive —, podobno nogometni oris »Rugby« i. p. Mnogo njegovih del je mistično razpoloženih, tako oratorija »Kralj David« in »Devica Orleanska na grmadi« (»Jeanne d'Arc au bûcher«). Napisal je še tudi pet simfonij in vrsto poetičnih simfoničnih slik, mnogo klavirskih in violinskih skladb ter samospevov lirične vsebine. V »šestorici« je bil najbolj izviren in domiseln, tako po svojih trpkih harmonijah kakor po drzni melodični invenciji ter doslednem, precèj brezobzirnem kontrapunktu.

HOPKINS John, r. 1927 v angleškem mestu Yorkshire, angleški dirigent, vodja filharmonije in opere v mestu Sidney

(Avstralija). Na svojih evropskih turnejah je nekajkrat obiskal Jugoslavijo.

HORAK-ČAS Hilda, r. 1914 v Lódżu na Poljskem, poljsko-slovenska pianistka, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, koncertira doma in v tujini.

HORENSTEIN Jaša, r. 1899 v Kijevu, dirigent svetovnega slovesa.

HOROWITZ Vladimir, r. 1904 v Kijevu, rusko-ameriški klavirski virtuoz mednarodne veljave, zlasti cenjen kot interpret skladb Liszta, Čajkovskega, Rahmaninova in Ravela. Njegovo igro odlikujeta nepogrešljiva tehnika in zanositost.

HORVAT Milan, r. 1919 v Pakracu, hrvatski dirigent velikega slovesa, direktor zagrebške filharmonije, nekaj let vodja filharmonije v Dublinu (Irska), je na svojih koncertih izvajal tudi mnogo jugoslovanskih del.

HRISTIĆ Stevan, r. 1885 in u. 1958 v Beogradu, je pomemben srbski skladatelj novoromantične smeri, ki se je posebno proslavil z baletom »Ohridska legenda«, kjer mu je uspelo združiti izvirno folkloro z impresionistično barvitostjo. Poleg mnogih drugih scenskih muzikalnih spremljav je napisal več simfoničnih suit, uvertur, violinskih in klavirskih kompozicij ter samospevov. Bil je mnogo let direktor beograjske opere, zatem pa član Srbske akademije znanosti in vodja Muzikološkega instituta pri beograjski univerzi.

HUBAD MATEJ, r. 1866 v Povodju pri Skaručni, u. 1937 v Ljubljani, vodilni slovenski zborovodja in pevski pedagog, prvi direktor konservatorija v Ljubljani in upravnik ljubljanske opere ter zgledni vodja zbora Glasbene matice. Vzorna je njegova priredba slovenskih narodnih pesmi in (druga) izdaja Pesmarice Glasbene matice. S tem zborom je uspešno nastopal kot dirigent tudi v tujini. — Njegov sin **Samo H.** (r. 1917) je priznan dirigent, ki se je kot vodja orkestra Slovenske filharmonije in RTV Ljubljana uspešno uveljavil doma in v tujini; pri tem je dovedel mnogo domačih orkestrskih skladb do krstne izvedbe doma in zunaj; nekaj časa je bil tudi direktor opere.

HUBAY Jenö, r. 1859 in u. 1937 v Budimpešti, slaven madžarski violinist, vodja slovitega godalnega kvarteta in zelo ploden skladatelj oper in simfoničnih del.

HUBERMAN Bronislav, r. 1882 v poljskem kraju Čenstohova, u. 1947 v švicarskem zaselku Nant-sur-Corsier, eden največjih violinistov vseh časov. Njegova neprekosljiva tehnična izurjenost, združena z dognano interpretacijo, je pripeljala do vrhunskih, enkratnih izvedb skladb, izvečine klasičnega, standardnega sporeda. Tik pred drugo svetovno vojno je ustanovil palestinski (židovski) simfonični orkester, s katerim je prvič nastopil kot solist pod taktirko Toscaninija (gl. tam!). Spisal je tudi več knjig in avtobiografijo; v njih se je najtopleje zavzemal za mir na svetu in za zgraditev Panevrope.

HUMMEL Jan Nepomuk, r. 1778 v Bratislavi, u. 1837 v Weimaru, znamenit češko-nemški pianist in dirigent ter avtor številnih, pretežno klavirskih kompozicij v Mozartovem lahkotnem slogu, ki se še danes kdaj pa kdaj izvajajo.

I

IBACH je rodbinski priimek nemških klavirskih izdelovalcev, ki se je od ustanovitelja **Johannesa Adolfa I.** (1766 do 1848) dalje najuspešneje uveljavila na klavirskem trgu.

IBERT Jacques, r. 1890 in u. 1962 v Parizu, pomemben francoski instrumentalni komponist zmerno modernistične, z impresionističnimi elementi prepojene smeri. Zložil je več oper in baletov; najbolj znan pa je po orkestralnih skladbah, kakor je suita »Escales« (Luke); dalje so pomembni koncerti za razne instrumente in manjša dela. V francoskem glasbenem življenju je zavzemal ključne pozicije in je bil med drugim tudi direktor slovite francoske akademije v Rimu (Villa Médicis).

d'INDY Vincent (Paul Marie), r. 1851 in u. 1931 v Parizu, ena najvidnejših osebnosti v francoskem glasbenem življenju polpreteklega časa, učenec Césarja Francka (gl. tam!) in najvnetejši poznavalec in zagovornik del svojega učitelja. Njegov slog temelji v klasiki in je prežet z romantično čustvenostjo. Kot skladatelj se je uveljavljal na vseh glasbenih področjih: pisal je opere, simfonije in komorno glasbo; svoje globoko poznavanje kompozicijske tehnike je podal v vzornem delu »Cours de composition musicale« (Tečaj glasbene kompozicije).

Mnogo let je vodil pariško glasbeno šolo »Schola cantorum« ter visoko dvignil njen sloves doma in na tujem.

INFANTE Manuel, r. 1883 v španskem mestecu Osuna pri Sevilji, u. 1958 v Parizu, španski dirigent in komponist folklorne orientacije, ki se je posebno zavzemal za sodobno špansko simfonično tvornost.

INGHELBRECHT Désiré-Émile, r. 1880 v Parizu, u. 1965, francoski dirigent mednarodne veljave, najvernejši interpret skladb Debussyja (gl. tam!). Napisal je več knjig z dirigentskega področja in je bil tudi skladatelj impresionistične usmerjenosti.

IPAVIC, rodbinski priimek več slovenskih skladateljev iz druge polovice prejšnjega stoletja, vsi doma iz Šentjurja pri Celju. Prvi med njimi, **Benjamin I.,** (1829—1909), zdravnik, avtodidakt in avtor mnogih klavirskih skladb, po večini plesov, lirične opere »Teharski plemiči« (besedilo A. Funtek), operete »Tičnik« (po nemškem tekstu Kotzebua), znamenitih samospevov (»Ciganka Marija«, »Če na poljane rosa pade« i. p.), dalje prve naše skladbe za godalni orkester (»Serenada«), ki se je ohranila na koncertnem sporedu do danes, in drugih manjših priložnostnih skladb. — **Gustav I.,** (1831—1908), brat prejšnjega in prav tako zdravnik ter zelo priljubljen zborovski skladatelj. Znani in neštetokrat prepeti so njegovi zbori »Planinska roža«, »Kje so moje rožice?« in himna »Slovenec sem«. Zapustil je vsega okoli 60 zborovskih pesmi. — **Josip I.,** (1873—1921), sin prejšnjega in prav tako zdravnik, avtor prve naše pantomime »Možiček«, dalje mnogih zborov in samospevov, deloma na nemška besedila. Slog vseh treh Ipavcev je preprost, ljudski, tehnična podlaga pa je kljub avtodidaktiki dovolj dognana.

IRELAND John (Nicholson), r. 1879 v angleškem kraju Bowden, u. 1962 v Sussexu, pomemben skladatelj klavirskih del in samospevov, izučen klasično, je združeval romantično čustvovanje z impresionističnimi barvnimi prijemi. Značilen je njegov klavirski koncert; skladateljev svetovni nazor pa izpričuje zbor »These things shall be« (Te stvari naj bodo).

ITURBI José, r. 1895 v španski Valenciji, pianist, dirigent in komponist folklorne smeri.

IVANOV Mihail Mihailovič, r. 1849 v Moskvi, u. 1927 v Rimu, ruski muzikolog, kritik in skladatelj, učenec Čajkovskega.

IVANOV-BORECKI Mihail Vladimirovič, r. 1874 in u. 1936 v Moskvi, ruski muzikolog in skladatelj, avtor več ljudskih muzikalnih biografij in učbenika harmonije.

IVES Charles (Edward), r. 1874 v Danbury (ZDA), u. 1954 v New Yorku, zelo samonikel ameriški skladatelj, ki ni rad nastopal v javnosti, zato so njegove novatorske skladbe ostale skoraj neznane. Bil je poklicni trgovec in muzikalni samouk in njegova prizadevanja so bila usmerjena v novatorstvo, zato je vneto iskal nova sredstva in se skušal v še nepreizkušenih sistemih, kot je npr. mikrotonski. Zapustil je štiri simfonije, več simfoničnih pesnitev, suit, komorne glasbe in samospevov.

J

JACOB Gordon (Percival Septimus), r. 1895 v Londonu, zelo plodovit angleški skladatelj, avtor dveh simfonij, štirih sinfoniet, štirih suit ter dvanajst koncertov za različne instrumente, mnogo filmske in scenske glasbe ter slednjič knjig z glasbenega področja.

JANÁČEK Leoš, r. 1854 v moravskem kraju Hukvaldy, u. 1928 v Moravski Ostravi, mimo Dvořáka in Smetane (gl. tam!) najpomembnejši češki skladatelj zelo samoniklega sloga. Njegovo težišče leži v opernem ustvarjanju; tu mu je opera »Jenůfa« (podnaslov: Njena pastorka) malo pred prvo svetovno vojno prinesla mnogo slave in uspeha; nadaljnja dela te vrste so komična opera »Izleti gospoda Broučka«, »Katá Kabanova«, »Lisica zvitorepka« in slednjič »Zapiski iz mrtvega doma« (po Dostojevskem). Znamenita sta tudi njegova »Glagolska maša« ter simfonična pesnitev »Taras Bulba«; mnogo še izvajajo njegove orkestralne plese »Lašske tance«, napisal pa je tudi nekaj komornih del in manjše klavirske skladbe. Zelo velik je bil njegov vpliv na mlajšo generacijo čeških, k izrabi folklore težečih skladateljev.

JANIGRO Antonio, r. 1918 v Milanu, italijansko-jugoslovanski violončelist svetovnega formata, tudi dirigent in glasbeni organizator, ki je dolga desetletja živel in deloval v Zagrebu kot pedagog in vodja znamenitega ansambla »Zagrebški solisti«, s katerim je obšel malone celi svet.

JARNOVIĆ Ivo Mane (tudi poitaljanjeno Giornovicchi), rojen 1745 na ladji pred Dubrovnikom, umrl 1604 v Peterburgu, violinist in skladatelj hrvatskega rodu. Živel je zelo razgibano in je napisal 16 koncertov za svoj instrument in dosti komorne glasbe.

JAKŠIĆ Đura, r. 1929 v Karlovcu, simfonični dirigent v Beogradu.

JENKO Davorin (Martin), r. 1835 v Dvorjah pri Cerkljah, u. 1914 v Ljubljani, eden prvih slovenskih skladateljev in organizatorjev glasbenega življenja, avtor himne »Naprej, zastava slave!« in srbske himne »Bože pravde«. Prvotno jurist in glasbeni samouk na Dunaju, potlej pa prvi zborovodja pri srbskem cerkvenem pevskem društvu v Pančevu, kasneje pri beograjskem pevskem društvu v Beogradu; organiziral in vodil je tudi vojaško godbo na srbskem kraljevskem dvoru. V teh poklicih je zložil mnogo budnic in koračnic ter drugih zborov, ki so postali kmalu zelo popularni. Napisal je še 31 priložnostnih spevoiger (»Vračara«, »Pobjeda«, »Seoska lola«, »Kosovo« i. p.), katerih uverture se še danes izvajajo, dalje okrog 200 samospevov ter dosti domoljubnih in romantičnih zborov.

JEPPESEN Knud (Christian), r. 1892 v danski prestolnici Kjöbenhavn, direktor tamkajšnjega konservatorija in avtor mnogih glasbeno-teoretičnih knjig, preučevalec glasbe iz dobe renesanse; tudi komponist simfoničnih skladb.

JERAJ Karel, r. 1874 na Dunaju, u. 1951 v Ljubljani, violinist, komponist ter posebno zaslužen violinski pedagog in dirigent; na Dunaju je bil član znamenite dunajske filharmonije in opernega orkestra. Po prvi svetovni vojni se je preselil v Ljubljano, postal profesor na novoustanovljenem konservatoriju in vodja Orkestralnega društva Glasbene matice. Komponiral je predvsem mladinske skladbe, kot specialist v poučevanju slepih je tudi v Ljubljani vodil glasbeni pouk na Zavodu za slepo mladino, ki v priznanje zaslug na tem področju nosi zdaj njegovo ime.

JERITZA Maria (pravo ime Marja Jedličká), r. 1887 v Brnu, znamenita češka operna pevka (sopran), prvakinja dunajske dvorne opere in Metropolitan-opere v New Yorku, u. v Hollywoodu.

JEVDJENIJEVIĆ Nada (Fanika Brandl), r. 1899 v Mariboru, slovenska violinistka, ki se je uveljavila na koncertnem odru doma in na tujem. Skozi desetletja je tudi vodila po njej imenovani klavirski trio (violončelo: Beatrice Reichert, klavir: Magda Rusy).

JIRÁNEK Josef, r. 1855 v češkem kraju Ledce, u. 1940 v Pragi, češki pianist, ki se je posebno odlikoval z didaktičnimi klavirskimi deli.

JOACHIM Joseph, r. 1831 v avstrijskem mestecu Kittsee, u. 1907 v Berlinu, eden najslavnejših nemških violinistov konec prejšnjega stoletja, tudi dirigent in skladatelj, specialist za klasično glasbo, zlasti Beethovna.

JOCHUM Eugen, r. 1902 v nemškem mestecu Babenhausen, pomemben nemški dirigent.

JOLIVET André, r. 1905 v Parizu, eden najnaprednejših sodobnih francoskih skladateljev, ki išče nova izrazna pota v glasbi z uvajanjem novih instrumentov (Ondes Martenot), avtor zglednega klavirskega koncerta v tej smeri.

JOSIF Enrico, r. 1924 v Beogradu, spada med največje živeče mlajše srbske skladatelje. Napisal je simfonijo, simfonieto, Lirično simfonijo, simfonično skladbo »Sonata antica«, godalni kvartet, »Profani oratorij« in dosti skladb za vokalni sestav.

JOVANOVIĆ Milan (Braca), r. 1904 v Novem Sadu, jugoslovanski violinski virtuoz, ki je mnogo nastopal na tujem in je bil profesor na Guildhall School of Music v Londonu.

JOYCE Eileen, r. 1912 v kraju Zeehan na Tasmanskem otoku, znamenita avstralska pianistka in klavičembalistka, živi v Londonu.

JURINAC Sena (Srebrenka), r. 1921 v Travniku (Bosna), pevka svetovnega slovesa, prvakinja dunajske državne opere.

K

KABALEVSKI Dmitri Borisovič, r. 1904 v Peterburgu, profesor za kompozicijo na leningrajskem konservatoriju, eden najvidnejših sodobnih ruskih skladateljev. Njegov slog je zmeren, utemeljen v ruski folklori in zlahka dostopen. V ospredje je stopil zlasti z opero »Colas Breugnon« (Mojster iz Clame-

cyja) po romanu R. Rollanda. Nadaljnje opere so po večini povzete iz ruskega življenja; največ izvedb je doživela »Tarasova družina« po romanu »Neubogljivi« pisatelja Gorbatova. Od njegovih štirih simfonij je najbolj znana tretja, »Requiem« v Leninov spomin. Napisal je še tudi violinski in violončelski koncert in tri klavirske koncerte; poslednji je namenjen sovjetski mladini. Poleg tega je še avtor dveh godalnih kvartetov, treh klavirskih sonat, dosti odrske in filmske glasbe in mnogo masovnih pesmi.

KABELAČ Miloslav, r. 1908 v Pragi, češki skladatelj in dirigent.

KAGEL Mauricio, r. 1911, skladatelj najradikalnejše smeri in glasbeni organizator v Buenos-Airesu, pripadnik elektronskih muzikalnih eksperimentov.

KALKBRENNER Friedrich (Wilhelm-Michael), r. 1785 na poti med Kasslom in Berlinom, u. 1849 v kopališču Enghien-les-Bains (Francija), eden največjih nemških klavirskih virtuozov vseh časov, znamenit po nepogrešljivi tehniki, posebno v oktavni igri. Izdal je več skladb, pretežno salonskega, pa tudi instruktivnega značaja.

KÁLMÁN Emerik (Imre), r. 1882 v madžarskem kraju Siofók, u. 1953 v Parizu, eden najsposobnejših avstrijskih operetnih skladateljev iz prve polovice našega stoletja. Njegov kompozicijski način je prežet s tipičnimi madžarskimi ritmičnimi in melodičnimi značilnostmi. Od njegovih operet so se najbolj obnesle in še do danes obdržale na odrih: »Čardaška princesa«, »Bajadera«, »Jesenski manever«, »Cigani«, »Grofica Marica«, »Čikaška kneginja«, »Arizona Lady« i. p.

KAMBUROV Ivan, r. 1883 v Leskovcu, najpomembnejši bolgarski muzikolog, ki je izdal knjige o bolgarski, jugoslovanski in poljski glasbi in zajeten bolgarski glasbeni slovar.

KAMIENSKI Lucjan, r. 1885 v poljskem mestu Gniezno, profesor na muzikološkem inštitutu Univerze v Poznańu ter direktor konservatorija prav tam, kanadski emigrant. Napisal je več študij iz poljske glasbene zgodovine in s folklornega področja. Znana so tudi njegova dela za simfonični orkester in več uspelih odrskih skladb.

KAPP Julius, r. 1883 v nemškem kraju Seelbach, muzikolog in avtor mnogih poljudnih biografij velikih skladateljev

preteklosti (Wagner, Liszt, Berlioz, Paganini, Weber, Meyerbeer, Schreker i. p.).

KARAJAN Herbert von, r. 1908 v Salzburgu, avstrijski dirigent svetovnega slovesa, soudeležen na skoraj vseh glasbenih festivalih sveta, vodja dunajske in berlinske filharmonije, ter (od 1969 dalje) tudi pariškega simfoničnega orkestra, osrednja dirigentska osebnost v Evropi.

KARLOWICZ Mieczysław, r. 1876 v litvanskem zaselku Wiszniewo, u. 1909 v zimskem letovišču Zakopane (v Tatri), poljski skladatelj, prvenstveno simfonik, avtor šestero simfoničnih pesnitev, programske simfonije »Prerojenje«, violinskega koncerta ter dosti komornih in klavirskih skladb pretežno liričnega značaja. V »Litovski simfoniji« je obdelal litvansko in belorusko folkloro.

KARASOWSKI Maurycy, r. 1823 v Varšavi, u. 1892 v Dresdenu. Poljski violončelist in muzikolog, avtor prve biografije o Chopinu.

KELEMEN Milko, r. 1925 v Zagrebu, glavni hrvatski skladatelj najbolj avantgardnih mednarodnih kompozicijskih smeri prek dodekafonske tehnike. Napisal je mnogo skladb v tradicionalni tehniki (simfonije, simfoniete, klavirski in violinski koncert ipd.), še več v atonalni (»Koncertantne improvizacije«, »Concerto grosso«, »Koncert za fagot z godali«, ipd.), slednjič pa delu v serialni tehniki deloma s frapantnimi naslovi (»Simfonična glasba 57«, »Konstelacije«, »Transfiguracije«, »Skolion« i. p.).

KENDALL-TAYLOR Edgar, r. 1905 v angleškem mestu Sheffield, pianist in profesor na konservatoriju Royal College of Music v Londonu. Za našo glasbo je zelo zaslužen, ker je kot prvi izvajal v tujini dela naših skladateljev.

KERN Jerome (David), r. 1885 v New Yorku, u. 1945 v Beverly Hills (ZDA), najznamenitejši ameriški komponist operet, »musicals« in vobče zabavne glasbe. Njegova prednost pred drugimi povprečnimi skladatelji zabavnih popevk je v tem, da je bil temeljito podkovan v teoretičnih glasbenih disciplinah, kar mu je omogočilo bolj dognano fakturo, kot jo imajo sicer dela te zvrsti.

KIRIGIN Ivo, r. 1914 v Zadru, u. 1964 v Zagrebu, sodi med mlajše hrvatske skladatelje, ki se niso niti predali folklornim

smerem, niti mednarodnim novotarskim strujam. Napisal je simfonijo, simfonično pesnitev »Kameni horizonti« in suito »Pet stavkov za godala« ter več manjših komornih in koncertnih skladb, ponajveč vedrega, neobteženega značaja.

KJUJ Cezar (CUI César), r. 1835 v Vilni, u. 1918 v Peterburgu, ruski skladatelj iz skupine »mogočne petke«, avtor že pozabljenih deset oper in okrog 300 nekoč zelo priljubljenih samospevov, po poklicu general, pisec odlične teorije o vojnih utrdbah.

KLECKI Paul, r. 1900 v poljskem mestu Lódż, dirigent, violinist in skladatelj, vodja liverpoolske filharmonije, avtor več simfonij in drugih orkestralnih kompozicij ter mnogo samospevov.

KLEIBER Erich, r. 1890 na Dunaju, u. 1956 v Zürichu, avstrijski dirigent svetovnega slovesa, čigar repertoar je poleg klasičnih in romantičnih kompozicij obsegal tudi novejša dela. Bil je dolgo časa v Južni Ameriki in je tam vodil opero na »Teatro Colón« v Buenos Airesu.

KLEMPERER Otto, r. 1885 v nemškem mestu Breslau (zdaj Vróclav), nemški dirigent svetovnega slovesa, posebno zavzet za dela modernih nemških komponistov.

KLENAU Paul (August) **von,** r. 1883 in u. 1946 v danski metropoli Kjöbenhavn, najpomembnejši danski dirigent, tudi skladatelj, vodja dosti opernih in simfoničnih orkestrov v Avstriji in Nemčiji. Napisal je tudi več opernih in simfoničnih del v ekspresionističnem slogu.

KLENGEL Julius, r. 1859 in u. 1933 v Leipzigu, eden najslovitejših nemških violončelistov svoje dobe, tudi skladatelj, pretežno za svoj instrument.

KLINDWORTH Karl, r. 1830 v Hannovru, u. 1916 v kraju Stolpe (Nemčija), odličen nemški pianist, prireditelj Wagnerjevih partitur za klavir, izdajatelj Chopinovih in Beethovnovih klavirskih skladb v kritično pregledanih edicijah.

KLOPČIČ Rok, r. 1933 v Ljubljani, docent na Akademiji za glasbo prav tam, slovenski violinist in koncertant.

KNAPPERTSBUSCH Hans, r. 1888 v nemškem mestu Elberfelde, eden najpomembnejših nemških dirigentov iz prve polovice 20. stoletja, specialist za Wagnerjeve opere.

KOBLER-GOLIA Dana, r. 1893 in u. 1929 v Ljubljani, prva slovenska pianistka-koncertantka v prvih desetletjih našega stoletja.

KOCZALSKI Raoul, r. 1885 v Varšavi, u. 1948 v Poznańu, znamenit poljski pianist, specialist za Chopinove skladbe.

KÖCHEL Ludwig von, r. 1800 v avstrijskem mestu Krems, u. 1877 na Dunaju, zaslužen z izdajo prvega kataloga Mozartovih del, ki se sedaj označujejo z oznako »K.-V.« (Köchel-Verzeichnis) Nr. . . .

KOECHLIN Charles, r. 1867 v Parizu, u. 1950 v francoskem kraju Canadel, muzikolog in komponist, pedagog in pisec teoretičnih knjig s kompozicijskega področja; hkrati pa je bil zelo viden skladatelj zmerno napredne smeri, z izvirno glasbeno govorico.

KODÁLY Zoltán, r. 1882 v madžarskem mestu Kecskemét, u. 1967 v Budimpešti, najtehtnejši madžarski skladatelj naše dobe. Oň in Béla Bartók (gl. tam!) sta posvetila dobršen del življenja nabiranju in urejanju madžarske folklore, ki pa sta ji — nekoliko samovoljno — pridejala še lep del slovaške, rusinske in rumunske narodne pesmi. Kot skladatelj se je Kodály sprva močno naslonil na francoske impresioniste, kasneje pa si je zavestneje izoblikoval svoj osebni slog in ga povezal z ljudsko glasbeno govorico. Napisal je mnogo odlično uspelih simfoničnih skladb, počenši z mladostno »Nyári este« (Poletni večer) pa tja do slavnostnega »Psalmus hungaricus« in scenične glasbe k patriotični igri »Háry János«; pravi obnovitelj pa je bil na področju zborovske glasbe. Mnogo uspeha so imele njegove priredbe ljudskih plesov (»Plesi iz Maroszéka« in »Plesi iz Galante«); njegovo največje simfonično delo pa je »Concerto«, v katerem je uspelo združil klasično obliko s folklorno obarvano sodobno vsebino.

KOGAN Leonid Borisovič, r. 1924 v Odesi, sovjetski violinist mednarodnega ugleda.

KOGOJ Marij, r. 1895 v Trstu, u. 1956 v Ljubljani, slovenski skladatelj ekspresionistične smeri, čigar glavno delo je opera »Črne maske« (besedilo po noveli L. Andrejeva napisal Josip Vidmar), ki je imela ob novi uprizoritvi jako velik uspeh. Njegove nadaljnje skladbe so: simfonična suita »Če se pleše . . .«, potlej več komornih in klavirskih del in dosti zbo-

rovskih skladb in samospevov. Njegov slog daje prednost linearnemu melodičnemu razvoju, podprtemu z barvitimi harmonijami; tako združuje ekspresionistične in impresionistične slogovne elemente.

KONJOVIĆ Petar, r. 1883 v Čurugu, spada med prve srbske skladatelje. Bil je profesor in kasneje tudi rektor beograjske glasbene akademije, član Srpske akademije nauka, osnovatelj in vodja Muzikološkega inštituta pri beograjski univerzi. Uveljavljal se je skoraj na vseh glasbenih področjih, napisal je štiri opere, od katerih je najbolj znana »Koštana«, dalje mnogo komorne glasbe in samospevov ter zborov, nekaj simfonij in simfonično pesnitev »Makar Čudra« (po noveli M. Gorkega) ter suito »Triptihon« po glasbi iz »Koštane«. V svojih delih združuje folklorne elemente s pretežno ekspresionističnimi prijemi.

KONDRAŠIN Kiril, r. 1914 v Moskvi, je eden najvidnejših sodobnih sovjetskih dirigentov svetovne veljave.

KONWITSCHNY Franz, r. 1901 v češkem kraju Fulnek, u. 1926 v Beogradu, dirigent velikega slovesa, vodja orkestra »Gewandhaus« v Leipzigu in državne opere v Berlinu; pogosto je tudi gostoval v Jugoslaviji.

KORNGOLD Erich Wolfgang, r. 1897 v Brnu, u. 1957 v Holywoodu (ZDA), znamenit kot »čudežni otrok«, ki je z dvanajstimi leti skomponiral pravljično opero »Sneženi mož«. Njegov slog je novoromantičen, področje pa operno, kjer se je »Mrtvo mesto« (po noveli E. Rodenbacha) najbolj obneslo. V mladosti je komponiral tudi dosti simfonične in koncertne glasbe, v Ameriki pa se je posvetil zelo uspešno filmski muziki.

KOROŠEC Ladko, r. 1920 v Zagorju ob Savi, slovenski operni pevec (basist), prvak ljubljanske opere, ki je tudi mnogo gostoval v tujini.

KOVAČEVIĆ Krešimir, r. 1913 v Zagrebu, muzikolog in avtor knjig s področja glasbe, skladatelj in zborovodja, profesor glasbene akademije v Zagrebu.

KOZINA Marjan, r. 1907 v Novem mestu, u. 1965 v Ljubljani, slovenski skladatelj, ki uspešno združuje tradicionalno kompozicijsko tehniko z novoromantično vsebino. Napisal je več oper, od katerih je imela največ uspeha »Ekvinokcij« (po

drami I. Vojnovića). Na simfoničnem polju je pomembna njegova simfonija v štirih stavkih, ki nosijo zapored naslove »Ilova gora«, »Bela Krajina«, »Padlim« in »Proti morju«; vsebinsko se to delo nanaša na osvobodilno borbo, ki se je je udeležil kot kulturnik. Dalje obsega njegov opus okrog 50 samospevov, nekaj komorne, klavirske in mladinske glasbe, zbore in filmsko glasbo. Od poslednje je posebno značilna glasba k prvemu slovenskemu filmu »Na svoji zemlji«; sèm spadajo še »Kekec« in drugi filmi. Bil je prvi upravnik Slovenske filharmonije, profesor na Akademijah za glasbo v Beogradu in Ljubljani, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

KOSA György, r. 1897 v Budimpešti, madžarski dirigent in avtor osem simfonij ter zlasti uspele filmske glasbe.

KOSTELANETZ André, r. 1901 v Peterburgu, avtor zelo uspelih skladb za film.

KREISLER Fritz, r. 1875 na Dunaju, u. 1962 v New Yorku, eden največjih violinistov iz bližnje preteklosti; sprva goslač, potlej medicinec in ulanski oficir, nato spet violinist in komponist ter vnet zbiratelj starih, dragocenih gosli. Znan je tudi kot avtor krajših in prikupnih skladb za violino, ki jih je deloma izdal pod navzetimi ali podtaknjenimi imeni.

KREK Gojmir (dr. Gregor), r. 1875 v Gradcu, u. 1943 v Ljubljani, slovenski skladatelj in pobudnik revije »Novi akordi«, poklicno jurist in univerzitetni profesor, član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, skladatelj mnogo zborovskih skladb in samospevov, mentor generacije slovenskih skladateljev okoli »Novih akordov«, kritik in estet.

KREK Uroš, r. 1922 v Ljubljani, nečak prejšnjega, skladatelj umerjeno moderne smeri, avtor mnogih orkestrskih in komornih del. Za violino je poleg skladb s klavirjem napisal tudi tehten »Koncert«, dalje trostavčno »Simfonietto« za orkester, »Koncertantno glasbo za fagot, harfo in pavke«, »Glasbo za godalni ansambel«, »Koncert za rog« in drugo, dalje pa mnogo scenične in filmske glasbe. Od 1968 dalje je docent na kompozicijskem oddelku Akademije za glasbo v Ljubljani, več let pa je bil tudi glavni glasbeni urednik pri RTV Ljubljana.

KREN Ciril, r. 1921 v Ljubljani, živi od 1938 v argentinski prestolnici Buenos-Aires, slovenski zborovodja in skladatelj,

esejist in kritik, posebno zaslužen za propagando slovenske glasbe v Argentini.

KŘENEK Ernest, r. 1900 na Dunaju, avstrijsko-ameriški skladatelj najekstremnejše dvanajsttonske usmerjenosti, močno podvržen vplivu jazza; plod tega je bila opera »Jonny svira«, ki si je za nekaj let osvojila mnogo svetovnih odrov. Sedaj živi v Los Angelesu (ZDA) in komponira ponajveč za film. Bil je zelo plodovit skladatelj, ki je napisal 15 oper, tri simfonije, osem koncertov za razne instrumente, sedem godalnih kvartetov in mnogo drugih vokalnih in instrumentalnih del. Izdal je tudi nekaj teoretičnih del z glasbenega področja, zlasti o dvanajsttonski (dodekafonski) kompozicijski tehniki.

KREUTZER Rodolphe, r. 1766 v Versaillesu, u. 1831 v Ženevi, slovit francoski violinski virtuoz, čigar etude za violino so še danes v rabi pri pouku. Beethoven mu je posvetil violinsko sonato op. 47, ki še danes nosi njegovo ime in je bila povod (pogrešne) Tolstojeve interpretacije ter je s tem zbudila mnogo pozornosti.

KRIPS Josef, r. 1902 na Dunaju. Svetovno znani avstrijski dirigent, ki je v sezoni 1938/39 vodil tudi beograjsko opero. Po drugi svetovni vojni je postal dirigent na dunajski državni operi in je vodil festivale v Salzburgu. Kasneje je bil šef londonskega simfoničnega orkestra ter filharmoničnega orkestra v mestu Buffalo (ZDA).

KRIŽAJ Josip, r. 1887 v Vevčah pri Ljubljani, u. 1968 v Zagrebu, operni in koncertni pevec (basist), prvak zagrebške opere.

KRIŽMAN (Krisman) **Fran Ksaver,** r. 1728 v Rihemberku na Goriškem, u. 1795 v štajerskem kraju Rottenmann, slovenski orgelski mojster, ki je postavil okrog 15 orgel v samostanih in cerkvah Kranjske, Štajerske ter sploh v Avstriji.

KROMBHOLC Jaroslav, r. 1918 v Pragi, pomemben češki dirigent, direktor praške opere.

KUBELIK Jan, r. 1880 v kraju Michle pri Pragi, u. 1940 v Pragi, eden najslavnejših violinskih virtuozov svoje dobe. Živel je deloma na svojem posestvu na Slovaškem, deloma v Opatiji. — Njegov sin **Rafael K.,** r. 1914 v kraju Býchory pri Kolinu (ČSR), dirigent svetovnega imena, vodja opere Covent

Garden v Londonu in Češke filharmonije, gostuje po vsem svetu kot interpret klasičnega in romantičnega repertoarja.

KUHAČ (Koch) **Franjo,** r. 1830 v Osijeku, u. 1911 v Zagrebu, eden prvih hrvatskih muzikologov in folkloristov, posebno zaslužen kot zbiratelj in prireditelj jugoslovanskega narodnega blaga.

KULENKAMPFF Georg, r. 1898 v mestu Bremen (NZR), pomemben nemški violinist, vodja po njem imenovanega godalnega kvarteta, živi v Luzernu (Švica).

KUMAR Srečko, r. 1888 v Kojskem (Goriška), u. 1954 v Portorožu, pianist, pedagog, zborovodja in organizator glasbenega življenja na Goriškem. Več let je bil pevovodja pri ljubljanski Glasbeni matici.

KUNC Božidar, r. 1903 v Zagrebu, u. 1964 v Detroitu (ZDA), hrvatski pianist in skladatelj za svoj instrument. — Njegova sestra **Zinka Wilfan-Kunc** (psevdonim **Milanova**), r. 1908, ena najznamenitejših pevk sveta (sopran), primadona newyorške opere Metropolitan. Njen prvi nastop je bil v Ljubljani; v New Yorku pa je od 1937 dalje.

KURTZ Efrem, r. 1900 v Peterburgu, ruski dirigent mednarodnega slovesa, vodja simfoničnega orkestra v mestu Houston (ZDA), od koder prihaja gostovat tudi v Evropo.

KUSEVICKI Sergej Aleksandrovič, r. 1874 v kraju Višnji Voločok pri Tveru (ZSSR), u. 1951 v Bostonu (ZDA), svetovno slaven virtuoz na kontrabasu in dirigent. Vodil je razne simfonične orkestre v Rusiji in ustanovil glasbeno založništvo; po oktobrski revoluciji je emigriral v Pariz, kasneje pa se je naselil v Ameriki.

L

LACH Robert, r. 1874 na Dunaju, u. 1958 v Salzburgu, muzikolog, specialist za primerjalno glasbeno znanost, ki se je tudi mnogo ukvarjal z glasbo izvenevropskih narodov; posegel je tudi v našo folkloro s študijo o petju na Velikem Lošinju.

LAJOVIC Anton, r. 1878 na Vačah pri Litiji, u. 1960 v Ljubljani, je prvi slovenski glasbenik, ki je dvignil našo glasbo s stopnje priložnostnega amaterstva na višino svetovne ravni muzikalnega ustvarjanja. Po poklicu je bil pravnik-sodnik,

svoje glavno udejstvovanje pa je posvetil posvetni glasbi, ki jo je obogatil s tehtnimi, v vsakem pogledu dovršenimi vokalnimi in instrumentalnimi deli. K prvim sodijo njegovi zbori in samospevi, k drugim pa simfonična dela. Napisal je okrog 40 samospevov, prek 20 (moških, ženskih in mešanih) zborov, dve kantati (»Gozdna samota« in »Psalm 45 in 47«), tri simfonične pesnitve (»Caprice«, »Capriccio« in »Pesem jeseni« — njegovo zadnje delo), ki pomenijo mejnike v slovenskem simfoničnem ustvarjanju. Njegov slog je poznoromantičen, jasen, s posebnim poudarkom na melodiki, ponekod z impresionističnimi primesmi. Značilnosti bodoče naše glasbe je iskal v starejši ljudski pesmi in je izdal tri zvezke zapiskov redkejših narodnih pesmi (»Večni vir«). Bil je tudi esejist in polemik; bil je član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, predsednik Filharmonične družbe in kot tak ena glavnih gibalnih sil v slovenskem glasbenem življenju.

LAJOVIC Aleksander, r. 1920 v češkem mestu Tabor, nečak prejšnjega, profesor in skladatelj v Mariboru, sodi med vidnejše osebnosti mlajše generacije komponistov. Napisal je simfonična dela, samospeve in zbore, ki po slogu nadaljujejo in dopolnjujejo delo Antona Lajovica. Najbolj znana so njegova dela »Adagio« in »Fantasia notturna« (oboje za orkester) ter ciklus samospevov »Iz kitajske lirike«, poleg komornih in klavirskih skladb.

LAURENCIE Lionel de la (Marie-Bertrand), r. 1861 v francoskem mestu Nantes, u. 1933 v Parizu, muzikolog in avtor številnih knjig z vseh glasbenih področij, sourednik pomembne glasbene enciklopedije (»Encyclopédie de musique et Dictionnaire du Conservatoire«), ki obsežno in pronicljivo podaja muzikalno snov.

LALO (Victor Antoine) **Édouard,** r. 1823 v francoskem mestu Lille, u. 1892 v Parizu, skladatelj in po slogu predhodnik impresionizma, avtor več oper, glavna med njimi »Le Roi d'Ys« in baletov (»Namouna«); še danes sta na sporedih pogostoma »Španska simfonija« in pa koncert za violončelo.

LAMOND Frederick, r. 1868 v Glasgowu, u. 1948 v škotskem kraju Stirling, pomemben angleški klavirski virtuoz, profesor v rodnem mestu; posebno je slovel kot interpret Beethovnovih in Lisztovih skladb.

LAMOUREUX Charles, r. 1834 v Bordeauxju, u. 1899 v Parizu, eden najslavnejših francoskih dirigentov v drugi polovici 19. stoletja, posebno zaslužen za spoznavanje Wagnerjevih del v Franciji. Po njem se imenuje eden izmed pariških simfoničnih orkestrov.

LANDOWSKA Wanda, r. 1877 v Varšavi, u. 1959 v kraju Lakeville (ZDA), slavna poljska pianistka in čembalistka, obnoviteljica igre na ta starinski instrument. Ustanovila je šolo za staro glasbo (»École de musique ancienne«) v kraju Saint-Leu- la-Forêt, ki pa jo je ob nemški invaziji opustila ter odšla v Ameriko. Napisala je tudi nekaj knjig s svojega področja.

LASSO Orlando di (polatinjeno Lassus), r. 1531 ali 1532 v belgijskem kraju Mons, u. 1594 v Münchnu, eden največjih in najplodovitejših skladateljev vseh dob in narodov, s Palestrino neizpodbitni mojster vokalne polifonije 16. veka. Njegova izredno razgibana življenjska pot ga je vodila v Pariz, Amsterdam, Milano, Anvers (Antwerpen) pa tja do skrajnih točk Londona in Palerma, dokler se ni končno umirila v bavarskem Münchnu, kjer je postal dvorni kapelnik. Število njegovih skladb ocenjujejo nad 2000; med njimi so cerkvene in posvetne, moteti in madrigali, obsežne maše in pasijoni, vse za zborovsko petje v najrazličnejših glasovnih kombinacijah. Pogostoma je segel v zakladnico ljudske glasbe in se je je posluževal tudi pri nabožnih in obrednih motetih. Njegovo celotno glasbeno delo je grandiozen spomenik zborovskega komponiranja in petja, postavljen na konec razsežne dobe vokalne polifonije tik pred začetkom razvoja instrumentalne glasbe.

LAVIGNAC Albert (Alexandre-Jean), r. 1846 in u. 1916 v Parizu, muzikolog in pedagog, tvorec glasbene enciklopedije (»Encyclopédie de musique et Dictionnaire du Conservatoire«).

LECLAIR Jean-Marie, r. 1697 v Lyonu, u. 1764 v Parizu, največji francoski violinski virtuoz svoje dobe in komponist za svoj instrument.

LEHAR Franc, r. 1870 v madžarskem kraju Komarno, u. 1948 v avstrijskem letovišču Bad Ischl, avstro-ogrski vojaški kapelnik in s Fallom in Kalmánom (gl. tam!) eden najplodovitejših in najuspešnejših mojstrov operete. Avtor zglednih del te vrste, kot »Grof Luksemburški«, »Vesela vdova«, »Paga-

nini«, »Carjevič«, »Ciganska ljubezen« in končno »Dežela smehljaja«, ki se še danes pogosto izvajajo v svetu.

LEHMANN Lilli, r. 1848 v nemškem mestu Würzburg, u. 1929 v Berlinu, pevka svetovnega slovesa (sopran), se je proslavila zlasti kot dramatična interpretinja Wagnerjevih junakinj, kasneje pa tudi kot koloraturni sopran v Mozartovih operah. Napisala je tudi nekaj knjig iz pevske pedagogike.

LEHMANN Lotte, r. 1888 v nemškem kraju Perleberg, slavna pevka (sopran) v operi in na koncertu, specialistka za R. Straussove opere. Napisala je tudi nekaj romanov, avtobiografijo in didaktična dela. S prejšnjo ni v sorodu.

LEIBOWITZ René, r. 1913 v Varšavi, dirigent in pisec knjig, v katerih se močno izpostavlja za dodekafonsko kompozicijsko smer.

LEICHTENTRITT Hugo, r. 1874 v poljskem kraju Leszno, u. 1951 v mestu Cambridge v Angliji, pomemben pisec glasbenih knjig in estet, profesor na harvardski in newyorški univerzi, slednjič emigrant v angleškem univerzitetnem mestu Cambridge. Napisal je mnogo knjig z glasbeno-zgodovinskega in estetskega področja. V knjigi »Geschichte der Motette« je prvi pravilno opredelil položaj našega Gallusa-Petelina na višku dobe vokalne polifonije (gl. tam!) ter ga tudi analitično predstavil.

LEINSDORF Erich, r. 1912 na Dunaju, znamenit dirigent festivalskih koncertov v Firencah, Salzburgu, Tel Avivu in drugod.

LEONCAVALLO Ruggiero, r. 1858 v Neaplju, u. 1919 v italijanskem zdravilišču Montecatini, spada med najuspešnejše operne skladatelje veristične smeri; z opero »Glumači« (»I Pagliacci«) je dosegel svetovno slavo. Napisal je še druge opere, ki pa zdaleka niso imele uspeha prejšnje. Mnogo je še njegovih samospevov in priložnostnih skladb, ki pa padajo polagoma v pozabo.

LESCHETIZKY Theodor, r. 1830 v kraju Łańcut na Poljskem, u. 1915 v Dresdenu, poljski klavirski virtuoz in pedagog, čigar tehnika velja še danes za nepogrešljivo.

LESKOVIC Bogo, r. 1909 na Dunaju, violončelist, skladatelj ter operni in koncertni dirigent, avtor simfoničnih del (»Partita«, »Etuda«) in simfonije »Domovina«. V poslednjem

delu se je metaforično tudi naslonil na ljudsko pesem; priredil je tudi B. Ipavčevo »Serenado« (gl. tam!) ter M. Tajčevićeve »Balkanske plese« (gl. tam!) za orkester. Od 1969 dalje je direktor ljubljanske opere.

LÉVY Lazare, r. 1882 v Bruslju, pomemben francoski pianist in pedagog, avtor instruktivnih skladb in klavirsko-tehničnih študij.

LEYGRAF Hans, r. 1920 v Stockholmu, pomemben švedski pianist, ki je često nastopal tudi pri nas.

LHOTKA Fran, r. 1883 v češkem kraju Vožice, u. 1962 v Zagrebu, profesor in dolgoletni rektor Muzičke akademije v Zagrebu, zelo uspeli hrvatski operni in simfonični skladatelj. Največ svetovne slave je žel njegov balet »Vrag na vasi« (koreografija P. Mlakarja); napisal je še druge balete ter operi »Minka« in »Morje«, simfonijo in simfonične pesnitve ter komorna, zborovska in samospevna dela. Njegov slog je zmerno moderen, naslonjen na hrvatsko folkloro. Kot vešč organizator je mnogo zalegel v hrvatskem glasbenem življenju. — Njegov sin **Ivo Lhotka-Kalinski,** r. 1913 v Zagrebu, je operni skladatelj in avtor simfonične pesmi »Jutro«, variacij »Zemlja« ter suite »Komendrijaši« (po odlomkih iz »Balade Petrice Kerempuha« M. Krleže). Uveljavil se je zlasti z operami »Analfabet«, »Potovanje«, »Gumb« in »Oblast« (poslednja po besedilu Br. Nušića).

LIEBERMANN Rolf, r. 1910 v Zürichu, švicarski komponist dodekafonske smeri, avtor simfonije, kantate »Une des fins du monde« (Eden od koncev sveta) po pisatelju A. Giraudouxju ter oper »Leonora 40-50« in »Penelopa«. Sedaj je direktor hamburške opere.

LIND Jenny, r. 1820 v Stockholmu, u. 1887 v angleškem kraju Malvern Hills, svojčas najslavnejša pevka sveta, »švedski slavček«, s polnozvočnim, v vseh registrih izenačenim glasom (sopranom), enako uspešna v operi kot na koncertnem odru.

LIPIŃSKI Karol Józef, r. 1790 v poljskem kraju Radziń, u. 1861 v Lvovu, znamenit violinski virtuoz iz prve polovice 19. stoletja, Paganinijev (gl. tam!) prijatelj in tekmec. Kot skladatelj je napisal nekaj hvaležnih violinskih koncertov in je izdal tudi zbirko poljskih narodnih pesmi.

LIPOVŠEK Marijan, r. 1910 v Ljubljani, pianist in skladatelj novejše smeri, avtor simfonije, simfonične pesnitve »Domovina«, kantate »Orglar«, orkestrskih variacij »Voznica« in mnogo drugih orkestralnih, komornih in vokalnih skladb; rektor Akademije za glasbo v Ljubljani, več let pa je bil direktor Slovenske filharmonije.

LISINSKI Vatroslav (pravzaprav Ignaz Fuchs), r. 1819 in u. 1854 v Zagrebu, prvi hrvatski operni skladatelj romantične smeri, avtor dveh oper (»Ljubav i zloba«, »Porin«), osrednja osebnost hrvatskega glasbenega življenja v prvi polovici 19. stoletja. Za simfonični orkester je napisal sedem uvertur, več skladb za klavir in orkester, zlasti pa mnogo zborov, s katerimi je položil temelj hrvatski romantični vokalni glasbi. Napisal je tudi prek 70 samospevov, ki so bili svojčas zelo priljubljeni.

LISZT Franz, r. 1811 v gradiščanskem zaselku Raiding, u. 1886 v Bayreuthu (Bavarska), eden največjih pianistov vseh časov in zelo plodovit skladatelj simfoničnih in klavirskih del. Od mlada je živel zelo razgibano življenje, ki ga je vodilo v vse važnejše evropske kulturne centre. Dolgo je živel v Parizu, kasneje v nemški kulturni metropoli Weimar, ki je bila središče modernega glasbenega pokreta, ki mu je pripadal tudi R. Wagner (gl. tam!). Liszt in Wagner sta skozi dolga desetletja uravnavala nemško glasbeno kulturo in ji za trajno vtisnila svoj pečat. Liszt je bil tudi dirigent, ki je vodil simfonične koncerte in na njih predstavil posebno zvrst poetično-programskih simfoničnih skladb, imenovanih »simfonične pesnitve«; poveličevale so pomembne osebe ali dogodke, tudi abstraktne poetične ideje. Napisal jih je trinajst; od njih so nekatere še danes na koncertnih sporedih. Poleg teh je napisal še dva klavirska koncerta, 19 ogrskih rapsodij z naslonitvijo na madžarsko ljudsko glasbo, in zelo mnogo klavirskih del; nekaj oratorijev in vrsto drobnejših, pretežno klavirskih skladb ter samospevov. Njegova glasbena govorica je poznoromantična, ponekod že skoraj impresionistična ter je nekoč veljala kot drzna in revolucionarna.

LJADOV Anatol Konstantinovič, r. 1855 v Peterburgu, u. 1914 v Novgorodu, najpomembnejši predstavnik mladoruske kompozicijske smeri, izhajajoče od Rimskega-Korsakova

(gl. tam!) in ozko opirajoče se na folkloro. Napisal je nekaj simfoničnih pesnitev, med njimi »Začarano jezero«, »Baba-Jaga« in »Kikimora«; ta glasba se danes pogostoma uporablja za baletno, pa tudi filmsko spremljavo. Svojstven poskus, uvesti ljudsko glasbo v simfonično, je bil ciklus »Osem ruskih narodnih pesmi« za orkester. Poleg teh del šteje njegov opus mnogo klavirskih skladb in zborov.

LOCATELLI Pietro Antonio, r. 1695 v italijanskem mestu Bergamo, u. 1764 v Amsterdamu, eden najslavnejših italijanskih violinskih virtuozov in skladateljev za godala. Poleg violinskih skladb je napisal tudi violinsko šolo, ki se še danes v izvlečku kot »Caprici« uporablja pri pouku.

LOEFFLER Charles Martin, r. 1861 v alzaškem mestu Mulhouse, u. 1935 v ameriškem kraju Medfield, eden pionirjev samonikle ameriške umetne glasbe. Po kompozicijskem slogu je bil v glavnem impresionist z mnogimi dodatki novih struj in jazza. Od njegovih del velja omeniti »Canticum Fratris Solis« (Sončna pesem sv. Frančiška), »Tintagelova smrt«, »Spomini iz mladosti« ter »Poganski poem«.

LOGAR Mihovil, r. 1902 na Reki, profesor na Muzički akademiji v Beogradu, po rodu Slovenec, ki v svojih kompozicijah druži folkloro z modernimi harmoničnimi in zvočnimi sredstvi, avtor oper (»Pokondirena tikva«), simfoničnih del (»Omladinska simfonija«), kantat (»Legenda o Marku«) ipd.

LONG Marguerite, r. 1874 v francoskem mestu Nîmes, slavna pianistka in vodja lastne klavirske šole v Parizu.

LORKOVIĆ Melita, r. 1907 v Županji na Hrvatskem, pianistka mednarodnega slovesa, profesor na konservatoriju v Kairu.

LOVEC Vladimir, r. 1922 v Ljubljani, direktor glasbene šole v Kopru, je skladatelj zmerno moderne smeri na klasični podlagi. Napisal je »Klasično simfonijo« in koncert za klavir ter nekaj drugih simfoničnih in klavirskih skladb; komorni glasbi je prispeval trio za violino, violončelo in klavir ter godalni kvartet.

LULLY Jean Baptiste, r. 1632 v Firencah, u. 1687 v Parizu, francoski skladatelj z velikim vplivom na vso evropsko glasbo svoje dobe. Bil je tipični predstavnik dvorjanske glasbe Ludvika XIV. in kot dvorni kapelnik je vodil orkester in balet

ter komponiral zanj. Ko je bila ustanovljena pariška opera (»Académie royale de Musique et de Danse«), je odkupil patent direkcije in odprl gledališče s svojo predstavo. Odtlej je vsako leto zložil eno ali pa tudi več oper, od katerih so nekatere postale in ostale zelo priljubljene.

LUTOSŁAWSKI Witold, r. 1913 v Varšavi, eden najvidnejših poljskih in svetovnih skladateljev naše dobe, ki v svojih delih združuje folklorne elemente z novimi harmoničnimi sredstvi. Od njegovih skladb gre omeniti »Koncert« in pa »Šlezijski triptihon«, oboje za orkester, »Malo suito« in številna dela za klavir. V spomin Béle Bartóka je napisal mnogo izvajano simfonijo »Musique funèbre«.

LYMPANY Moura (Mary Korn), r. 1916 v mestecu Saltash pri Londonu, angleška pianistka svetovnega slovesa, posebno občudovana pri interpretaciji koncertov Griega in Rahmaninova.

M

MAAZEL Lorin, r. 1930 v francoskem kraju Neuilly-sur-Seine, spada med najbolj znane dirigente našega časa in je direktor opere v Berlinu (ZRN).

MAC-DOWELL Edward (Alexander), r. 1861 v New Yorku, u. 1908 prav tam, najpomembnejši ameriški skladatelj poznoromantične usmerjenosti, ki se je šolal v Evropi in se šele zrel vrnil v domovino. Njegova glasba odsvita slovstvene vplive romantike 19. stoletja in ljubezen do narave. Pisal je v prvi vrsti za klavir, in sicer dva koncerta, štiri sonate in mnogo drugih krajših karakterističnih skladb; manj se je posvečal simfonični glasbi; na tem področju je najbolj znana njegova »Indijanska suita«.

MACHABEY Armand, r. 1886 v francoskem mestecu Pont-de-Roide, muzikolog, posebno zaslužen preučevalec srednjeveške francoske glasbe.

MAČEK IVO, r. 1914 na Sušaku (Reki), hrvatski klavirski virtuoz in pedagog, profesor na zagrebški glasbeni akademiji in član Jugoslovenske akademije nauka i umjetnosti.

MADERNA Bruno, r. 1925, dirigent in skladatelj najnovejših smeri, goji tudi elektronsko glasbo.

MAGALOV NIKITA, r. 1912 v Peterburgu, ruski pianist svetovnega slovesa, živi v Švici.

MAHLER Gustav, r. 1860 v češkem kraju Kališt, u. 1911 na Dunaju, dirigent in skladatelj, ena najbolj prizadevnih in osporavanih osebnosti v dunajskem glasbenem življenju h kraju habsburške monarhije. Sprva je bil dirigent-začetnik in je v tem svojstvu deloval tudi na nemškem gledališču v Ljubljani; z vztrajnim delom in s podporo prizadevnih prijateljev se je končno povzpel do tehtnejših položajev in je končno prispel do vodstva dunajske dvorne (zdaj državne) opere. Kot komponist je imel zelo visoke cilje, kar ga je gnalo h komponiranju nesorazmerno proporcionalnih simfonij tako po formi, kot po uporabljenih instrumentalnih sredstvih (njegova osma simfonija nosi zato vzdevek »Simfonija tisočerih«, ker terja skoraj tisoč izvajalcev v zboru in orkestru). Napisal je deset simfonij, zadnja je ostala nedovršena, ciklus »Pesem o zemlji« (Das Lied von der Erde, po starokitajskih pesnitvah, za glas in orkester) ter zelo izvirno in značilno zbirko samospevov iz zbirke ljudskih pesmi »Des Knaben Wunderhorn«, deloma po narodnih tekstih. Bil je sicer tipičen novoromantik, a hkrati z Busonijem (gl. tam!) velik pobornik novejših, zlasti ekspresionističnih struj, ki so imele svoj duhovni izvor večidel v dunajskih secesijskih literarnih in sploh umetniških krogih.

MAINARDI Enrico, r. 1897 v Milanu, eden vodilnih violončelistov sveta.

MALIBRAN-GARCIA Maria Felicita, r. 1808 v Parizu, u. 1836 v angleškem mestu Manchester, španska pevka (mezzosopran), znamenita primadona preteklega veka. Imela je izredno obsežen glas in je poleg mezzosopranskih vlog pela lahko tudi visoko dramatične.

MALIPIERO Gian Francesco, r. 1882 v Benetkah, velja hkrati s Casello (gl. tam!) za prebuditelja italijanske simfonične in koncertne glasbe. Nanj so vplivale razne struje od pozne romantike do impresionizma, obenem pa je vneto iskal stika s staro italijansko glasbeno kulturo. Napisal je nekaj oper, baletov in drugih scenskih del, težišče njegovega ustvarjanja pa je simfonična glasba. Največ se izvajajo simfonične slike »Pause del silenzio« in »Impressioni del vero«; poleg tega so uspela dela sedem simfonij, štirje klavirski koncerti,

sedem godalnih kvartetov in dosti drobnejših skladb. Pomembne so tudi izdaje italijanskih predklasikov Monteverdija in Vivaldija (gl. tam!).

MALKO Nikolaj Andrejevič, r. 1883 v Brajlovu (ZSSR), je ruski dirigent, ki je bil nekoč profesor na moskovskem in na leningrajskem konservatoriju, slednjič pa vodja simfoničnega orkestra v Sidneyu (Avstralija), koder ga je nasledil J. Hopkins (gl. tam!). Napisal je tudi učbenik dirigiranja.

MANÉN Juán, r. 1883 v Barceloni, znameniti španski violinist in dirigent ter plodovit skladatelj oper in simfonične ter komorne glasbe; napisal je tudi avtobiografijo in pa več knjig s področja violinske igre.

MANFREDINI Francesco Maria, r. 1688 in u. 1748 v italijanskem mestu Pistoia, znamenit violinist in komponist, dirigent in organist; zaslovel je kot oratorijski skladatelj.

MANTUANI Josip (dr.), r. 1860 in u. 1933 v Ljubljani, muzikolog in preučevalec zgodovine slovenske glasbe, posebno življenja in dela Jakoba Petelina-Gallusa, ki ga je s svojo izdajo v monumentalni zbirki »Denkmäler der Tonkunst in Österreich« (Spomeniki glasbene umetnosti v Avstriji) tako rekoč na novo odkril po stoletnem pozabljenju. Prvi je zbiral podatke o slovenskih glasbenikih in skrbel, da so postali znani tudi drugod. Bil je nekaj časa kustos (skrbnik) glasbene knjižnice dunajske univerze, potlej pa direktor ljubljanskega muzeja.

MARASOVIĆ Zdenko, r. 1925 v Splitu, pianist, živi v Beogradu.

MARCKHL Erich, r. 1902 v Celju, direktor glasbene akademije v Gradcu, deželni glasbeni direktor Štajerske, skladatelj in organizator glasbenega življenja na Štajerskem. Napisal je pet simfonij, več kantat in drobnejša komorna dela ter več knjig z glasbenih področij.

MARJANOVIĆ Laza, r. 1911 v Nišu, violinist in profesor na glasbeni akademiji v Beogradu.

MARKEVIČ (Markévitch) **Igor,** r. 1912 v Kijevu, ruski dirigent velikega slovesa, živi v Švici in vodi glasbeni festival »Maggio fiorentino«. Uveljavlja se tudi kot skladatelj.

MARKOVIĆ Vilim, r. 1902 v Zagrebu, hrvatski dirigent in komponist nacionalne struje, ki je napisal mnogo del s fol-

klorno podlago; od njih je največ izvajana »Rapsodija« za orkester. — Njegov sin **Albert M.**, r. 1929 v Zagrebu, je avtor simfonije, več kantat in zlasti mladinskih kompozicij.

MAROLT Francè, r. 1891 in u. 1951 v Ljubljani, utemeljitelj folklorne muzikologije pri nas in ustanovitelj Glasbenonarodopisnega instituta; kot dirigent je mnogo nastopal z Akademskim pevskim zborom in z njim načrtno gojil našo ljudsko pesem.

MARTIN Frank, r. 1890 v Ženevi, viden švicarski skladatelj zmerno moderne in individualno poudarjene smeri, avtor opere »Vihar« (po Shakespeareju) in kantat (»Le vin herbé«) ter oratorijev in dosti simfonične glasbe, koder je imela največ uspeha »Mala koncertna simfonija«; poleg večjih del je zložil dosti manjših in komornih del.

MARTINI Giambattista (Padre), r. 1706 in u. 1784 v Bologni, teoretik in skladatelj, čigar »Storia della musica« (Zgodovina glasbe) je na veliko zasnovano delo, ki pa je dozorelo le v prvem (antičnem) delu. Napisal je več zglednih teoretičnih učbenikov, pa tudi dosti skladb, simfonij, oratorijev, koncertov in komorne glasbe.

MARTINON Jean, r. 1910 v Lyonu, francoski dirigent in skladatelj, ki je pogostoma nastopal tudi pri nas.

MARTINŮ Bohuslav, r. 1890 v češkem mestecu Polička, u. 1959 v švicarskem kraju Liestal, spada med sodobne češkoameriške skladatelje z lastno, značilno glasbeno govorico, ki je sicer odprta raznim novostrujarskim vplivom, a jim ne podlega. Živel je dolgo vrsto let v Parizu, fašistični teror pa ga je pregnal v Ameriko. Napisal je šest simfonij in prav toliko godalnih kvartetov, več oper, koncertov za razne instrumente in druga simfonična dela; pri tem je črpal pobudo tudi iz važnih sodobnil dogodkov, kakor so bili poleti Lindbergha in Saint-Exupéryja, pa tudi iz trpljenja češkega naroda pod okupacijo (»Lidice«).

MARX Joseph (dr.), r. 1882 in u. 1964 v Gradcu, profesor dunajske Akademije za glasbo, spada med vodilne osebnosti sodobne avstrijske simfonične in komorne glasbe. Njegov močno individualni kompozicijski slog se naslanja na novoromantiko z impresionističnimi barvnimi primesmi. Za

nas je posebno zanimiv, ker je bil močno v stikih z našo Štajersko in njeno ljudsko pesmijo, pa tudi lepo število jugoslovanskih skladateljev je bilo njegovih učencev. Marx je prvenstveno skladatelj liričnih in kontemplativnih razpoloženj, zato je podal svoja najboljša dela v samospevih s klavirjem, deloma z orkestrom. Simfonična tvornost je prišla do izraza v njegovi »Jesenski simfoniji« in pri »Simfonični trilogiji«; deli »Romantični klavirski koncert« in suita »Castelli romani« (Rimski gradovi) za klavir z orkestrom izrabljata možnosti polno zvočnega virtuoznega klavirskega stavka.

MASCAGNI Pietro, r. 1863 v italijanskem mestu Livorno, u. 1945 v Rimu, je bil najbolj uspešni operni skladatelj verističnе smeri, čigar opera »Cavalleria rusticana« (Podeželsko viteštvo) je bila gotovo doslej na svetu največ izvedena enodejanka. Uspeh tega dela je avtorju omogočil, da je svoj zelo skromni položaj podeželskega klavirskega učitelja opustil ter se lahko popolnoma posvetil kompoziciji in dirigiranju; a njegove nadaljnje opere (»Amico Fritz« i. p.) so daleč zaostajale za prvim in edinstvenim njegovim delom. »Cavalleria« nadaljuje tradicijo Bizetove »Carmen«, stopnjuje realizem Verdija (gl. tam!) in izpolnjuje vrzel med deli starega Verdija in prvimi Puccinijevimi (gl. tam!) ter še danes napolnjuje operne dvorane sveta.

MASSENET Jules (Émile Frédéric), r. 1842 v francoskem mestecu Montaud, u. 1912 v Parizu, eden najplodovitejših francoskih opernih skladateljev. Napisal je 15 oper, od katerih so še danes žive »Manon«, »Werther«, »Thaïs« in »Don Quichotte«; odlikuje jih lahna, nevsiljiva in prikupna melodika, ki je temeljito podprta z znanjem iz vseh muzikalnih disciplin (Massenet je bil odličen kontrapunktik in večletni ravnatelj pariškega konservatorija). Poleg oper je bil tudi avtor več orkestrskih suit, pesmi in drugih manjših skladb, ki vse kažejo odlike njegovega izpiljenega sloga, ki mu dovoljuje tudi rahlo primes sentimentalnosti.

MATAČIĆ Lovro (pl.), r. 1899 na Sušaku (Reki), jugoslovanski dirigent svetovnega slovesa, ki je že zmlada nastopil dirigentsko pot v Kölnu, jo nadaljeval v Osijeku, Ljubljani, Novem Sadu, Beogradu, Zagrebu in Skopju, od tujine pa zlasti v Nemčiji. Od l. 1970 vodi Zagrebško filharmonijo.

MATIČIČ Janez, r. 1926 v Ljubljani, skladatelj, živi v Parizu in dela v institutu za elektronsko glasbo, ki ga vodi Pierre Schaeffer. Skraja je komponiral v impresionistično-ekspresionističnem slogu, izvirajočem iz poznih del A. Skrjabina (gl. tam!), nato se je nagnil v eksperimentalno smer. Napisal je simfonijo ter manjše orkestralne skladbe, pa tudi klavirski koncert in druge skladbe za klavir ter violino.

MATTHEWS Denis, r. 1919 v angleškem mestu Coventry, prominenten angleški klavirski virtuoz. Živi v Londonu.

MÉHUL Étienne (Nicolas), r. 1763 v francoskem kraju Givet, u. 1817 v Parizu, svojčas zelo slaven skladatelj, ki je napisal 25 oper. Med francosko revolucijo je zložil več navdušujočih od in kantat, ki so poveličevale revolucionarnega duha.

MENDELSSOHN — BARTHOLDY Felix (Jacob Ludwig), r. 1809 v Hamburgu, u. 1847 v Leipzigu, eden največjih nemških romantikov v glasbi. Doma v premožni bankirski židovski družini je že zgodaj našel pot h glasbi in je začel že z devetimi leti nastopati kot pianist, s petnajstimi pa kot dirigent; v sedemnajstem letu je že dovršil svoje najbolj dognano delo, scenično glasbo k Shakespearejevi igri »Sen kresne noči« (Ein Sommernachtstraum). Od tedaj je veljal kot vzornik romantičnega glasbenega pokreta in s štiriindvajsetim letom je bil že glasbeni ravnatelj v mestu Düsseldorf; od tu je kmalu prešel k najznamenitejšemu nemškemu orkestru »Gewandhaus-Orchester« v Leipzigu. Bil je zelo ploden skladatelj, pianist in organizator. Napisal je pet simfonij, več oratorijev in cerkvene glasbe, nekaj uvertur in sceničnih glasb, po dva klavirska in en violinski koncert ter polno večjih in manjših del s komornega in vokalnega področja. Njegov slog je izpiljen in lahkoten in se izogiblje patosu, njegov vpliv na razvoj evropske glasbe pa je bil ogromen.

MEHTA Zubin, r. 1936 v Bombayu, pomemben indijski dirigent, ravnatelj izraelske filharmonije v Tel Avivu, je gostoval že tudi pri nas.

MELICHAR Alois, r. 1896 na Dunaju, muzikolog, borec zoper Schönbergovo (gl. tam!) dvanajsttonsko kompozicijsko smer.

MENGELBERG Josef Willem, r. 1871 v nizozemskem mestu Utrecht, u. 1951 v švicarskem zaselku Hof Zourt, dirigent svetovnega imena, dolgoletni vodja slovitega amsterdamskega orkestra Concertgebouw, kasneje tudi newyorškega simfoničnega orkestra, odličen orkestrski vzgojitelj ter tenkoslušen interpret klasične in romantične nemške glasbe.

MENOTTI Gian Carlo, r. 1911 v italijanskem kraju Codigliano, živi v Ameriki ter je najpomembnejši sodobni italijansko-amerikanski operni komponist. Njegove najuspelejše opere so »Medij«, »Konzul« in »Amelija gre na ples«. Napisal je tudi prvo televizijsko opero »Amahl and the Night Visitors« (Amal in nočni obiskovalci), poleg tega pa še dosti filmske glasbe. Menotti je tudi vodja festivalov v mestu Spoleto.

MENUHIN Yehudi, r. 1918 v New Yorku, eden najznamenitejiš violinskih virtuozov sedanjosti, solist neštetih koncertov. — Solistično ga po navadi spremlja sestra **Hephzibah,** r. 1920 v San Franciscu, odlična amerikanska pianistka.

MESSIAEN Olivier, r. 1908 v nekdanji papeški prestolnici Avignon (Francija), organist, komponist in profesor za kompozicijo v Parizu, eden najbolj izvirnih skladateljev našega časa. Njegova glasba, ki je vsebinsko meditativna in mistično religiozna, se poslužuje najnovejših kompozicijskih prijemov, ne da bi zašla v brezizhodno eksperimentiranje. Napisal je mnogo skladb za cerkev, pa tudi simfonična in solistična instrumentalna in vokalna dela, med katerimi izstopa tako po dolžini kot po zahtevnosti simfonija »Turangalîla«, naslonjena na hindustanske ritmične obrazce. Važni so tudi njegovi teoretični spisi, ki odkrivajo njegovo kompozicijsko tehniko in jo zagovarjajo.

MEYERBEER Giacomo (pravzaprav Jacob Liebmann Beer), r. 1791 v Berlinu, u. 1864 v Parizu, najslavnejši skladatelj velikih francoskih oper. Podobno kot Mendelssohn (gl. tam!), je izhajal iz premožne židovske rodbine, ki je zgodaj in izdatno podprla njegovo izredno nadarjenost. Sprva je bil pianist, nato pa se je odločil za komponiranje oper in je s tem dosezal velike uspehe. Med njegova najboljša dela štejemo opere »Vražji Robert«, »Hugenoti«, »Prerok«, »Afričanka«, napisal pa je tudi nekaj kantat, samospevov in manjših pri-

ložnostnih skladb. Sodobnike sta navduševala njegov muzikalni koncept ter nepogrešljivi instinkt za odrske učinke; danes so pa njegova dela že dokaj obledela in počasi izginjajo z opernih desk.

MIHAJLOVIĆ Marija, r. 1903 v Kruševcu, violinska virtuozinja in profesorica na Glasbeni akademiji v Beogradu. Njena sestra **Olga M.,** r. 1909 prav tako v Kruševcu, je pianistka; obe sestri sta mnogo koncertirali skupaj ali solistično doma in na tujem.

MIHEVEC Jurij (Georges Micheuz, tudi Micheux), r. 1805 v Ljubljani, u. 1882 v francoskem mestu Mennecy, je bil slovenski pianist in komponist, ki pa je že zgodaj odšel v tujino ter se končno nastanil v Parizu kot klavirski učitelj. Napisal je prek 500 skladb, pretežno salonskega značaja, ki so bile nekoč precej priljubljene. Dalje je zložil več spevoiger (za dunajska gledališča) in nekaj drobnejših del; med temi je tudi kantata »Der Wanderer und der Bach« (Popotnik in potok), ki jo je bil posvetil kmalu po odhodu v tujino ljubljanski filharmonični družbi.

MILHAUD Darius, r. 1892 v francoskem mestu Aix-en-Provence, u. 1968 v Parizu kot eden najplodovitejših in najpomembnejših skladateljev naše dobe. Njegova glasba nosi tipične poteze sredozemskega lirizma, vezanega z novotarskimi stremljenji, ki pa ji ne delajo sile. Ima preko 350 obsežnejših skladb; med njimi so opere kot je južnoameriška trilogija »Kolumb«, »Maksimilijan« in »Bolívar«, dalje sedem simfonij, 18 godalnih kvartetov in pet kvintetov, mnogo klavirskih, violinskih in violončelskih skladb, samospevov, klavirskih suit (najbolj znana od njih je morda plesna suita »Saudades do Brazil«, nastala ob skladateljevem bivanju v Braziliji), mnogo baletov in scenske glasbe ter dognane filmske glasbe. Spričo tolikšne plodovitosti ne preseneča neenakost v vrednosti skladb, a njegov slog je vselej okreten in ga označuje sam z obetom: »več subtilnosti v nežnosti in več sile v moči«.

MILOJEVIĆ Miloje, r. 1884 in u. 1940 v Beogradu, je bil najpomembnejši srbski skladatelj impresionistične slogovne usmerjenosti in muzikolog. V svojih delih je spajal značilne poteze srbske folklore z zvočnimi in barvnimi pridobitvami

francoskega impresionizma ter tako ustvaril dela velike mikavnosti. Mednje spadata »Lirična simfonija« ter simfonična suita »Pod suncem mog Balkana« ter številne drobnejše vokalne in instrumentalne skladbe.

MIRK Vasilij, r. 1884 v Trstu, u. 1962 v Ljubljani, skladatelj in zborovodja; prvenstveno se je posvetil zborovskemu komponiranju in je ustvaril vrsto zelo priljubljenih zborovskih skladb. Poleg tega je komponiral nekaj orkestralnih del, tako »Simfonično suito«, štiri uverture in nekaj scenične glasbe, pa tudi več drobnejših klavirskih skladb.

MITROPOULOS Dimitri, r. 1896 v Atenah, u. 1960 v New Yorku, grško-ameriški dirigent svetovnega slovesa, vodja newyorške filharmonije in Metropolitan opere. Bil je tudi komponist oper in simfoničnih skladb.

MISRAKI Paul, r. 1908 v Carigradu, živi v Parizu; znan je po filmski glasbi in operetah.

MIZERIT Klaro, r. 1914 v Tržiču (Monfalcone, Italija), dirigent in skladatelj; več let je bil vodja dubrovniške filharmonije; kasneje mu je bila poverjena organizacija Renske filharmonije s sedežem v mestu Koblenz (ZRN), danes pa vodi »Atlantski simfonični orkester« v mestu Halifax (Kanada).

MJASKOVSKI Nikolaj Jakovljevič, r. 1881 v trdnjavi Novo Georgijevskaja pri Varšavi, u. 1950 v Moskvi, zelo plodovit ruski skladatelj in učitelj več pokolenj sodobnih sovjetskih avtorjev. Napisal je 27 simfonij, od teh 24 po oktobrski revoluciji in ga smatrajo kot nadaljevalca sloga Čajkovskega in Glazunova, ki ga je seveda obogatil z novejšimi kompozicijskimi pridobitvami. Poleg simfonij je še napisal enajst godalnih kvartetov ter sedem precèj obsežnih klavirskih sonat.

MOKRANJAC Stevan, r. 1855 v Negotinu, u. 1914 v Skopju, skladatelj in zgledni prireditelj srbskih narodnih pesmi, ki jih je zbral v petnajst »rukovetov«. Poleg tega je napisal mnogo cerkvene glasbe, samospevov in scenske muzike.

MOKRANJAC Vasilije, r. 1923 v Beogradu, profesor za kompozicijo na Glasbeni akademiji v Beogradu in član Srpske akademije nauka i umetnosti v Beogradu, je napisal tri simfonije ter mnogo komornih del moderne, a ne ekstremistične smeri.

MOLINARI Bernardino, r. 1880 in u. 1952 v Rimu, dirigent velikega ugleda, specialist za moderno italijansko simfonično glasbo.

MOLIQUE Bernhard, r. 1804 v Nürnbergu, u. 1869 v Cannstattu (ZRN), nemški violinist, ki je napisal mnogo instruktivnih skladb, ki jih še danes uporabljajo pri pouku.

MONACO Mario del, r. 1915, eden najslavnejših italijanskih opernih pevcev (tenor), član velikih odrov Alla Scala v Milanu in Metropolitain v New Yorku.

MOMPOU Federico, r. 1895 v Barceloni, odličen španski pianist in skladatelj impresionističnih skladb, predvsem za svoj instrument.

MONTEMEZZI Italo, r. 1875 in u. 1952 v italijanskem mestecu Vigasio, operni skladatelj veristične smeri.

MONTEUX Pierre, r. 1875 v Parizu, u. 1968, eden najznamenitejših francoskih dirigentov našega veka, posebno zavzet za nova, pomembna dela.

MONTEVERDI Claudio, r. 1567 v mestu Cremona, u. 1643 v Benetkah, ustvaritelj italijanske opere 17. stoletja po skromnih začetkih skladateljev Perija in Caccinija. Bil je prvi mojster dramatičnega sloga, ki je vplival na operno tvornost na vsem svetu. Njegove najbolj znamenite opere so: »Orfej«, »Ariana«, »Odisejeva vrnitev«, »Krononje Popeje«; snov besedila je po takratni navadi jemal največ iz grške mitologije in rimske zgodovine.

MOSCHELES Ignaz, r. 1794 v Pragi, u. 1870 v Leipzigu, slovit klavirski virtuoz, komponist in dirigent ter odličen pedagog, čigar instruktivna dela so še danes marsikje v učnem načrtu.

MOSZKOWSKI Moric, r. 1854 v mestu Breslau (zdaj Vróclav), u. 1925 v Parizu, poljski pianist in skladatelj mnogih klavirskih skladb salonskega žanra; njegova opera »Boabdil« je bila nekoč precèj priljubljena.

MOTTA José Vianna da, r. 1868 v kraju São Thomé (v portugalski Zahodni Afriki), u. 1946 v Lizboni, portugalski pianist in skladatelj, direktor tamkajšnjega konservatorija in dirigent simfoničnih koncertov. Komponiral je pretežno za klavir, spisal pa je tudi nekaj knjig z glasbenega področja.

MOZART Wolfgang Amadeus, r. 1756 v Salzburgu, u. 1791 na Dunaju, najbolj izenačeni in uravnovešeni komponist vseh časov, pravi klasik zaradi popolne skladnosti med kompozicijskimi sredstvi in muzikalnim izrazom. Bil je že zgodaj zrel glasbenik in je še zelo mlad, »čudežni otrok«, pianist in komponist hkrati, občudovan prepotoval večji del takratnega kulturnega sveta; kasneje je živel v raznih muzikalnih službah, pa tudi kot svoboden umetnik, ki se je preživljal od izvedb svojih oper ter s koncertiranjem. Konec kratkega življenja je komaj še životaril, boreč se z vsakdanjimi nevšečnostmi, a neumorno ustvarjajoč vedno bolj dovršena dela. Po plodovitosti enak vsem drugim glasbenim genijem, ki jih je po lahkotnosti in naglici ustvarjanja vse prekašal. Napisal je 20 oper (med temi »Figarovo svatbo«, »Don Juan«, »Čarobno piščal« in druge, ki so še danes stebri opernega repertoara po vsem svetu), 50 simfonij, 8 violinskih in 25 klavirskih koncertov, 26 godalnih kvartetov in mnogo drugih skladb v komorni zasedbi, 17 klavirskih sonat in ogromno drugih klavirskih skladb, 15 maš in dosti drugih cerkvenih del, potem pa nešteto priložnostnih kompozicij, tako vokalnih, kot instrumentalnih. Njegovo zadnje delo je bilo znameniti »Requiem« (črna maša), ki pa je ostal nedokončan ter so ga dopolnili drugi. Vse to velikansko delo je bilo dovršeno v 30 letih, ki so bila mimo tega napolnjena s koncerti, poukom in z raznovrstnimi uslužnostnimi in družabnimi opravki.

MRAVINSKI Jevgenij Aleksandrovič, r. 1903 v Peterburgu, odličen ruski dirigent, vodja leningrajske filharmonije.

MÜNCH Charles, r. 1891 v Strasbourgu, u. 1968 v Parizu, eden najvidnejših francoskih dirigentov našega časa, zaslužen zlasti za novejšo glasbo.

MURAI Jurica, r. 1927 v Varaždinu, pianist, profesor na Glasbeni akademiji v Zagrebu.

MUSORGSKI Modest Petrovič, r. 1839 v ruskem mestu Karevo, u. 1881 v Peterburgu, eden največjih ruskih skladateljev v 19. stoletju, po poklicu oficir, kasneje svoboden umetnik, nato ponovno državni uradnik. Bil je najpomembnejši v skupku »ruske petke« (gl. pod Balakirev!) in prvi med njimi, ki je ljudsko glasbo postavil v središče ustvarjanja. Njegovo največje delo, opera »Boris Godunov« je pristna ljud-

ska opera, pa tudi drugi dve, »Hovanščina« in pa »Soročinski sejem«, imata ljudstvo kot nosilca dejanja in temu ustrezno je tudi glasba vseh treh oprta na folkloro, obravnavano samostojno in z novimi harmoničnimi in vobče zvokovnimi prijemi. Poleg oper je napisal še simfonično sliko »Noč na Golem brdu« za orkester, klavirsko suito »Slike z razstave« (snov je bila slikarska razstava prijatelja Hartmanna) in nekaj ciklov samospevov.

MUSULIN Branka, r. 1920 v Zagrebu, hrvatska pianistka, ki živi in deluje v Nemčiji in vodi klavirski oddelek na konservatoriju v Frankfurtu.

N

NACHÉZ Tivadar, r. 1895 v Budimpešti, u. 1930 v Lausanne (Švica), madžarski violinski virtuoz svetovnega slovesa, ki je večino življenja prebil v Parizu in Londonu, od koder je mnogo potoval po svetu. Komponiral je nekaj zglednih madžarskih in ciganskih skladb za svoj instrument.

NAPRAVNIK Edvard, r. 1839 v češkem kraju Bejište, u. 1916 v Peterburgu, dirigent in skladatelj, zaslužen zlasti kot prvi izvajalec mnogih novih ruskih opernih in simfoničnih del.

NARDINI Pietro, r. 1722 v italijanskem mestu Livorno, u. 1793 v Firencah, znamenit violinski virtuoz in komponist pretežno violinskih skladb.

NAVARRA André, r. 1911 v francoskem kopališču Biarritz, odličen violončelist in profesor na pariškem konservatoriju, je mnogo koncertiral tudi pri nas in vzgojil nekaj naših violončelistov.

NEDBAL Oskar, r. 1847 v češkem mestu Tábor, u. 1930 v Zagrebu, odličen violinist in dirigent, ki je bil več let član znamenitega Češkega godalnega kvarteta, nato dirigent pri Češki filharmoniji in slednjič direktor opere v Bratislavi. Zelo znana je bila njegova opereta »Poljska kri«.

NERALIĆ Tomislav, r. 1917 v Karlovcu, operni in koncertni pevec (bas-bariton), član zagrebške, dunajske, berlinske in slednjič hamburške opere.

NEVEU Ginette, r. 1919 v Parizu, u. 1949 v avionski nesreči nad Azorskimi otoki, ena največ obetajočih violinistk našega veka.

NEY Elly, r. 1882 v nemškem mestu Düsseldorf, pomembna nemška pianistka in avtorica glasbenih knjig, u. 1970.

NIKISCH Artur, r. 1855 v madžarskem zaselku Lébény Szent-Miklos, u. 1922 v Leipzigu, eden največjih dirigentov romantike, vodja orkestra Gewandhaus v Leipzigu in gostdirigent po celem svetu. Njegovo posebno področje so bili slovanski skladatelji, zlasti Čajkovski.

NILSSON Birgit, r. 1918 v švedskem kraju Klarup, ena najslavnejših pevk (sopran) današnjosti.

NIN Y CASTELLANOS Joaquín, r. 1883 in u. 1949 v Havani na Kubi, pianist, komponist in muzikolog, ki je dolgo živel v Parizu in izdal več zvezkov iz španske (kubanske) folklore.

NOČ Ivan, r. 1901 v Ljubljani, u. 1949 v New Yorku, eden prvih naših klavirskih virtuozov, ki je koncertiral tudi v tujini.

NOVÁK Vitězslav, r. 1870 v češkem kraju Kamenice, u. 1949 v kraju Skuteč (ČSSR), najpomembnejši češki skladatelj iz polpretekle dobe, ki je v svojih delih združeval moravske in slovaške glasbene elemente ter jih bogatil s pridobitvami novoromantičnega in impresionističnega sloga ter pri tem ohranjeval svojo značilno in zelo izrazito osebno govorico. Napisal je več oper (najbolj znana je »Karlštejn« z zgodovinskim libretom), nekaj simfonij (po osvoboditvi nastali: »Jesenska« in »Majska simfonija«), simfoničnih pesnitev (»Pan«, »O věčné touze«, »Toman a lesní panna«), orkestralnih suit (»V Tatrách«, »Slovaška suita«, »Jihočeská suita«) ter mnogo klavirskih in vokalnih skladb.

O

ODAK Krsto, r. 1888 v Siveriću (pri Drnišu), u. 1965 v Zagrebu, je bil eden vodilnih hrvatskih skladateljev, ki je gradil na folklornih prvinah, obdelanih na sodobni kompozicijski način. Napisal je več oper, med njimi narodno opero

»Dorica pleše«, komično opero »Konec sveta«, radijsko opero »Majka Margarita«, dosti vokalne glasbe, štiri godalne kvartete in štiri simfonije ter več orkestrskih in solističnih kompozicij. Napisal je tudi dva učbenika (»Modulacija« in »Poznavanje instrumenata«).

OJSTRAH David Fjodorovič, r. 1908 v Odesi, najznamenitejši sovjetski violinski virtuoz sedanjosti, profesor na moskovskem konservatoriju, posebno zaslužen kot interpret nove sovjetske violinske tvornosti. — Njegov sin **Igor Davidovič O.,** r. 1931 v Odesi, že od zgodnje mladosti koncertira doma in v tujini kot polnovreden tekmec svojega očeta.

OFFENBACH Jacques (pravo ime: Jakob Wiener), r. 1819 v nemškem mestu Offenbach a/M., u. 1880 v Parizu, zelo popularen francoski operetni skladatelj, čigar vžigajoči ritem in prikupne melodije so še danes neizčrpljiva zakladnica za priložnostno, zlasti filmsko in televizijsko glasbo. Napisal je 102 opereti, med katerimi so mnoge imele (in deloma še imajo) svetovni uspeh, tako »Orfej v podzemlju«, »Lepa Helena«, »Pariško življenje« ter (edino) opero »Hoffmannove pripovedke«.

ONDŘIČEK František, r. 1857 v Pragi, u. 1922 v Milanu, znamenit češki goslač, profesor in končno ravnatelj konservatorija na Dunaju (on sam ga je ustanovil) in slednjič profesor v Pragi; bil je dolgo tudi vodja po njem imenovanega godalnega kvarteta in kot izkušen pedagog je napisal »Veliko violinsko šolo« poleg dosti drobnih violinskih skladb.

OREL Alfred, r. 1889 na Dunaju, avstrijski muzikolog in avtor mnogih knjig iz glasbene znanosti.

ORFF Karl, r. 1895 v Münchnu, šteje med najpomembnejše in najvplivnejše nemške skladatelje sedanjosti, avtor mnogih kantatnih del (»Carmina burana« i. p.), nekaj oper, pravljičnih in ljudskih iger in gojitelj instrumentalnega sestava (»Orffov instrumentarij«) kot opore pri mladinskem glasbenem pouku.

ORLOFF Vladimir, r. 1928 v Odesi, znamenit romunski violončelist, živi v Bukarešti.

ORMANDY Eugen (pravo ime: Eugen Blau), r. 1899 v Budimpešti, dirigent svetovnega slovesa, Toscaninijev (gl. tam!) naslednik pri filharmoniji v ameriškem mestu Minneapolis in pomočnik Stokowskega (gl. tam!) v Philadelphiji (ZDA).

OSTERC Slavko, r. 1895 v Veržeju, u. 1941 v Ljubljani, skladatelj in pobornik modernističnih slogovnih struj, profesor za kompozicijo na ljubljanskem konservatoriju. Napisal je tri simfonije, tri opere-enodejanke, balet »Iluzije«, klavirski koncert in kantato »Krst pri Savici«. Od njegovih orkestralnih skladb je imela najtrajnejši uspeh »Suita«, mnogo pa se izvajajo njegova komorna dela za razne instrumentalne in vokalno-instrumentalne zasedbe. Njegova kompozicijska šola je imela velik vpliv na ustvarjalno delo mlajše slovenske skladateljske generacije.

OSTRČIL Otakar, r. 1879 in u. 1935 v Pragi, viden češki skladatelj in dolgoletni direktor opere v Pragi. V kompoziciji je novoromantik po slogu; napisal je več oper, še močneje pa se je uveljavil kot simfonik; posebno znani sta njegovi orkestralni deli »Impromptu« in variacije »Križev pot«.

OTTERLOO Willem van, r. 1907 v holandskem kraju Winterswijk, dirigent in skladatelj, vodja orkestrov v Haagu in Utrechtu, avtor orkestrskih in komornih skladb.

OUBRADOUS Fernand-Robert, r. 1903 v Parizu, virtuoz na fagotu in organizator komorne glasbe za pihala, živi v Parizu.

OZIM Igor, r. 1931 v Ljubljani, violinski virtuoz mednarodnega imena, profesor na Glasbeni visoki šoli v Kölnu, posebno zaslužen zaradi izvedb mnogih domačih violinskih skladb.

P

PACHMANN Vladimir von, r. 1848 v Odesi, u. 1933 v Rimu, znamenit ruski pianist, specialist za Chopinova dela.

PADEREWSKI Ignacy (Jan), r. 1860 v poljskem kraju Kurilowka, u. 1941 v New Yorku, eden največjih klavirskih virtuozov vseh časov. Po brezštevilnih koncertnih turnejah v Evropi in Ameriki je postal direktor konservatorija v Varšavi; po prvi svetovni vojni je bil nekaj časa celó predsednik nove Poljske, za katero je imel nevenljive propagandne in finančne zasluge med vojno in poprej.

PAGANINI Niccolò, r. 1782 v Genovi, u. 1840 v Nizzi, največji violinski virtuoz vseh časov, po večini samouk. Njegove

igre se je držalo nekaj mističnega, nerazložljivega, kar je sam podpiral z značajno zaprtostjo in mrkostjo. Njegova tehnika v igri je bila do kraja dognana, blestel je v skoro vratolomnih težkočah; a že s svojo pojavo je rad zamamljal občinstvo, ki mu je pripisovalo nadnaravne zmožnosti. Kot skladatelj je pisal ponajveč virtuozne skladbe, ki še danes sodijo med najtežavnejše v violinski literaturi.

PAHOR Karel, r. 1896 v Trstu, živi v Ljubljani, profesor na Akademiji za glasbo, je močan borec za osamosvojitev in sodobno veljavo naše glasbe, ki jo je zlasti bogatil med drugo svetovno vojno z vrsto budnic in masovnih pesmi, pa tudi s simfoničnimi deli, kakor so suite »Istrijanka«, »Slovenska suita« in »Koncertne etude« (»Istrske predigre«); oslonjene so na značilne istrske tonalne modalitete. Znamenita je njegova zborovska skladba »Oče naš« (iz Cankarjevega »Hlapec Jernej in njegova pravica«), napisal pa je še tudi več klavirskih in drugih instrumentalnih del.

PAJEVIĆ Branko, r. 1945 v Beogradu, violinski virtuoz in vodja orkestra beograjske filharmonije.

PALESTRINA Giovanni Pierluigi da (Palestrina je rodni kraj), r. verjetno 1525, u. 1594 v Rimu, najslavnejši skladatelj iz dobe vokalne polifonije. Bil je organist in pevovodja v domači cerkvi, nato pa vodja vatikanskega pevskega zbora; zavzemal je razna ključna mesta v rimskem glasbenem življenju in postal bogat in spoštovan. Glavno njegovo muzikalno področje je cerkvena glasba, vendar je gojil tudi posvetno zborovsko komponiranje (madrigal). Napisal je mnogo zaradi slogovne prečiščenosti in zavzetne melodike slavljenih maš in motetov, ki se še danes mnogo pojejo.

PANUFNIK Andrzej, r. 1914 v Varšavi, pomemben poljski skladatelj in dirigent, živi v Angliji.

PAPANDOPULO Boris, r. 1906 v nemškem letovišču Honnef a/R., spada med najvidnejše hrvatske skladatelje in glasbene organizatorje; bil je dirigent raznih pevskih društev, oper in simfoničnih orkestrov, direktor reške opere, publicist in kritik, član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu. Kot skladatelj pripada slogovno zmerni moderni, oslonjeni na folkloro. Napisal je tri opere (»Sunčanica«, »Amfitrion«, »Rona«), več baletov, dve simfoniji, dosti dru-

gih simfoničnih del, tri klavirske koncerte, štiri godalne kvartete in drugo komorno glasbo, sedem kantat (med njimi je najbolj znana »Stojanka, majka Knežepoljka«), dosti solističnih instrumentalnih del in mnogo vokalnih (solističnih in zborovskih) skladb.

PARISH-ALVARS Elias, r. 1808 v angleškem kraju Teignmouth, u. 1849 na Dunaju, znamenit angleški virtuoz na harfo in plodovit skladatelj za ta instrument.

PARMA VIKTOR, r. 1858 v Trstu, u. 1924 v Mariboru, naš prvi operni in operetni skladatelj. Napisal je štiri opere (»Urh, grof celjski«, »Ksenija«, »Stara pesem« in »Zlatorog«; najbolj uspela je druga z mnogo izvajanim osrednjim »Intermezzom«), več operet (med njimi »Rokovnjači«), spevoiger in posamičnih orkestrskih skladb manjšega žanra. Od njih je najbolj popularna koračnica »Mladi vojaki«. Po slogu se je vključil v takrat modno smer dunajske operete in ni iskal novih potov. Zaradi svoje zavednosti je bil kot državni uradnik dokaj preganjan in je šele po prvi svetovni vojni prišel do miru, potrebnega za nemoteno glasbeno ustvarjanje.

PASDELOUP Jules-Étienne, r. 1819 v Parizu, u. 1887 v mestu Fontainebleau blizu Pariza, znamenit francoski dirigent, ustanovitelj po njem imenovanega simfoničnega orkestra v Parizu.

PASTA Giuditta, r. 1798 v italijanskem kraju Saronno, u. 1865 v kraju Blavio, ena najznamenitejših italijanskih opernih pevk (sopran) z izredno obsežnim glasom, za katerega so mnogi skladatelji namenoma pisali opere.

PATTI Adelina, r. 1843 v Madridu, u. 1919 v angleškem kraju Craig-y-Nos-Castle, italijanska operna pevka (koloraturni sopran), zelo znamenita v svoji dobi.

PATTIERA Tino, r. 1892 v Dubrovniku, jugoslovanski operni pevec (tenor) velikega slovesa, specialist za Verdijeve opere.

PAUMGARTNER Bernhard, r. 1887 na Dunaju, voditelj slavnih salzburških festivalov.

PAVČIČ Josip, r. 1870 v Velikih Laščah, u. 1949 v Ljubljani, skladatelj, pianist in pedagog. Uglasbil je mnogo zborov ter samospevov ljudskega značaja; po slogu nadaljujejo čital-

niški način, a ga obogatujejo z novejšimi prijemi. Posebno so znane njegove mladinske pesmi na tekste iz Župančičevega »Cicibana«, prispeval pa je tudi več zborovskih pesmi k cerkveni glasbi.

PAVLOVIĆ Aleksandar, r. 1932 v Beogradu, violinski virtuoz in profesor na beograjski glasbeni akademiji.

PEARS Peter, r. 1910 v angleškem kraju Farnham, najvidnejši angleški koncertni tenorist; bil je že večkrat tudi pri nas.

PEDRELL Felipe, r. 1841 v španskem mestu Tortosa, u. 1922 v Barceloni, španski muzikolog in skladatelj, ki je v številnih knjigah obravnaval špansko glasbeno zgodovino in folkloro.

PENDERECKI Krysztof, r. 1933 v Varšavi, slovit sodobni poljski skladatelj, čigar velike vokalno-instrumentalne skladbe imajo velik odmev v svetovni glasbi.

PERGOLESI Giovanni Battista, r. 1710 v italijanskem kraju Jesi, u. 1736 v mestecu Pozzuolo, operni in cerkveni skladatelj, ki je ustvarjal z izredno lahkoto in naglico. Napisal je celo vrsto resnih in komičnih oper, devet kantat, nekaj koncertov za violino, violončelo in mnogo cerkvenih kantat, med katerimi najbolj slove »Stabat Mater«.

PETRASSI Goffredo, r. 1904 v zaselku Zagarolo pri Rimu, pomemben skladatelj in profesor za kompozicijo na Akademiji sv. Cecilije v Rimu.

PFITZNER Hans, r. 1869 v Moskvi, u. 1949 v Salzburgu, najjačji predstavnik nemške pozne romantike, dirigent in profesor za kompozicijo v raznih nemških mestih, nazadnje na Glasbeni akademiji v Münchnu. Napisal je nekaj oper (od teh je najznamenitejša »Palestrina«, glasbena drama iz življenja tega skladatelja — gl. tam!), več simfonij, po dva koncerta za violino in za violončelo, mnogo samospevov in komorne glasbe. Napisal je tudi nekaj knjig in borbenih spisov (pamfletov), ki so v glavnem naperjeni zoper ultramoderne smeri v glasbi (»Futuristengefahr«).

PIATIGORSKY Gregor, r. 1903 v ruskem mestu Jekaterinoslavu, violončelist svetovnega imena, ki živi v Bostonu (ZDA) in poučuje na konservatoriju.

PIATTI Alfredo (Carlo), r. 1822 in u. 1901 v italijanskem mestu Bergamo, znamenit violončelist in komponist mnogo instruktivnih violončelskih skladb.

PIERNÉ Gabriel (Henri Constant), r. 1863 v alzaškem mestu Metz, u. 1937 v Parizu, organist, dirigent in organizator, ki se je uveljavljal na skoraj vseh kompozicijskih področjih, razen na opernem. Še danes igrajo njegove balete, oratorije in kantate ter številne simfonične in komorne skladbe, ki so napisane v tipično francoskem, novoromantičnem slogu.

PIRRO André, r. 1869 v francoskem kraju Saint-Dizier, u. 1943 v Parizu, zelo upoštevan muzikolog in strokovnjak za glasbo 17. stoletja.

PISK Paul Amadeus, r. 1893 na Dunaju, zaslužen muzikolog in pisec. Za našo glasbeno zgodovino pomeni lep prispevek njegova inavguralna disertacija »Das Parodieverfahren in den Messen des Jacobus Gallus« (Parodijski postopek v mašah J. G.-Petelina, gl. tam!). Napisal je tudi več skladb za orkester.

PISTON WALTER, r. 1894 v ameriškem kraju Rockland, važen ameriški skladatelj tradicionalne slogovne smeri. Napisal je šest simfonij, štiri godalne kvartete in dosti druge komorne in solistične instrumentalne glasbe in je avtor mnogih glasbeno-teoretičnih knjig in učbenikov.

PIZZETTI Ildebrando, r. 1880 v Parmi, živi v Rimu in je zelo uvaževan skladatelj, predvsem na področju opere. Napisal jih je deset, med njimi zelo znano »Fra Gherardo«. Za orkester je napisal simfonijo in nekaj simfoničnih pesnitev ter koncert za violino, poleg tega pa še dosti komorne in solistične glasbe.

PLAMENAC DRAGO, r. 1895 v Zagrebu, živi v mestu Urbana (ZDA), je pomemben hrvatski muzikolog, specialist na področju glasbene zgodovine 16. in 17. stoletja, izdal pa je tudi študije o jugoslovanski folklori in o Lukačićevih motetah.

PLANTÉ Francis, r. 1839 v francoskem kraju Orthez, u. 1934 v Mont-de-Marsan, francoski pianist prvega reda.

POPPER DAVID, r. 1843 v Pragi, u. 1913 v mestu Baden pri Dunaju, češki violončelist in skladatelj, čigar instruktivne skladbe za violončelo so še danes v rabi.

POULENC Francis, r. 1899 in u. 1967 v Parizu, eden od »šestorice« francoskih naprednih komponistov (gl. pod Auric!), zelo samonikel in izbirčen v izrazu, najbolj izrazit v samospevih rahločutnih pesnikov (Ronsard, Apollinaire, Aragon in Éluard), avtor dveh baletov in treh oper, več klavirskih koncertov in znanega »Concert champêtre« za dva klavirja.

POULET Gaston, r. 1892 v Parizu, violinist in ustanovitelj po njem imenovanega pariškega simfoničnega orkestra.

PREGER Andreja, dr., r. 1912 v madžarskem mestu Pecs, pianist, posebno upoštevan kot spremljevalec, živi v Beogradu.

PREMRL Stanko, r. 1880 v Št. Vidu pri Vipavi (Podnanos), u. 1965 v Ljubljani, skladatelj in regens chori ljubljanske stolne cerkve, profesor za orgle in kompozicijo na Akademiji za glasbo, je napisal poleg nabožnih kantat, maš, oratorijev, zborov in pesmi za cerkvene priložnosti tudi posvetno glasbo za orkester (»Sinfonietta«, »Dva pastorala«, »Božična suita«), za komorne ansamble, klavir, violino in samospeve. Bil je skozi več desetletij urednik glasbene revije »Cerkveni glasbenik«, pa tudi esejist in kritik. Po slogu je novoromantik-lirik, ki temelji na klasični tradiciji. Njegovo najpomembnejše kantatno delo je »Sončna pesem sv. Frančiška«, v kateri se je izkazal kot avtor z mnogo smisla za harmonično pestrost.

PREVORŠEK Uroš, r. 1915 v Ljubljani, violinist in dirigent, profesor na Akademiji za glasbo in vodja akademskega orkestra.

PŘICHODA Váša, r. 1900 v češkem kraju Vodňanice, u. 1960 na Dunaju, je bil eden najbolj znanih čeških violinskih virtuozov, ki je često koncertiral tudi pri nas.

PRIMROSE WILLIAM, r. 1904 v škotskem mestu Glasgow, je najpomembnejši angleški in svetovni violinist sedanjosti, ustanovitelj lastnega godalnega kvarteta, s katerim je mnogo koncertiral po svetu.

PROKOFJEV Sergej Sergejevič, r. 1891 v ukrajinskem kraju Sonzowka, u. 1953 v Moskvi, poleg Stravinskega (gl. tam!) najbolj upoštevan ruski skladatelj iz prve polovice našega stoletja. Kot izseljenec je živel 16 let v tujini, ponajveč v Parizu, in je nanj moderna francoska kompozicijska tehnika močno vplivala, kakor je tudi on s svojim načinom močno vplival na mlajšo, zlasti slovansko kompozicijsko generacijo.

Zapustil je osem oper (od njih so pri nas in v svetu največ uprizarjali »Ljubezen do treh oranž«, pomembna pa je tudi »Vojna in mir« — po Tolstoju), sedem baletov (najbolj znan je gotovo »Romeo in Julija« — po Shakespeareju), sedem simfonij, kantat in oratorijev, pet klavirskih in dva violinska koncerta, več klavirskih sonat ter drobnejših skladb za razne komorne in solistične zasedbe. V njegovem ustvarjanju tvori prelom povratek v domovino (1934); medtem ko je bil dotlej novotar, se je potlej močno umiril. Povsod priljubljena je otroška pripovedka »Peter in volk«; mnogo pa je napisal tudi filmske glasbe (»Poročnik Kiže«, »Ivan Grozni« i. p.).

PRUNIÈRES Henry, r. 1886 v Parizu, u. 1942 v francoskem kraju Nanterre, muzikolog, ki je ustanovil in dolgo let vodil znano glasbeno revijo »La Revue musicale«.

PUCCINI Giacomo (Antonio Domenico Michele Secondo Maria), r. 1858 v mestu Lucca, u. 1924 v Bruslju, po Verdiju (gl. tam!) najuspešnejši italijanski operni skladatelj. Njegove opere so neprekosljivi zgledi verističnega sloga, prekipevajoče v bujni melodiki in dramatične v kar najbolj kleni glasbeni govorici. Večina njegovih oper je stalno na sporedu vseh opernih gledališč na svetu; mednje spadajo »Manon Lescaut«, »La Bohème«, »Tosca«, »La fanciulla del West« — pri nas »Deklica z zlatega zapada«, »Madame Butterfly«, triptih »Il tabarro« — »Plašč«, »Suor Angelica«, »Gianni Schicchi«; poslednja opera enodejanka je njegova edina komična opera; in h koncu še »Turandot«, ki je ni več utegnil dokončati (zaključil jo je Franco Alfano, gl. tam!). Svojemu verističnemu slogu je skladatelj dodal mnogo impresionističnih, pa tudi eksotičnih barv ter ga s tem močno približal sedanjosti.

PUGNANI Gaetano, r. 1731 in u. 1798 v Torinu, slaven violinist in skladatelj, ki je napisal mnogo skladb za violino, pa tudi oper in komorne glasbe.

PUGNO Stéphan, r. 1852 v francoskem kraju Montrouge, u. 1914 v Moskvi, znamenit klavirski virtuoz ter upoštevan skladatelj oper in kantat.

PURCELL Henry, r. 1658 in u. 1695 v Londonu, največji angleški predklasik, ki je postavil angleško glasbo na lastne noge. Bil je že kot deček postavljen za dvornega glasbenika

in opravljal je vse delo okoli glasbe na dvoru. V svojem kratkem življenju je bil izredno plodovit in je napisal celo vrsto oper in kantat za razne dvorske priložnosti, poleg tega pa še (godalne) suite in sonate, klavirske in orgelske skladbe, predvsem pa tipične angleške pesmi za zbor in samospev, ki se še danes v Angliji pogosto izvajajo.

R

RADEV Marjana, r. 1913 v rumunskem mestu Constanza, zagrebška operna solistka (alt) in že od 1940 nosilka glavnih altovskih opernih vlog.

RADIĆ Dušan, r. 1929 v Somboru, spada v mlajšo generacijo srbskih skladateljev, ki hodi samostojna pota brez izrazite pripadnosti k modnim smerem. Napisal je simfonične in solistične instrumentalne skladbe, zlasti klavirske (»Suita«, »Sonata lesta«, »Sonatina«), pevske (kantate »U očekivanju Marije«, »Prizori sa sela«, »Uspravna zemlja« in samospeve), opero »Ljubav, to je glavna stvar« in balet »Balada o mesecu lutalici« ter glasbo za film.

RAHMANINOV Sergej Vasiljevič, r. 1873 v ruskem mestu Oneg, u. 1943 v kalifornijskem filmskem kraju Beverly-Hills, eden najznačilnejših in najpomembnejših ruskih skladateljev po Čajkovskem (gl. tam!), klavirski virtuoz, ki je dobršen del svojega ustvarjanja posvetil klavirski kompoziciji. Napisal je štiri klavirske koncerte, tri simfonije in tri opere, vrsto simfoničnih pesnitev, več znamenitih zbirk klavirskih preludijev in slednjič okoli 80 odličnih samospevov. Njegov slog je poznoromantičen, poln prekipevajočih in zavzetnih melodij, včasih tudi sentimentalen; prav zato je mnogo njegovih melodij prešlo v zabavno glasbo.

RAMEAU Jean-Philippe, r. 1683 v francoskem mestu Dijon, u. 1764 v Parizu, komponist, organist in znanstvenik, ki je prvi preučeval harmonijo in jo dvignil kot samostojen glasbeni element (dotlej je to mesto zavzemal kontrapunkt). O njegovem življenju je le malo znano; bil je vase zaprt in težko pristopen. Napisal je okrog 90 oper, nekaj kantat ter mnogo klavirskih skladb. Obilo je njegovih znanstvenih, teo-

retičnih in polemičnih spisov, s katerimi se je uvrstil med najbistrejše mislece o glasbenih problemih.

RAJIČIĆ Stanojlo, r. 1910 v Beogradu, stoji med najvidnejšimi sodobnimi srbskimi skladatelji in je profesor na Muzički akademiji v Beogradu ter član Srpske akademije nauka. Napisal je šest simfonij, po tri klavirske in violinske koncerte in po en koncert za violončelo in klarinet ter druge orkestralne kompozicije, opero »Simonide« ter nekaj baletov, mnogo solističnih vokalnih in instrumentalnih skladb in dva godalna kvarteta. Njegov slog je prešel različne struje, a se je slednjič ustalil v zmerni moderni z nekaj folklornimi vplivi.

RAMOVŠ Primož, r. 1921 v Ljubljani, upravnik biblioteke Slovenske akademije znanosti in umetnosti, spada k mlajši generaciji slovenskih skladateljev, ki je zrasla pod vplivom neoklasicističnih teženj v nasprotstvu z nadaljevalci poznoromantičnih prizadevanj. Napisal je več simfonij ter mnogo drugih orkestrskih skladb, od katerih se mnogo izvaja »Musique funèbre«, koncerte in suite za klavir, violino, trobento in razne instrumentalne zasedbe, mnogo komorne in solistične instrumentalne glasbe, deloma v zelo avantgardističnem slogu.

RAPP Siegfried, r. 1915 v nemškem mestu Chemnitz (zdaj Karl-Marx-Stadt v NDR), profesor na Glasbeni visoki šoli v mestu Weimar, edini živeči enoročni klavirski virtuoz; mnogo sodobnih skladateljev je napisalo skladbe nalašč zanj, ki jih izvaja na svojih turnejah pretežno v Srednji Evropi in v Sovjetski zvezi.

RAVEL Maurice, r. 1875 v baskovskem kraju Ciboure, u. 1937 v Parizu, po Debussyju najmarkantnejša skladateljska osebnost v svetovni glasbi. Po slogu je nadaljeval klasicistične slogovne smeri, a je pri tem uporabljal impresionistična barvna sredstva. Živel je večinoma v Parizu, od koder je često potoval v tujino kot dirigent lastnih kompozicij. Njegov muzikalni opus ni sicer posebno bogat, pač pa izrazit in vedno zelo izpiljen. Napisal je komično enodejanko »L'Heure espagnole« (Španska ura) ter več celovečernih baletov, od katerih je posebno slaven »Dafnis in Kloe« in nekaj koreografskih simfoničnih skladb, kot sta izredno popularni »La Valse« in »Boléro«. Znamenita sta njegova dva klavirska

koncerta; drugi je za sámo levico (z orkestrom) in je bil napisan za enoročnega pianista Wittgensteina. Bogata je njegova klavirska tvornost, napisana virtuozno in učinkovito. Pomembna je njegova komorna glasba (godalni kvartet), napisal pa je tudi okrog 40 zelo značilnih samospevov.

RAVNIK Janko, r. 1891 v Bohinjski Bistrici, skladatelj, pianist in klavirski pedagog, profesor na Akademiji za glasbo. Njegove ne ravno številne skladbe za klavir in samospevi so izredno osebno značilni. — Njegov brat **Anton R.** (r. 1895 prav tam) je pianist in profesor na ljubljanski Akademiji za glasbo.

RAWSTHORNE Alan, r. 1905 v angleškem kraju Haslingden, spada k vodilnim sodobnim angleškim skladateljem. Napisal je dve simfoniji in po en koncert za klarinet, oziroma oboo, po dva pa za klavir in za violino. Njegov slog je zelo napet in predstavlja skrajni odklon od romantike.

REBIKOV Vladimir Ivanovič, r. 1866 v sibirskem mestu Krasnojarsk, u. 1920 na Jalti, ruski impresionistični skladatelj, avtor devetih oper in posebne zvrsti melodramatičnih odrskih del, ki jo je imenoval »melomimika«, poleg tega pa dveh simfoničnih suit z imenom »muziko-psihološke slike« in nekaj dramatičnih basni. Njegova glasba je krhka in zaradi prepogostne uporabe rafiniranih harmoničnih sredstev malce dekadentna; tako je postal predhodnik ekstremnih struj.

REGER Max, r. 1873 v nemškem mestecu Brand, u. 1916 v Leipzigu, je najmočnejša pojava v nemški novoromantični glasbi. Bil je organist in profesor kompozicije v raznih nemških mestih, končno pa dvorni kapelnik kneza v Meiningenu. Visoko so ga cenili kot izvrstnega kontrapunktika, orgelskega in klavirskega virtuoza ter dirigenta. Zapustil je mnogo, danes že redkeje izvajanih orkestralnih, orgelskih in klavirskih skladb ter toplo občutenih samospevov. Najčešče še izvajajo njegove vzorne »Variacije na Mozartovo témo«.

REINER Fritz, r. 1888 v Budimpešti, u. 1964 v New Yorku, eden največjih svetovnih dirigentov, ki je leta 1910 začel dirigentsko pot v Ljubljani.

RESPIGHI Ottorino, r. 1879 v Bologni, u. 1936 v Rimu, eden redkih italijanskih simfoničnih skladateljev impresio-

nistične smeri. Napisal je vrsto simfoničnih pesnitev, v katerih je poveličeval svojo domovino (»Le Fontane di Roma«, »I Pini di Roma«, »Feste romane«), nekaj oper in baletov, pa tudi odličnih samospevov in komornih del.

RHENÉ BATON (pravzaprav Baton René), r. 1879 v francoskem kraju Courseuilles, u. 1940 v Le Mansu, pomemben dirigent in skladatelj, ki je često obiskal tudi Jugoslavijo kot interpret francoske glasbe. V Parizu je vodil orkestra Lamoureux in Pasdeloup (gl. tam!) in je bil specialist za Wagnerjeva dela, ki se dolgo niso mogla uveljaviti v Franciji. Komponiral je simfonično in klavirsko glasbo, v katero je uspešno vpletal folkloro svoje bretonske domovine.

RICHTER Hans, r. 1843 v sedmograškem mestu Raab (zdaj Györ), u. 1916 v bavarskem mestu Bayreuth, eden najznamenitejših nemških dirigentov, specialist za Wagnerjeva dela.

RIEMANN Hugo, r. 1849 v nemškem kraju Gross-Mehlra, u. 1919 v Leipzigu, vodilni nemški muzikolog, teoretik in zgodovinar, utemeljitelj zgodovinsko osnovane in kompleksno zajete glasbene znanosti. Odprl je nova pota glasbenim kompozicijskim disciplinam, kakor sta harmonija in kontrapunkt, uvajajoč poglobljene delovne metode; s tem je dal podlago novemu obravnavanju semkaj spadajočih problemov. Njegov veliki glasbeni slovar (Musiklexikon) še vedno nanovo izhaja in je nesporno najbolj dognano nemško delo te vrste.

RIHTER Svjatoslav Teofilovič, r. 1915 v ukrajinskem mestu Žitomir, eden najpomembnejših sovjetskih klavirskih virtuozov sedanjosti, ki gostuje često tudi pri nas.

RIJAVEC Josip (José Riavez), r. 1890 v Gradiški na Goriškem, u. 1959 v Beogradu, slovenski operni in koncertni pevec (tenor), član mnogih domačih in tujih opernih gledališč in končno profesor na beograjski glasbeni akademiji.

RIMSKI-KORSAKOV Nikolaj Andrejevič, r. 1844 v ruskem mestecu Tihvin, u. 1908 v Ljubensku pri Peterburgu, najbolj vsestransko izobraženi in edini strokovno temeljito podkovani član znamenite ruske »petke« (gl. Balakirev!), mentor svojih tovarišev in instrumentator ter izboljševalec njihovih del, sam zelo plodovit operni in simfonični skladatelj romantične smeri, čigar umetnost instrumentacije je bila takrat nedosegljiva. Po poklicu je bil sprva mornariški častnik,

kasneje pa je presedlal na konservatorij kot profesor za kompozicijo in instrumentacijo. Njegova glasba je deloma osnovana na folklori, zlasti orientalski, a podprta s tipično novoromantično harmonijo in bleščečo instrumentacijo. Napisal je vrsto oper (»Sneguročka«, »Carska nevesta«), po ruskih pravljičnih besedilih, tri simfonije in več simfoničnih pesnitev, od katerih še danes največ igrajo »Šeherazado« (po pravljicah iz orientalske zbirke »Tisoč in ena noč«). Poleg velikega števila drugih kompozicij je napisal dosti učbenikov, tako »Nauk o harmoniji« (prvo rusko delo s tega področja) in pa še danes temeljno delo »Principi orkestracije«. Izredno velik vpliv je imelo njegovo pedagoško delovanje, saj je šla skozi njegove roke velika večina mlajših ruskih in mnogo tujih skladateljev.

RISTIĆ Milan, r. 1908 v Beogradu, glasbeni svetovalec RTV Beograd, član Srpske akademije nauka i umetnosti, skladatelj moderne usmeritve, avtor šest simfonij in več drugih orkestrskih, komornih in solističnih skladb, dveh baletov ter nekaj vokalno-instrumentalnih del, deloma z recitatorjem, in pa obdelav ljudskih napevov.

ROBESON Paul, r. 1898 v ameriškem univerzitetnem mesti Princeton, črnski pevec (basist) mednarodne veljave, posebno cenjen kot interpret črnskih duhovnih pesmi (Negro spirituals).

ROBIN Madeleine (vzdevek »Mado«), r. 1918 v Parizu, operna in koncertna pevka (sopran) z izredno velikim glasovnim obsegom.

RODE Pierre, r. 1774 v francoskem mestu Bordeaux, u. 1830 v kraju Damazan (Francija), slaven francoski violinski virtuoz in komponist za svoj instrument; njegova didaktična dela veljajo še danes kot uporabna.

ROLLAND Romain, r. 1866 v francoskem mestu Clamecy, u. 1944 v kraju Vézelay (Francija), pomemben francoski muzikolog in znamenit pisatelj, je napisal dosti muzikalnih knjig in študij, počenši z avtobiografskim romanom »Jean-Christoph«, za katerega je prejel Nobelovo nagrado.

ROGOWSKI Ludomir, r. 1816 v Varšavi, u. 1954 v Dubrovniku, poljski skladatelj, avtor pet simfonij in simfoničnih

pesnitev, ki se deloma nanašajo na naše kraje, tako »Dalmatinska suita«, »Bosanska suita« in »Partizanska suita«.

ROMBERG Bernhard, r. 1772 v nemškem kraju Dinklage, u. 1841 v Berlinu, znamenit violončelist.

ROSENTHAL Maurycy, r. 1862 v Lvovu, u. 1946 v New Yorku, zelo slovit klavirski virtuoz in interpret Chopinovih skladb.

ROSSINI Gioacchino (Antonio), r. 1792 v mestu Pesaro, u. 1868 v Parizu, eden najbolj uspešnih italijanskih opernih skladateljev, čigar domiselna melodika (zavoljo nje je imenovan »Labud iz Pesara«), združena z zgledno oblikovno gradnjo ga je postavila v prvo vrsto svetovnih opernih tvorcev. Napisal je okroglo 40 oper; med njimi so mojstrovine, kakor »Seviljski brivec«, »Kradljiva sraka«, »Pepelka«, »Viljem Tell«; poslednje delo je napisal leta 1829; nato je nehal komponirati in je preostalih 39 let živel lagodno, uživaje dobrine mladostnega dela.

ROSTAL Max, r. 1905 v češkem mestu Těšin, deluje v Londonu kot violinski pedagog svetovnega imena; iz njegove šole je izšla vrsta slovitih goslačev sedanjosti.

ROSTROPOVIČ Mstislav Leopoldovič, r. 1927 v mestu Baku (ZSSR), ruski violončelist in profesor na moskovskem konservatoriju.

ROUSSEL Albert, r. 1869 v francoskem mestu Tourcoing, u. 1937 v mestu Royan, sodi med najmarkantnejše skladateljske osebnosti iz prve polovice našega stoletja. Po poklicu je bil sicer mornariški častnik in se je šele precej pozno odločil za kompozicijo. Nekaj časa nato je postal profesor na znani »Schola cantorum« v Parizu in šele pozno se je mogel popolnoma predati svojemu pozvanju. Napisal je štiri simfonije, vrsto simfoničnih pesnitev, dosti komorne in klavirske glasbe ter nekaj odrskih del, od katerih je imel največ uspeha balet »Pajkova pojedina« (Le Festin de l'araignée). Kot pedagog je imel velik vpliv na mlajšo skladateljsko generacijo. Njegov kompozicijski slog je naprednjaški in zelo oseben.

RÓŻYCKI Ludomir, r. 1884 in u. 1953 v Varšavi, pomemben poljski operni in simfonični skladatelj iz vrst zmerne moderne.

RUBINSTEIN Anton Grigorjevič, r. 1829 v ruskem kraju Vehvotinec, u. 1894 v Peterhofu, eden najznamenitejših klavirskih virtuozov in komponist najvišjih prizadevanj, ki je svoj čas enako slovel kot pianist kakor kot skladatelj. — Njegov brat, **Nikolaj R.** (1853—1881), je bil podobno nadarjen, a se je kmalu posvetil zgolj pedagogiji in je ustanovil moskovski konservatorij, ki ga je potlej vodil do smrti. Kot dirigent je imel velike zasluge za razvoj ruske glasbe z izvajanjem novih del domačih avtorjev.

RUBINSTEIN Arthur, r. 1890 v Varšavi, eden največjih klavirskih virtuozov naše dobe, živi v Beverly Hills (ZDA).

RUDZINSKI Witold, r. 1913 v Lódzu, pomemben poljski simfonik.

RUPEL Karlo, r. 1907 v Trstu, u. 1968 v Ljubljani, eden prvih slovenskih violinistov, profesor in večletni rektor Akademije za glasbo v Ljubljani.

RUŽDJAK Vladimir, r. 1922 v Zagrebu, spada med najuspelejše jugoslovanske pevce (bas-bariton) in je član svetovnih opernih odrov (Zagreb, Hamburg, New York).

S

SABATA Vittorio de, r. 1892 v Trstu, pomemben italijanski dirigent ter operni in simfonični skladatelj.

SABATINI Renzo, r. 1905 v italijanskem mestu Cagliari, virtuoz na violo in violo d'amore ter odličen poznavalec renesančne glasbe.

SACHER Paul, r. 1906 v švicarskem mestu Basel (Bâle), dirigent, ustanovitelj glasbenih ustanov (Collegium musicum, Schola basiliensis) v Baslu, ki se zavzema prav tako za zgodovinsko kakor za moderno glasbo.

SACHS Curt, r. 1881 v Berlinu, u. 1959 v New Yorku, nemški muzikolog, posebno zaslužen za zgodovino in terminologijo glasbenih instrumentov; napisal je mnogo knjig s teh področij, med njimi pa zgledni »Real-Lexikon der Musikinstrumente« (Stvarni slovar glasbil).

SACHS Milan, r. 1884 v češkem mestu Liševo, u. 1968 v Zagrebu, jugoslovanski dirigent in dolgoletni vodja zagreb-

ške opere, član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti; tudi skladatelj orkestrskih in vokalnih del.

SACK Erna, r. 1898 v kraju Spandau pri Berlinu, slovita pevka (koloraturni sopran) z izredno obsežnim glasom.

SÁDLO Miloš, r. 1912 v Pragi, slovit češki violončelist.

SAINT-SAËNS (Charles) **Camille,** r. 1835 v Parizu, u. 1921 v Alžiru, eden najbolj proslavljenih francoskih pianistov in komponistov kraj preteklega stoletja. Njegovo lahkoto in urnost v komponiranju so primerjali z Mozartovo (gl. tam!), po slogu nadaljevalec klasično-romantične struje (po lastni izjavi ni ljubil niti Bacha, niti Beethovna, niti Wagnerja, temveč samó umetnost) in eklektik, avtor mnogo pomembnih opernih (»Samson in Délila«) in simfoničnih del, treh simfonij, pet klavirskih koncertov in simfoničnih pesnitev, od katerih najbolj slovi »La Danse macabre« (Mrtvaški ples). Zelo znani sta tudi deli »Koncert za violončelo« in pa »Labud« (Le cygne) iz komorne suite »Le Carnaval des animaux« (Živalski karneval); poslednje delo je zaslovelo zlasti s plesalko Ano Pavlovo, ki mu je dala globlji pomen.

SALÒ Gasparo da (pravzaprav Gasparo Bertolotti), r. 1540 v mestecu Salò ob Gardskem jezeru (od tod priimek), u. 1609 v mestu Brescia, eden najznamenitejših italijanskih goslarjev, izdelovalec violončelov in viol.

SALZEDO Carlos, r. 1885 v francoskem mestu Arcachon, u. 1961 v kraju Waterville (ZDA), harfist in komponist za svoj instrument; bil je velik koncertant in pedagog in napisal je zgledno šolo in dosti učinkovitih skladb za harfo.

SANCAN Pierre, r. 1916 v francoskem kraju Mazamet, pianist, dirigent, pedagog in skladatelj.

SARAM Rohan de, r. 1939 v mestu Colombo na otoku Ceylon, eden najvidnejših sodobnih violončelistov, živi v Londonu.

SARASATE Pablo de (s polnim imenom Pablo Martîn Méliton Sarasate y Navascuez), r. 1844 v španskem mestu Pamplona, u. 1908 v francoskem letovišču Biarritz, eden najpomembnejših violinskih virtuozov svoje dobe. Že deset let star si je priigral kraljevsko darilo, pristne Stradivarijeve (gl. tam!) gosli in odtlej je koncertiral po vsem svetu. Mnogo je tudi komponiral, ponajveč za violino.

SARGENT Malcolm, Sir (pravo ime Harold Malcolm Watts), r. 1895, pomemben angleški dirigent in vodja radijskega (BBC) orkestra v Londonu.

SATTNER Franc (P. Hugolin), r. 1851 v Kandiji pri Novem mestu, u. 1934 v Ljubljani, skladatelj in zborovodja, avtor prvih slovenskih simfoničnih kantat (»Oljki«, »Soči«) in opere »Tajda« ter številnih pretežno cerkvenih vokalnih del.

SAUER Emil, r. 1862 v Hamburgu, u. 1942 na Dunaju, velik klavirski virtuoz in interpret klasičnih in romantičnih komponistov.

SAVIN Risto (pravzaprav Friderik Širca), r. 1859 in u. 1948 v Žalcu pri Celju, po poklicu častnik, slovenski operni in koncertni skladatelj. Napisal je tri opere (»Gosposvetski sen«, »Lepa Vida«, »Matija Gubec«) na zgodovinske oziroma poetične librete romantične, postwagnerjanske slogovne usmerjenosti. Poleg oper, baletov in drugih odrskih del je zapustil komorne, klavirske, zborovske in samospevne skladbe, v katerih se približuje novoromantičnim smerem.

SAX, priimek belgijske družine izdelovalcev instrumentov, od katerih je najbolj znan **Adolphe S.** (1814—1894), tvorec saksofona in drugih pihal in trobil.

SCARLATTI Alessandro, r. 1660 v Palermu, u. 1725 v Neaplju, začetnik tako imenovane neapeljske kompozicijske smeri. S svojo prvo opero je prodrl v Rimu, nato pa je do smrti deloval v Neaplju in izmenoma v Rimu. Ustvaril je nad sto oper, 20 oratorijev, 600 kantat, 12 simfonij in mnogo krajših instrumentalnih del. — Njegov sin **Domenico S.** (1685—1757) je bil že zgodaj organist in komponist na neapeljskem dvoru in se je proslavljal kot operni in cerkveni skladatelj. Končno se je odločil za Španijo in je tu do smrti uspeval kot organizator glasbenega življenja na madridskem dvoru. Komponiral je v glavnem za klavir; zanj je napisal celo vrsto sonat, ki so v našem času vedno pogosteje spet na pianističnih sporedih.

SCHENK Erich, r. 1902 v Salzburgu, muzikolog in vodja muzikološkega oddelka dunajske univerze, posebno zaslužen za preučevanje Mozartovega življenja in dela.

SCHENKER Heinrich, r. 1867 v poljskem zaselku Podhajce, u. 1935 na Dunaju, muzikolog in teoretik, se je mnogo

ukvarjal s psihološkim preučevanjem vloge glasbenih disciplin.

SCHERCHEN Hermann, r. 1891 v Berlinu, dirigent, pedagog in pisec mnogih instruktivnih in pobudnih knjig s področja dirigiranja, posebno zavzet za širjenje novih kompozicij.

SCHERING Arnold, r. 1877 v nemškem mestu Breslau (zdaj poljsko Vróclav), u. 1941 v Berlinu, muzikolog in estet, pisec mnogih knjig in razprav s področja glasbene zgodovine, estetike in biografije.

SCHIFFRER-NAVIGIN Fran, r. 1897 in u. 1970 v Ljubljani, operni in koncertni pevec (bas), profesor in rektor Akademije za glasbo v Ljubljani.

SCHIPPA Tito, r. 1889 v italijanskem kraju Lecce, znamenit operni pevec (tenor), član raznih evropskih in ameriških opernih gledališč.

SCHISKE Karl Robert Rudolf, r. 1916 v avstrijskem mestu Raab (Gradiščanska), skladatelj, živi na Dunaju. Napisal je pet simfonij, več drugih simfoničnih skladb in kantat in je zelo uvaževan avstrijski komponist.

SCHMITT Florent, r. 1870 v francoskem kraju Blamont, u. 1958 v Neuilly-sur-Seine, skladatelj novoromantične smeri, avtor več baletov (najbolj znan med njimi je »Tragedija Salome«), simfoničnih pesnitev s skrivnostnimi naslovi in bogate komorne in klavirske glasbe.

SCHNABEL Arthur, r. 1882 v češkem kraju Lipník, u. 1951 v švicarskem mestecu Axenstein, svoj čas eden najznamenitejših pianistov sveta, interpret skladb Beethovna, Schuberta in Brahmsa, kot skladatelj pa skrajni novotar.

SCHÖNBERG Arnold, r. 1874 na Dunaju, u. 1951 v Los Angelesu (ZDA), začetnik in nesporni mojster dvanajsttonske (dodekafonske) kompozicijske smeri, ki opušča običajni evropski sistem dura in mola ter ga nadomešča s kromatičnim (temperiranim) sistemom, ki ga — po krivem — štejejo k atonalnosti. Disciplino dodekafonskega sistema je uredil v knjigi »Metoda komponiranja z dvanajst toni« in ji dal praktična in estetska navodila, ki so jih potlej njegovi učenci (zlasti A. Jellinek) teoretično še nadalje razvijali. Danes zavzema ta metoda del srednjeevropske in ameriške glasbene tvornosti, v Sovjetski zvezi pa se ni udomačila. Njena pred-

nost je zlasti v lahki priučljivosti in v dejstvu, da prinaša novosti v glasbenih disciplinah in jih sprošča starih, deloma nepravilno postavljenih dogem; njena glavna pomanjkljivost pa je v odmaknjenosti od prirodnega glasbenega čuta in v nasilni konstruiranosti. Schönberg je napisal v tem svojem sistemu z dokaj svobodno obravnavo opero »Mozes in Aron«, v poznoromantičnem slogu pa glavnino prejšnjih del, kakor so znane »Gurre-Lieder« (z orkestrom), znamenito »Komorno simfonijo« in manjše skladbe; težišče njegovega reformatorskega napora pa leži v njegovih teoretičnih in polemičnih spisih.

SCHÖNHERR Max, r. 1903 v Mariboru, živi v mestu Baden pri Dunaju, profesor in komponist lažjega žanra.

SCHREKER Franz, r. 1878 v Münchnu, u. 1934 v Berlinu, svoj čas znamenit operni skladatelj novoromantične usmerjenosti. Napisal je opere »Der ferne Klang« (Daljni zven), »Die Schatzgräber« (Kopači zakladov) i. p., ki so bile zelo cenjene.

SCHUBERT Franz (Peter), r. 1797 v zaselku Lichtental pri Dunaju, u. 1828 na Dunaju, eden največjih in najbolj univerzalnih skladateljev romantične dobe, po poklicu ljudskošolski učitelj (Ljubljana je njegovo prošnjo za nastavitev zavrnila), slednjič svoboden, a reven umetnik, ki je skoraj vse svoje življenje prebil na Dunaju v družbi prijateljev in maloštevilnih podpornikov. Za življenja je imel en sam koncert svojih skladb, danes pa je malo koncertov brez njegovega imena. Napisal je ogromno del: okoli 600 samospevov, devet simfonij, 22 oper, okrog 20 komornih skladb in dosti cerkvene glasbe. Opere so sicer že popolnoma pozabljene; pač pa živijo še simfonije in zlasti pesmi, brez katerih bi bila samospevna literatura borna. Po slogu ni bil novator ter je sledil Beethovnovim stopinjam; njegov primer potrjuje, da je moč napolniti stare forme z novo vsebino, če je za to podan osnovni pogoj.

SCHUMAN William Howard, r. 1910 v New Yorku, sodobni skladatelj, ki je napisal osem simfonij in mnogo komorne glasbe ter je zelo cenjen v Ameriki.

SCHUMANN Robert (Alexander), r. 1810 v nemškem mestu Zwickau, u. 1856 v zdravilišču Emdenich (Nemčija), si s Schubertom (gl. tam!) deli mesto vodilnega romantika v glasbi. Bil

je odličen pianist in pretežno komponist za ta instrument; poleg klavirskih skladb pa je napisal štiri simfonije, po en koncert za klavir, violino, violončelo, opero »Genovefa« ter okrog 240 samospevov, ki ne zaostajajo za Schubertovimi. Bil je tudi dirigent in organizator glasbenega življenja ter zborovodja; še prav posebno pa se je proslavil kot izdajatelj in glavni pisec glasbene revije, v kateri je dajal neoporečne ocene in navodila mlajšemu pokolenju skladateljev. — Njegova žena **Clara S.** (1819—1896) je bila odlična pianistka, ki je po moževi smrti oskrbovala vzorno izdajo njegovih del.

SCHUMANN Elisabeth, r. 1885 v nemškem kraju Merseburg, u. 1952 v New Yorku, znamenita pevka (sopran) in odlična interpretinja Mozartovih in Straussovih opernih likov.

SCHWARZKOPF Elisabeth, r. 1915 v poljskem kraju Jaročin, živi v Londonu, slavna pevka (koloraturni sopran) in — podobno kot prejšnja — imenitna interpretinja Mozartovih in Straussovih opernih likov.

SCHWEITZER Adolf, r. 1875 v alzaškem kraju Kayserberg, u. 1965 v kraju Lambarene v Afriki, znamenit zdravnik in teolog, Nobelov mirovni nagrajenec, muzikolog in organist, avtor biografije in ocene dela J. S. Bacha, zgled požrtvovalnega humanizma.

SCOTT Cyril (Meir), r. 1879 v angleškem kraju Oxton, angleški skladatelj impresionistične smeri, ki je napisal tri opere in tri simfonije, koncert za klavir, violino, violončelo, oboo in mnogo klavirskih in komornih del, samospevov in zborov ter nekatere glasbeno-filozofske knjige.

SEGOVIA Andrés, r. 1894 v španskem kraju Jaén, kitarski virtuoz svetovnega imena; obnovil je tudi staroklasično kitarsko literaturo in mnogo teh del nanovo izdal.

SELVA Blanche, r. 1884 v francoskem kraju Brive, u. 1943 v zaselku Saint-Amande-Tallende, znamenita pianistka in klavirska pedagoginja, ki je napisala tudi več knjig o klavirski tehniki in glasbi.

SENAILLIÉ Jean-Baptiste, r. 1690 in u. 1730 v Parizu, slovit violinist in komponist pretežno violinskih skladb.

SERVAIS André-François, r. 1807 in u. 1866 v mestu Hal pri Bruslju, violončelist, ki je bil v svoji dobi čaščen kot

»Paganini violončela«. Napisal je tudi mnogo instruktivnih skladb, ki so še danes v rabi. — Njegov sin **Joseph S.** (1850—1885) je nadaljeval njegovo delo kot slavljen virtuoz na violončelu ter profesor na bruseljskem konservatoriju.

SÉVÉRAC Déodat de, r. 1873 v francoskem kraju Saint-Félix-de-Caraman, u. 1921 v kraju Céret (Francija), skladatelj, ki je iskal pobudo le v naravi in ni težil k umetnostnim strujam. Njegov slog je izviren, živahen in barvit. Napisal je nekaj oper, najbolj svojstven pa je v klavirskih skladbah, v katerih je prepričljivo podal muzikalni profil pokrajine in ljudi. Sèm spadajo klavirske suite »En Languedoc« (francoska pokrajina), »Cerdaňa« (baskovsko-španska dežela), i. p., kantata »Le Chant de la Terre« (Pesem zemlje); to so zgledi iz impresionizma izhajajočega ekspresionizma, ki pa ni nikoli skonstruiran.

SESSIONS Roger, r. 1896 v mestu Harvard (ZDA), živi v mestu Princeton, pomemben ameriški skladatelj zelo svojstvenih muzikalnih značilnosti, avtor treh simfonij in dosti komorne glasbe.

SEVITZKY Fabien, r. 1893 v ruskem kraju Višnji, znamenit virtuoz na kontrabasu in dirigent svetovnega slovesa.

SIBELIUS Jean, r. 1865 v finskem kraju Tavastehus, u. 1957 na svojem posestvu v Järvenpää, je prvi in največji finski svetovno priznani skladatelj. Hitro se je uveljavil v takrat še malo priznani in razviti finski glasbi, kar mu je omogočila tudi mlada finska država z dosmrtno izdatno rento, ko mu je bilo 32 let; to mu je vzelo vso skrb za življenje in mu zajamčilo potrebno udobnost. Skladatelj je to žrtev obilno poplačal in po svoje ogromno pripomogel Finski do ugleda kulturne države, ki je še danes velik. Napisal je vrsto del, ki opevajo njegovo domovino in je njeno slavo poneslo po svetu. Med temi je sedem simfonij in enajst simfoničnih pesnitev, katerih poetična snov je vzeta iz finske mitologije, zgodovine in pokrajine, tako »Finlandia«, »Kalewala«, »Pohjolova hči«, »Tapiola« i. p. Poleg tega je zapustil čez 130 klavirskih in 50 violinskih skladb, 85 samospevov in nekaj komornih del mimo zborov. Njegov slog je novoromantičen, utemeljen v klasični izobrazbi in prežet s finskim značajem, četudi ni bil nikoli folklorist.

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

SIEGL Otto, r. 1896 v Gradcu, živi na Dunaju, znan sodobni avstrijski skladatelj dveh simfonij in drugih orkestralnih in komornih skladb.

SILOTI Aleksander Iljič, r. 1863 v Harkovu, u. 1945 v New Yorku, eden najpomembnejših ruskih pianistov svoje dobe, profesor in dirigent v Peterburgu in Moskvi. Po oktobrski revoluciji se je izselil v New York in tam poučeval na uglednem zavodu Juilliard School of Music.

SINDING Christian, r. 1856 v norveškem kraju Kongsberg, u. 1943 v Oslu, skladatelj novoromantičnega sloga, ki je sicer v svetu bolj znan po svojih lahkotnih žanrskih klavirskih skladbah kot pa po simfoničnih delih. Napisal je dve operi, tri simfonije, dva violinska koncerta, klavirski koncert in dosti drobnjarij po načinu E. Griega (gl. tam!); doma so bili tudi njegovi samospevi (okrog 200) zelo dobro sprejeti.

SKALAR-JOVANOVIĆ Sabina, r. 1934 v Beogradu, slovenska violinistka, živi v Ameriki.

SKRJABIN Aleksander Nikolajevič, r. 1872 in u. 1915 v Moskvi, ena najbolj samoniklih, pa tudi problematičnih osebnosti v ruski novejši glasbi, simfonik velikega zamaha, mistik in občudovalec orientalske metafizike, iz katere je izluščil megleno filozofijo, ki ga je gnala do pretiranih pričakovanj od samega sebe in človeštva sploh. V svojih zapiskih, ki so izšli pod naslovom »Prometejske fantazije«, je podal osnove svojega svetovnega nazora in svojih sanj o »novem človeku«, ki naj bi se prerodil v velikanski orgiji na pamirski planoti. Kot glasbenik je bil pomemben pianist in profesor na moskovskem konservatoriju; toda zgodaj ga je izdatna državna podpora odrešila vsakdanjih življenjskih skrbi. Skušal je speljati takratno rusko glasbo na linijo impresionizma, ki pa je dobil v njegovih delih nov, filozofski odraz. Napisal je nekaj simfonij, od katerih so najznačilnejše poslednje: »Le divin poème« (Božanska pesnitev), »Poème de l'Extase« in »Poème du feu« (Ognjena pesnitev) ali »Prométhée«. Poleg tega je napisal deset klavirskih sonat in mnogo preludijev in drobnejših skladb, ki morejo veljati kot študije k simfonijam.

SLAVENSKI Josip (psevdonim za Josip Štolcer), r. 1896 v Čakovcu, u. 1955 v Beogradu, vodilni hrvatski skladatelj v prvi polovici 20. stoletja, poprej slaven v tujini kot doma.

Zelo zavestno se je naslonil na folkloro, ki jo je znal simfonično uporabljati v svojih precèj modernističnih, a tudi zelo osebno značilnih skladbah. Napisal je 23 večjih orkestrskih skladb; med njimi zavzemajo večstavčne simfonije posebno mesto; tako npr. »Religiofonija« (kasneje preimenovana v »Simfonijo Orienta«), ki glasbeno označuje razne veroizpovedi v naši domovini; znamenita je postala »Balkanofonija«, ki muzikalno predstavlja balkanske narode (po vrsti stavkov Srbe, Albance, Turke, Grke, Rumune, Hrvate in Bolgare) v njihovih melodičnih in ritmičnih značilnostih z delno uporabo folklore in z dokaj individualno pogojenim pogledom. Napisal je dosti komorne glasbe, in sicer tri godalne kvartete, nekaj klavirskih in violinskih skladb ter zborov in samospevov.

SLONIMSKY Nicolas, r. 1894 v Peterburgu, muzikolog in pedagog, izdajatelj znamenitega glasbenega slovarja »International Cyclopedia of Music and Musicians« ter drugih zgodovinskih in estetskih glasbenih knjig.

SMAREGLIA Antonio, r. 1854 v Puli, u. 1929 v Trstu, istrski skladatelj, ki je v svoje opere rad vpletal istrsko folkloro. Bil je slep in odmaknjen od sveta; postal je znan z opero »Nozze istriane« (Istrska svatba), napisano v mladoverističnem slogu.

SMETANA Bedřich, r. 1824 v češkem mestu Litomyšl, u. 1884 v Pragi, češki operni skladatelj in simfonik, ki je poleg Dvořáka prvi ponesel sloves češke glasbe v 19. stoletju v svet. Njegova, z rodno grudo neločljivo povezana muzikantska narava se je združila s temeljitim znanjem in tako je lahko ustvaril svojstveno glasbeno govorico, ki je bila po slogu romantična, po zvoku pa tipično nacionalna. Sprva je zlagal ponajveč ljudske češke plese, med katerimi prevladujejo polke; v letu 1848 pa se je priključil revoluciji in pel borbene pesmi. V to razdobje sodi tudi njegova edina simfonija; na Švedskem (kamor je šel kot dirigent in organizator glasbenega življenja) pa je začel ustvarjati simfonične pesnitve, ki po večini opevajo domovino. Od teh ima ciklus »Moja domovina« (Má vlast) svetovno veljavo. Izmed njegovih številnih oper se še danes drži »Prodana nevesta«, vzor slovanske komične opere, medtem ko so patriotične resne opere, kot sta »Libuša« in »Dalibor«, že nekoliko obledele. Napisal je tudi slavni avto-

biografski godalni kvartet »Iz mojega življenja« in dosti virtuoznih klavirskih skladb ter zborov.

SOËTENS Robert, r. 1897 v francoskem mestu Montluçon, violinski virtuoz, ki je često obiskal tudi Jugoslavijo.

SOLER Anton (psevdonim Biljenski), r. 1930 v vasi Bilje na Goriškem, pianist, ki živi in deluje kot klavirski pedagog v mestu Buenos Aires (Argentina).

SOLTI Georg, r. 1912 v Budimpešti, slovit dirigent in pianist, živi v Londonu.

SORKOČEVIĆ Luka, r. 1734 in u. 1789 v Dubrovniku, predklasični simfonik tradicionalnega sloga. — Njegov sin **Antun S.** (1775—1841) je bil tudi skladatelj simfonij in komorne glasbe, v glavnem poklicu pa diplomat in poslanik dubrovniške republike na Napoleonovem dvoru.

SPITTA Philipp, r. 1841 v nemškem kraju Wechold, u. 1894 v Berlinu, glasbeni zgodovinar in pedagog, avtor pomembnih glasbenih knjig.

SPIVAKOWSKI Jaša, r. 1896 v ruskem kraju Smiela, znamenit pianist, živi v Avstraliji. — Njegov brat **Toti S.,** r. 1907 v Odesi, živi kot violinski virtuoz v Ameriki.

SPOHR Ludwig, r. 1783 v nemškem mestu Braunschweig, u. 1859 v mestu Kassel, slaven nemški violinski virtuoz in skladatelj; napisal je deset oper, devet simfonij, 17 koncertov za violino, 33 godalnih kvartetov, štiri klavirske koncerte in mnogo druge komorne glasbe v zasedbi do noneta.

SREBOTNJAK Alojzij, r. 1931 v Postojni, profesor na glasbeni akademiji v Ljubljani, spada v mlajšo generacijo slovenskih skladateljev, ki skušajo spojiti osebno noto z najnovejšimi pridobitvami kompozicijske tehnike. Za orkester je napisal »Sinfonietto in due tempi«, »Kraško suito« in »Epizode«, za komorno zasedbo pa »Monologe« in »Antifono« ter »Fantasia notturna«; dosti skladb je solističnih instrumentalnih ali vokalnih, nekaj pa tudi filmske glasbe. Ciklus »Mati« za glas in komorni orkester zavzema vidno mesto v njegovi ustvarjalnosti.

STAMIC (Stamitz) **Jan Vaclav** Anton, r. 1717 v češkem mestu Německi Brod, u. 1757 v nemškem mestu Mannheim, je bil najslovitejši član široko razpredene družine glasbenikov v 18. stoletju, ki je bila po rodu doma iz Maribora, pa se je

kasneje razpršila po Češki in Nemčiji. Jan Stamic je soustvarjalec klasičnega sloga simfoničnega ustvarjanja, Haydnov vzornik. Napisal je okrog 50 simfonij, mnogo violinskih koncertov in sonat ter več orkestrskih triov.

STANČIĆ Svetislav, r. 1895 in u. 1969 v Zagrebu, pomemben hrvatski pianist in klavirski pedagog, član Jugoslovenske akademije nauka i umjetnosti v Zagrebu.

STANIĆ Jelka, r. 1928 v Novem mestu, violinska virtuozinja in članica ansambla Zagrebških solistov.

STANFORD Charles Villiers, r. 1852 v Dublinu, u. 1924 v Londonu, eden prvih zavestno irskih skladateljev, ki se je uveljavil kot komponist, organizator in učitelj večine angleških skladateljev naslednjega pokolenja. Njegov slog je bil novoromantičen; napisal je deset oper, šest simfonij, šest »Irskih rapsodij«, osem godalnih kvartetov in skoraj nešteto zborov in samospevov.

STARKER János, r. 1924 v Budimpešti, svetovno znan violončelist.

STEINWAY & SONS, ameriška klavirska firma svetovnega slovesa. Ustanovil jo je nemški priseljenec Steinweg (1797 do 1871); s šestimi sinovi se je posvetil izdelovanju klavirjev in dosegel svetoven uspeh in ugled.

STEKL Konrad, r. 1901 v Dubrovniku, skladatelj in dirigent, živi v Gradcu na Štajerskem.

STERN Isaac, r. 1920 v ukrajinskem kraju Kremenec, violinist prvega reda.

STEUERMANN Eduard, r. 1892 v Lvovu, pianist svetovnega slovesa.

STOCKHAUSEN Karlheinz, r. 1928 v nemškem kraju Mödrath blizu Kölna, kompozicijski avantgardist in eksperimentator, zlasti elektronske glasbe; živi v Kölnu.

STOJANOVIĆ Peter (Laza), r. 1877 v Budimpešti, u. 1957 v Beogradu, violinist in skladatelj oper, operet in baletov, pa tudi violinskih koncertov in instruktivnih del.

STOKOWSKI Leopold (Boleslavovič-Stanislav-Anton), r. 1887, svetovno slavni dirigent.

STOLZ Robert, r. 1880 v Gradcu, dirigent in skladatelj operet in popevk, živi na Dunaju.

STRADIVARI Antonio, r. 1644 in u. v italijanskem mestu Cremona, najslavnejši goslar sveta, ki je vsega zgradil 1100 godal; od tega do danes preverjenih nekako 500 violin, 50 violončelov ter nekaj viol. Njegovi instrumenti veljajo kot najpopolnejši v obliki in tonu, zato so tudi najbolj dragoceni in iskani. Obstaja pa tudi dosti potvorb, ki jih komaj ločijo od originalov; tudi poprečne tvorniške gosli radi gradijo po Stradivarijevem modelu in vanje vnašajo zadevne oznake, v pobudo začetnikom.

STRAUSS je priimek družine dunajskih glasbenikov ob začetku 19. stoletja, ko je začela prav na Dunaju cveteti plesna in operetna glasba. Najstarejši med njimi je bil **Johann (I.) S.** (1804—1849), dirigent in vodja lastnega zabavnega orkestra, ki je zanj napisal prek 250 valčkov in koračnic ter drugih drobnih skladb. Njegov sin **Johann (II.) S.** (1825—1899) je postal najslavnejši: napisal je mnogo operet, od katerih so se ohranile v operetnem repertoarju zlasti »Netopir«, »Baroncigan«, »Noč v Benetkah«, in pa prek 400 valčkov, med njimi neumrljivi »Povesti iz dunajskega gozda«, »Ob lepi modri Donavi«, »Dunajska kri«, »Rože z juga«, »Pomladni glasovi« i. p. Njegov brat **Joseph S.** (1827—1870) je tudi zapustil okrog 300 skladb, ki v uspešnosti niso dosti zaostajale za bratovimi. Tretji brat je bil **Eduard S.** (1835—1916), harfist in dirigent, avtor prek 200 žanrskih skladb. Slednjič je bil **Johann (III.) S.** (1866—1939), sin prejšnjega, ki je nadaljeval družinsko tradicijo in jo dopolnil z novimi, uspelimi skladbami tega žanra.

STRAUSS Richard (Georg), r. 1864 v Münchnu, u. 1949 v zimskem letovišču Garmisch-Partenkirchen (ni bil sorodnik prejšnjih), najkrepkejša nemška umetniška osebnost iz dobe prehoda pozne romantike v realizem, zelo pomemben dirigent in operni skladatelj, čigar opere »Saloma«, »Elektra«, »Ariadna na Naksu«, »Kavalir z rožo«, »Arabella«, »Žena brez sence« (po večini z libreti Huga von Hoffmannsthala) so šle prek vseh opernih odrov sveta. Kot simfonik je gojil predvsem simfonične pesnitve in dela, kot so »Till Eulenspiegel«, »Don Juan«, »Also sprach Zarathustra« (po Nietzscheju), »Smrt in poveličanje«, »Don Quijote«, »Alpska simfonija« in »Simfonia domestica« so še danes stalno na koncertnih sporedih. Znameniti

so tudi njegovi samospevi, ki jih je okoli 150 in nadaljujejo Brahmsovo tradicijo. Njegova poslednja skladba »Metamorfoze« je napisana za godalni orkester in je po fakturi najbolj strnjena.

STRAVINSKI Igor Fjodorovič, r. 1882 v ruskem kraju Oranienbaum, zgodnji emigrant in naturaliziran Francoz, potlej Amerikanec, eden najpomembnejših ustvarjalcev 20. stoletja, sprva folklorist in pripadnik načel ruskih novatorjev, nato pa preusmerjen proti raznim evropskim modernim slogovnim strujam, ki jih je deloma povzel od drugod, deloma sprožil sam. Tako se je kmalu odrekel folklornim vplivom ter se predal novoklasicističnemu načinu; po preselitvi v Ameriko (Holywood) se je oprijel kozmopolitskega sloga ter se slednjič vdal tudi dodekafonskemu (dvanajsttonskemu) sistemu komponiranja. Vsi ti preobrati so veren odsev problematike v glasbi 20. stoletja; Stravinski se je vedno močneje oddaljeval od rodnih tal in si s tem sam izpodkopaval vire muzikalne invencije; zato je njegov slog bolj zunanje zanimiv kot notranje bogat kljub virtuoznemu obvladovanju vseh kompozicijskih disciplin. Napisal je več oper in mnogo zelo uspelih baletov; mednje sodijo »Ognjena ptica«, »Petruška«, »Pomladno posvečenje«, »Slavec«, »Pulcinella«, »Apollon Musagète«, »Jeu de cartes«, »Orphée«, »Agon« in drugi. Poleg tega je napisal še tri simfonije, dva klavirska koncerta in en violinski koncert, številne klavirske in komorne skladbe ter tudi nekaj vokalnih kompozicij.

SUCHOŇ Eugen, r. 1908 v slovaškem kraju Pezinok, operni in simfonični skladatelj nacionalne slovaške smeri. Pomembna je njegova prva opera »Krutňava«, dalje simfonična suita »Metamorfoze« in pa »Simfonietta rustica«; znana je tudi kantata »Karpatski psalm«.

SUK Josef, r. 1874 v češkem kraju Křečovice, u. 1935 v Pragi, za Dvořákom (čigar zet je bil) najpomembnejši češki skladatelj 20. stoletja. Kot mlad violinist je ustanovil znameniti »Češki kvartet«, s katerim je prepotoval ves kulturni svet na več kot 4000 koncertih. Kasneje je postal profesor za kompozicijo na praškem konservatoriju in ugleden pedagog, ki je imel tudi mnogo jugoslovanskih učencev. Napisal je simfonijo, mnogo simfoničnih pesnitev, od katerih je posebno pomemben

ciklus štirih avtobiografskih simfonij (»Asrael«, »Pohádká léta«, »Zráni« in »Epilog«). Znamenita je tudi njegova scenska glasba k dramatični pravljici »Radúz a Mahulena« pisatelja J. Zeyerja.

SUK Josef, r. 1929 v Pragi, odličen češki goslač.

SUMAC Yma, r. 1928 v perujskem kraju Ycochan, slavna pevka z največjim glasovnim obsegom na svetu.

SUPIČIĆ Ivo, r. 1928 v Zagrebu, profesor na Muzički akademiji v Zagrebu, ugleden muzikolog in glasbeni estet.

SUPPÉ Franz von, r. 1819 v Splitu, u. 1895 na Dunaju, skladatelj operet in spevoiger, ki so imele svojčas mnogo uspeha; najboljša med njimi, »Boccaccio«, se drži še danes na operetnih odrih.

SUTERMEISTER Heinrich, r. 1910 v švicarskem kraju Feuerthalen, viden operni skladatelj zmerno moderne usmerjenosti. Napisal je nekaj oper, kakor »Romeo in Julija« (po Shakespeareu) in »Razkolnikov« (po Dostojevskem) ter enako uspele balete; poleg tega pa je avtor simfoničnih del, ki pa se še niso uveljavila izven domovine.

SVENDSEN Johan Severin, r. 1840 v Oslu, u. 1911 v Kjöbenhavnu, izrazit norveški skladatelj in simfonik, čigar romantično usmerjena glasba je prepletena s skandinavsko folkloro. Napisal je dve simfoniji, štiri norveške rapsodije, po en koncert za violino in violončelo ter nekaj drobnejših skladb.

SZELL George, r. 1897 v Budimpešti, zdaj ameriški dirigent svetovnega slovesa, živi v Clevelandu (ZDA).

SZERYNG Henryk, r. 1918 v Varšavi, živi v Mexico-City, je eden najslavnejših violinskih virtuozov naših dni.

SZIGETI Josef, r. 1892 v Budimpešti, živi v kraju Palos Verdes (ZDA), eden najslavnejših živečih violinskih virtuozov.

SZYMANOWSKI Karel, r. 1882 v ukrajinskem mestecu Tymoszówka, u. 1937 v mestu Lausanne (Švica), najpomembnejši poljski skladatelj tega veka in najvidnejša osebnost skupine »Mlada Poljska«, ki si je bila zadala nalogo, obnoviti in preroditi poljsko umetnost. Sprva je močno podlegal impresionizmu; po temeljitem študiju zakarpatske ljudske glasbe je našel svoj značilni izraz, ki je deloma folklorno pogojen, deloma pa naslonjen na zahodnoevropske slogovne značilnosti.

Napisal je štiri simfonije, dve operi, dva violinska koncerta, nacionalni balet »Harnasie«, kantato »Kmečki rekviem« (»Stabat Mater«), mnogo impresionistično barvitih klavirskih in violinskih skladb ter nekaj zbirk samospevov.

Š

ŠALJAPIN Fjodor Ivanovič, r. 1873 v Kazanu, u. 1938 v Parizu, največji ruski in svetovni bas-bariton, ki je nastopal na vseh poglavitnih odrih sveta.

ŠANTEL Saša, r. 1883 v Gorici, u. 1945 v Ljubljani, slikar in skladatelj-samouk, avtor zelo občutenih samospevov in komorne in solistične instrumentalne glasbe, oprte deloma na slovenske, zlasti pa na istrske glasbene prvine.

ŠČEK Ivan, r. 1925 v Vipavi, profesor na Glasbeni šoli v Kopru, skladatelj zborovskih in mladinskih del ter nekaj orkestralnih skladb.

ŠEVČIK Otakar, r. 1852 v češkem kraju Horaždovice, u. 1934 v mestu Písek, slaven violinski pedagog, avtor violinske šole in številnih instruktivnih violinskih vaj.

ŠIJANEC Drago Mario, r. 1907 v Puli, slovenski dirigent, živi kot dirigent in profesor univerze v mestu La Plata (Argentina).

ŠIROLA Božidar, r. 1889 v Žaknju, u. 1956 v Zagrebu, skladatelj in muzikolog, preučevalec hrvatske folklore, predstojnik zagrebškega Etnografskega muzeja. Napisal je več oper, oratorijev in maš ter nekaj komorne in simfonične glasbe.

ŠIVIC Pavel, r. 1908 v Radovljici, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, pianist in komponist, avtor pretežno klavirskih skladb v klasični obliki, a z novejšimi zvočnimi dognanji. Napisal je nekaj orkestralnih del na folklorni podlagi (»Medjimurska rapsodija in kolo«), »Divertimento« za klavir (z orkestrom), »Suito« za klavir (z orkestrom), več solističnih instrumentalnih suit, številne samospeve in opereto »O, ta prešmentana ljubezen«; poleg tega mnogo zborov in drugih vokalnih kompozicij.

ŠKERJANC Lucijan Marija, r. 1900 v Gradcu, profesor na Akademiji za glasbo in član Slovenske akademije znanosti

in umetnosti, skladatelj in avtor glasbenih knjig. Napisal je pet simfonij, kantato »Sonetni venec« (po Prešernu), štiri uverture, koncerte za razne instrumente (dva za klavir, od tega enega za sámo levico, violino, violo, violončelo, flavto, klarinet, fagot, harfo), pet godalnih kvartetov, po en kvintet za godala in pihala, dva tria, skladbe za klavir, violino, violončelo, mnogo samospevov, komorne in scenične glasbe. Napisal je učbenike za harmonijo, kontrapunkt, oblikoslovje, nauk o instrumentih, biografije (»Emil Adamič«, »Jurij Mihevec«, »Anton Lajovic«), obsežno študijo »Kompozicijska tehnika Jakoba Gallusa-Petelina« ter več esejev in kritik z glasbenega področja.

ŠKERL Dane, r. 1931 v Ljubljani, profesor na Glasbeni akademiji v Ljubljani, skladatelj novejše usmerjenosti, avtor treh simfonij, dveh kantat (»Moj dom« in »Tuga ova pregolema«), več orkestrskih suit in drugih orkestralnih skladb, komorne glasbe in solističnih instrumentalnih del ter filmske glasbe.

ŠKERLJ-MEDVEDOVA Cirila, r. 1893 in u. 1968 v Ljubljani, operna in koncertna pevka (mezzosopran), profesor na Akademiji za glasbo (operna šola), posebno zgledna kot interpretka samospevov in liričnih vlog.

ŠKRJANEC Ciril, r. 1936 v Ljubljani, violončelist, profesor na Akademiji za glasbo.

ŠOSTAKOVIČ Dimitrij Dimitrijevič, r. 1906 v Peterburgu, eden vodilnih sovjetskih skladateljev naše dobe, izredno plodovit avtor dvanajstih simfonij, v glavnem programskega značaja, oper (»Nos«, »Lady Macbeth iz mnzenskega okrožja« i. p.), več baletov, mnogo komorne (pet godalnih kvartetov, klavirski koncerti ter po en koncert za violino in za violončelo), mnogo solističnih instrumentalnih skladb in dosti vokalne glasbe. Šostakovič je med ruskimi komponisti srednje generacije najbolj samonikel in izviren in njegova glasbena govorica je sodobna, ne da bi se spuščala v eksperimentiranje.

ŠPILER Miroslav, r. 1906 v Crikvenici, profesor in tudi rektor sarajevske Glasbene akademije, skladatelj simfonije in drugih simfoničnih del, komorne glasbe, vokalnih kompozicij in masovnih pesmi.

ŠULEK Stjepan, r. 1914 v Zagrebu, profesor na Glasbeni akademiji in član Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti v Zagrebu, eden najbolj izrazitih opernih in simfoničnih skladateljev, ki gradi na trdnih klasičnih temeljih, z dosežki pozne romantike. Napisal je štiri simfonije, dva klavirska koncerta in po en koncert za violino, oziroma violončelo, opero »Koriolan« in tri pomembne »Klasične koncerte« za orkester.

ŠVARA Danilo, r. 1902 v vasi Ricmanje pri Trstu, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, skladatelj in dirigent. Komponiral je prvenstveno opere »Kleopatra«, »Veronika Deseniška« (po Župančiču), »Slovo od mladosti« (iz Prešernovega življenja napisala libreto dr. Ljuba Prenner), »Ocean« (po noveli L. Andrejeva), pa tudi več simfoničnih in komornih del. Slogovno se nagiblje k atonalnosti in dodekafoniki, vendar v operah ne zametava tradicionalnih prijemov.

T

TAJČEVIĆ Marko, r. 1900 v Osijeku, profesor Glasbene Akademije v Beogradu in skladatelj dognanih vokalnih in instrumentalnih del folklorne usmerjenosti. Napisal je nekaj skladb za godalni orkester, več zbirk klavirskih kompozicij (med njimi je zvezek »Sedem balkanskih igara« dosegel svetovni sloves) ter zborov in cerkvenih skladb. Uveljavil se je tudi kot avtor knjig iz glasbene teorije.

TALICH Václav, r. 1883 v češkem mestu Kroměriž, u. 1960 v Pragi, svetovno slavni dirigent, ki je ob začetku svoje umetniške poti bil dirigent Ljubljanske filharmonije. Kot vodja Češke filharmonije je dosezal najvidnejše uspehe.

TANJEJEV Aleksander Sergejevič, r. 1850 in u. 1918 v Peterburgu, ruski skladatelj romantične smeri, ki je napisal več oper, tri simfonije in tri godalne kvartete ter dosti klavirskih skladb. — Njegov nečak **Sergej Ivanovič T.** (1856—1915) je bil kot skladatelj pomembnejši od prejšnjega in je napisal štiri simfonije, šest godalnih kvartetov, po eno opero, oziroma kantato in vrsto izrazitih klavirskih skladb.

TANSMAN Aleksander, r. 1897 v Lódžu in živi v Parizu, poljski skladatelj zmerne moderne drže, avtor osmih simfonij,

štirih klavirskih koncertov in več simfoničnih pesnitev, oper in baletov, sedmih godalnih kvartetov in mnogo komorne glasbe.

TARTINI Giuseppe, r. 1692 v Piranu, u. 1770 v Padovi, znamenit goslač in skladatelj, frančiškan po zelo burni mladosti, raziskovalec akustičnih pojavov in pedagog. Zapustil je 140 violinskih koncertov ter 150 sonat za ta instrument; med temi je sonata, imenovana »Vražji trilček«, najznamenitejša; po lastnem zatrdilu jo je zložil pod vtisom neke čudežne prikazni v samostanu kraja Assisi.

TERNINA Milka, r. 1864 v kraju Vezišće, u. 1941 v Zagrebu, slovita operna in koncertna pevka (sopran), članica oper v Londonu, Bostonu in na Dunaju.

THALBERG Sigismund, r. 1812 v Ženevi, u. 1871 v Neaplju, eden največjih klavirskih virtuozov vseh časov in komponist salonskih klavirskih skladb.

THIBAUD Jacques, r. 1880 v mestu Bordeaux, u. 1953 v kraju Barcelonnete (oboje v Franciji), violinski virtuoz in koncertant, ki je s pianistom Cortotom in violončelistom Casalsom (gl. tam!) igral v znamenitem triu.

THOMAS Ambroise (Charles-Louis), r. 1811 v alzaškem mestu Metz, u. 1896 v Parizu, slovit skladatelj oper (napisal jih je 23 in še danes eno od njih, »Mignon«, pogosto izvajajo), vokalno instrumentalnih posvetnih in cerkvenih skladb, temeljit kontrapunktik.

TIJARDOVIĆ Ivo, r. 1895 v Splitu, skladatelj operet »Mala Floramy«, »Kraljica lepote«, »Splitski akvareli«, pa tudi orkestrskih in solističnih skladb in oper (»Marco Polo«), ki se nanašajo na tipično dalmatinsko obeležje.

TKALČIĆ Juro, r. 1877 in u. 1957 v Zagrebu, virtuoz na violončelu, profesor glasbenih akademij v Zagrebu in Beogradu.

TOMC Matija, r. 1899 v Kapljišču pri Metliki, skladatelj simfoničnih del (variacije »Od kneza Marka«, »Belokranjski scherzo«, »Boj za staro pravdo«), komorne in solistične glasbe, zlasti pa zborov.

TOMŠIČ-SREBOTNJAK Dubravka, r. 1941 v Dubrovniku, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, klavirska virtuozinja, koncertira mnogo doma in v tujini.

TORELLI Giuseppe, r. 1658 v Veroni, u. 1709 v Bologni, violinist in komponist ter dirigent, avtor več violinskih koncertov in sonat.

TORTELIER Paul, r. 1914 v Parizu, pomemben violončelski virtuoz in skladatelj za svoj instrument.

TOSCANINI Arturo, r. 1867 v Parmi, u. 1957 v New Yorku, nesporno največji dirigent preteklih desetletij. Sprva je bil violončelist v raznih operah in postal je dirigent šele, ko je nekoč slučajno vskočil namesto obolelega dirigenta. Od tedaj se je popolnoma posvetil dirigiranju in žel največje uspehe na opernih in koncertnih odrih. Njegov repertoar je temeljil na klasikih in romantikih in je bil ogromen; bil je tudi eden prvih, ki je vse dirigiral na pamet.

TOURTE François, r. 1747 in u. 1835 v Parizu, najslovitejši izdelovalec goslaških lokov, ki jim je dal dokončno sedanjo obliko.

TOVEY Donald Francis, Sir, r. 1875 v Etonu, u. 1940 v Edinburghu, muzikolog, pianist in komponist, pisec zelo razširjenih glasbenih knjig in koncertnih komentarjev.

TROST Anton, r. 1889 v Vodicah, vodilni slovenski pianist in klavirski pedagog, prvi rektor ljubljanske Akademije za glasbo; sedaj živi na Dunaju. Koncertiral je zlasti pri nas in v Avstriji ter je pri tem prvič izvedel mnogo novih slovenskih skladb.

TURINA Joaquín, r. 1882 v Sevilli, u. 1949 v Madridu, pomemben španski pianist in skladatelj, ki se je sicer opiral na folkloro, a jo je impresionistično uporabljal v svojih kompozicijah. Napisal je več simfoničnih del, komornih in klavirskih skladb.

U

UKMAR Vilko, r. 1905 v Postojni, profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani, muzikolog in skladatelj simfoničnih (»Simfonični poemi«, komornih (trije godalni kvarteti), solističnih instrumentalnih skladb (za klavir, violončelo, oziroma harfo; med njimi izstopajo klavirske »Ekspresije« in »Parteniji« ter »Memoari« za harfo), baletov »Lepa Vida« in »Godec«, scenske glasbe, pesmi in zborov ter številnih muziko-

loških knjig in razprav (»Zgodovina glasbe«, »Pota sodobne glasbe« i. p.).

URAY Ernst Ludwig, r. 1906 v štajerskem kraju Schladming, avstrijski skladatelj in glasbeni organizator, vodja radijskega glasbenega odseka v Gradcu.

V

VALLAS Léon, r. 1879 in u. 1956 v Lyonu, pomemben muzikolog, posebno zaslužen s proučevanjem življenja in dela skladatelja Cl. Debussyja (gl. tam!).

VALLIN Ninon (Eugénie Vallin-Prado), r. 1886 v francoskem kraju Montalieu-Vercieu, u. 1962 v Lyonu, slovita operna pevka (sopran).

VAUGHAN WILLIAMS Ralph, r. 1872 v angleškem kraju Down Ampney, u. 1958 v Londonu, najpomembnejši angleški skladatelj iz prve polovice našega stoletja. Njegova glasba je monumentalna in bolj intelektualna kot čustvena, čeprav ne pripada nobeni od novodobnih ekstremnih struj. Rad uporablja stare tonalitete in prvine prastare folklore, kar dela vtis odmaknjenosti. Napisal je devet simfonij, nekaj koncertov za klavir, oziroma za violo in za oboo, mnogo zelo razsežnih vokalno-instrumentalnih, deloma nabožnih skladb, več oper in sceničnih glasb, vključno filme, in slednjič mnogo zborovskih pesmi.

VARGA Laszlo, r. 1924 v Budimpešti, znan violončelski virtuoz. — Njegov brat **Tibor V.** (r. 1921) je prav tako upoštevan violinist.

VERDI Giuseppe, r. 1813 v italijanskem kraju Le Roncole, u. 1901 v Milanu, najuspešnejši operni skladatelj druge polovice 19. stoletja, čigar dela so šla prek vseh opernih odrov sveta in so odločilno vplivala na nadaljnji operni razvoj. Po zelo skromnih začetkih se je le počasi uveljavil in otresel vplivov prejšnjih opernih tvorcev. Njegova neumorna delavnost se je obilno obrestovala; kmalu so postale njegove opere zelo priljubljene. Svetovno slavo so mu prinesla dela »Rigoletto«, »Il Trovatore« in »La Traviata«; besedila za te opere si je dal napraviti po znanih romanih. Sledile so »Ples v ma-

skah«, »Aida« ter poslednji dve »Otello« in »Falstaff«, ki sta skladatelja prikazali kot neprekosljivega mojstra svoje stroke. Uspeh je imel tudi z drugimi svojimi deli, tako z znamenitim »Requiemom« (v počastitev spomina velikega italijanskega pesnika A. Manzonija) ter z manjšimi zbori, kajti razen enega godalnega kvarteta ni ustvaril drugih kot operna dela.

VIARDOT-GARCIA Pauline, r. 1821 in u. 1910 v Parizu, znamenita francoska operna pevka (mezzosopran) in pevska pedagoginja; tako rekoč mimogrede je tudi komponirala in preurejevala instrumentalne skladbe v pevske.

VIDMAR Nada, r. 1917 v Ljubljani, operna in koncertna pevka (sopran), članica ljubljanske opere, specialistka za vloge v Mozartovih in Verdijevih operah.

VIEUXTEMPS Henri, r. 1820 v belgijskem mestu Verviers, u. 1881 v alžirskem kraju Mustafa, velik violinski virtuoz in skladatelj številnih virtuoznih violinskih skladb.

VILLA-LOBOS Heitor, r. 1887 in u. 1959 v Rio de Janeiro, prvi in najpomembnejši brazilski skladatelj in organizator glasbenega življenja v brazilski metropoli. Napisal je mnogo del v neenotnem slogu in tudi neenotne veljave; v njih prevladujejo folklorni elementi. Napisal je dvanajst simfonij, več oper in baletov, dosti simfoničnih skladb v posebni obliki, ki jo je imenoval »Choro« (kar pa ne pomeni »zbor«, temveč »spev«); v le-teh je skušal združevati brazilske, indijanske in portugalske značilnosti ljudskega melosa in ritma.

VIÑES Ricardo, r. 1885 v španskem mestu Lérida, u. 1943 v Barceloni, slovit pianist, specialist za moderno francosko in špansko klavirsko glasbo.

VIOTTI Giovanni Battista, r. 1755 v italijanskem zaselku Fontanetto del Po, u. 1824 v Londonu, znamenit violinist in komponist violinskih koncertov in drugih komornih skladb.

VIVALDI Antonio, r. 1678 v Benetkah, u. 1741 na Dunaju, eden poglavitnih italijanskih skladateljev v začetku 18. stoletja, duhovnik in zaradi rdečih las šegavo imenovan »Padre rosso«, profesor za violino na beneškem konservatoriju (enem prvih v Evropi), dirigent in operni manager. Poznamo njegovih 554 instrumentalnih skladb, od teh 404 koncerte za razne zasedbe, 45 oper in 40 obsežnih cerkvenih del ter brez števila drobnejših. Bil je tako slaven, da je sam J. S. Bach

(gl. tam!) za vajo prepisoval njegove partiture in njegova kompozicijska tehnika je bila za svoje čase vzorna in neprekosljiva.

VLADIGEROV Pančo, r. 1899 v Zürichu, bolgarski pianist in skladatelj, živi v Sofiji. Njegov slog je poznoromantičen in preplet z bolgarskimi folklornimi elementi; njegov glasbeni opus je bogat in raznolik ter obsega simfonije, klavirske in violinske koncerte in posamične skladbe, ki upravičujejo njegov sloves vodilnega bolgarskega komponista sodobnosti.

VUČKOVIĆ Vojislav, r. 1910 v Pirotu, u. 1942 v Beogradu, muzikolog in skladatelj; v svojih muzikoloških spisih je postavil teze o marksistični spoznavni metodi v glasbi.

VUKDRAGOVIĆ Mihajlo, r. 1900 v Okučanih, profesor in prvi rektor Umetniške akademije v Beogradu, komponist in dirigent, avtor orkestralnih in komornih, zlasti pa vokalnih del, od katerih posebno izstopa kantata »Vezilja slobode« (po B. Čopiću).

VURNIK Stanko, r. 1898 v Št. Vidu pri Stični, u. 1932 v Ljubljani, muzikolog, avtor prve slovenske estetsko-kritične knjige »Uvod v glasbo«.

W

WAGNER Richard (Wilhelm), r. 1813 v Leipzigu, u. 1883 v Benetkah, največji nemški in svetovni dramatični skladatelj in pristni reformator opere. Deloval je sprva kot kapelnik v raznih nemških gledališčih in se mukoma prebijal skozi življenje, dokler ga ni bavarski kralj Ludvik II. rešil vsakdanjih težav in je lahko z raznimi nabiralnimi akcijami odprl lastno operno gledališče v bavarskem mestu Bayreuth, kjer še danes izvajajo le njegova dramatična dela (opere). Celotno njegovo ustvarjanje je v bistvu in skoraj pretirano romantično in besedila večine njegovih 13 oper so vzeta iz starogermanske mitologije (razen »Tristan und Isolde«, ki je bretonska). Besedila si je napisal sam (hotel je sprva postati pesnik) v stari nemški pesemski formi s posebnimi notranjimi rimami (»Stabreim«). Njegov ideal je bil spoj vseh umetnosti v eno sámo umetnino — vizija, ki je tudi on ni mogel povsem uresničiti. Glavno delo na tem področju je — po začetnih

operah »Vile« in »Rienzi« ter že zrelejših »Tannhäuser« in »Lohengrin« — tetralogija »Der Ring des Nibelungen« (Nibelunški prstan); srž svoje muzikalne reformacije pa je podal v tragediji »Tristan und Isolde«; potlej se je odmaknil od pretiranega kromatiziranja (ki je postalo temelj vsem novodobnim strujam in pravi izvor dodekafonije) in se povrnil na bolj diatonična pota v komični operi »Die Meistersänger von Nürnberg« — Nürnberški mojstri-pevci); zadnja opera je versko-svečani »Parsifal«, v katerem je skladatelj poveličal tako svoj svetovni nazor, kakor svojo kompozicijsko tehniko. Svoje umetniško gledanje in poslanstvo je znal razkriti in uveljaviti tudi v estetsko-kritičnih in polemičnih spisih, s čimer pa si je poleg pripadnikov nabral tudi sovražnike, tako da je bil svoj živ dan osporavan in problematičen. Njegov vpliv na razvoj glasbe je neizpodbiten in sega globoko v sedanjost.

WALLFISCH Peter, r. 1924 v poljskem mestu Wróclav, mednarodno pomemben pianist, profesor Glasbene akademije v Jeruzalemu, živi v Londonu.

WALTER Bruno (pravo ime Bruno Walter Schlesinger), r. 1876 v Berlinu, u. 1926 v kraju Beverly Hills (ZDA), dirigent svetovnega slovesa; po začetkih v Hamburgu, Bratislavi, Rigi, Berlinu in na Dunaju je postal »Generalmusikdirektor« (GMD) v Münchnu in Salzburgu ter po nacističnem progonu dirigent glavnih ameriških orkestrov.

WALTON William Turner, r. 1902 v angleškem mestecu Oldham, sodi med najizrazitejše današnje angleške skladatelje. Zanimivo je, da je segal v vsa kompozicijska področja in na vsakem postavil po eno delo: opero, simfonijo, koncert za violino, koncert za violo, balet, godalni kvartet in koncertantno simfonijo, ki sodi med njegova najboljša dela. Pač pa je ustvaril dosti odlične filmske glasbe, zlasti k dramam Shakespeareja.

WASILIEWSKI Joseph (Wilhelm) **von,** r. 1822 v nemškem kraju Grossleesen, u. 1896 v mestu Sondershausen (Nemčija), znanstvenik, violinist in dirigent, posebno znan po temeljitem preučevanju starih godal, avtor mnogih tehtnih knjig s tega področja.

WEBER Carl Maria von, r. 1786 v nemškem mestu Eutin, u. 1826 v Londonu, operni skladatelj romantične smeri in pianist. S šestimi leti je že priobčil svoj prvi zvezek klavirskih

skladb. Njegovo življenje je teklo zelo razgibano; kot dirigent je v glavnem vodil izvedbe lastnih del. Napisal je mnogo oper pravljične vsebine in še danes so vsaj deloma na sporedu opernih odrov dela »Der Freischütz« (Čarostrelec), »Euryanthe«, »Preciosa«, »Oberon« in druga. Poleg oper je napisal tudi sedem kantat in drugih cerkvenih kompozicij, šest skladb za klarinet, od teh dva slavna koncerta, ki sta prvi tovrstni deli sploh.

WEBERN Anton von, r. 1883 na Dunaju, u. 1945 v avstrijskem vojaškem taborišču Mittersill, skladatelj in najbolj dosledni učenec A. Schönberga (gl. tam!), ki je dovedel dodekafonski kompozicijski slog (serialno tehniko) do zadnje konsekvence. Njegova dela so skrajno strnjena in krhka, kažejo pa oster sluh za zvočnost; izraz je sicer zgoščen, a morda prav zaradi tega le malo zavzeten in mikaven. Napisal je pet orkestralnih skladb (med temi eno simfonijo), devet komornih del in okrog 50 samospevov. Njegova glasba je značilna za intelektualno tvornost, ki se izogiba čustvenosti.

WEILL Kurt, r. 1900 v nemškem mestu Dessau, u. 1950 v New Yorku, izrazit skladatelj oper in filmskih glasb. Njegova »Beraška opera« je imela prodoren uspeh in njene melodije so prešle v popevke in njegovi tipično ameriški »songs« romajo med zabavišči vseh kontinentov, so si pa zaradi solidne strokovnjaške gradnje znali utreti pot tudi na koncertni oder.

WEINGARTEN Josef, r. 1911 v Budimpešti, pianist prvega reda, živi v Londonu.

WEINGARTNER Felix (Paul) **von,** r. 1863 v Zadru, u. 1942 v švicarskem letovišču Winterthur, eden najpomembnejših dirigentov polpreteklega časa, vodja konservatorija v Baslu (Švica) in skladatelj oper in simfonične glasbe.. Izdal je tudi več strokovnih knjig ter je sodeloval pri kritičnih novih izdajah del Berlioza, Haydna, Wagnerja in Webra.

WELLESZ Egon (Josef), r. 1885 na Dunaju, muzikolog in preučevalec stare bizantinske glasbe in skladatelj oper in simfoničnih del, pripadnik atonalne kompozicijske smeri. Izdal je mnogo tehtnih področnih knjig in razprav, tudi iz orientalske glasbe in glasbene zgodovine.

WERCKMEISTER Andreas, r. 1645 v nemškem kraju Beneckenstein, u. 1706 v mestu Halberstadt (Nemčija), organist

in teoretik, ki je s teoretično-praktično uvedbo tako imenovanega »temperiranega« uglaševanja glasbil s tipkami odprl možnost skupnega muziciranja ter tako omogočil ogromni razvoj evropske glasbe od 17. stoletja dalje.

WIENIAWSKI Henryk, r. 1835 v poljskem mestu Lublin, u. 1880 v Moskvi, velik poljski violinski virtuoz. Napisal je mnogo violinskih koncertov in drugih instruktivnih skladb za violino. — Njegov brat **Józef W.** (1837—1912) je bil pomemben klavirski virtuoz in avtor uspelih komornih skladb. — Njun nečak **Adam Tadeusz W.** (1879—1950) je bil skladatelj in direktor varšavskega konservatorija.

WILHELMJ August, r. 1845 v nemškem kraju Usingen, u. 1908 v Londonu, zelo znan violinski virtuoz, avtor velike (in nedokončane) violinske šole in mnogih violinskih priredb klasičnih del.

WITTGENSTEIN Paul, r. 1887 na Dunaju, u. 1961 v kraju Manhasset (ZDA), levoroki pianist svetovnega slovesa. Zanj so napisali koncerte za levico mnogi skladatelji.

WOLF Hugo, r. 1860 v Slovenjem Gradcu, u. 1903 na Dunaju, eden največjih avstrijskih skladateljev samospevov po Schubertu (gl. tam!) in nadaljevalec tradicije, ki jo je rešil okostenelosti z uporabo Wagnerjevih kompozicijskih prijemov. Zapustil je opero »Corregidor« ter nekaj drobnejših orkestrskih in klavirskih skladb, predvsem pa mnogo odličnih samospevov na tekste Goetheja, Mörika, Michelangela, Heineja in Heyseja.

WOLF Johannes, r. 1869 v Berlinu, u. 1947 v Münchnu, muzikolog in paleograf (preučevatelj starinskih notalnih zapiskov), izdajatelj mnogih pomembnih glasbeno-zgodovinskih in notacijskih študij.

WOOD Henry, Sir, r. 1869 v Londonu, u. 1944 v mestecu Hitchin, angleški dirigent, ustanovitelj slovitih »promenadnih« koncertov (»Proms«) v Londonu. Pod privzetim imenom Paul Klenovsky se je javljal tudi kot skladatelj oratorijskih, opernih in operetnih del.

WOTQUENNE Alfred, r. 1867 v belgijskem kraju Lobbes, u. 1939 v francoskem letovišču Antibes, muzikolog, posebno zaslužen za glasbeno bibliografijo.

X, Y

XENAKIS, Yannis, r. 1922 v Atenah, eden vodilnih avantgardističnih skladateljev, živi v Parizu.

YEKTA BEY Raouf, r. 1871 in u. 1935 v Carigradu, muzikolog, raziskovalec orientalske folklore in avtor številnih razprav s tega področja.

YSAYE Eugène, r. 1858 v belgijskem mestu Liège, u. 1931 v Bruslju, znamenit violinski virtuoz, dirigent simfoničnih koncertov in skladatelj za violino.

Z, Ž

ZABALETA Nicanor, r. 1907 v španskem letovišču San Sebastián, eden najvidnejših sodobnih virtuozov na harfo in prireditelj klasičnih in španskih skladb za svoj instrument.

ZABEL Albert, r. 1835 v Berlinu, u. 1910 v Peterburgu, slovit harfist in avtor skladb za harfo.

ZAFRED Mario, r. 1922 v Trstu, italijanski skladatelj pet simfonij (četrta je posvečena Osvobodilni borbi), »Devinskih elegij« (po R. M. Rilkeju), koncertante simfonije za violo, koncerta za harfo in drugih simfoničnih del. Znana je tudi njegova spremljevalna glasba k naprednim in dokumentarnim filmom (»Pozor! Banditi!«, »Pisma na smrt obsojenih partizanov«, »San Miniato julij 1944« i. p.).

ZAGIBA Franc, r. 1912 v slovaškem kraju Rožnovo, muzikolog, vodja muzikalnega instituta Akademije znanosti v Bratislavi, preučevalec življenja in dela F. F. Chopina in sodelavec pri raznih sodobnih leksikalnih delih.

ZAJC Ivan (pl.), r. 1832 na Reki, u. 1914 v Zagrebu, eden najplodovitejših hrvatskih skladateljev konec 19. stoletja, dolgoletni ravnatelj zagrebške opere in konservatorija. Napisal je deset oper, deloma na domoljubne tekste (»Nikola Šubić — Zrinjski«), 30 operet, 60 kantat in drugih cerkvenih skladb, nad 250 zborov, pa tudi samospevov in nekaj komorne glasbe. Njegov slog sledi Verdijevim stopinjam in je prežet s folklornimi elementi.

ZARLINO Gioseffo, r. 1517 v beneškem mestecu Chioggia, u. 1590 v Benetkah, glavni muzikalni teoretik v 16. stoletju, začetnik znanstvenega preučevanja harmonije.

ZECCHI Carlo, r. 1903 v Rimu, pianist in dirigent, ki je že večkrat obiskal tudi naše kraje.

ZEMLINSKY Alexander von, r. 1872 na Dunaju, u. 1942 v kraju Larchmont (ZDA), dirigent in skladatelj več oper in simfoničnih del, inspirator Schönbergovih teoretičnih razmišljanj.

ZICH Jaroslav, r. 1912 v Pragi, skladatelj in vodja glasbenega oddelka pri RTV Praha, tudi pisec področnih knjig in razprav.

ZICHY Géza, grof Vasony-Keö, r. 1849 v madžarskem zaselku Sztara, u. 1924 v Budimpešti, enoroki madžarski pianist in komponist, vodja budimpeštanske Glasbene akademije, operni in komorni avtor.

ŽEBRE Demetrij, r. 1912 in u. 1970 v Ljubljani, dirigent in skladatelj, večletni direktor ljubljanske opere.

A

a: 1. prvotno kot prva črka abecede izhodiščni znak za tonsko poimenovanje; danes 6. ton c-durove lestvice. 2. z označbo a^1 ali a' (pa tudi a, v francoski terminologiji la^3) izhodiščni ton enotne tonske uglasitve s 435 dvojnimi (= = 870 enojnimi) nihaji/sek (frekvenca). To (akustično) določbo je izdala 1858 pariška Akademija za znanost, splošno pa jo je sprejela večina kulturnih držav na dunajski konferenci 1885. Pogosto se označuje kot »komorni ton«; v Angliji in ZDA je znatno višji (440 do 452 nihajev) na podlagi mednarodne konference 1939, ki pa ni povsod uveljavljena. 3. italijanski predlog = k, pri, do, v zvezi s samostalniki ali pridevniki, pogost v glasbeni terminologiji. 4. v oblikoslovju kot »a« (lahko z raznimi indeksi: a, $a_{„}$... ali a^1, a^2...) označba za osnovne oblikovne dele, kot »A« (prav tako z raznimi indeksi) označba za večje formalne odstavke z enotnim tematičnim materialom. Kot »A-B-A« označba za trodelno pesemsko obliko, itd. »Enočrtni a« = a'

con abbandono (it.) — zavzeto, predano

L'abeille (fr.) — čebela, znana skladba za violino, ki jo pomotoma pripisujejo Franzu Schubertu (1797—1828), znamenitemu romantičnemu simfoniku, v resnici pa je delo njegovega imenskega rojaka Franza Schuberta (1808—1878), violinista iz Dresdna

absoluten = popoln: 1. **absolutna glasba** = brez izvenmuzikalne vsebine (nasprotje: **programska glasba).** Ta označba velja samo za instrumentalno glasbo, vokalna glasba je navezana na besedilo. 2. **absolutni posluh** = zmožnost, da kdo ugotavlja tonske višine brez pripomočkov (nasprotje: relativni posluh). 3. **absolutna tonska višina** = akustično dognana in v frekvencah izražena tonska višina (nasprotje: relativna tonska višina, izražena z intervali). 4. **absolutna glasba** = abstraktna glasba, oznaki, ki se krijeta ter v splošnem določujeta glasbo, ki črpa svojo vsebino zgolj iz muzikalnih prvin in v skladu z lastno logiko razvoja

a cappella (it.) = za kapelo, t. j. za interno rabo, danes označba za zborovsko petje brez instrumentalne spremljave

accelerando (it.) — pospešeno, pohitevajoče

acciaccatura (it.) — vrsta glasbenega ornamenta pri orgelski igri 17. in 18. stoletja

accompagnamento (it.) — spremljava; **accompagnato** — spremljano

adagio (it.) — počasi; **adagietto** — (oblikovno) mali adagio; **adagissimo** — zelo počasi; lahko tudi kot splošne stavkovne označbe

Adelaide: 1. samospev L. von Beethovna na besede F. Matthisona (op. 46). 2. violinski koncert neznanega avtorja, podtaknjen W. A. Mozartu; po posvetilu francoski princesi A. Capet, hčeri Marije Antoinette. 3. **A. ou le langage des fleurs,** balet M. Ravela

ad libitum (lat.) — po volji, poljubno

Adriana Lecouvreur — opera, napisal Francesco Cilea (1866—1950), prvič izvedena 1902 v Milanu

a due (it.) — po dvoje, v dveh; **a tre** — po troje

aeolski = eolski, gl. tam!

aerofoni — glasbila z zvenečim zračnim stebrom (piščali vseh vrst)

con affetto (it.) = **affetuoso** — izrazito, čustveno

affretando (it.) — pohitevajoče

agevole (it.) — udobno

aggradevole (it.) — prijetno

agilmente (it.) — okretno, živo

agitato (it.) — razvneto

agogika: prvotno vsi pojavi, ki zadevajo spremembe osnovnih hitrostnih predpisov; danes v splošnem vse, kar se nanaša na hitrost izvedbe.

Aida: velika opera G. Verdija na besedilo, ki ga je po povesti Mariette Bey v francoščini napisal C. du Locle, v italijanščino prevedel A. Ghislanzoni. Verdi je napisal opero po naročilu egiptskega kediva za otvoritev opernega gledališča v Kairu in tam so jo prvič izvedli 1871

air (frc. in angl.) = aria (it.) — arija

ais — z višajem (♯) za polton zvišani ton a; **aisis** — z dvojnim višajem (𝄪) za dva poltona (cel ton) zvišani a

akord — sozvočje najmanj treh različnih tonov

akustika — nauk o zvoku (fizikalno); v prenesenem pomenu tudi prostorninska primernost zgradb za sprejemanje in oddajanje zvočnih pojavov (dobra, slaba akustika prostorov)

akvarel — iz slikarstva povzet izraz za rahle, prozorne, kakor z vodenimi barvami naslikane žanrske skladbe za glasbila

Albert Herring: komična opera angleškega skladatelja B. Brittna, libreto po noveli G. de Maupassanta napisal E. Crozier; prva izvedba 1947, Glyndebourne (Anglija)

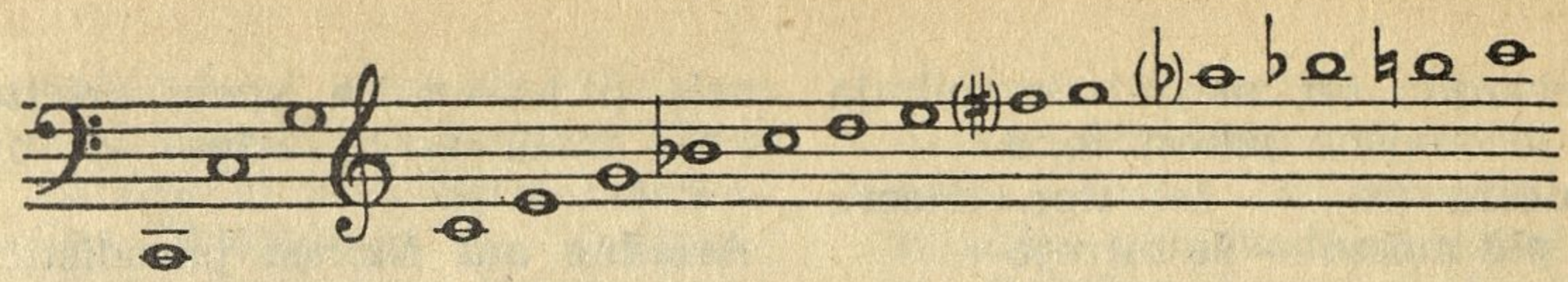
alborada (šp.) — jutranjica, podoknica

Albumblatt (nem.) — list v albumu, priljubljena označba za manjše in nezahtevne priložnostne skladbe romantičnega obeležja

Alceste: opera Chr. W. v Glucka, libreto R. de Calzabigija, prva izvedba 1767 na Dunaju

al fine (it.) — do kraja; **da capo al fine** — od začetka do konca

alikvotni toni = **višji harmonični, delni, partialni toni** — pri vsakem tonu sozveneča vrsta tonov, ki ojačujejo in barvno opredeljujejo osnovni ton ter z njim vred delajo **»zven«**; ta fizikalni pojav na-

Alikvotni toni nad C

stane zaradi tega, ker se vsako zveneče telo (zvočilo) trese v celoti in v vseh svojih delih istočasno. Alikvotni toni so vrsta tonov, katerih nihajna razmerja so izražena v naravni številčni vrsti (1, 2, 3, . . .); tako sta frekvenci dveh tonov, ki delata interval oktave, v razmerju 1:2, pri kvinti (duodecimi) 2:3 (1:3), kvarti 3:4 itd. Osnovni ton je 1. alikvotni ton; število alikvotnih tonov v višini sicer ni omejeno, pač pa postanejo polagoma nezaznavni. Slika kaže prvih 16 alikvotnih tonov nad tonom »C«; toni s predznaki v oklepaju so »naravni«, t. j. za naše »temperirano« muziciranje nečisti (gl. temperatura!)

alla (it.) (v zvezi s pridevnikom) — na način; **alla breve** — prvotno štetje po krajših (brevis) notnih vrednostih, danes splošno označba za dvakrat hitrejše izvajanje; **alla turca** — po turško, t. j. kakor pri turški (janičarski) godbi (zastarelo); **alla zingarese** — po ciganisko; **all' ongherese** — po ogrsko, itd.

allargando (it.) — v hitrosti pojemajoče

allegro (it.) (pravzaprav »veselo«) — hitro; **allegretto** — precej hitro; **allegrissimo** — zelo hitro; **con allegrezza** — vedro; tudi oblikovna označba stavka

allemande (frc.) (prvotno = nemški) — zmerno hiter ples 17. stoletja v četverodelnem taktu in drobnih notnih vrednostih; kasneje hitrejši ples v trodelnem taktu; danes še nemški in švicarski ljudski ples, različek valčka

alt — globok ženski pevski glas; včasih **kontraalt** imenovan

alto (frc.) = viola; **alto** (it.) — visok

alteracija — kromatična sprememba tona (zvišanje ali znižanje)

alternativo — izmenjaje (v predklasičnih skladbah)

ambitus (lat.) — obseg

An American in Paris (Amerikanec v Parizu): baletna suita G. Gershwina, prva izvedba 1928

ameriške orgle = harmonij; **ameriški kvartet** = vzdevek godalnega kvarteta Antonina Dvořáka (op. 96), ki je nastal kot odsvit skladateljevega bivanja v Ameriki in uporablja črnske napeve

El Amor brujo (šp.) (Ljubezen-čarovnik): balet M. de Falle, prva izvedba 1915

L'Amore dei tre re (it.) (Ljubezen treh kraljev): opera Itala Montemezzija, libretto S. Benellija, prva izvedba 1913 v Milanu

amplituda — akustični pojem pri nihanju, največja oddaljenost telesa od lege v miro-

vanju; od amplitude nihaja je odvisna jakost tona

ancora (it.) — še; npr. **ancora più mosso** — še hitreje

andante (it.) — zmerno hitro; **andantino** — (oblikovno) mali andante; hitreje kot andante; tudi naziv stavka

Andrea Chénier: opera Umberta Giordana, libreto L. Illica, prva izvedba 1896 v Milanu

angleški rog (it. corno inglese) — različek oboe, gl. tam!

Années de pélérinage (romarska leta): ciklus karakterističnih klavirskih skladb F. Liszta (v treh zvezkih)

Antar: simfonija (simfonična suita) N. Rimskega-Korsakova

anticipacija — prehitek (v harmoniji)

antifona — odgóvorno petje; **antifonal** = **antifonarij** — zbirka antifon (iz cerkvene glasbe)

a piacere (it.) = ad libitum

con anima (it.) = **animato** — živo, vneto; **animando** = poživljajoče

a poco a poco (it.) — po malem, polagoma

appassionato (it.) — vneto, strastno; vzdevek mnogih skladb, npr. Beethovnove klavirske sonate op. 57, itd.

L'apprenti sorcier (Črnošolec): simfonična slika P. Dukasa po baladi J. W. v. Goetheja

Prélude à l'après-midi d'un faune: simfonična predigra Cl. Debussyja k eklogi St. Mallarméja

arabeska — krajša skladba dekorativnega značaja, ponajveč za klavir

arco (it.) — lok; **coll'arco** — z lokom

aria (it.) — arija, spev; **arietta** — mala arija; **arioso** — na način arije

Ariadne auf Naxos: parodistična opera R. Straussa na besédilo H. v. Hofmannsthala, »predstava v predstavi« v Molièrovem »Žlahtnem meščanu« (Le bourgeois gentilhomme), prva izvedba 1912 v Stuttgartu

L'Arlésienne (Arležanka): odrska glasba G. Bizeta k A. Daudetovi igri; prva izvedba 1872

arpa (it.) — harfa, gl. tam!

arpeggio (it.) — označba za izvajanje akordov na klavirju kakor na harfi

arrangement (frc.) — priredba (aranžma)

ars (lat.) — umetnost; **ars antiqua** (stara umetnost), označba za glasbo 12. in 13. stoletja v nasprotju z **ars nova** (nova umetnost) v 14. stoletju in kasneje

A. S. = **al segno** (it.) — do znaka

as — z nižajem (♭) za polton znižani a; **ases** — z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani a

assai (it.) — zelo

a tempo (it.) — v predpisanem tempu (prvotno označeni hitrosti)

atonalna glasba — glasba, ki opušča harmonično tonalno oporo in uvaja enakovrednost vseh (12) kromatičnih poltonov brez harmonične funkcionalnosti. Vsaka dvanajsttonska skladba ni nujno atonalna in prav tako niso vse atonalne skladbe dvanajsttonske. Etimološko je izraz

»atonalen« nespretno izbran, ker pravzaprav pomeni »brez tonov« in je tedaj nemuzikalen. **Atonalnost** je kompozicijska smer brez strogo določenega sloga, zgolj zaradi nasprotstva z načini komponiranja iz preteklosti in iz polpretekle dobe tako imenovana. — **Atematičen** — brez téme

attacca (subito) (it.) — priključi (takoj!)

aubade (frc.) = alborada

avgmentacija — povečanje, razširjenje; v kontrapunktu svojstvena obravnava intervalov. Nasprotje: **diminucija** — pomanjšanje, zoženje

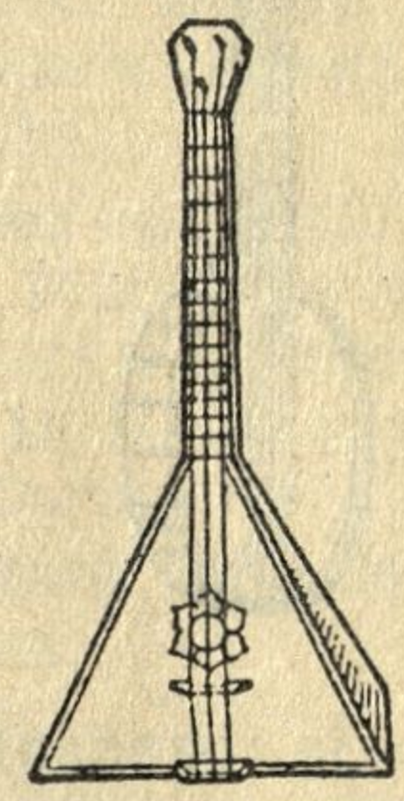
avtentičen — prvoten; v harmoniji: **avtentična kadenca** — zveza dveh akordov, pri kateri napravi osnova korak čiste kvarte navzgor (= čiste kvinte navzdol)

B

b: 1. prvotno (kot druga črka abecede) drugi ton štetja; tako še danes v Angliji in v deželah anglosaksonskega kulturnega vpliva; v deželah avstrijsko-nemškega kulturnega območja polton med »a« in »h« = ais (za polton zvišani »a« = »hes« (za polton znižani »h«); iz tega sledi, da je angleški »b« enak nemškemu (in po njem našemu) »h«-ju. 2. nižaj (♭), t. j. znak za poltonsko znižanje

bagatela — malenkost, drobnjarija, označba za drobno, malo zahtevno skladbo

balada — 1. pesniška oblika s pripovedno vsebino. 2. prvotno srednjeveška pesnitev z glasbeno spremljavo; kasneje vsaka pripovedna pesem in nato tudi instrumentalna skladba pripovednega značaja. **Baladna opera:** v Angliji v 18. stoletju zabavna igra s petjem (»Beraška opera« Johna Gaya — besedilo — in Johna Pepuscha — glasba.) V novejšem času ponovno oživljena (1928, Kurt Weill, Threepenny Opera)

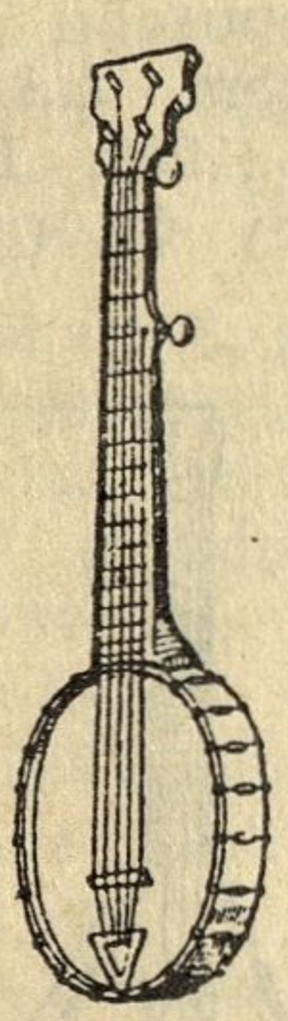
Balalajka

balalajka — družina ruskih ljudskih brenkal kitarskega tipa in trikotne oblike. Balalajke so izdelane v petih velikostih (prim, sekund, alt, bas in kontrabas) in imajo navadno po tri jeklene strune. Igrajo se s kazalcem desnice ali pa trgajo s trzalico. Družijo se v orkestre balalajk in so v takšnem sestavu znane tudi izven Rusije

balet — odrska izvedba umetnih plesov z glasbeno spremljavo; pri velikih operah romantičnega tipa tudi plesni vložki brez neposredne vsebinske povezave z opernim dejanjem

Un Ballo in maschera (Ples v maskah): opera G. Verdija, tekst po igri Scriba napisal A. Somma; prva izvedba 1859 v Rimu

band (angl.) — sodobna označba za razne instrumentalne zasedbe

Banjo (bendžo)

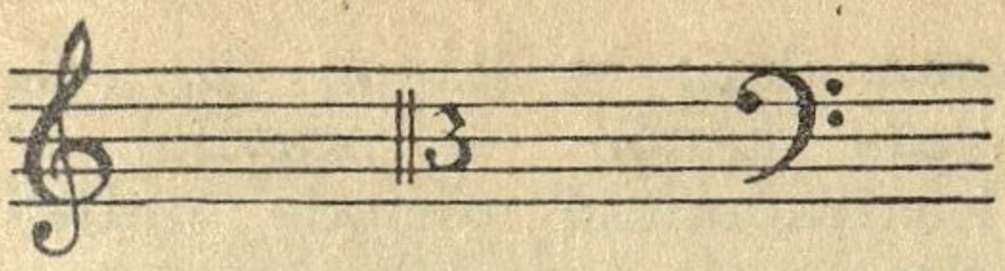
banjo — brenkalo kitarskega tipa; trup je bobnič z napeto kožo ali pergament, ima 4—9 (ali 2 × 4) strun ter pogosto posebno melodijsko struno. Instrument izdelujejo v raznih velikostih, ponajveč pa kot tenorski banjo; ta se je posebno uveljavil v jazz-bandih. Banjo je bil najbrž prvotno instrument afriških zamorcev, od tam pa je prišel s sužnji v južne države ZDA. — Različek je **banjolin**, s štirimi strunami (ali štirimi pari strun), na katerega se igra s trzalico. — **Banjulele** je različek brenkala ukulele (gl. tam!)

Il Barbiere di Siviglia (Seviljski brivec): komična opera G. Rossinija, tekst po Beaumarchaisovi komediji napisal Sterbini; prva izvedba 1816 v Rimu (prvotni naslov: Almaviva)

barkarola — spev beneških gondoljerov, kasneje instrumentalna skladba lažjega, pozibavajočega značaja

bariton (it.) — 1. glasovna lega med tenorjem in basom; tenor-bariton se nagiba k prvemu, basbariton k drugemu. Tudi označba instrumentalne lege; 2. baritonski ključ = F-ključ na 3. črti (zastarelo); 3. trobilo v baritonski legi (pri vojaški godbi)

barok (baročna doba) — izposojenka iz umetnostne zgodovine; v glasbi ni nobene razvojne faze, ki bi smiselno ustrezala pojmu baroka. Podobno je z označbama »renesansa« in »rokoko« ter nekaterimi novejšimi slogovnimi smermi, ki časovno sicer sovpadajo z določenimi pojavi v glasbi, a se po značilnostih ne krijejo z njimi. Moderna muzikologija jih je zato začela opuščati ter iskati nove izraze, ki bi točneje označili in opredelili svojstvene glasbene slogovne karakteristike. Vsi pojavi v glasbi slednjič nihajo med »klasiko« in »romantizmom«, kar najbolj ustreza obema prevladujočima značilnostima te umetnosti: strogi logični urejenosti in fantastični izrazni sili; prvo poudarja klasika, drugo pa romantika. Oba se pojavljata bodisi izmenoma ali pa tudi istočasno v sicer spremenjenih okoliščinah, kar se kaže v bolj ali manj zapletenih odklonih od osnovnih slogovnih potez

Violinski, altovski in basovski ključ

bas (iz lat. bassus = globok) — glasovna lega, navadno najgloblji vokalni ali instrumentalni glas; basovski ključ = F-ključ na 4. črti; okrajšava za kontrabas; sicer vsak najgloblji instrument

basson (frc.) — fagot (gl. tam!) = **bassoon** (angl.)

basso ostinato (it.) — trmasti (vztrajno ponavljajoči se) bas

basso profondo — zelo globok bas

Bastien et Bastienne (Boštjan in Boštjanka): spevoigra W. A. Mozarta (mladostno delo), tekst po Rousseaujevem »Le Devin du Village« napisal F. W. Weisskern, prva izvedba 1768 na Dunaju

B. B. C. — okrajšava za British Broadcasting Company (Corporation), angleška radijska družba

Beg iz seraja gl. Die Entführung aus dem Serail!

Bela dama gl. La Dame blanche!

Bela krajina: 2. stavek simfonije M. Kozine

bel canto (it.) = lepo petje, italijanski pevski način, ki poseča največjo skrb prikupnemu oblikovanju glasu

bémol (frc.) = **bemolle** (it.) — nižaj, npr. la-bémol = »as«

berceuse (frc.) — uspavanka

bergerette (frc.) — francoska ljudska pastirska pesem

bitonalen — pripadajoč dvema tonalitetama (npr. c-duru in es-duru)

blues — slog jazza na podlagi črnskih napevov; izraz se nanaša na tipično nizko terco in septimo, ki se imenujeta »blue«. Značaj bluesa je otožen, tempo zmeren. Uvedel ga je črnski skladatelj W. C. Handy (1911, Memphis Blues)

bolero — španski (ne ljudski!) ples v trodelnem taktu, zmerne hitrosti. **Boléro** — simfonična koreografska skladba M. Ravela

La Bohème: opera G. Puccinija, tekst po Murgerjevem romanu »La Vie de Bohème« napisala Giocosa in Illica, prva izvedba 1898 v Torinu

Boj za staro pravdo: kantata M. Tomca

bombardon — trobilo iz družine tub, uporabljan zlasti v vojaški godbi kot bas

boogie-woogie — sprva vrsta klavirskega bluesa, kasneje (1938) ples; podobno **»bebop«** (tudi »rębop« ali »bop«) po 2. svetovni vojni; ta se je naslonil na moderno harmonijo in novejše slogovne karakteristike sodobnih skladateljev

Boris Godunov: opera (ljudski prizori) M. Musorgskega po Puškinu. Prva izvedba 1874, Peterburg. Po svetu jo izvajajo v izvirniku ali pa v priredbi N. Rimskega-Korsakova

boston — ples, počasni valček (v Ameriki neznan izraz)

bourrée (frc.) — star klasični francoski dvorski ples, podoben gavoti; naziv obstaja še danes za ljudski ples, ki pa ni soroden klasičnemu plesu

breve (it.) — kratko; **brevis** (lat.) (sc. nota) — notna vrednost, pol vrednosti dolge (»longe« note)

con brio (it.) — z vzgonom, zaletom; tudi **brioso**

buffo (it.) — smešno, komično, npr. basso buffo, opera buffa itd.

burla = **burleska** = **burletta** — skladba šegavega značaja

C

c — 1. dandanes izhodiščni ton za tonsko poimenovanje, osnovni ton c-dura; c' ima absolutno višino 512 (1024) nihajev/sek. 2. c-ključ a) na 3. črti altovski b) na 4. črti tenorski ključ

caccia (it.) — pravzaprav »lov«, tip glasbene oblike v 14. stoletju, navadno dvoglasni kanon

cadenza (it.) = kadenca (gl. tam!)

calando (it.) — pojemaje (v moči in hitrosti)

calmo (it.) — mirno

con calore (it.) — toplo = **caloroso**

calypso — novejši ples, pogosto spremljan z improviziranim petjem; doma ob Karibskem morju

cambiata — kambiata, gl. **nota cambiata!**

camera — komora; **da camera** — komorni

campana (it.) — zvon; **campanelli** — zvončki; **La Campanella,** znamenita violinska etuda N. Paganinija, po njej tudi klavirska etuda F. Liszta

cancan (frc.) — razigran ples, ki se je pojavil konec preteklega stoletja

canon (lat.) = kánon (iz grškega kanón — pravilo), v kontrapunktu metoda imitacije

cantabile (it.) — spevno; **cantando** — pojoče

cantata (it.) — kantata, gl. tam!

cantilena (it.) — kantinela, spev

cantor (lat.) — kantor, sprva pevec sploh, nato skrbnik za cerkveno glasbo

cantus (lat.) — petje, spev, tudi vodilni glas starejših vokalnih skladb; **cantus firmus** (lat.) — dani, predpisani glas (v kontrapunktu)

canzona (it.) — spev, pesem; tudi vrsta instrumentalnih skladb v 16. in 17. stoletju; **canzonetta** — mala kancona

capriccio (it.) — instumentalna skladba šegavega, muhastega značaja; **Capriccio espagnol,** skladba N. Rimskega-Korsakova, op. 34; **Capriccio italien,** skladba P. I. Čajkovskega, op. 45

carezzando (it.) — ljubkujoče

carillon (frc.) — mehanični zvončki v zvonikih, zlasti v Belgiji in na Nizozemskem; zvončki kot instrument

Carmen: opera G. Bizeta, tekst po noveli P. Mériméeja napisala Meilhac in Halévy, prva izvedba 1875 v Parizu

carnaval (frc.) — karneval; **Carnaval romain** (rimski k.), skladba (uvertura) H. Berlioza; **Carnaval de Venise** (beneški k.), skladba N. Paganinija; **Karneval,** klavirski ciklus R. Schumanna; **Carnaval des animaux** (živalski k.), parodistična skladba C. Saint-Saënsa (vsebuje znamenito točko »Le Cygne« — labod, za violončelo, znano po plesu Ane Pavlove)

carnival (angl.) — karneval

carol (angl.) — vesela praznična nabožna pesem v Angliji

cassa (it.) — boben; **gran cassa** — veliki boben = **tamburo** (grande)

cassation (frc.) — instrumentalna oblika iz 18. stoletja = **divertimento** (it.), **divertissement** (frc.)

castagnette (it.) — kastanjete

Cavalleria rusticana: opera P. Mascagnija, tekst po noveli G. Verge napisali Targioni, Tozzati in Menassi, prva izvedba 1890 v Rimu

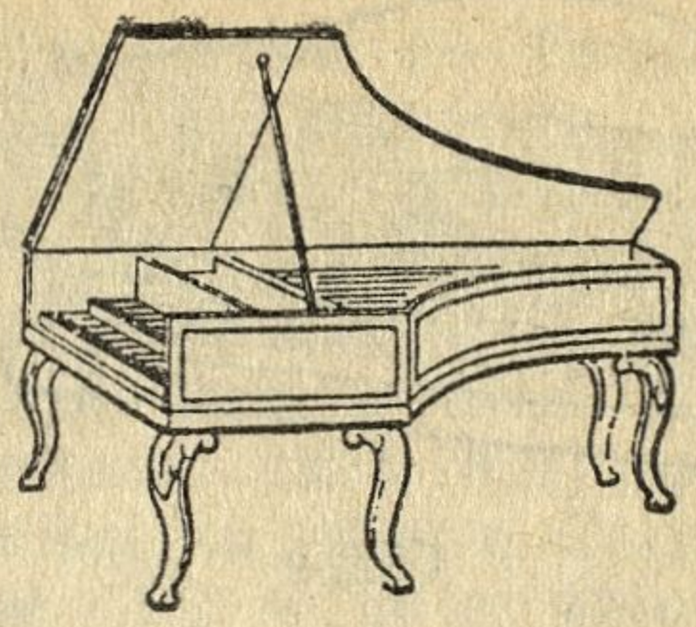
cavatina (it.) — kavatina, napev

cecilijanstvo: gibanje za reformo katoliške cerkvene glasbe v 19. stoletju; prezirljiva označba za omledno glasbo stroge drže

celesta (it.) = **célesta** (frc.) — glasbilo s klaviaturo in jeklenimi ploščicami, iznajdba pariškega izdelovalca instrumentov A. Mustela (1868)

cello (it.) — pravzaprav pomanjševalna končnica brez določnejšega pomena, pogosto v rabi namesto »violoncello«

cembalo (it.), **clavicembalo** = **harpsikord** — najpogostnejši predhodnik klavirja med 16. in 18. stoletjem. Imel je obliko sedanjega klavirja, strune pa so trgale kratke trzalice (plektra), zvezane s klaviaturo. Cembalo je imel to veliko napako, da s spreminjanjem udarca na tipke ni bilo mogoče spremeniti jakosti tona, saj je bil slej ko prej enakomerno šibak. Izpodrinil ga je klavir s kladivci

Čembalo

cent (angl.) — merska enota za fizikalno določevanje intervalov = stotinka poltona; 100 centov = polton, 1200 centov = oktava

ces — z nižajem (♭) za polton znižani »c‘«; **ceses** — z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani »c«

chaconne (frc.) = **ciaconna** (it.) — šakona, klasičen ples v trodelnem taktu; kasneje tudi variacijska instrumentalna oblika

chalumeau (frc.) (žveglja) — globoki klarinetni register

charleston (angl.) — ples fokstrotne vrste, doma iz mesta Charleston

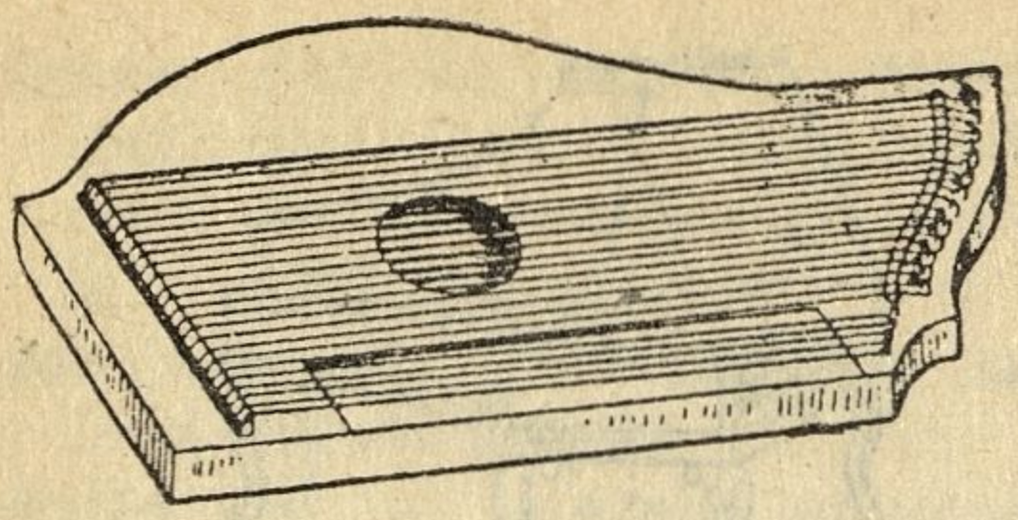
chiesa (it.) — cerkev; **concerto da chiesa** — cerkveni koncert, v razliko s **concerto da camera** — komorni (domači) koncert

Children's Corner: otroški kotiček, naslov zbirke klavirskih skladb Cl. Debussyja

chinese temple-block (angl.) — pri jazzu tolkalo iz izvotljenega kosa lesa

choral — koral, oblika cerkvenega napeva

cis — z višajem (♯) za polton zvišani ton »c«; **cisis** z dvojnim višajem (𝄪) za dva poltona (= celton) zvišani ton »c«

Citre

citre — poljudno brenkalo s 30 do 45 strunami; od teh so 4 (ali 5) melodijske strune, ostale pa spremljevalne. Igra se s posebno trzalico (melodijske strune), s prsti levice pa spremljevalne strune

clarino (it.) — trobenta; **clarinetto** — klarinet

clavicordo (it.) — klavikord, predhodnik današnjega klavirja

cloche(s) (frc.) — zvon(ovi)

coda (it.) — pravzaprav »rep«, privesek konec skladbe ali oblike; **codetta** — mala koda

Collegium musicum (lat.) — družba za gojitev glasbe

coloratura (it.) — koloratura, z ozaljški opremljen glas; posebna spretnost v petju tako opremljenih glasovnih partij

come (it.) — kakor

comes (lat.) — komes, spremljevalec (v kontrapunktu)

commodo (it.) — udobno

concertante (it.) — koncertanten; **concerto** — koncert (gl. tam!); **concertina** — vrsta (koncertne) harmonike

continuo (it.), sc. **basso continuo** — vztrajni, nepretrgani spremljevalni postopek, zlasti v glasbi 17. in 18. stoletja

contrabasso (it.) — kontrabas; **contradanza** — staroveški ples; **contrafagotto** — kontrafagot; **contralto** — alt; **contrappunto** — kontrapunkt (gl. tam!)

corda (it.) — struna

cornetto (it.) — kornet; **corno** rog (gl. tam!)

Così fan tutte (Tako delajo vse): opera W. A. Mozarta, besedilo M. da Ponte. 1. izvedba 1790 na Dunaju

courante (frc.) — klasični dvorski ples v trodelni meri, kasneje (2. obvezni) del klasične suite

crescendo (it.) — naraščajoče

Croix sonore, gl. električni instrumenti!

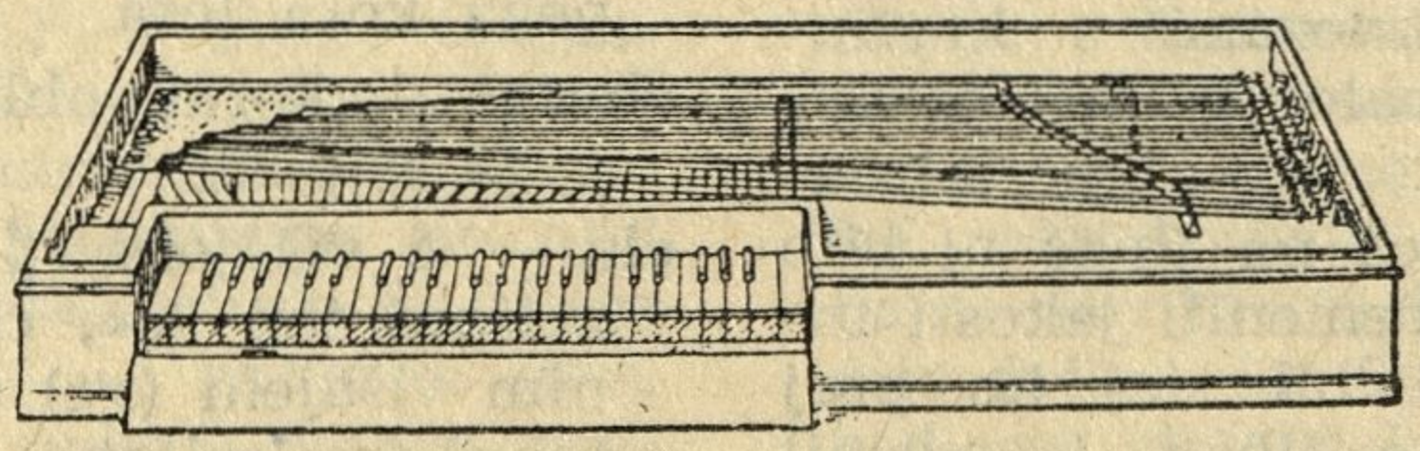
cuivres (frc.) — trobila

Č

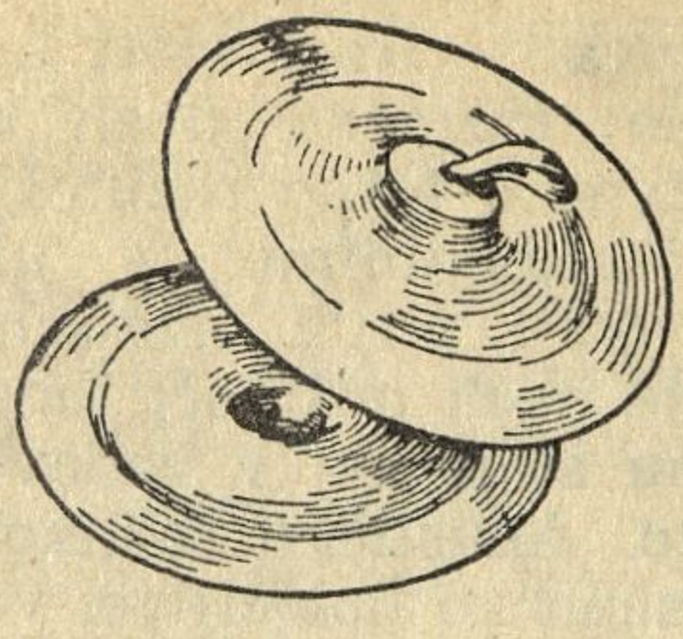
Čarobna piščal, gl. Die Zauberflöte!

Čarostrelec = Der Freischütz (gl. tam!)

činele — (tudi rene) medeninasti kovani krožniki orientalskega izvora; udarjajo se po-

Klavikord

Činele

samič s tolkalcem drugih tolkal ali pa skupaj, kar dá zelo svetal in prozoren zvok brez določene tonske višine. Neogibno potrebno glasbilo za vojaške in podobne godbe, pogosto v rabi tudi pri operah, redkeje v simfonični glasbi. It. **piatti** (tudi cinelli), frc. **cymbales**

Črne maske: opera M. Kogoja, libreto po L. Andrejevu napisal J. Vidmar. Prva izvedba 1929 v Ljubljani

Črnošolec — L'apprenti sorcier (gl. tam!)

D

d: 1. drugi ton c-durove lestvice, 2. **D** (v harmoniji) okrajšava za harmonično funkcijo »dominanta«

da (it.) — od; **da capo** — od začetka (okr. **D. C.**); **da capo al fine** — od začetka do konca; **da capo al segno** — od začetka do znamenja (okr. **D. C. al S.**)

La Dame blanche (Bela dama): opera A. Boieldieuja, libreto po W. Scottovih novelah »Guy Mannering« in »The monastery« napisal Scribe; prva izvedba 1825 v Parizu

La Damnation de Faust (Faustovo pogubljenje): kantata (dramatična legenda) H. Berlioza, besedilo sestavil skladatelj po drami J. W. Goetheja; prva izvedba 1846 (kot kantata, 1893 kot opera, v Parizu, oz. Monte Carlu)

danse (fr.) — ples; **Danse macabre** (Mrtvaški ples): simfonična pesnitev C. Saint-Saënsa; **danza** (it.) — ples

Dante: 1. klavirska sonata F. Liszta (Fantasia quasi una sonata »Après une lecture de Dante«), 2. simfonija F. Liszta v dveh delih (»Inferno« — pekel in »Purgatorio« — vice, po Dantejevi »Božanski komediji«) (Divina commedia)

Daphnis et Chloë: balet M. Ravela po koreografiji M. Fokina

decibel (po fiziku A. G. Bellu) znanstvena merska enota za glasnost; glasbeni zvoki imajo jakostni obseg približno od 25 db (ppp) do 100 db (fff)

deciso (it.) — odločno

decrescendo (it.) — pojemajoče

Dekle z zlatega zapada, gl. La Fanciulla del West!

delicato (it.) — občutljivo, rahlo

delizioso (it.) slastno, z užitkom

des — z nižajem (♭) za polton znižani »d«; **deses** — z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani »d«

Deseti brat: opera M. Poliča, tekst po Jurčičevem romanu. Prva izvedba 1951 v Ljubljani

destra (sc. mano) (it.) — desnica

détaché (frc.) — ločeno; osnovni način lokovne poteze pri godalih

devoto (it.) — pobožno, vdano

diabolus in musica (lat.) — srednjeveška karakteristika inter-

vala zvečane kvarte (= zmanjšane kvinte), v strogem stavku kontrapunkta prepovedano

diapason (frc.) — uglasitev na splošno; še posebej normalna uglasitev glasbil po osrednjem tonu a (gl. tam!), obseg

diatonika — sedmerostopna (heptatonska) lestvica, ki ima v obsegu oktave 5 celtonov in 2 poltona; v ožjem pomenu durova in molova lestvica in iz njune uporabe izvirajoča sozvočja (diatonična akordika v terčnem sistemu); nasprotni pojem: kromatika (dodekatonska ali dvanajsttonska lestvica, dodekatonika, tudi dodekafonija, gl. tam!)

Dies irae (lat.) (dan jeze, sodni dan) — pesnitev Tomaža Celana iz 13. stoletja; napev gregorijanskega korala, ki je pogosto služil skladateljem za osnovo skladb grozljivega značaja, npr. Berliozu v Fantastični simfoniji, Lisztu v Dantejevi simfoniji, Saint-Saënsu pri Mrtvaškem plesu, Rahmaninovu pri Otoku mrtvih, idr.

dièze (frc.) = **diesis** (it.) — označba za višaj, npr. la-diesis = ais itd.

diminucija — pomanjšanje (notnih vrednosti, kompozicijski prijem v kontrapunktu)

diminuendo (it.) — pojemajoče

dinamika — jakost, moč; **dinamizem** — kompozicijska slogovna smer 20. stoletja, ki je mnogo operirala z jakostnimi učinki

di nuovo (it.) — iznova

dis — z višajem (♯) za polton zvišani »d«; **disis** — z dvojnim višajem (𝄪) za dva poltona (= celton) zvišan »d«

disonanca — »razzvok«; 1. akustično: razmerje dveh tonov, izraženo s težko razumljivimi — iracionalnimi — ulomki npr. 8/9 i. p.); 2. estetsko razmerje dveh (ali več) tonov, ki se ne stapljajo v zadovoljivo enoto. Akustično razlikovanje je računsko določljivo, vendar individualno glede »razumljivosti« in »nerazumljivosti« intervalov; estetsko vrednotenje je še bolj nezanesljivo in se spreminja s časom in z okusom. 3. V harmoniji in teoriji veljajo določeni intervali (sekunde in septime ter vsi zvečani in zmanjšani intervali) kot disonančni, ostali so konsonančni

ditiramb (gr.) — slavospev, hvalnica

ditirambičen — prevzet, navdušen

divertimento (it.) = **divertissement** (frc.) — posebna oblika večstavčne instrumentalne kompozicije v 17. stoletju. Znan primer: W. A. Mozart, Eine kleine Nachtmusik (Mala nočna klasba). Isto pomeni izraz **kasacija**

divisi (it.) — deljeni, označba pri razdelitvi instrumentalnih skupin (godal) v manjše skupine. Isto pomeni »a due«, »a tre« itd.

Dixie's Land — sprva označba za polotok Manhattan (ZDA), nato asociativno za Južne dežele. Prvotno je to bila popevka D. D. Emmeta (1815—1904), napisana za črnske pevce; med secesijsko vojno so se je oprijele čete Južnih držav (proti namenu, izraženem v nji). Danes je to pogost naziv v jazz-glasbi

do — solmizacijska označba za ton »c« (tudi »ut«), kot prvi ton vrste do (ut) — re — mi fa — sol — la — si — (do)

dodekafonija — označba za kompozicijski slog, zgrajen na dvanajsttonski (kromatični) lestvici; **dodekafonisti** — dvanajsttonci, pristaši tega sloga. Ta slogovni različek ima svojo izdelano kompozicijsko teorijo, ki naj bi v bistvu vsebovala vse prejšnje kompozicijske tehnike; za zdaj se še omejuje na izražanje svojih posebnih, še ne povsem dognanih zakonitosti

dolce (it.) — sladko, nežno, rahlo; **dolcissimo** — zelo nežno, zelo tiho; **con dolcezza** — sladko

dolente (it.) — bolestno; isto pomeni izraz **»con dolore«**

dominanta (okr. D) — v harmoniji akordična funkcija 5. lestvične stopnje, tako imenovana zaradi svojega »vladajočega« položaja v melodičnem in harmoničnem pogledu v okviru lestvice. Osrednja akordična funkcija v diatonični harmoniji terčnega sistema se imenuje tonika (T); dominanta (D) je kvinto **nad** njo, isti interval **pod** njo pa subdominanta (S)

domra (rus.) — starorusko ljudsko brenkalo s tremi strunami in z okroglim, bobnu podobnim trupom. Izdelujejo jo v pet velikostih: pikolo, prima, alt, tenor in bas, poredko tudi kontrabas. Domre se družijo z balalajkami v tipične ruske ljudske orkestre, podobno kot pri nas tamburice v tamburaške orkestre

Don Carlos: opera G. Verdija, libreto po drami F. Schillerja napisala F. J. Méry in C. du Locle. Prva izvedba 1867 v Parizu

Don Giovanni (Don Juan): opera W. A. Mozarta, libreto napisal da Ponte. Prva izvedba 1787 v Pragi

Don Pasquale: komična opera G. Donizettija, libreto napisal skladatelj. Prva izvedba 1843 v Parizu

Don Quichotte: opera J. Masseneta, libreto po Cervantesu. Prva izvedba 1910 v Monte Carlu

Don Quijote (tudi Quixote): simfonična pesnitev R. Straussa, napisana v obliki introdukcije, téme z variacijami in finala za violončelo-solo in orkester

dopo (it.) — nato, kasneje, po

doppio (it.) — dvojno; **doppio movimento** = dvakrat hitreje

dorski tonovski način: 1. starogrški diatonični način, imenovan po grškem rodu; 2. stari (cerkveni) diatonični način z začetno noto (»nota finalis«) »d« in z nadaljnjimi 6 toni, vzetimi zapored iz c-durove lestvice (d-e-f-g-a-h-c). **Dorska seksta** = velika seksta (d-h)

Dorska tokata in fuga: orgelska skladba J. S. Bacha, pravzaprav v d-molu

double (frc.) — dvojni; zelo pogosten pridevnik v različnih pomenih, često tudi namesto predpone »kontra« (angl.)

due (it.) — dve; **due corde** — na dveh strunah, **a due** — po dva (udarca pri štetju)

duda = meh, ljudsko glasbilo z usnjenim mehom in z eno ali več piščalmi dveh vrst: za melodijo in za brenčeči bas. Eden najstarejših instrumen-

Duda

tov človeštva, v začetku 17. stoletja zelo razširjen in grajen v raznih velikostih. Danes še v rabi na Škotskem, v Franciji (»Musette«) in tudi pri nas, zlasti v Istri

duo = duet: 1. skladba za dva glasova ali instrumenta, 2. izvedba v dvoje

dux = duks — vodja, začetni (vodilni) glas v kontrapunktičnih oblikah (kanon, fuga)

dumka — severnoslovanska narodna pesem pripovednega, često otožnega značaja. V umetno glasbo jo je vpeljal A. Dvořák

dur (iz lat. durus) (trd) — eden od obeh tonskih rodov diatonike (dur-mol) s stalnim položajem dveh poltonov med 3. in 4. ter 7. in 8. lestvično stopnjo

dvanajsttonski sistem — dodekafonija (gl. tam!)

dvojemka — prijem dveh tonov na sosednjih strunah pri godalih

dvojkinja — značilno istrsko ljudsko glasbilo, obstoječe iz dveh (lesenih) cevk in skupnega ustnika; ena cevka ima 4 luknjice, druga pa 3

dvospev — duet (gl. tam!)

Dynaphone — gl. električni instrumenti!

E

e: 1. 3. ton c-durove lestvice; 2. it. veznik — in

écossaise (frc.) — (škotski) ljudski ples, ki je kasneje prešel v umetno glasbo

eho (echo, eco) — odmev; v klasični vokalni glasbi posebna (odmevna) kompozicijska tehnika

Egmont: scenična glasba L. v. Beethovna k drami J. W. v. Goetheja; danes se koncertno izvaja uvertura

eis — z višajem (♯) za polton zvišani »e«; **eisis** — z dvojnim višajem (𝄪) za dva poltona (= celton) zvišani »e«

ekspozicija — 1. začetni odstavek v sonatni obliki; 2. začetni odstavek pri fugi; splošno formalni odstavek, v katerem se »predstavijo« poglavitne misli (téme) skladbe ali skladbinega stavka

ekspresionizem — slogovna označba, izposojena iz likovne terminologije za opredelitev novih teženj, prvenstveno kot nasprotje k impresionizmu, želi do kraja napolniti glasbeni tok z izraznostjo in s poglobljenjem. V svojem bistvu pripada v glasbi romantičnemu in čustveno poudarjenemu razpoloženju; zaradi tega ne pomeni v glasbi isto kot v likovni umetnosti, temveč ga razumemo kot stopnjevanje novoromantičnih in impresionističnih teženj

ekspresiven — izrazen

ekstemporiranje = improvizacija, nepripravljeno izvajanje

Ekvinokcij: opera M. Kozine na besedilo I. Vojnovića. Prva izvedba 1946 v Ljubljani

Electrochord, gl. električni instrumenti!

elegija — žalostinka, instrumentalna oblika v pesemski formi

Elektra: opera R. Straussa, besedilo H. v. Hofmannsthala (po Sofoklejevi drami). Prva izvedba 1909 v Dresdnu

električni instrumenti: glasbila, pri kateri so električni valovi zvočila; tudi glasbila, pri katerih elektrika sproži (drugа) zvočila; slednjič tudi polelektrična (avtomatska) glasbila. Osnovni princip čistih **elektrofonov** je uporaba dveh električnih tokov z bližnjima, a različnima frekvencama (oscilacija). Vsak posamezen tok je prehiter, da bi dal zvok; razlika med sosednjima tokovoma (interferenca) povzroči zvoke. Ustrezni ojačevalci (zvočniki) so potrebni, da te zvoke zaznavamo. Prvi instrument te vrste je bil **»sferofon«,** sledili so **partiturofon,** Tereminovi instrumenti **(eterofon, Tereminovox), Trautonium,** Martenotovi instrumenti **(Ondes musicales. Ondium Martenot, Ondes Martenot)** konstrukcije . Obukova **(»Croix sonore«** — zvočni križ), **Mellertion, Dynaphone. Emicon, Hellertion** in vrsta drugih. Med polelektrična glasbila spadajo električne kitare, mandoline, klavirji **(Neo-Bechstein, Elektrochord).** Slednjič so elektrofoni orgle brez piščali **(Hammond);** fotoelektrične celice uporabljajo Tereminov **Rhythmicon,** dalje **Photophon, Photona** in podobni instrumenti. Industrija električnih instrumentov vseh vrst je v polnem razmahu in se vsak dan izpopolnjuje; nekatere elektrofone (Ondes Martenot) že tudi uporabljajo v simfonični glasbi, druge (Hammond-orgle) v domači glasbeni reprodukciji

elektrofonska glasba = elektronska glasba

elektronska glasba — glasba, ki poleg normalnih zvočil uporablja tudi elektronska sredstva in metode vzbujanja zvokov. Med prva štejejo razni valovni generatorji, multivibratorji, generatorji šumov in ropotov, fotoelektrične sirene, elektronski klavirji in električna tolkala. Metode ozvočenja obsegajo različna električna sita, ojačevalce, odmevnike in modulatorje; osciloskop uravnava uglaševanje in vodenje zvokov, ki so tako pridobljeni. Za kompozicijo te vrste so na voljo čisti alikvotni toni višjih vrst, stopnjevana hitrost v tehniki tonskega proizvajanja, v višino povečani obseg elektronskih glasbil, ki obseže zvoke od 16 do 4000 nih/sek, možnost uporabe mikrotonov (gl. tam!), izrabe dinamičnih odtenkov, simultana uporaba zvokov najrazličnejših frekvenc itd. Pri tem trpi formalna gradnja kompozicije, ker je pozornost od nje odvrnjena in osredotočena na produkcijo značilnih zvočnih efektov; zato je elektronska glasba predvsem uporabna za dekorativno zvočno kuliso pri incidentalni (zlasti koreografski) glasbi, ki ne terja izrecno muzikalne gradnje

Emicon, gl. električni instrumenti!

enigma (gr.) — uganka; (v kontrapunktu) **enigmatični kánon**

— ugankarski (nedoumen) kànon; **Enigma-variacije:** simfonična skladba E. Elgarja, pri kateri so prikrito označeni značaji nekaterih osebnosti (mišljeno igrivo)

enharmonija — lastnost tonske pisave (notacije), ki dovoljuje, da s primernimi znaki zamenjamo ton z njegovim zgornjim ali spodnjim poltonskim sosedom, npr. ton »a« = »gisis« = »heses«. **Enharmoničen** — poltonsko zamenjan

Die Entführung aus dem Serail (Ugrabitev iz seraja): spevoigra W. A. Mozarta, tekst po Bretznerjevi igri »Belmont und Constanze«. Prva izvedba 1782 na Dunaju

epilog — konec, sklep; zaključni prizor, poigra

epizoda — dogodek; krajša glasbena oblika z manj pomembno vsebino

eroico (it.) — junaško; **Eroica:** III. simfonija L. v. Beethovna, domnevno popisujoča junakovo življenje; pogosten vzdevek raznih instrumentalnih skladb, npr. **Sonata eroica** V. Nováka, ipd.

Ero s onog svijeta: opera J. Gotovca, besedilo M. Begovića. Prva izvedba 1935 v Zagrebu

es — z nižajem (♭) za polton znižani ton »e«; **eses** — z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani ton »e«

España (Španija): naslov raznih instrumentalnih skladb z značilnim obeležjem, po navadi z uporabo španske folklore. Tipičen primer: **España** E. Chabriera, **España** I. Albéniza ipd.

espressivo (it.) — izrazito = **con espressione; expressif** (frc.)

estinguendo (it.) — zamirajoče

etuda — vaja; pogost naslov instrumentalnih solističnih ali skupinskih (orkestralnih) skladb z enakomernim, često virtuoznim potekom; **simfonična etuda** = orkestrska etuda

Evgenij Onjegin: opera (lirični prizori) P. I. Čajkovskega, po romanu A. S. Puškina. Prva izvedba 1878 v Moskvi

evfonij (euphonium) — globoko trobilo, največ v rabi pri vojaški godbi; v simfoničnih orkestrih ga nadomešča **tuba**

F

f: 1. 4. ton c-durove lestvice 2. kratica za »forte« (močno) 3. f-ključ na 4. črti, basovski ključ

fa: solmizacijska označba za 4. ton lestvice (v c-duru = »f«)

fagot — basovsko pihalo tipa oboe, se intonira z dvojnim trstnim jezičkom; cev je konična in preganjena; ima 5 luknjic in do 22 zaklopk in obseg od kontra-b (‚B) do e"; glas je nosljajoč, v globini ropotajoč. V simfoničnem orkestru sta navadno dva fagota v basovski vlogi skupine pihal; posamič seveda tudi v karakteristični uporabi. Izvor v 16. stoletju, izpopolnjen v 19. stoletju. It. fagotto, frc. basson, angl. bassoon. — **Kontrafagot** poglablja v nižini njegov obseg za oktavo

Falstaff: komična opera G. Verdija, libreto po Shakespearovi komediji »The merry wives of Windsor« (»Vesele Windsorke«) priredil A. Boito. Prva izvedba 1893 v Milanu

Fagot

falzet — poseben način tenorskega petja za dosego tonov prek normalnega obsega. V stari cerkveni glasbi (do 17. stoletja) so uporabljali posebno izvežbane **falzetiste,** ki so prevzeli sopranske glasove (ženske niso smele peti v cerkvi)

La Fanciulla del West (Dekle z zlatega zapada): opera G. Puccinija, libreto po drami D. Belasca. Prva izvedba 1910 v New Yorku

fandango — španski (ljudski) ples v trodelni meri

fanfara — 1. poseben sestav trobil 2. kratka skladba (tudi samo signal) za trobila

fantazija — 1. domiselnost 2. instrumentalna skladba brez stalne oblike 3. skladba, zgrajena na motivih drugih avtorjev. **Fantastičen** — pogostni vzdevek del neustaljenega, živo domiselnega značaja, npr. Fantastična simfonija H. Berlioza

farandola — ljudski ples iz južne Francije v trodelni meri

Faust: 1. opera Ch. Gounoda, tekst (po Goetheju) napisala J. Barbier in M. Carré. Prva izvedba 1859 v Parizu. 2. uvertura R. Wagnerja. 3. simfonija F. Liszta v treh delih: Faust, Margareta in Mefisto

Faustovo pogubljenje, gl. La Damnation de Faust!

fauxbourdon (falso bordone) — sprva v 15. stoletju označba posebne kompozicijske zvrsti v dvoglasju in troglasju; danes ponekod označba vzporednih postopkov sploh

fermata = korona, zaustavitev posameznega tona (ali akorda) prek njegove notirane dolžine, s posebnim znakom (𝄐)

fermo (it.) — trdno, odločno = **con fermezza**

fes — z nižajem (♭) za polton znižani »f«; **feses** z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani »f«

festival — slavnostna (koncertna ali sploh glasbena) prireditev

festivo (it.) — svečano

Fidelio ali »Die eheliche Liebe« — (Zakonska ljubezen): opera L. v. Beethovna, libreto napisala Sonnleithner in Treitschke. Prva izvedba 1805 na Dunaju. Prvotni naslov »Leonora«; še danes na koncertih pod tem imenom izvajajo vse tri uverture k tej operi

Le Nozze di Figaro (Figarova svatba): komična opera W. A. Mozarta, libreto po Beaumarchaisovi igri »Le mariage de

Figaro« napisal da Ponte (tekst je nadaljevanje vsebine »Seviljskega brivca«). Prva izvedba 1786 na Dunaju

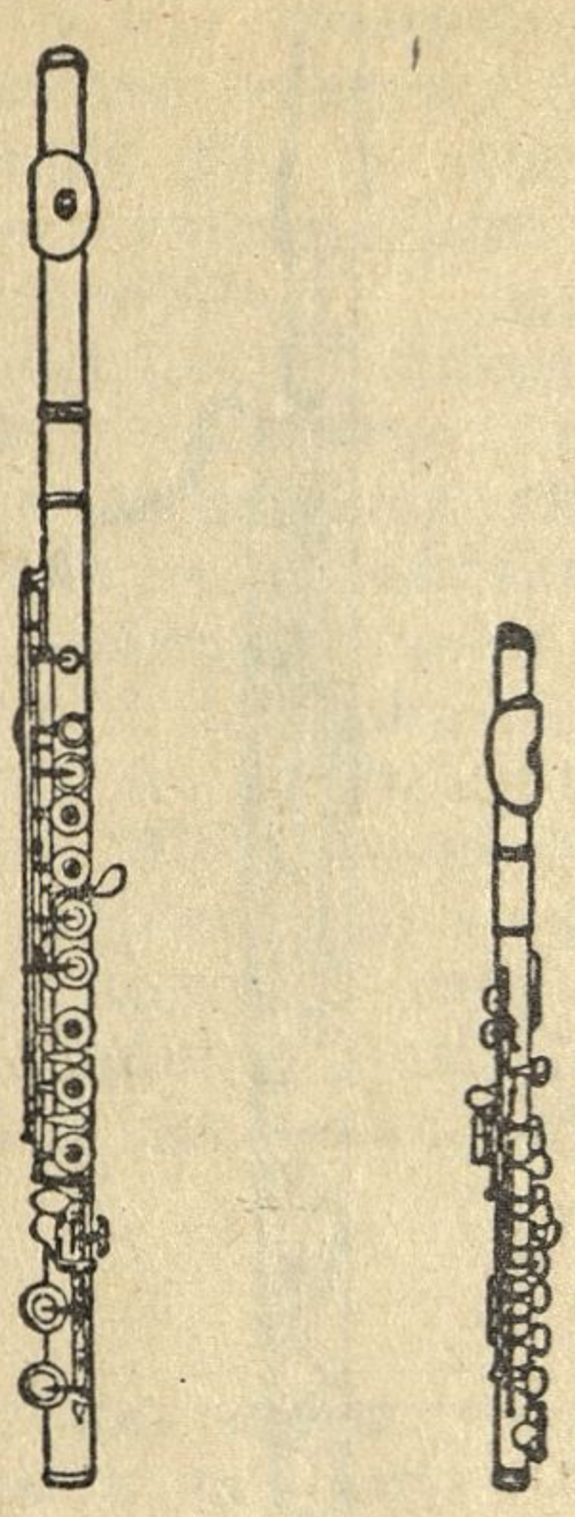
filharmonija — 1. družba za gojitev glasbe, pogosto tudi pod imenom akademija, npr. Academia philoharmonicorum iz l. 1701 v Ljubljani; 2. orkestralno simfonično združenje; 3. koncertna zgradba. **Filharmonik** — član filharmonije

finale — sklep, zadnji stavek večstavčne skladbe ali opere

fis — z višajem (♯) za polton zvišani ton »f«; **fisis** — z dvojnim višajem (𝄪), za dva poltona (= cel ton) zvišani ton »f«

flažolet (flageolet) — alikvotni toni (gl. tam!), ki jih pri instrumentih s strunami dobimo z rahlim dotikom strune na delitvenih mestih (½ cele dolžine za 2. al. ton, ⅓ za 3. al. ton, itd.), pri pihalih in trobilih pa s prepihovanjem, t. j. z razdelitvijo zračnega stebra v istih delilcih. Flažoletni toni imajo svojstveno stekleno barvo. Instrumenti s tipkami jih ne morejo izvajati, ponekod v klavirskih skladbah tako označena mesta so iluzorna. Znak za flažoletni ton je »0« nad noto ali pod njo; prav tako tudi sicer označujejo »prazne« (neskrajšane) strune godal; pri tem ni nesporazuma, kajti flažoletni toni se začnejo šele z 2. alikvotnim tonom

Flatterzunge (nem.) = tremolo, tj. zelo hitro ponavljanje istega tona pri nekaterih pihalih in trobilih. Okrajšava: Flatt.

Flavta in pikolo

flavta — visoko pihalo cilindrične (valjaste) oblike, ki ga igramo povprek pristavljeno k ustnicam (zato včasih »prečna flavta« imenovana). Izdelana je iz lesa ali kovine, po novem tudi iz drugih primernih snovi (plexiglas ipd.). Starejši instrumenti imajo po šest luknjic in nekako do 14 zaklopk, novejši imajo (po Böhmovem sistemu) samo zaklopke. Obseg od »h« do »c^4«. Eden najstarejših instrumentov sploh, ki se od davnine pojavlja v raznih tipičnih oblikah. Glas je prijeten, speven, v višini rezek. V simfoničnem orkestru imamo 2—3 flavte; 3. flavta je pogosto **mala flavta (piccolo),** ki nadaljuje flavtni obseg v višino za oktavo. Predhodniki sedanje flavte so **kljunaste flavte,**

ki so jih delali v raznih velikostih in so se v našem stoletju spet pojavile in udomačile zlasti kot mladinsko glasbilo (Blockflöte nem.). Fl. je okrajšava za flavto; it. flauto, frc. flûte, angl. flute. Slovenski izraz je piščal, tudi žveglja

flat (angl.) — nižaj, npr. b flat = b (hes)

flebile (it.) — tožeče, jokajoče

Der fliegende Holländer (Večni mornar, včasih tudi okorno »Leteči Holandec«): opera R. Wagnerja, libreto napisal skladatelj. Prva izvedba 1843 v Dresdnu

folklora — narodno blago; tudi narodopisje

follía (tudi folía) — portugalski ljudski ples v trodelni meri; kasneje zelo priljubljena glasbena variacijska oblika s stalno témo. Med najbolj znane skladbe tega naziva spadajo dela Pasquinija, Vivaldija, Scarlattijev (obeh), Bacha, Cherubinija, Liszta, Rahmaninova idr. Pogosto tudi z razširjenim naslovom »Les Folies d'Espagne«, z imenom, presajenim na španska tla, a z isto melodijo. Pri tem je kot komponist često pomotoma naveden A. Corelli, ki pa je bil le eden od mnogih njenih uporabnikov.

fonograf — prvotni naziv za sedanji »gramofon«. Izumitelj je bil Th. A. Edison, 1877

Le Fontane di Roma (Rimski vodnjaki): Prva od treh simfoničnih pesnitev O. Respighija, ki opevajo Rim. Ostali dve sta: **I Pini di Roma** (Rimske pinije) in **Le Feste di Roma** (Rimska slavja)

forlana — furlanski ljudski ples v trodelnem taktu, tudi uveden v umetno glasbo, npr. J. S. Bach, Suita v C-duru, M. Ravel, Le Tombeau de Couperin

forte, fortissimo (it.) — močno, zelo močno; okr. f, ff, tudi fff

forza (it.) — sila; con forza — silno. **La Forza del destino** (Moč usode): opera G. Verdija, libreto po noveli »Don Alvaro« A. Pereza napisal F. M. Piave. Prva izvedba 1862, Peterburg

fox-trot (fokstrot) — ameriški družabni ples iz začetka tega stoletja, podlaga mnogim modernim plesom v dvodelni meri. Danes je izraz zastarel

Francesca da Rimini: simfonična pesnitev (fantazija) P. I. Čajkovskega na podlagi speva iz Dantejeve »Božanske komedije«

francoska suita — vzdevek šestih klavirskih suit J. S. Bacha brez posebnega pomena, morda zaradi izražene lahkotnosti, ki jih približuje slogu Couperina in drugih francoskih mojstrov. Podobno istega skladatelja **»angleške suite«,** o katerih menijo, da so bile napisane za nekega angleškega plemiča

fraziranje — smiselno podajanje ritmičnih, melodičnih in harmoničnih značilnosti neke skladbe, potrebno za razumljivost in pravilno učinkovanje

Der Freischütz (Čarostrelec): opera C. M. Webra, tekst F. Kinda. Prva izvedba 1821 v Berlinu

frigijska tonaliteta — 2. ton cerkvenih tonalitet; začne se s

tonom »e« in nato nadaljuje po tonih C-dura (e-f-g-a-h-c-d). Ime po starogrškem rodu in krivo preneseno v srednjeveško muzikalno teorijo obenem z drugimi tonalitetnimi označbami (dorska, lidijska, miksolidijska, eolska in jonska)

fuga (lat.) — monotematična vokalna in instrumentalna glasbena oblika z določenimi deli. Najpomembnejša glasbena forma od 16. stoletja dalje; prvotno izrecno kontrapunktična s precèj svobodnim ravnanjem z glasovi, od srede 17. stoletja dalje ozko navezana na harmonični kadenčni red, ki se je prav v nji izkazal kot oblikotvoren. V novejšem času se je pojavila označba **»atonalna fuga«,** ki se namerno odvrača od kadenčnega reda, je pa zaradi tega protislovna. — **Fughetta** — mala fuga; **fugato** — na način fuge

funebre (it.) — žaloben; **Marcia funebre** (Marche funèbre, frc.) žalna koračnica

fuoco (it.) — ogenj, žar; **con fuoco** — ognjevito

furiant — češki ljudski ples v trodelni meri. Dvořák in Smetana sta ga uvedla v umetno glasbo

futurizem — slogovno gibanje okrog leta 1910, ki je zahtevalo radikalen odstop od tradicije v vseh umetnostih. Medtem ko je v slikarstvu in literaturi rodilo presenetljive sadove, je bil njegov pomen v glasbi malenkosten in se je izživel le v nekaterih eksperimentih. Nekaj od njih jih je prevzela v najnovejšem času **konkretna glasba** (gl. tam!)

fz ali **sfz** — okrajšava za **forzato (forzando)** (it.) ali **sforzato (sforzando)** — z močnim poudarkom; tudi stopnjevano kot »ffz« ali »sffz« ipd. **rf** pomeni **rinforzato** (ali **rinforzando**) — iznova močno poudarjeno; vendar mnogi skladatelji niso delali bistvenih razlik med temi označbami, ki slej ko prej pomenijo izredno in nenadno poudarjanje

G

g: 1. 5. ton c-durove lestvice; 2. g-ključ na 2. črti: violinski ključ, s posebnim znakom

gagliarda (it.) = **gaillarde** (frc.) — v 16. stoletju zmerno hiter ples v trodelni meri, pogosten tudi v umetni glasbi

gaio (it.) = veselo

galop — konec 19. stoletja živahen in razigran ples v dvodelni meri

gamba (it.) — (noga), v prenesenem pomenu glasbilo, ki ga držimo na nogah ali z nogami; v 17. stoletju družina viol; danes niso več v rabi. Nasprotje: **braccio** (roka), npr. viola da braccio, gl. tam!

gamelan — javanski orkester iz raznih skupin tolkal (zvonovi, ksilofoni, bobni ipd.)

con garbo (it.) — vljudno, elegantno

Gaspard de la Nuit: dobesedno »Nočni Gašper« — vrag, ciklus treh klavirskih skladb M. Ravela, zložen na pesnitve A. Bertranda

gavota — poleg menueta glavni dvorski ples 17. in 18. stoletja

v zmernem dvodelnem metrumu; v umetni glasbi neobligatni (neobvezni) del klasične suite

generalbas = **basso continuo** — vzdržani bas, tj. izvajanje akordične spremljave na podlagi posebno označenega basovskega glasu, posebno v rabi v 17. in 18. stoletju; danes ima le še študijski pomen, praktično pa pri izvedbi predklasičnih in klasičnih instrumentalnih skladb s klavirsko spremljavo

G. P. — generalna pavza, v partiturah označba pri skupnem pavziranju v celem orkestru

gentile (it.) — všečno, prijetno = **con gentilezza**

ges — z nižajem (♭) za polton znižani ton »g«; **geses** — z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani ton »g«

Gianni Schicchi: komična opera G. Puccinija, gl. Trittico!

gigue (frc.) = **giga** (it.) — živahen ples v trodelni meri iz 17. in 18. stoletja, v klasičnih instrumentalnih suitah 4. (obligatni) del, pri suitah J. S. Bacha kontrapunktično obdelan. Sprva irski in škotski ljudski ples

giocoso (it.) — igrivo, vedro

gis — z višajem (♯) za polton zvišani ton »g«; **gisis** — z dvojnim višajem (𝄪) za dva poltona (= cel ton) zvišani ton »g«

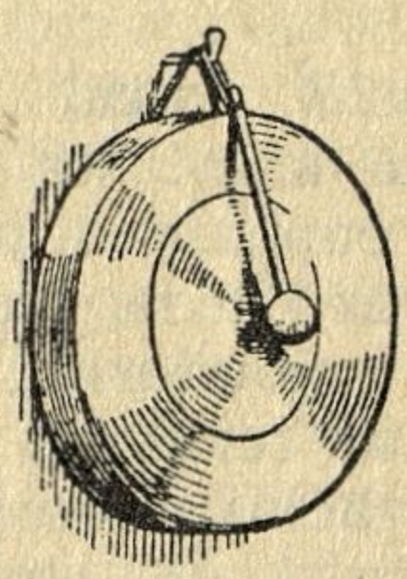
giusto (it.) — pravšen, primeren; **tempo giusto** — primerna hitrost

glissando (it.) — drsé, nagla izvedba lestvice (ali lomljenega akorda) s potegom enega ali več prstov prek strun harfe, (belih ali črnih) tipk klavirja, ploščic ksilofona ipd.; tudi drsanje s prstom po celi struni ali po njenem odmerjenem delu na godalih. Priljubljen impresionistični barvni efekt

Glockenspiel (nem.) — zvončki, gl. tam!

Goldbergove variacije — 30 variacij za klavir J. S. Bacha, posvečenih pianistu J. G. Goldbergu; napisane po določenem načrtu, deloma v obliki kánonov raznih vrst z zaključkom »Quodlibet« (po želji) z uporabo ljudske pesmi

gondoliera (it.) = barkarola

Gong

gong — kovinsko tolkalo kitajskega izvora, visi na posebnem podstavku in dá zelo prodoren, dolgo zveneč ton, če ga udarimo z mehkim tolkalcem. **Gong-gong:** orkester gongov. Včasih so gongi točno uglašeni na določene tone; neuglašen gong je **tam-tam** (gl. tam!)

Gorenjski slavček: sprva opereta, nato opera A. Foersterja. Prva izvedba 1872 v Ljubljani. Kasneje je opero še predelal K. Jeraj in po njem M. Polič

Gosli — violina, gl. tam!

Gosposvetski sen: opera R. Savina (F. Širce), besedilo Fr. Roš in skladatelj. Prva izvedba 1923 v Ljubljani

Gradus ad Parnassum (stopnice na Parnas): naziv več učbenikov teorije in instrumentov; posebna knjiga o kontrapunktu J. J. Fuxa in zbirka klavirskih vaj M. Clementija

gramofon = **fonograf,** mehanično glasbilo, ki reproducira glasbeno izvedbo

gran(de) (it.) **grand** (frc.) — velik; **Gran cassa** (ali samo **cassa)** — veliki boben; **Grand Opéra** — velika opera (osrednje pariško operno gledališče); **grandioso** (it.) — veličastno

grave (it.) — počasi, težko

grazioso (it.) — gibko — **con grazia**

gregorijanski koral — srednjeveška katoliška liturgična glasba, enoglasno (monofono) petje brez ritma, navezano na besedne poudarke. Tonalna osnova so cerkveni (stari) tonovski načini. Ime po papežu Gregoriju I. (6. stoletje), nastanek pa bržkone kasnejši. Se uporablja še danes v obredju v številnih oblikah in različkih **(responzorij, antifona, maša; gradual** — zbirka mašnih napevov, **antifonal** — zbirka antifon, danes oboje zbrano v knjigi **»liber usualis«**)

grška glasba — starogrška glasba nam je bolj znana iz znanstvenih razprav kot iz maloštevilnih ohranjenih zapiskov. Tonalna osnova so ji bili **tetrakordi** — vrste štirih padajočih sosednjih tonov v stalnem zaporedju cel ton-cel ton-polton (npr. a-g-f-e; vse grške lestvice so bile razvrščene od zgoraj navzdol). Tako je bil zgrajen **diatonični** tetrakord; poleg njega sta obstajala še **kromatični** in **enharmonični** tetrakord, vendar ne v današnjem pomenu izrazov (enharmonični je uporabljal tudi četrttone, tj. polovice poltonov, toda niti teh v smislu novodobnih četrttonskih poskusov)

gruppetto (it.) — zvrst ornamentike, ki obsega navadno 4 note, opisujoče osrednji melodično pomembni ton; izvedba se je često menjavala po okusu, oz. dobi; v strogem kontrapunktu je bila podobna oblika »cambiata«

guitare (frc.) — kitara (gl. tam!)

gusle — jugoslovansko ljudsko godalo z eno struno in s svojstveno upognjenim lokom. **Gusli** so rusko ljudsko brenkalo, podobno citram; v operno glasbo jih je uvedel I. M. Glinka (v operi »Ruslan in Ljudmila«)

con gusto (it.) — z okusom

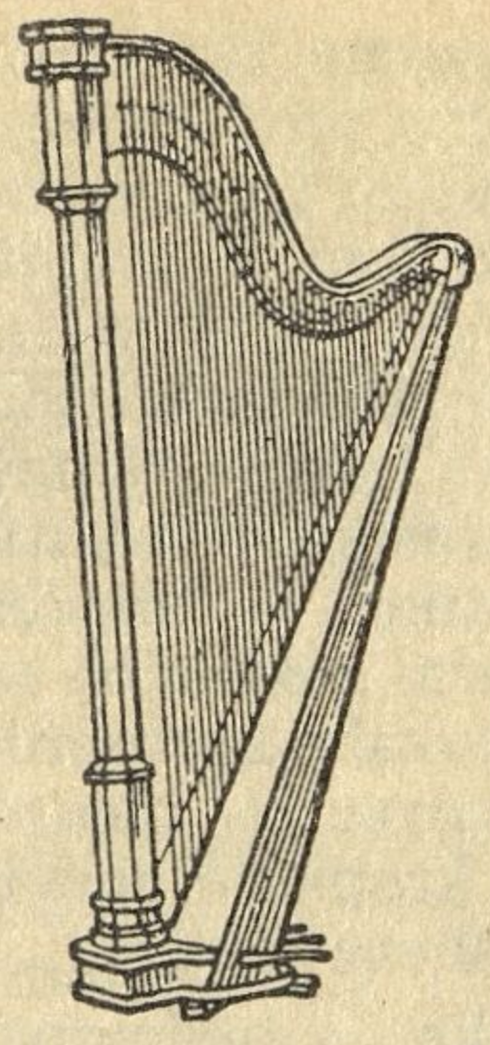
H

h — 7. ton c-durove lestvice; v tonskem poimenovanju je nadomestil (pravilnejšo) označbo »b« (gl. tam!)

habañera — kubanski ples v zmerni dvodelni meri in v sinkopiranem ritmu; od 2. polovice 19. stoletja se je udomačil v Evropi in prešel tudi v umetno instrumentalno glasbo

Haffner-serenada in **Haffner-simfonija,** dve skladbi W. A. Mozarta z rodbinskim priimkom salzburškega župana kot vzdevkom

Hammerklavier (nem.) — prvotna nemška označba klavirja (s kladivci). L. v. Beethoven je tako označil svoji sonati op. 101 in 106

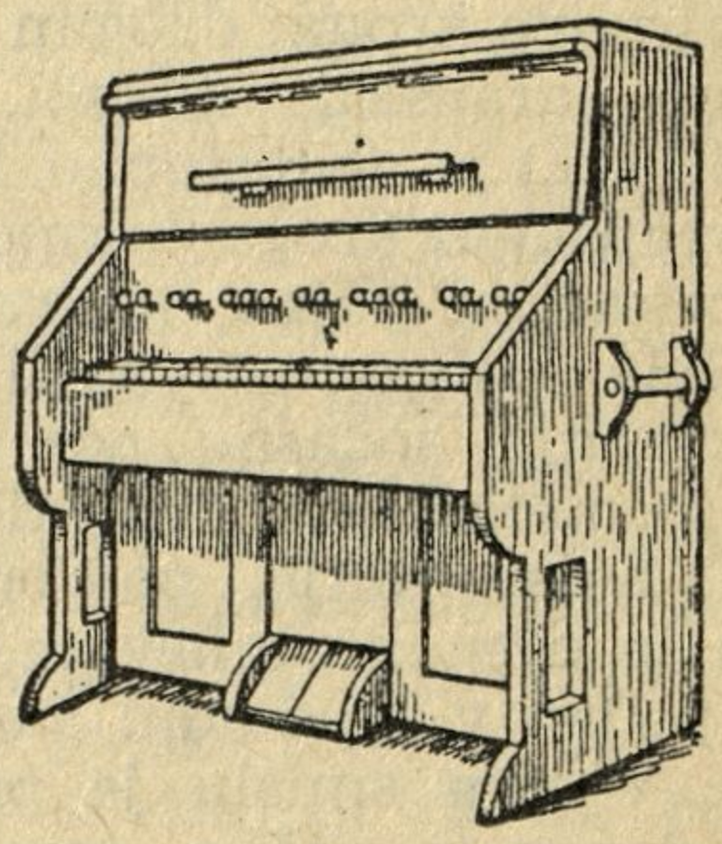
Harfa

Hammond-orgle — električni instrument (gl. tam!), ki ga je izumil L. Hammond v Čikagu

harfa — prastaro glasbilo s strunami (kordofon), s trikotastim trupom in z okrog 45 strunami, uglašenimi v diatonični ces-durovi lestvici in z obsegom od ‚Ces (kontra-ces) do ges⁴. Ima 7 pedalov (za vsak lestvični ton po enega), ki jih je moč prestaviti v dva različna položaja poleg osnovnega — dvojno pedalna harfa; z vsako prestavo se ton strune zviša za polton (ces-c-cis itd.). Poleg te harfe, ki jo je iz primitivnega stanja izpopolnil S. Erard okoli leta 1810 v Parizu, obstaja še kromatična harfa firme Pleyel, ki ima strune razvrščene navzkriž, tako da so bele strune na eni strani, črne pa na drugi strani. Harfo so v temeljni obliki poznali že stari Egipčani, v Evropi pa se prvič pojavi v 8. stoletju na Irskem. Danes je harfa nepogrešljiv instrument opernega in simfoničnega orkestra, pa tudi solistično se vedno močneje uveljavlja. It. **arpa,** frc. **harpe**

harmonij — instrument s klaviaturo in z omaro, podobno pianinu. Zvočila so kovinski jezički, ki jih poseben mehanični sistem spravlja v nihanje. Harmonij je konstrukcija A. Débaina v Parizu iz leta 1840; njegovi predhodniki in različki so bili **aeolina, fisharmonika, aerofon, serafin, melafon** idr.

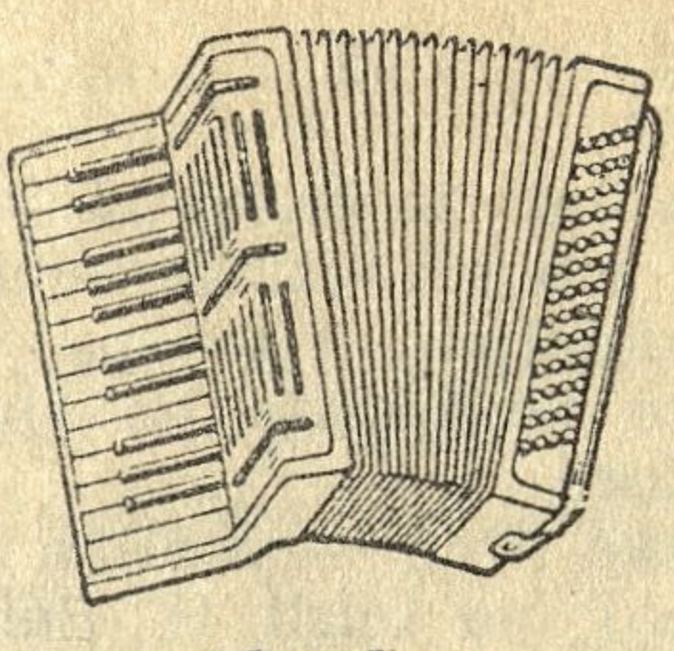
harmonija — sozvok (najmanj treh) različnih tonov, akord. Temelj dojemanja harmonije je naravno podan v vrsti alikvotnih tonov; akordi so tem laže razumljivi, čim bližji so akordičnemu prototipu, ki ga v alikvotni tonski vrsti predstavljajo prvi trije različni toni te vrste (1. = 2. = 4., 3. = 6. in 5.: osnovni ton z oktavo in 2. oktavo, terca ter kvinta z duodecimo). Drugi akordi so bodisi tem akordom analogni ali pa se dopolnjujejo z alikvotnimi toni višjih vrst: različni trozvoki, četverozvoki, peterozvoki itd. / V diatoniki je najbogatejši zvok sedmerozvok, ki obsega vseh sedem lestvičnih tonov (v ne-

Harmonij

kem vnaprej določenem zaporedju, od katerih je v naši harmoniji najbolj navaden **terčni sistem);** v kromatiki zavzema to mesto dvanajsterozvok (zanj je treba 12 glasov ali pa instrumenti, pri katerem se lahko oglasi 12 različnih tonov hkrati). V najširšem pomenu besede pomeni harmonija »blagozvočje, ubranost«; v prenesenem pomenu označimo s harmonijo tudi kompleks instrumentov, predvsem pihal in trobil. **Nauk o harmoniji** obravnava smiselno gradnjo in spajanje akordov ter njihov odnos nasproti drugim muzikalnim elementom (melodiji, ritmu ipd.). Kot tak spada h **kompozicijski tehniki** obenem s teorijo, kontrapunktom, oblikoslovjem ipd. — **Harmoničen** — 1. k harmoniji spadajoč; 2. ubran, skladen. — **Harmonična analiza** — razčlemba skladbe glede na njene harmonične pojave. — **Atonalna harmonija** — akordika neterčnih harmoničnih sistemov, npr. kvartni harmonični sistem. — Pojmovanje in dojemanje harmonije kot muzikalnega elementa je lastno samo narodom evropskega kulturnega kroga; drugim kulturam (arabski, indijski, kitajski itd.) je nedostopno. Tudi v evropskem krogu harmonija ni primaren pojav, temveč se je šele polagoma razvila iz sozvenenja sočasno odvijajočih se melodičnih linij (diafonija, heterofonija, polifonija), zato je njen nastanek in razvoj podan v zgodovini harmonije. V tem smislu je prešla do danes različne razvojne stopnje in bistveno vplivala na slogovne usmeritve. Vsako stilistično opredeljeno obdobje ima svojo tipično harmonijo, tj. značilne harmonične prijeme, po katerih se loči od drugih. Posebno značilna so v tem smislu obdobja glasbene klasike, romantike, novoromantike in impresionizma; nekatera obdobja so močno izoblikovala harmonično glasbeno govorico, medtem ko so druga krepkeje razvijala druge glasbene prvine

harmonika — instrument z mehom in s prenihavajočimi kovinskimi jezički, ki jih zrak spravlja v nihanje. Harmonika ni ljudski instrument (kot se pogosto meni), temveč konstrukcija berlinskega izdelovalca glasbil F. Buschmanna okrog leta 1822. Zaradi svoje lahke priučljivosti in vsiljive zadirčnosti se je hitro udomačila po vsem svetu in izpodrinila dotedanje, po gradnji in zvoku plemenitejše instrumente, kot so bila razna godala, pihala in brenkala. Prvotno je imela (pod imenom **»Handäoline«** — ročna eolina) na obeh stranicah, ki obdajata meh, več vrst gumbov in je bila narejena bodisi diatonično ali pa kromatično z obsegom dveh do treh oktav. Takšna je še sedaj v primitivni obliki (navadna harmonika). Kasneje so jo močno izpopolnili in so se pojavili razni konstrukcijski sistemi. Med njimi so se obdržali **akordeon** — harmonika s klavirskimi tipkami, priljubljen solistični instrument v najrazličnejših velikostih in cenah, **koncertina** — nekoliko bolj dovršena primitivna harmonika, **bando-**

Akordeon

nion — zelo izboljšana navadna harmonika idr. Propagiranje harmonike kot ljudskega instrumenta nima s pristnim narodnim muzikalnim občutkom nič opraviti, temveč pripomore, da smisel za pravo ljudsko muziciranje zamira tako pri nas kot drugod. V raznih zasedbah plesne in zabavne glasbe je postala nepogrešljiv instrument, v nekdaj zelo priljubljenih »salonskih« orkestrih pa je nadomestila harmonij in z njim pihala nasploh

hautbois (frc.) — oboa (gl. tam!)

Heckelfon — instrument tipa oboe (gl. tam!)

helikon (gr.) — globoko kovinsko trobilo, uporabljeno v vojaških godbah. Podobna instrumenta sta **bombardon** in **eufonium** in pogosto so vsa tri imena istovetna. V bivši Avstriji se je helikon imenoval **»cesarski bas«.** Navadno ga nosijo obešenega okrog vratu

heksakord — v stari teoriji kontrapunkta strogega stava vrsta šestih zaporednih lestvičnih tonov s poltonom med 3. in 4. stopnjo. **Heksatonska lestvica** — šesterostopna (celotonska) lestvica (npr. c-d-e-fis-gis-ais)

Hellertion, gl. električni instrumenti!

hemiola (hemiolija) — v teoriji 15. in 16. stoletja razmerje notnih vrednosti 3 : 2, tj. metrični prestop iz dvodelne v trodelno mero (ali obratno)

heptatonska lestvica — sedmerostopna lestvica, ki vsebuje 5 celtonov in 2 poltona, kjer koli ju uvrstimo med celtone

hes — z nižajem (♭) za polton znižani ton »h« (= »b«); **heses** z dvojnim nižajem (𝄫) za dva poltona (= celton) znižani ton »h« (često tudi označen z »bb«)

heterofonija — »raznozvočje«; v moderni muzikologiji pomeni izraz dvoglasno ali večglasno muziciranje (petje) na isto melodijo; pri tem se drugi glas na nekaterih mestih narahlo spremeni ali ornamentira osnovno melodijo. V širšem pomenu besede pomeni heterofonija sočasno odvijanje dveh ali več med seboj tujih melodičnih linij (= kontrapunktov). Heterofonija je osnovni način mnogoglasja pri azijskih in afriških narodih, ki ne dojemajo vertikalnih sozvočij kompleksno

himna — slavospev; v katoliški liturgiji posebna zvrst koralnih napevov, v protestantskem obredju četveroglasni korali s primernim besedilom, ki ni vzeto iz sv. pisma

hiper — (gr.) — nad, **hipo** — pod; predpone pri označitvi lege starih lestvic (sedaj zastarelo); npr. **hiperjonska lestvica** — za kvinto navzgor transponirana = **hipojonska lestvica** — za kvarto navzdol transponirana jonska listvica, itd.

his — z višajem (♯) za polton zvišani ton »h«; **hisis** — z dvojnim višajem (𝄪) za dva

poltona (= celton) zvišani ton »h«

Hlapec Jernej in njegova pravica: opera množic M. Bravničarja, po I. Cankarju napisal libreto F. Delak. Prva izvedba 1941 v Ljubljani. Kasneje izvajana tudi kot oratorij (kantata)

Hoffmannove pripovedke (Les Contes d'Hoffmann): fantastična opera J. Offenbacha, besedilo z uporabo grozljivih povesti E. T. A. Hoffmanna sestavila J. Barbier in M. Carré. Prva izvedba 1881 v Parizu

homofonija — istoglasje; v širšem pomenu besede tudi spremljana melodija, pri kateri izstopa samo en glas (spremljana monodija). **Homofon** — enoglasen, se uporablja tudi v drugem smislu v nasprotju s polifonijo (mnogoglasjem)

hopak — živahen ruski ljudski ples v dvodelnem metru; v umetno glasbo so ga uvedli ruski »novatorji«, med njimi zlasti M. P. Musorgski

horn (angl. in nem.) — rog (gl. tam!)

hot (angl.) — »vroči« (divji) sc. jazz; izraz ne pomeni izrecno posebne oblike jazza, temveč se (podobno kot izraza »straight jazz« in »sweet jazz«) nanaša na način izvedbe

Hovanščina: opera M. P. Musorgskega, besedilo skladateljevo. Prva uprizoritev 1886 v Peterburgu. (Delo je dokončal N. Rimski-Korsakov)

humoreska — instrumentalna oblika veselega, šegavega značaja in manjše (pesemske) forme

I

Iberia (lat. za Španijo) — naslov mnogih skladb španskih skladateljev, posebno zbirk, ki se naslanjajo na špansko folkloro

idée fixe (frc.) — vodilna misel, ki naj (po misli H. Berlioza) veže stavke simfonije med seboj

idila — krajša muzikalna oblika pastoralne ali kontemplativne vsebine

idiofoni — samozvočniki, skupina instrumentov, ki so sami po sebi (s svojo tvarino) zvočila (nekatera tolkala i. p.)

Idomeneo, re di Creta: opera W. A. Mozarta, libreto napisal G. B. Varesco. Prva izvedba v Münchnu, 1781

Ifigenija: dve operi Chr. W. v. Glucka, in sicer **Ifigenija v Avlidi** in **Ifigenija na Tavridi** (libreta po Evripidovih dramah). Obe prvi izvedbi v Parizu 1774 oz. 1779

Knez Igor: opera A. P. Borodina, besedilo skladateljevo (delo sta dokončala N. Rimski-Korsakov in A. Glazunov). Prva izvedba 1890, Peterburg. Koncertno izvajajo **»Polovske plese«,** baletni vložek te opere

Ilova gora: 1. stavek simfonije M. Kozine

Images (Slike) — impresionistično naslov instrumentalnih skladb, ki naj predočujejo slikovite prizore; Debussy ima dva cikla del s tem nazivom

imitacija — posnemanje, poseben kompozicijsko-tehnični postopek, pri katerem zapored vstopajoči glasovi posnemajo drug drugega ali pa osnovno glasbeno misel (témo, motiv, tudi subjekt imenovano),

Takšno ravnanje prihaja zlasti v poštev pri kontrapunktičnih prijemih in oblikah (kánon, fuga)

impetuoso (it.) — viharno, zanosito = con impeto

impresionizem — umetnostno slogovno gibanje konec 19. stoletja, sprva v slikarstvu, kasneje povzeto tudi v glasbo. Namen mu je bil podajanje vtisov, impresij, od tod ime (od početka zasmehljivo rabljeno od kritike). V glasbi je nadaljevanje romantike, od nje je prevzel in nadalje razvijal harmonična sredstva. Glavna pozornost velja barvnosti in osvetljevanju, pa tudi kratkotrajnim čustvenim predočenjem, ki so sicer ponajveč prikrita. Impresionizem ne ljubi dramatike in epike, pač pa stopnjuje liričnost do preobčutljivosti; s tem odpira glasbi — kot izrazito lirični umetnosti — nova področja izraznosti. — Impresionizem je v glasbi nastal po dveh linijah; francoski in ruski impresionizem. Najvidnejši predstavnik prvega je Cl. Debussy, drugega A. Skrjabin. — **Postimpresionizem** je njegovo nadaljevanje v današnje dni, pri tem je pa odpadlo mnogo prvotnih impresionističnih značilnosti in je namesto rahle oblikovane povezanosti često nastopila strožja klasična orientacija (Ravel, Delius, Ibert, Roussel i. dr.)

impromptu (frc.) — nevezana instrumentalna oblika, večinoma v tradicionalnih pesemskih formah; beseda se nanaša na **improvizacijo,** a ne sovpada z njo

improvizacija — (= ekstemporiranje) igranje ali petje brez priprave; v višjem besednem pomenu tudi načrtna, a nenapisana gradnja. Zmožnost improviziranja je vselej dokaz glasbene nadarjenosti; v prejšnjih stoletjih je bila visoko cenjena in glasbeniki so jo močno gojili; odkar je prešla na področje zabavne glasbe, se omejuje na toge in vnaprej vtirjene tehnične ročnosti brez globljega izraza in pomena. — V oblikovnem smislu se beseda **»improvizacija«** pogosto uporablja za krajše skladbe, ki niso izdelane v navadnih oblikah in se navadno zadovoljijo z motivičnim ponavljanjem. Pri zahtevnejših improvizacijah se postopek razlikuje od izdelane umetnine zgolj po tem, da nastaja sproti v zaželenem in planiranem redu, a ni notalno fiksiran (napisan)

incalzando (it.) — stopnjujoče (v agogiki in dinamiki)

instrument — glasbilo; **instrumentacija** — postavitev muzikalnih misli za določeno glasbilo ali skupino glasbil; izraz v prenesenem pomenu uporabljajo tudi za postavitev skladbe za enega ali več pevcev (zbor). **Nauk o instrumentaciji** (na kratko »instrumentacija«) obravnava tehniko instrumentiranja. Instrumentiranje se je v raznih slogovnih smereh menjavalo ter vsakemu kompozicijskemu slogu ustreza samo njemu raven instrumentacijski slog. Instrumentacija se je po eni strani zavoljo napredovanja instrumentalne tehnike (gradnje glasbil in njihovega ob-

vladovanja), po drugi strani pa zaradi naloge, ustrezno izraziti kompozicijski slog, od vseh muzikalnih disciplin največ spreminjala in se še zdaj razvija

interludij — medigra; tudi kratka samostojna instrumentalna oblika brez vezne funkcije

intermezzo (it.) — medigra, vložek; tudi kratka samostojna instrumentalna oblika z istim značajem kot interludij

Internacionala: gl. narodne himne!

interpretacija — način podajanja. Glasbena umetnost je navezana na posredovanje od zapiska do živega prednašanja; zato je interpretacija zelo važen člen med komponistom in poslušalcem in od nje je odvisen dobršen del skladbinega učinka. **Interpret** je po eni strani strogo vezan na zapisek skladbe, po drugi strani pa na svojo spretnost podajanja; ta pa sestoji iz njegove ročnosti (tehnike) in pa zmožnosti podoživljanja (prednašanja)

interval — višinska razdalje od enega tona k drugemu; akustično se izraža v nihajnih razmerjih, na primer a' : a" = 435 : 870, muzikalno pa v stopnjah diatonične lestvice z latinskimi vrstilnimi števniki, npr. prima (= oba primerjana tona sta višinsko enaka), sekunda (= tona sta sosedna v diatonični lestvici), terca (med obema je sekunda), kvarta, kvinta, seksta, septima, oktava, nona, decima, undecima itd. Sami vrstilni števniki določajo zaporedje, tj. **kvantiteto** intervala: **kvaliteto** označujemo s pridevniki: čisti, veliki, mali, zmanjšani; čisti intervali so lahko samó prime, kvarte, kvinte in oktave; ostali so lahko le veliki ali mali, vsi pa so lahko zvečani ali zmanjšani. **Nauk o intervalih** spada v glasbeno teorijo

intonacija — uglasitev; **intoniranje** — podajanje skupne uglasitve v zboru ali orkestru pred začetkom izvedbe zavoljo ubranosti

intrada — vstopna skladba, navadno krajša instrumentalna skladba brez določene oblike

introdukcija — uvod, predigra

invencija — 1. domiselnost 2. krajša instrumentalna skladba brez določene oblike

inverzija — obrnitev, poseben kompozicijsko-tehnični postopek pri kontrapunktu, ki uporablja intervalno zaporedje v nasprotni usmeritvi (kjer stopajo v osnovi toni v smeri navzgor, jih inverzija prinese navzdol, i. o.)

ironico (it.) — posmehljivo

Istrska lestvica — značilna šesttonska (heksatonska) lestvica, v kateri so zložene istrske ljudske pesmi in ki je ni mogoče urediti v temperiranem sistemu. V celem obstajajo 4 takšne lestvice, po dve za »tanka« in »debela« sopila; v splošnem črpajo vse štiri iz ozkega izreza kromatične lestvice

Ivan Susanin: opera M. J. Glinke, besedilo napisal G. F. Rosen. Prva izvedba (pod naslovom »Življenje za carja«) 1836 v Peterburgu

»Iz novega sveta«: simfonija A. Dvořáka, op. 95, napisana pod vtisi skladateljevega bivanja v Ameriki

izoritmika — vsi pri skladbi udeleženi glasovi imajo enak ritmični obrazec; nasprotje: **poliritmika**

jazz (angl.) — amerikanski instrumentalni izvajalski slog, »improvizirana amerikanska glasba, ki uporablja evropske instrumente in elemente evropske harmonije, evro-afrikanske melodike in afrikanske ritmike« (M. W. Stearns). Izvor je v obliki »rag-time«, obsega pa razne zvrsti, kot so »blues«, »swing«, »jive«, »be-bop«. Prvotno pomenja plesno glasbo v dvodelni meri z močno sinkopiranimi ritmičnimi okreti. Kot melodične instrumente uporablja zlasti pihala in trobila (klarinet, saksofon, trobento in pozavno), kot ritmične pa klavir, kitaro, kontrabas in tolkala vseh vrst. Različni tipi jazza so nastali zlasti pod vplivom črnske glasbe, tako v kompoziciji (Negro spirituals) kakor v izvajanju. Posebna določila, kot so »hot«, »straight«, »sweet«, »cool« veljajo bolj izvedbi kot pa muzikalnemu značaju glasbe. Karakteristike jazza so neposredno odločilno vplivale na sodobno plesno glasbo, izpodrinile stare plese in uvedle nove; posredno so prek zabavne glasbe razširile svoj vpliv tudi na simfonično in operno delovanje, ki je prav s tem dobilo nove, za našo dobo značilne poteze

Jeftejeva prisega: kantata H. Sattnerja na Gregorčičevo odo

Jenůfa (Jeji pastorkyňe — Njena pastorka): opera L. Janáčka, libreto napisala G. Preissova. Prva izvedba 1904 v Brnu

jeu (frc.) — igra; **plein jeu** ali **grand jeu** (pri orglah): polne orgle, tj. vsi registri (vse piščali) odprte; **jeu de timbres** ali **jeu de clochettes** — zvončki (instrument); **Jeu de cartes** — balet I. Stravinskega

Jevgenij Onjegin — Evgenij Onjegin, gl. tam!

jig (angl.) = gigue (frc.), gl. tam!

jodlanje — petje v falzetu, brez besed, v navadi v alpskih deželah

jota (špan.) — hiter aragonski (španski) ljudski ples v trodelni meri; v umetno glasbo sta ga uvedla M. I. Glinka (Jota aragonesa) in F. Liszt (Španska rapsodija)

Jupiter-simfonija — vzdevek zadnje simfonije W. A. Mozarta, nanašajoč se bržkone na svečani uvod k I. stavku. Ime se je pojavilo kasno po skladateljevi smrti in ga pripisujejo pianistu in založniku J. B. Cramerju

K

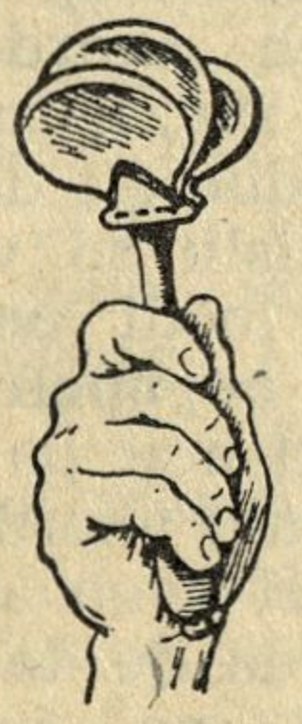
kadenca — danes splošno vsaka zveza dveh akordov; nekoč akordične zveze, značilne za konec skladbe ali del skladbe. V tem smislu so v nauku o harmoniji ločili **popolne kadence** od **nepopolnih.** Danes ločimo kadence po intervalu, ki ga napravi akordična osnova pri zvezi dveh akordov; ni potrebno, da je ta osnova v basu, pač pa je kadenca z osnovama v basu okreplje-

na. Po tem intervalu ločimo: **avtentično kadenco** (osnova napravi korak kvinte navzdol = kvarte navzgor); **plagalno kadenco** (korak je kvinta navzgor = kvarta navzdol; plagalna kadenca je obrnitev avtentične kadence); **mediantno kadenco** (osnova ima korak terce navzgor = sekste navzdol ali terce navzdol = sekste navzgor) in **sekundno kadenco** (korak je sekunda navzgor = septima navzdol ali sekunda navzdol = septima navzgor)

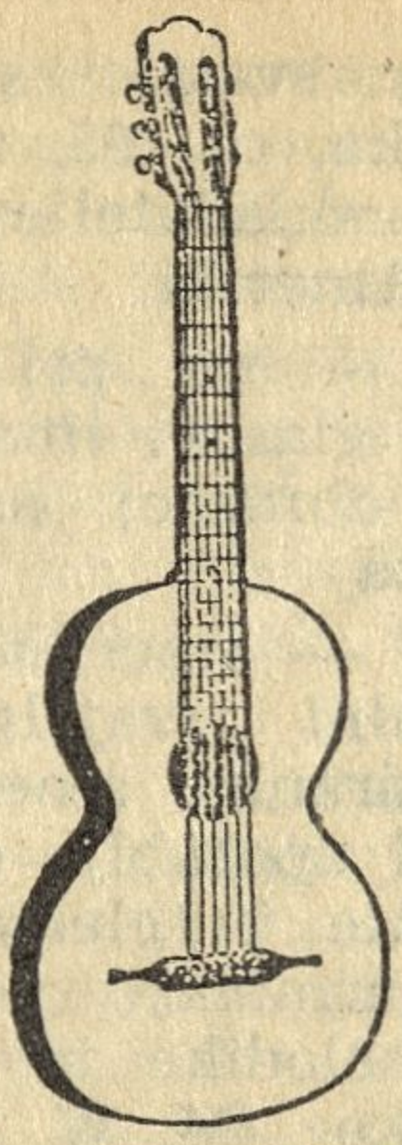
kakofonija — neubranost, slaboglasje

kánon (iz gr. kanón = zakon, pravilo) — stroga, tj. dosledna imitacija, kontrapunktična spretnost, ki dovoljuje uporabljanje istega motiva za daljšo skladbo ali skladbin del; neogibno potreben pri zlaganju kontrapunktičnih vokalnih in instrumentalnih form; študij kánona spada v nauk o kontrapunktu

kantata — skladba za petje (v nasprotju s sonato — skladbo za igranje na instrument); tudi obsežna muzikalna forma, ki uporablja pevske glasove, navadno z instrumentalno spremljavo

Kastanjete

Kitara

kantilena — spevna melodija

kastanjete — dve ali tri lesene školjke, ki udarjajo druga ob drugo in so zvezane v lesenem ročaju. Uporabljajo jih za označevanje španskega obeležja in kot spremljevalni instrument pri španskih ljudskih plesih; kastanjete so brž-kone orientalskega izvora

KB ali **CB** — okrajšava za »kontrabas«; podobno **Kfg** ali **Cfg** za »kontrafagot« i. sl.

kitara — brenkalo s ploskim trupom in dolgim vratom ter 6 strunami, uglašenimi na tone E-A-d-g-h-e'. Prastaro glasbilo in nekoč prav tako kot zdaj zelo priljubljeno za spremljavo k petju. V stoletjih so se razvili različni tipi kitar, od teh je veliki španski najboljši. — **Havajska kitara** = ukulele (gl. tam!). Prototip sedanje kitare je starogrška **kithara** s 7 ali več strunami in v obliki črke »U«. It. guitarra, frc. guitarre, angl. guitar

klarinet — pihalo z enojnim trstnim jezičkom, konstruirano v 18. stoletju in potlej izpopolnjeno tako, da šteje družina klarinetov zdaj različke z velikim glasovnim obsegom (mali klarinet, srednji, normalni klarinet, basovski klarinet in še več malo znanih podzvrsti). Klarinet delajo v raznih uglasitvah, spada torej med instrumente, ki transponirajo (gl. transpozicija!). — Običajne uglasitve so v A, B in C, pri malih klarinetih D in Es, basovski klarinet pa je navadno le v B. Klarinetna tehnika je izredno gladka in tekoča, zato je instrument v orkestru zelo uporaben tako za spevna kakor za virtuozna mesta. It. clarinetto, frc. clarinette, angl. clarinet. — **Heckelclarina** je klarinetni različek tvrdke Heckel. — Enak ustnik kot klarinet ima tudi **saksofon** (gl. tam!), ki ga lahko imamo za oddaljenega sorodnika klarineta. V simfoničnem in opernem orkestru se je klarinet pojavil šele v 3. desetletju 18. stoletja; od tedaj pa je njegov nepogrešljivi sestavni del, ki se je v vojaški godbi povzpel do vodilnega melodičnega mesta. V današnjem simfoničnem orkestru imamo redno najmanj po dva klarineta. Obseg je od- e do c^4 (v notaciji)

Klarinet

klasika v glasbi: kompozicijski slog od srede 18. do srede 19. stoletja, navadno slog skladateljev Mozarta, Haydna in Beethovna (»dunajska klasika«). V ostalem ta izraz uporabljajo v različnih pomenih; z njim pogosto označujejo tudi (notranjo) vrednost skladbe in v nepravilni rabi ga postavljajo nasproti »ljudski« (popularni) glasbi. V najširšem besednem pomenu označujemo tako vse polnovredne umetniške skladbe nekako od konca 16. do srede 18. stoletja. Klasični lepotni ideal v glasbi je bilo »ravnotežje med vsebino in izrazom«, kar pa je pravzaprav namen vsakega normalnega umetnostnega snovanja in ne more biti omejeno na neko določeno razdobje

klasicizem — poskus ponovnega oživljanja klasike ali klasičnih lepotnih idealov

klavecinisti — 1. skladatelji skladb za klavecin (frc. clavecin = cembalo, glej tam!), 2. virtuozi na ta instrument; oboje v Franciji v 17. in 18. stoletju

klavicimbal = harpsikord, it. cembalo, gl. tam!

klavir — kordofon s tipkami, najbolj razširjeno domače in koncertno glasbilo, ki ga je kot »gravicembalo col piano e forte«, tj. klavičembal, ki lahko igra tiho in glasno (kar prej ni bilo možno) prvi konstruiral B. Christofori okrog leta 1709 v Firencah. Od tedaj se je klavir nenehno razvijal in izpopolnjeval ter pri tem menjaval mere in strukturo (mehaniko) prenosa udarca s tipk na strune. Po tej značilnosti še danes ločimo »dunajsko« mehaniko od »angleške«. Pri prvi je prenos udarca neposreden, pri drugi pa posreduje udarec na strune poseben sistem vzvodov in je udarec enakomernejši in potrebuje manj sile. Današnji koncertni klavirji imajo po veliki večini »angleško« mehaniko; ta se ni omejila zgolj na opisano izboljšanje, temveč je prinesla mnogo koristnih novosti celemu instrumentu. — **Desni pedal** omogoča, da toni zvenijo dlje kot traja udar, levi pa premakne **klaviaturo,** tako, da kladivce udari samo na dve ali celó le na eno struno (ton postane s tem šibkejši; v srednji legi so po tri strune uglašene enako — zbor strun, najgloblje strune pa so enojne). Klaviatura ima 88—90 tipk; bele tipke so za diatonično c-dur lestvico, črne za vmesne kromatične tone, v razmerju 7:5. — Po gradnji ločimo **koncertne, salonske** in **male** (mignon) klavirje od **pokončnih** klavirjev (pianinov), ki imajo svojstveno (repeticijsko) mehaniko, podobno angleški. Mnogi starejši klavirji so imeli (srednji) 3. pedal, ki je kladivca tako odmaknil od strun, da jih je bilo komaj slišati. Nekateri koncertni klavirji newyorške firme Steinway imajo še (3.) **prolongacijski** pedal, ki lahko izolirano podaljša zven zaželenega tona. Obseg klavirja je od ”A (subkontra-a) do c^5, nekateri instrumenti imajo nekaj tonov v globini več, manjšim instrumentom manjka nekaj tonov zgoraj. — **Klavirska** literatura je najbogatejša v glasbi, v skladu z dognano klavirsko tehniko in vsesplošno uporabljivostjo tega instrumenta

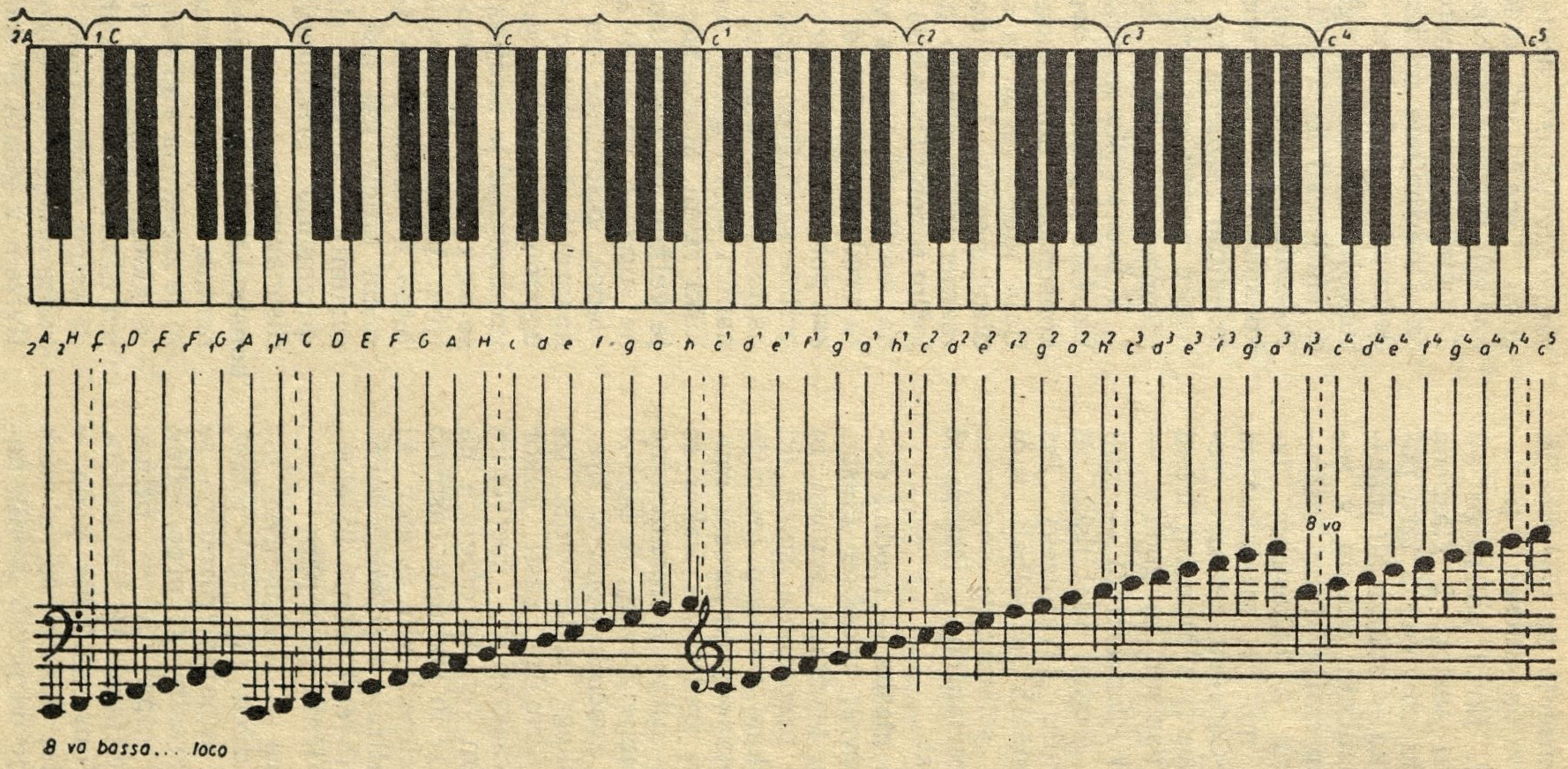
Kleopatra: opera D. Švare, liberto napisal skladatelj. Prva uprizoritev 1940 v Ljubljani

kolo — jugoslovanski ljudski ples v dvodelni meri; v umetno glasbo ga je uvedel J. Gotovac s skladbo »Simfonično kolo«

koloratura — virtuozno ornamentiranje pevskega glasu, prav posebno soprana; **koloraturni sopran** — zmožnost koloratur, prihaja v poštev zlasti za izvedbo klasičnih in predklasičnih opernih in koncertnih vlog

komična opera — opera z zabavno, veselo vsebino; v Franciji posebna zvrst lahkotno zgrajenih oper, ki niso nujno vedre (opéra comique)

komorna glasba — izvajanje glasbe v ožjem krogu, doma, in v manjših skupinah (duo, trio, kvartet, kvintet). Skladbe, namenjene takšni izvedbi, v nasprotju z javno izvedbo na koncertu ali — zgodovinsko — v cerkvi. Od tod raz-

2A 1C C c c1 c2 c3 c4 c5
2A 2H 1C 1D 1E 1F 1G 1A 1H C D E F G A H c d e f g a h c1 d1 e1 f1 g1 a1 h1 c2 d2 e2 f2 g2 a2 h2 c3 d3 e3 f3 g3 a3 h3 c4 d4 e4 f4 g4 a4 h4 c5
8 va
8 va bassa... loco

Klaviatura

lika »Concerto da camera« in »Concerto da chiesa« i. p.

koncert 1. javni solistični ali skupinski nastop, 2. glasbena oblika, ki obravnava igro posameznika — solista ali manjših solističnih skupin v soigri s spremljevalnim instrumenti ali z orkestrom. Izhodišče mu je predklasična oblika »Concerto grosso« (veliki koncert) z najmanj tremi stavki, napisan za godala. —

koncertino (Concertino) — mali koncert (bodisi vsebinsko ali po številu izvajalcev). Pri predklasičnih skladbah tudi skupina solistov v koncertu. — **Koncertanten** — izstopajoč kot solist

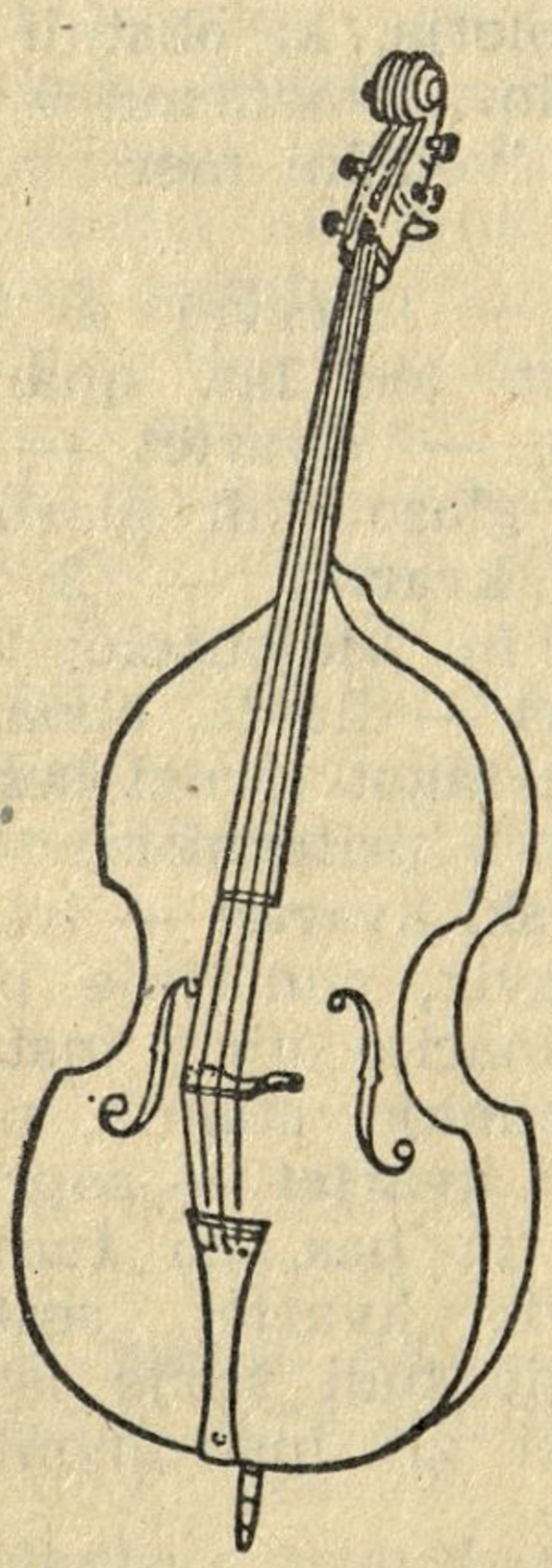
konkretna glasba — modna slogovna zvrst sodobne glasbe, ki daje prednost šumom in zvokom predmetne snovi (ki se v takem pomenu imenuje »konkretna«) pred izrecno muzikalnim sredstvom, kakor so toni in njihove raznovrstne kombinacije. Seveda se takšno nizanje zvočnih pojavov brez umetniškega sodelovanja izogiba formalni rasti kakor tudi vsakršnim čustvenim emocijam ter se omejuje na sortiranje in spajanje časovno točno odmerljivih zvokov, ki jih montirajo s pomočjo kompliciranih električnih in elektroakustičnih postopkov

konsonanca — 1. akustično: sozvočje dveh (ali več) tonov, katerih nihajna razmerja se dajo izraziti s preprostimi ulomki (npr. $^1/_1$ = prima, $^1/_2$ = oktava, $^2/_3$ = kvinta, itd.). Konsonančnost pada v razmerju, kakor se ulomek oddaljuje od prvih številk naravne številčne vrste ter polagoma (ne na določenem mestu) prehaja v disonanco. 2. muzikalno: vrednotenje je ozko naslonjeno na akustično definicijo, podvrženo pa je razvoju in stopnji glasbene dojemljivosti in izobraženosti. Potemtakem so najčistejše konsonance najpreprostejša (nihajna) razmerja ter konsonance postopoma prehajajo v disonance, podobno kot pod 1. V tem smislu so nekoč razlikovali **popolne** in **nepopolne** konsonance; dolgo časa je veljala tudi kvarta za pogojno disonanco, t. j. v določenih razmerjih k sočasno nastopajočim tonom. Današnja glasbena teorija še deloma vzdržuje to vrednotenje, četudi je praksa pokazala, da intervalom ne pritiče samim po sebi, temveč nastajajo konsonančni in disonančni vtisi v glasbi na psihološki ravni. 3. estetsko: dolgo je veljalo, da konsonance zvene »ugodno, prijetno« ali sploh »lepo«, disonance pa — kot nasprotje konsonanc — »neugodno, neprijetno, grdo«. To vrednotenje je subjektivno in se ne opira na nobeno razločljivo lastnost intervala; verjetno so konsonance kot akustični pojavi (gl. pod 1) laže razumljive in torej slušnemu dojemanju pristopnejše kot disonance

konstruktivizem — splošna umetnostna modna slogovna zvrst, ki je zaznavna v glasbi, čeprav je globlje posegla v tvornost pri likovnih umetnostih. Zaradi svoje suhoparnosti in razvojne omejenosti se konstruktivizem v glasbi ni mogel ob-

nesti, pač pa je okrepil spoznanje, da za ustvarjanje trajnih umetnin ne zadoščata nadarjenost in emocija, temveč mera racionalnega preudarka

kontrabas — najgloblje godalo s štirimi strunami, uglašenimi v kvartah (g-d-A-E), temelj godalnega orkestra. Spada med instrumente, ki transponirajo (gl. tam!), ker zvenijo toni za oktavo niže od notacije. V simfoničnem orkestru igra 6—8 kontrabasov. Okr.: KB ali CB

Kontrabas

kontrabasovska tuba — najgloblje trobilo z obsegom od kontra-D do d', v rabi v vojaškem orkestru, redkeje v simfoničnem in opernem orkestru. Okr.: CBT

kontrafagot — najgloblje pihalo, podaljšuje fagotov obseg za oktavo navzdol. Okr.: **Kfg** ali **Cfg**

kontrapunkt (iz srv. lat. punctus contra punctum = nota proti noti) — kompozicijska metoda samostojno vódenih, a ubrano zvenečih glasov. Do kraja 17. stoletja je bil kontrapunkt edini nauk o kompoziciji; kasneje se mu je pridružil nauk o harmoniji z ostalimi kompozicijskimi disciplinami. Nauk o kontrapunktu uči metodo kontrapunktičnega dela s postopno uporabo dveh in več glasov, dalje posebnosti kontrapunktičnega sloga (dvojni kontrapunkt) in postopek pri gradnji kontrapunktičnih oblik kánona in fuge. Historično ločimo **strogi** kontrapunktični stav od **prostega;** prvi uporablja stare tonalitete in iznjih izvirajoče posebnosti, drugi pa sodobne. Kot kompozicijsko-tehnična metoda je kontrapunkt nepogrešljiv del kompozicijskega študija

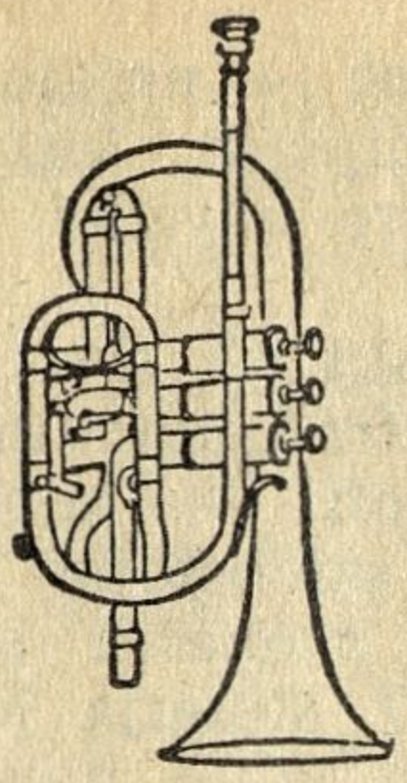
koral — srednjeveški cerkveni napev; **koralne lestvice** — stare (cerkvene) lestvice

kordofoni — instrumenti s strunami

koreografija — načrtovanje in vodenje baletnega nastopa, tudi sestava knjige (libreta, scenarija) zanj

korepetitor — uvežbalec, pomožni dirigent

kornet — različek trobente, v orkestru trobil melodijski instrument. It. cornetto, frc. cornet à pistons. V avstrijskih in poznejših vojaških ansamblih ga nadomešča **krilni**

Kornet

rog (nem. Flügelhorn, it. flicorno), podoben instrument

krakovjak — po mestu Krakovu imenovan poljski ljudski ples v dvodelni meri, deloma uporabljen tudi v koncertni glasbi (Chopin!)

Kreutzerjeva sonata: L. v. Beethovnova violinska sonata op. 47, posvečena violinistu R. Kreutzerju, ki je pa ni nikoli izvajal. L. N. Tolstojeva novela tega naslova ni komentar k sonati, temveč samovoljno tolmačenje, za katero imenovano delo ne daje v objektivni presoji nobenega povoda

kromatika — (prvotno »barvanost«): 1. v diatonični lestvici vmesni polton 2. dvanajsttonska vrsta, sestoječa iz samih poltonov — **kromatičen** — poltonski

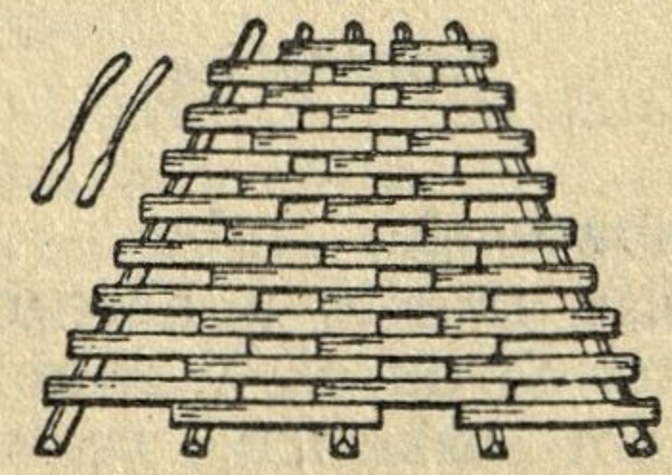
Ksenija: opera V. Parme, libreto dr. F. Göstl in skladatelj. Prva izvedba 1897 v Ljubljani

ksilofon — idiofon (tolkalo), ki sestoji iz razvrščenih lesenih ploščic, na katere udarjamo z dvema lesenima žličkama. Danes obstaja več vrst ksilofonov z različnimi obsegi; nekateri imajo električne resonatorje (ojačevalce); to so **marimbe** in **nabimbe,** prvotno primitivni južnoameriški ali mehiški instrumenti, ki pa jih je kasneje izpopolnil ameriški iznajditelj Deagarn **(marimbaphone, marimbaxylophone** itd.). It. silofono, frc. xylophone — iz grškega («xylós« — les)

kujawiak — poljski ljudski ples v trodelni meri; tudi v umetni glasbi poljskih skladateljev

kvadrilja — družabni ples iz 18. stoletja, ki obstoji iz pet poddelov, izmenoma v trodelni in dvodelni meri; tudi **kadrilja**

kvarta — interval 4. stopnje lestvice (od lat. quartus — četrti). — **Kvartet** — sestav štirih glasov ali glasbil: **godalni kvartet** — 2 violini, viola in violončelo; **pihalni kvartet** — flavta, oboa, klarinet in fagot (drugi sestavi so možni s pritegnitvijo trobil); **klavirski kvartet** — tri godala in klavir; nadaljnje podobne kombinacije štirih instrumentov nimajo stalnih nazivov; **pevski kvartet** — sopran, alt, tenor in bas, pa tudi drugi sestavi: kvartet sestavljajo slednjič tudi štirje istovrstni glasovi ali instrumenti, npr.

Ksilofon

(moški) pevski kvartet: po dva tenorja in basa; kvartet violončelov = štirje violončeli, kvartet rogov = štirje rogovi itd. — **Kvartola** — skupina štirih not namesto treh ali šestih. — **Kvartsekstakord** — druga prestava trozvoka, s kvinto v basu

kvinta — interval 5. stopnje lestvice (od lat. quintus — pêti). — **Kvintet** — sestav pêtih glasov ali instrumentov. **Godalni kvintet:** godalni kvartet, pri katerem je viola ali violončelo podvojen ali pa godalni kvartet s kontrabasom; **klavirski kvintet:** če imamo pri skupini štirih instrumentov (godal ali pihal) klavir; **pihalni kvintet:** flavta, oboa, klarinet, fagot in rog ali podobno sestavljena zasedba. **Pevski kvintet:** ansambel pet poljubno izbranih glasov. — **Kvintola** — skupina petih not namesto štirih ali šestih

kvodlibet = quodlibet, poljubno sestavljena skladba

L

la — 6. solmizacijska stopnja, npr. v c- duru »a«

Labodje jezero: balet P. I. Čajkovskega, koreografija M. Petipe in L. Ivanova

Lady Macbeth mzenskega okrožja: opera D. Šostakoviča, besedilo napisal A. Preis po romanu Leskova. Prva izvedba 1934 v Moskvi

lagrimoso (it.) — jokajoče

lamentatio (lat.) — žalostinka; **lamentoso** (it.) — objokujoče, tožeče

languido (it.) — željno, hrepeneče

largo (it.) — počasi, široko; **larghetto** — malo hitreje kot largo; **larghissimo** — zelo počasi; **allargando** — zaustavljajoče; lahko tudi naslov ali podnaslov skladbe

legato (it.) — vezano; **non legato** — nevezano, osnovni način klavirskega igranja; **legatissimo** — zelo vezano, osnovni način orgelske igre

legenda — naslov skladbe, ki teče v pripovednem, legendnem načinu

leggero (tudi leggiero) (it.) — lahno, spretno; **leggerissimo** — zelo urno, zelo spretno = **con leggerezza**

legno (it.) — les; **col legno** — s palico loka (pri godalih)

Leitmotiv (nem.) — vodilna misel, posebno pri Wagnerjevih operah, kjer določeni motivi stalno spremljajo nastopajoče osebe ali dogodke

Leningrajska simfonija: naslov 7. simfonije D. Šostakoviča (op. 60); skomponiral jo je (odsoten) 1941 med oblegan-njem Leningrada

lento (it.) — počasi; **rallentando** — zaustavljajoče

Leonora: prvotni naslov L. v. Beethovnove opere »Fidelio«; 3 uverture k tej operi, ki se pogosto izvajajo tudi na koncertih

Lepa Vida: opera R. Savina (F. Širce), besedilo dr. R. Batka. Prva izvedba 1909 v Ljubljani, potlej več predelav

libretto (it.) — operno in oratorijsko (kantatno) besedilo

Libuša: opera B. Smetane, besedilo J. Weniga. Prva izvedba 1881 v Pragi

licenza (it.) — svoboda, dovoljenje; **con licenza** — svobodno

lidijska lestvica — 4. stara (cerkvena) lestvica, zgrajena v diatoničnem c-duru na tonu »f«

Lied (nem.) — pesem: **Lied ohne Worte** — pesem brez besed, pogostna označba za krajše lirične instrumentalne skladbe; **Lied von der Erde** (Pesem o zemlji) — simfonični ciklus (simfonija) G. Mahlerja na 6 starokitajskih pesnitev

ligatura — skupina med seboj zvezanih not v menzuralni notaciji

linearno — vodoravno; **linearni kontrapunkt** — metoda dela, ki posveča prvenstveno pozornost melodiji in pri tem zanemarja harmonično dogajanje; nasprotje: **vertikalno**

lirico (it.) — lirično; frc. **lyrique** kot značilno razločilo pri operah: **Opéra lyrique** — lirična opera, **Opéra comique** — komična opera (gl. tam!)

lira — 1. starogrško glasbilo, podobno kitari; 2. pri vojaški godbi na stojalo obešeni zvončki; 3. violinski različek v 15. in 16. stoletju

l'istesso tempo (it.) = **lo stesso tempo** — ista hitrost

liuto (it.) — lutnja (gl. tam!)

Ljubezen-čarovnik, gl. El Amor brujo!

Ljubezen do treh oranž: komična opera S. Prokofjeva, besedilo po Gozzijevi fantastični pripovedki napisal skladatelj. Prva izvedba 1921 v Chicagu

Ljubezen treh kraljev, gl. L'Amore dei tre re!

loco (it.) — mesto, označba za preklic znaka »8«, ki predpisuje igranje za oktavo više (zastarelo)

Lohengrin: opera R. Wagnerja, besedilo skladateljevo. Prva izvedba 1856 v Weimaru

lokrijska lestvica — jonska lestvica, stara (cerkvena) lestvica na tonu »c«

londonske simfonije: 12 simfonij, ki jih je napisal F. J. Haydn za londonskega koncertnega podjetnika Salomona leta 1795

lontano (it.) — daljno; **da lontano** — iz dalje

Louise: opera G. Charpentiera, besedilo skladateljevo. Prva izvedba 1900 v Parizu

Lovci biserov, gl. Pêcheurs de perles!

loure (frc.) — normanski ljudski ples v trodelnem taktu; **louré** — ljudsko godalo za spremljavo k plesu loure.

Lucia di Lammermoor: opera G. Donizettija, libreto napisal Cammerano po povesti W. Scotta. Prva izvedba 1835 v Neaplju

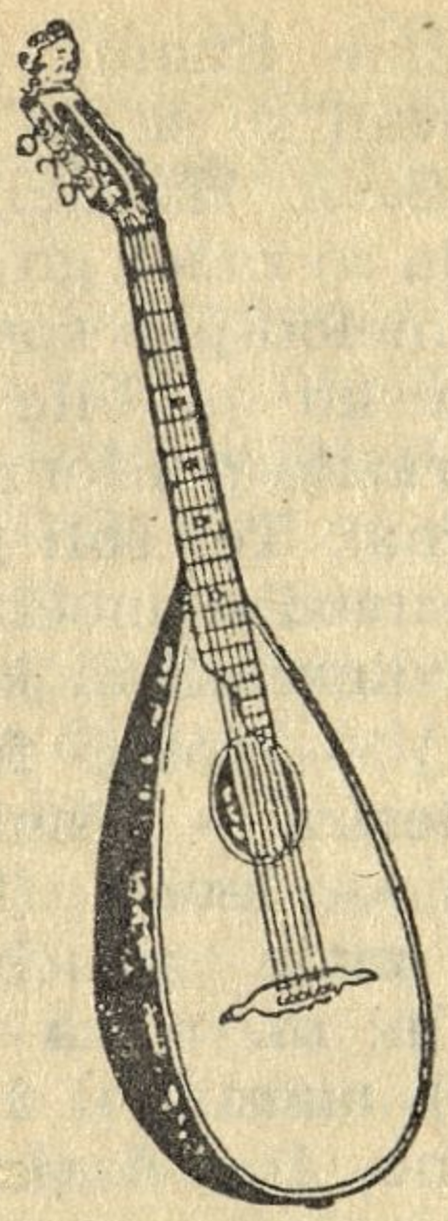
Ludus tonalis (lat.) — igra tonov, klavirska suita P. Hindemitha, sestavljena iz 12 fug, 11 preludijev ter predigre, ki obrnjena zaključi ciklus kot poigra

lugubre (it.) — žalobno, mrko

Lulu: opera A. Berga, besedilo po dveh igrah Wedekinda sestavil skladatelj. Prva izvedba 1937 v Zürichu

lungo (it.) — dolg; lat. **longa** pomeni (dolgo) notno vrednost v menzuralni notaciji

lusingando (it.) — prikupno, priliznjeno

Lutnja

lutnja — srednjeveško brenkalo hruškaste oblike s 6 strunami, ki je bilo splošno razširjen domači instrument, posebno v 16. stoletju. Tedaj je obsegala družina lutnje mnogo različkov, med njimi so bile najbolj znane **teorbe** in **mandore.** Za lutnjo je obstajala posebna notacija, **tablatura.** It. liuto, frc. luth, nem. Laute (slov. tudi plunka)

M

m — 1. okrajšava za (it.) **mano,** (frc.) **main** — roka, pri instrumentih, ki se igrajo dvoročno (klavir, harfa, orgle itd.); 2. kratica za **»manual«** pri orgelski igri; 3. **MM** — kratica za (Mälzlov) **metronom,** pripravo za točno in enakomerno štetje številnih enot pri izvedbi skladb (izum J. N. Mälzla, Beethovnovega prijatelja)

ma (it.) — toda; **(allegro) ma non troppo** — ne preveč (hitro), i. p.

Madama Butterfly (Gospa Metuljček): opera G. Puccinija, besedilo sestavila Giacosa in Illica po noveli L. Longa in drami D. Belasca. Prva uprizoritev 1904 v Milanu

madrigal — srednjeveška oblika vokalne glasbe, sprva dvoglasna, kasneje mnogoglasna (polifona), prvenstveno na posvetno besedilo. Poznamo mnogo madrigalskih različkov, kakor so kanconeta, pastorale i. p., pa tudi arije in celó baleti so bili včasih komponirani kot madrigali. Po deželi nastanka in uporabe se ločijo italijanski in flamski madrigal (v 14. stoletju) in angleški madrigal (v 16. stoletju); kot najbolj razširjena oblika (nespremljane) vokalne polifonije posvetnega značaja pa je bil madrigal doma v vseh kulturnih deželah

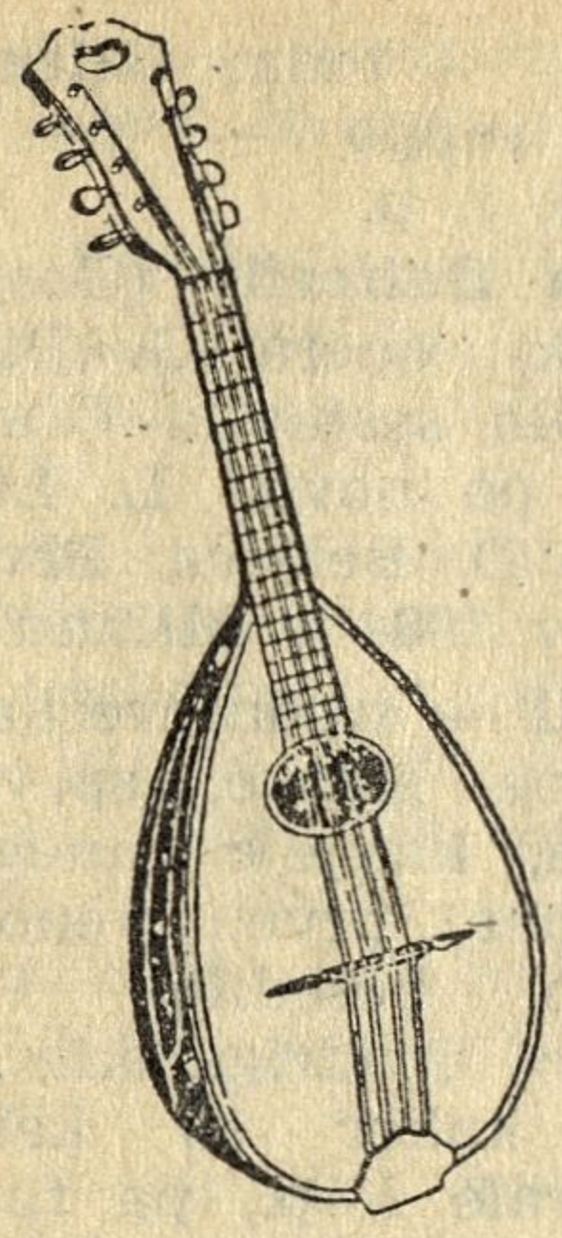
maestoso (it.) — veličastno

maestro (it.) — mojster, danes v evfemističnem pomenu naziv za vodilne glasbenike in godbenike sploh

maggiore (it.) — večji, označba za »dur«; pri klasičnih variacijah pomeni dursko varianto v nasprotju z molsko (minore) (frc.) majeur — mineur)

magnificat (lat. »poveličuje«) — liturgični slavospev, v glasbi skladba po cerkveni pesmi »Magnificat anima mea Dominum«; tudi večstavčna kantata s to vsebino

malagueña (šp.) — španski ljudski ples iz okolice mesta Málaga, različek fandanga

Mandolina

Ma Mère l'oye (Moja mati gos): orkestralna (baletna) suita M. Ravela po Perraultovih pravljicah

mandolina — italijanski ljudski instrument tipa lutnje s štirimi dvojnimi strunami, ki ga igramo z roženinasto trzalico; po zvoku podobna naši tamburici. Izdelujejo jo v raznih velikostih; oktavo nižja je **mandola.** Mandolina je neapeljskega izvora; druga vrsta je bila milanska mandolina s petimi pari strun, vendar se je ta skoraj povsod umaknila neapolitanski mandolini

Manfred: 1. spremljevalna glasba R. Schumanna (op. 115) k Byronovi pesnitvi; 2. simfonična pesnitev (simfonija) P. I. Čajkovskega (op. 58) na isto pesnitev

mannheimska šola: kompozicijska slogovna smer iz srede 18. stoletja, ki so jo začeli v Mannheimu; njeni najbolj vidni predstavniki so bili člani družine Stamic (Stamitz). Razlikovali so se od predhodnikov (Bach, Händel) posebno v tem, da so začeli gojiti homofonijo (melodijo s spremljavo), medtem ko je bila prejšnja doba izrazito polifona (kontrapunktična). Tej šoli pripisujejo tudi uvedbo močnih in nenadnih dinamičnih kontrastov

mano (it.) — roka, frc. main; **mano destra** — desnica, **mano sinistra** — levica (frc. main droite, main gauche), okr.: **m. d.** in **m. s.; a due (tre, quattro) mani** — dvo-, tro-, štiriročno, frc. à deux, trois, quatre mains)

Manon: opera J. Masseneta, besedilo po Prévostovem romanu »Histoire de Manon Lescaut« napisala Meilhac in Gille. Prva uprizoritev 1884 v Parizu. — **Manon Lescaut:** opera G. Puccinija, besedilo sestavili Oliva, Praga in Illica na isto snov. Prva uprizoritev 1893 v Torinu

manual — pri orglah klaviatura za roke

maracas — kubansko ljudsko tolkalo iz sušenih školjk; vanj zaprti bob ali fižol daje poseben, klokotajoč zvok

marcato (it.) — poudarjeno, izrazito

marimba — vrsta ksilofona (gl. tam!)

Mariage de Figaro — Figarova svatba — Le nozze di Figaro, gl. tam!

La Marseillaise — marseljeza, uradna francoska državna himna, tekst in melodijo napisal Rouget de Lisle 1792. Ime po polku iz mesta Marseille, ki je z njo prikorakal (1792) v Pariz

marš (it. marcia, frc. marche) — koračnica; **marcia funebre** — **marche funèbre** — žalna koračnica

Marta: komična opera F. v. Flotowa, libreto napisal F. W. Riese. Prva uprizoritev 1847 na Dunaju

martelé (frc., it. martellato) — oznaka poudarjene oblike lokovanja détaché (gl. tam!) pri godalni igri

massimo (it.) — največji, najbolj —; npr. **con massima forza** — z največjo silo; **con massima intensità** — kar najbolj intenzivno

maša — oblika obredne glasbe z obveznimi deli Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus (in Benedictus, ali pa ločeno), Agnus Dei. Lat. in it. missa, frc. messe. **Črna maša** — missa pro defunctis, pogosteje **requiem** imenovana, ima namesto delov Gloria in Credo stavek Dies irae. **Velika maša** — missa solemnis, vsebuje poleg obveznih delov še druge speve; sicer pa je v številu delov mnogo različkov. — **Parodistična maša** je bil v 16. stoletju priljubljen način, ki je v napeve mašnih delov vpletal napeve drugih avtorjev, pa tudi takšne iz narodnih ali ponarodelih popevk. Med mašami imamo še mnogo različkov, kakor **missa ad fugam** (kontrapunktična, fugirana maša), **missa brevis** (kratka maša), itd.

Mathis der Maler (Slikar Matevž): opera P. Hindemitha na lastno besedilo iz življenja nemškega slikarja Mathiasa Grünewalda (1460—1530). Prva izvedba 1934 v Zürichu. — Skladatelj je združil posamezne stavke iz opere v simfonično suito pod istim naslovom

Matija Gubec: opera R. Savina, besedilo Fr. Roša in skladatelja. Prva izvedba 1936 v Ljubljani

Má vlast (Moja domovina): naslov cikla 6 simfoničnih pesnitev B. Smetane, poveličujejo češko pokrajino in zgodovino

Mavra: opera I. Stravinskega, libreto napisal B. Kohno po Puškinovi povesti »Hišica iz Kolomne«. Prva uprizoritev 1922 v Parizu

mattinata (it.) — jutranjica

maxixe (port.) — braziljski ljudski ples v dvodelni meri

Mazeppa: simfonična pesnitev F. Liszta po epu V. Hugoja, poveličuje upor in smrt ukrajinskega hetmana Mazeppe

mazurka — poljski ljudski ples v trodelni meri; v umetno glasbo jo je uvedel F. F. Chopin

medianta — tretja stopnja diatonične lestvice

Mefistofele: opera A. Boita na lastno besedilo po Goethejevem Faustu. Prva uprizoritev 1868 v Milanu. — **Mephisto-Walzer:** dve simfonični in dve klavirski skladbi F. Liszta, deloma na podlagi pesnitve N. Lenaua

megafon — vrsta zvočnega ojačevalca; Edisonova iznajdba za poslušanje na veliko daljavo

mehanični instrumenti — glasbila, ki zvenijo brez izvajalca. Že od 14. stoletja dalje so poskušali ustvariti mehanične instrumente; najprej **zvonove,** ki so jih posebno uspešno mehanizirali na Nizozemskem in

v Belgiji (**carillon,** igre zvonov), nato razne vrste orgel, lajn, avtomatičnih klavirjev, godal in pihal, orkestrionov. Zanje so pisali skladbe tudi veliki skladatelji: Mozart (Musik für eine Orgelwalze), Beethoven (Wellingtons Sieg oder die Schlacht bei Vittoria) i. dr. Še dandanes obstajajo razne iznajdbe in dovršeni primeri mehaničnih instrumentov

Die Meistersänger von Nürnberg — Mojstri pevci iz Nürnberga, komična opera R. Wagnerja na lastno besedilo. Prva uprizoritev 1868 v Münchnu

Mellertion, gl. električni instrumenti!

melodija — smiselno in oblikovno zaokrožena vrsta tonov, ki napravlja enoten in značilen vtis. — **Melodičen** — ustrezen tem pogojem; **melodična molova lestvica** — vrsta molovih lestvic (gl. tam!). — **Melos** — melodična vsebina melodije ali skladbe

melodrama — spevoigra, v Italiji tudi izraz za opero

membranofoni — instrumenti z napeto ustrojeno kožo kot zvočilom

meno (it.) — manj; **meno mosso** — počasneje; nasprotje: **più** — več, bolj

menzuralna notacija — notacijski sistem od 13. do 16. stoletja. — Glasba v tej notaciji se imenuje tudi **menzuralna glasba**

menuet — francoski dvorski ples 17. in 18. stoletja, v trodelni meri (it. minuetto). Kasneje stavek v sonati (simfoniji) v obliki M-T-M (menuet-trio-menuet), pri čemer je vsak člen zase napisan v trodelni pesemski obliki (A-B-A)

La mer (morje): naslov več simfoničnih pesnitev, od katerih je najbolj znana Debussyjeva

Mesija: oratorij G. F. Händla, libreto po sv. pismu napisal C. Jennens. Prva izvedba 1742 v Dublinu

messa di voce (it.) — (pravilna) postavitev glasu pri pevskem pouku

mesto (it.) — žalostno, turobno

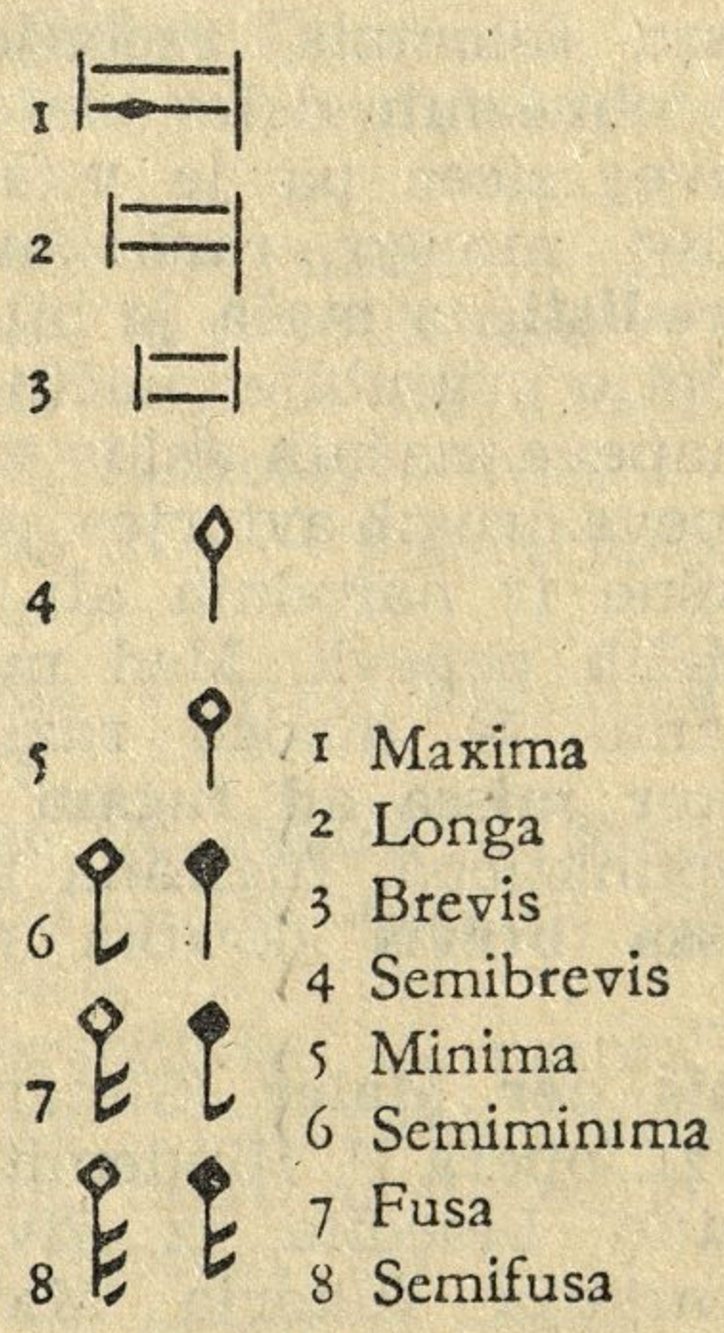
metamorfoza — sprememba, novejši naziv za (podobno grajene) variacije

metronom — gl. MM!

Metropolitan Opera: osrednje newyorško operno gledališče, najpomembnejša in najbogatejša opera sveta

metrum (gr.) — mera, osnovna razporeditev težkih in lahkih dob v skladbi; **metrika** — nauk o taktu

mezza voce (it.) — polglasno

Menzuralna notacija

mf = **mezzoforte** (it.) — polglasno, **mp** = **mezzopiano**

mi — 3. lestvična stopnja v solmizaciji

Mignon: opera A. Thomasa, besedilo po Goetheju napisala M. Carré in J. Barbier. Prva uprizoritev 1866 v Parizu

Mikrokosmos: zbirka 153 kratkih klavirskih skladb B. Bartóka

mikroton — interval, ki je manjši od poltona, npr. četrtton

miksolidijska tonaliteta — 4. avtentični ton starih (cerkvenih) načinov; obseg od g do g' v c-durovi lestvici

mimodrama = pantomima (gl. tam!)

Minnesinger (edn. Minnesänger) (nem.) — nemški pesniki-pevci od 12. do 14. stoletja. V 15. stoletju so njihovo tradicijo nadaljevali mojstri-pevci (Meistersinger)

minore (it.) — manj, izraz za »mol«; frc. **mineur.** Tudi variacija v molu

minstrels (stfr.) — prvotno poklicni godbeniki v fevdalnem redu, danes ameriški podjetniki za črnske godbenike

miniatura — drobna instrumentalna skladba nedoločene oblike

minutni valček — vzdevek Chopinovega valčka op. 64/I, ki naj bi trajal 1 minuto

Miroirs (zrcala): zbirka klavirskih skladb M. Ravela

mirliton — glasbilo-igrača, pri katerem izvajalec z brenčanjem trese membrano (opno)

misterioso (it.) — skrivnostno, pritajeno

misura (it.) — mera, takt, **misurato** — (strogo) v taktu (frc. **mésuré**)

Moč usode, gl. La Forza del destino!

modalno — mersko; v določenem tonovskem načinu

moderato (it.) — zmerno hitro; = **moderatamente** (frc. **modéré**)

modinha (port.) — brazilska sentimentalna popevka

modulacija — prehod iz ene tonalitete v drugo (pri harmoniji)

mol — tonski rod s karakterističnо lego poltonov; **harmonični** mol ima poltone med 2. in 3., 5. in 6. ter 7. in 8. lestvično stopnjo; **melodični** mol ima poltona med 2. in 3. ter 7. in 8. stopnjo pri stopanju navzgor, med 5. in 6. ter 2. in 3. med stopanjem navzdol; **naravni** mol ima poltona med 2. in 3. ter 5. in 6. stopnjo; naravni in harmonični mol sta enaka v obeh smereh

molto (it.) — zelo; **di molto** — zelo zelo

monodija — samospev, napev brez spremljave, enoglasje

monofonija — enoglasje, nasprotje: **polifonija** — večglasje

monotematika — izraz za oblikovanje z eno samo glasbeno mislijo (témo); nasprotje: **politematika** — izraz za gradnjo z več temami

monoton — 1. v gregorjanskem koralu recitacija na enem samem tonu; 2. enoličen

modus (lat.) — način, splošna označba za tonovski način, posebno v stari glasbi; **in modo** (it.) — na način

monokord — enostrunik, stara priprava za merjenje intervalov (ni bila glasbeni instrument)

moment musical (frc.) — glasbeni trenutek, utrinek, krajša instrumentalna oblika brez določene forme

morbido (it.) — bolestno = **con morbidezza**

mordent — vrsta tonskega ornamenta (v stari slov. terminologiji »grizec«)

morendo (it.) — umirajoče, izginjajoče

mormorando (it.) — mrmrajoče, brenčeče

mosso (it.) — razgibano

motet — najvažnejša srednjeveška vokalna polifona forma. Med 13. in 17. stoletjem pozna motet mnogo različkov; zdaj ločimo navadno srednjeveški motet od renesančnega. Motet je bil komponiran na liturgično ali nabožno besedilo in se je včasih le po tem razlikoval od madrigala. Po deželah, kjer so gojili motet kot kompozicijsko panogo in kot izvajalski način (motetno petje), razlikujemo **motetne kompozicijske šole** ali smeri, tako nizozemsko, belgijsko, francosko, italijansko šolo in med temi še po mestih. npr. beneško in rimsko smer. Do 17. stoletja je bil motet brez instrumentalne spremljave, kasneje pa so k izvedbi pritegnili instrumente, najprej orgle. Besedila velike večine motetov so bila latinska; v poznem motetu se pojavijo tudi teksti v drugih jezikih

motiv — najmanjša samostojna oblikovna enota glasbe; vsaka skladba sestoji bodisi iz nanizanih različnih motivov z variantami ali brez njih ali pa iz ponovitev istega motiva

Morana: opera J. Gotovca, besedilo napisal Ahmed Muradbegović. Prva uprizoritev 1950 v Zagrebu

moto (it.) — gibanje; **con moto** — razgibano; **moto perpetuo** = **perpetuum mobile** (lat.) — naziv za instrumentalne skladbe, ki vseskozi vzdrže enako hitro ritmično gibanje

motto — geslo; značilna glasbena misel, podana v začetku skladbe, se večkrat ponovi v toku skladbe

movimento (it.), **mouvement** (frc.) — gibanje; **lo stesso movimento** — enako hitro; v romanski terminologiji tudi označba za »stavek« (v sonati ali simfoniji)

Možiček: baletna pantomima Jos. Ipavca (nemški naslov: Der Hampelmann, 1901)

multitonalnost — številno menjavanje tonalnosti v skladbi

multimeter — merski obrazec, v katerem se mera pogosto menjava, npr. $^2/_4$ in $^3/_4$ takt; posebno v zvezi z multitonalnostjo v nekaterih slogovnih smereh prvih desetletij našega stoletja

musette (frc.) — duda, meh; odstavek v plesni suiti, kjer se oponaša značilno brundanje dude

musica ficta (lat.) — praksa uporabljanja kromatičnih tonov v razdobju od 10. do 16. stoletja

musica mundana (lat.) — posvetna glasba; z izrazoma **musica humana** in **musica instrumentalis** sestavlja kozmološko, nabožno trilogijo, v kateri pomeni prva »sferično harmonijo« (po Platonu), druga »duševno harmonijo« in

tretja pravo, zvenečo glasbo. Vse tri izraze je v prenesenem pomenu uporabil P. Hindemith za svojo simfonično suito (simfonijo) »Harmonia mundi«. **Musica** (it.), **musique** (frc.) — muzika, glasba; tudi označba za skladbe brez obvezne oblike (npr. **Musique funèbre** — Žalna glasba)

mutacija — 1. sprememba v prestopu človeškega glasu iz otroške dobe v mladeniško; 2. strokovni izraz za prestop iz prvega heksakorda v drugi heksakord v nauku o kontrapunktu strogega stava

muzikalna drama — izraz, ki ga je izbral R. Wagner za označevanje svojih oper, da bi jih ločil od navadnih del te vrste

muzikologija — glasbena znanost

N

nabimba — vrsta ksilofona, gl. tam!

narodne (nacionalne) himne: pesmi, ki so jih narodi ali države sprejeli kot službene napeve za slovesne priložnosti. Večina držav ima svojo himno; zgledna je bila avstrijska »cesarska« pesem, ki jo je zložil F. J. Haydn. Sedanje uradne himne so: **Avstrija** — Land der Berge (Dežela gorá), tekst Pavla Preradović (sic!), glasba posneta po neki Mozartovi kantati. **Anglija** — God save the queen (Bog varuj kraljico), avtor teksta in glasbe neznan. **Francija** — La Marseillaise — gl. tam!. **Nemčija** — Einigkeit und Recht und Freiheit (Enotnost in pravica in svoboda), tekst H. v. Fallersleben, melodija po Haydnovi cesarski pesmi. **Sovjetska zveza** — Himna sovjetske zveze, tekst Mihajlov in Registan, glasba A. Aleksandrov. **Združene države Amerike** — The star-spangled banner (Z zvezdami posuti prapor), tekst F. S. Key, napev J. S. Smith. **Češkoslovaška** — Kde domov můj (F. Škroup). **Poljska** — Jeszcze Polska nie zginęła (star napev), itd. Nekatere države nimajo lastnih himen, temveč se zadovoljujejo z izposojenimi; tudi naša uporablja poljski uradni napev. Mnogo pa jih nima službeno določenih tekstov, oziroma melodij, in si zatorej pomagajo priložnostno. Veliki revolucionarni pokreti so vselej imeli svojo himno; taka je »internacionala«, ki ji je tekst napisal E. Pottier, napev pa A. de Geyter; v to vrsto gre šteti tudi marseljezo, varšavljanko i. dr.

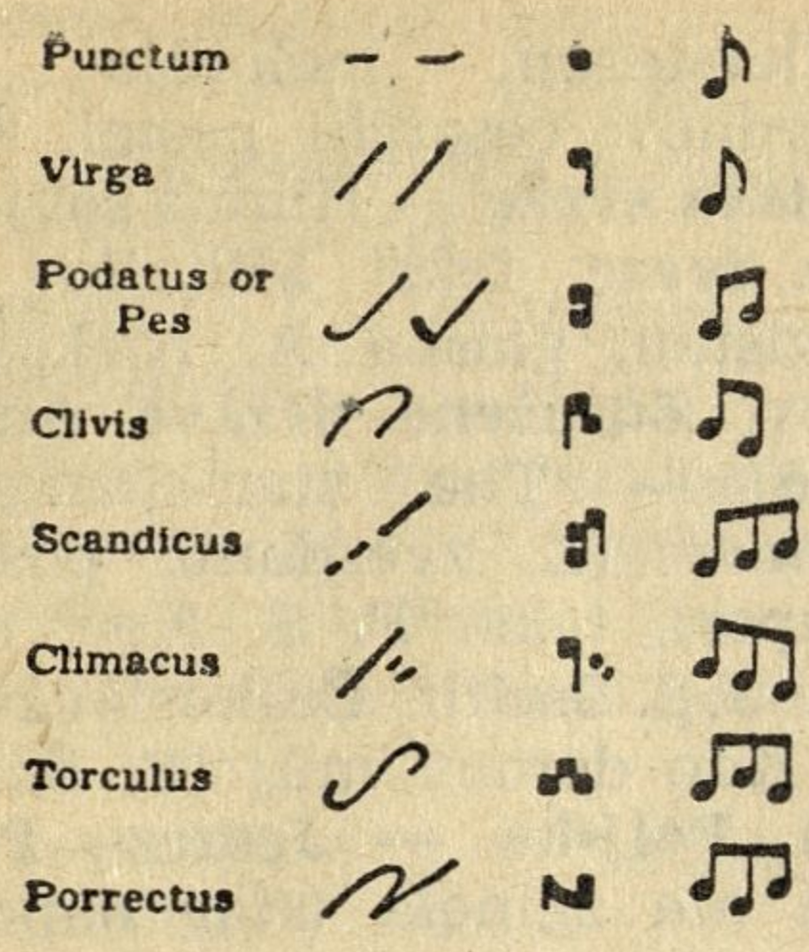
neapeljska seksta — poseben interval in po njem akord (neapeljski) v kadenci, katerega so prvič uporabljali A. in D. Scarlatti v Neaplju

negro spirituals (angl.) — črnske duhovne pesmi

Neo-Bechstein, gl. električni instrumenti!

neoklasicizem — slogovno gibanje v našem stoletju, ki je bilo naperjeno proti pretiravanjem pozne romantike in se je pripoznavalo k idealom starih klasičnih mojstrov, zlasti tistih iz 18. stoletja

neoromantika — nova romantika, označuje slogovno smer poromantične (po Wagnerju)

Nevme

dobe, stopnjujoč izrazna sredstva romantike

nevme (gr.) — srednjeveški notacijski znaki

Der Ring des Nibelungen (Nibelunški prstan): operna tetralogija (4 večeri) R. Wagnerja, na lastni tekst, svobodno posnet po nemškem ljudskem epu Das Nibelungenlied. Večeri so: 1. **Das Rheingold** (Rensko zlato), 2. **Die Walküre** (Valkira, božanska deklica), 3. **Siegfried,** 4. **Götterdämmerung** (Somrak bogov). Prva celotna izvedba 1876 v Bayreuthu ob posvetitvi posebnega festivalskega gledališča

ninna-nanna (it.) — zazibalka, uspavanka

Nižava (Tiefland): gl. tam!

neobarok — novi barok, slogovna smer v 20. stoletju, ki želi navezati na kompozicijsko prakso 17. stoletja

neoprimitivizem — smer moderne glasbe, ki išče pobude iz elementov glasbene govorice primitivnih narodov

nizozemska šola — kompozicijska smer 15. in 16. stoletja, ki so jo prav posebno gojili mojstri burgundskega, flamskega in valonskega porekla, delujoči na Nizozemskem. Od tam je prešla tudi v druge dežele, posebno v Italijo

nobile (it.) — plemenito, vzvišeno

Nobilissima visione — balet P. Hindemitha, tudi orkestrska suita

Les Noces (frc., slavja, poročna slavja) — balet I. Stravinskega, koreografija B. Nižinskega

Noches en los jardines de España (Noči v španskih vrtovih) — suita za klavir in orkester M. de Falle

Noč na Golem brdu (Noč na Lisi gori) — simfonična slika M. P. Musorgskega po Gogoljevi povesti, prvotno z zborom »Noč na Triglavu« namenjena operi »Soročinski sejem«; se običajno izvaja koncertno v priredbi N. Rimskega-Korsakova

nokturno (it. notturno, frc. nocturne) — nočna razpoloženjska slika, označba za instrumentalno skladbo ustrezne vsebine in kolorita, brez strogo vezane forme. navadno v eni od razširjenih pesemskih oblik (npr. A-B-A)

nona — 9. interval: **nonakord** — peterozvok z nono kot okvirnim intervalom

nonet — skupina 9 izvajalcev; instrumentalna skladba za 9 instrumentov, npr. godalni kvartet in pet pihal, i. p.

non (it.) — ne; **non troppo** — ne preveč; isto pomeni **non tanto**

Norma: opera V. Bellinija, tekst F. Romani. Prva izvedba 1831 v Milanu

nota cambiata (lat.) — menjalna nota, posebna oblika treh, štirih ali petih tonov kot celota pri strogem stavku kontrapunkta

notacija — zapisovanje zvokov z notami; današnja notacija ima za fiksiranje zvoka peteročrtni (notni) sistem (črtovje) in mnogo posebnih znakov: ključe, note (znake za tone in znake za pavze), taktnice, merske predpise, predznake itd. Predhodnik sedanje notne pisave je notacija v nevmah; obstajajo pa še drugačna zapisovanja zvokov (tablature). Vzporedno z ustalitvijo sedanje notacije tečejo številni poskusi reforme, ki pa se doslej še niso mogli uveljaviti spričo obsežne pevske in instrumentalne literature, notirane običajno

novakord — elektrofonsko glasbilo, podobno elektronskim orglam

noveleta — instrumentalna nevezana oblika kramljajočega značaja

Le Nozze di Figaro — Figarova svatba (gl. tam!)

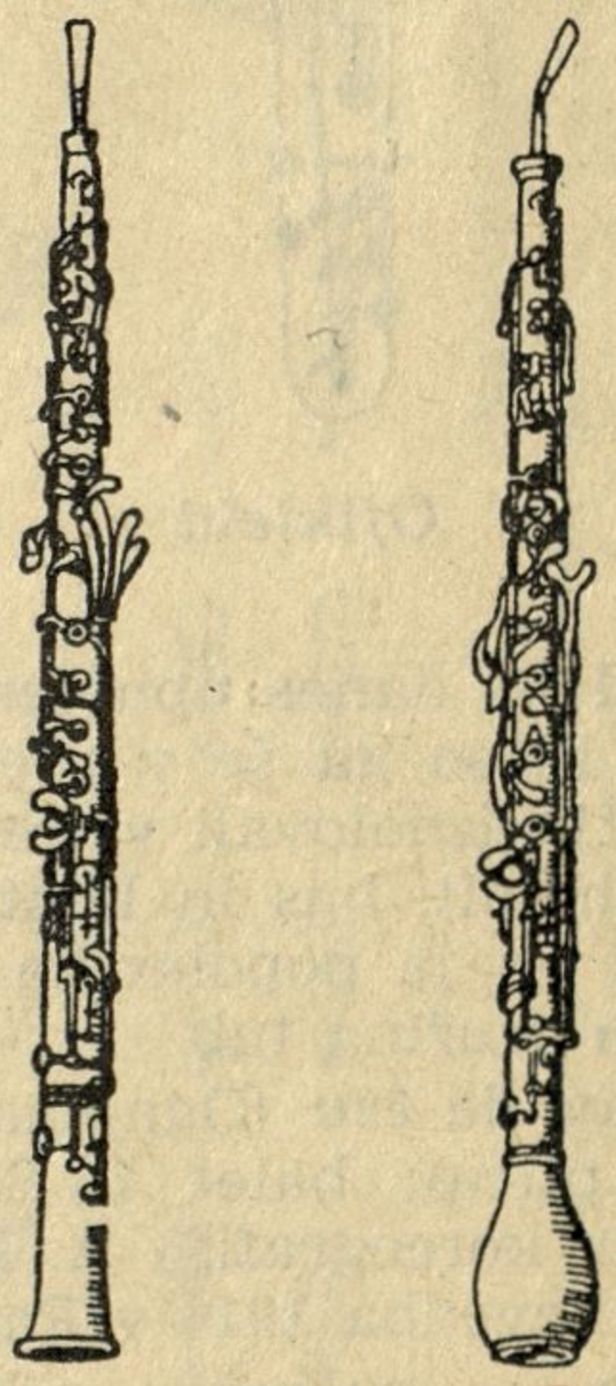
nuove musiche (it.) — nova glasba, označba za pojav glasbene kompozicijske reforme začetek 16. stoletja (Ars nova), poskus renesanse, ki pa je zašel drugam zaradi nepoznavanja antične glasbe ter je odprl pot novejši glasbi

O

ob(b)ligato (it.) — obvezno; v oblikoslovju nujen, bistven del neke večstavčne (ciklične) forme, npr. v suiti allemande, 1. suitni stavek; v salonskem orkestru 2. violina

Oberon: opera C. M. v. Webra, besedilo J. R. Planché. Prva izvedba 1826 v Londonu

oboa (it., frc. hautbois — visoki les): pihalo z dvojnim jezičkom, 6 luknjicami in najmanj 13 zaklopkami. Obseg od »b« do »g^3«. Prastaro glasbilo, v starem veku znano kot »aulós« (gr.) — piščal, še danes v rabi kot ljudsko glasbilo. Družina oboj obsega še tudi različek **»angleški rog«** (it. corno inglese, frc. cor anglais), pravzaprav altovska oboa, uglašena kvinto niže od navadne oboe (transponira za kvinto navzdol); pridevnik »angleški« je najbrž popačen iz prvotnega francoskega »anglé« — oglat, ker je prvi tip imel spognjeno cev. V 17. stoletju sta obstajala še tudi različka **»oboe da caccia«** (lovska oboa)

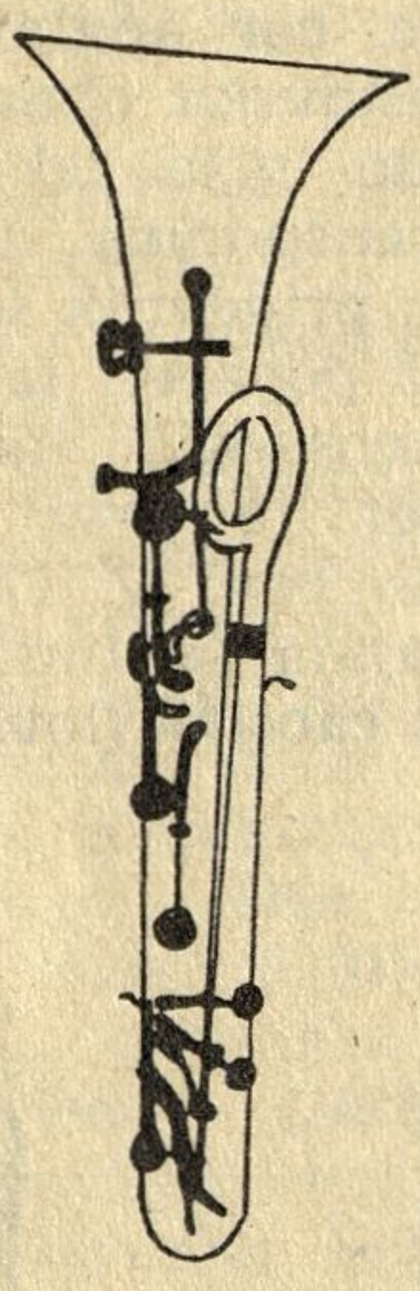

Oboa in angleški rog

in **»oboe d'amore«** (ljubavna oboa, tako imenovana zaradi nežnega zvoka), ki ju skušajo obnoviti. — Semkaj spada tudi Heckelphon (gl. tam!); fagot je v bistvu basovska oboa. Okrajšava: **ob**

oda — hvalnica, slavospev, tudi glasbena oblika s petjem

Oedipus Rex: opera I. Stravinskega; latinsko besedilo J. Cocteauja in A. Daniélouja po Sofoklovi drami. Prva izvedba 1927 v Parizu

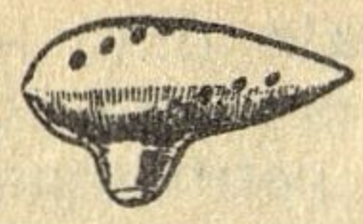

Ofikleid

ofikleid — danes opuščeno trobilo, ki so ga še v preteklem stoletju izdelovali v treh velikostih (alt, bas in kontrabas); sedaj ga je popolnoma izpodrinila družina tub

L'Oiseau de feu (Ognjena ptica, Žar ptica): balet I. Stravinskega, koreografija A. Fokina. Prva izvedba 1910 v Parizu

okarina — poljudno pihalo iz plastičnega materiala, jajčaste

Okarina

oblike z več luknjicami (ime od it. oca = gos)

oktava — 8. stopnja diatonične lestvice; it. ottava

oktet — 1. sestav 8 pevcev ali izvajalcev 2. skladba zanj

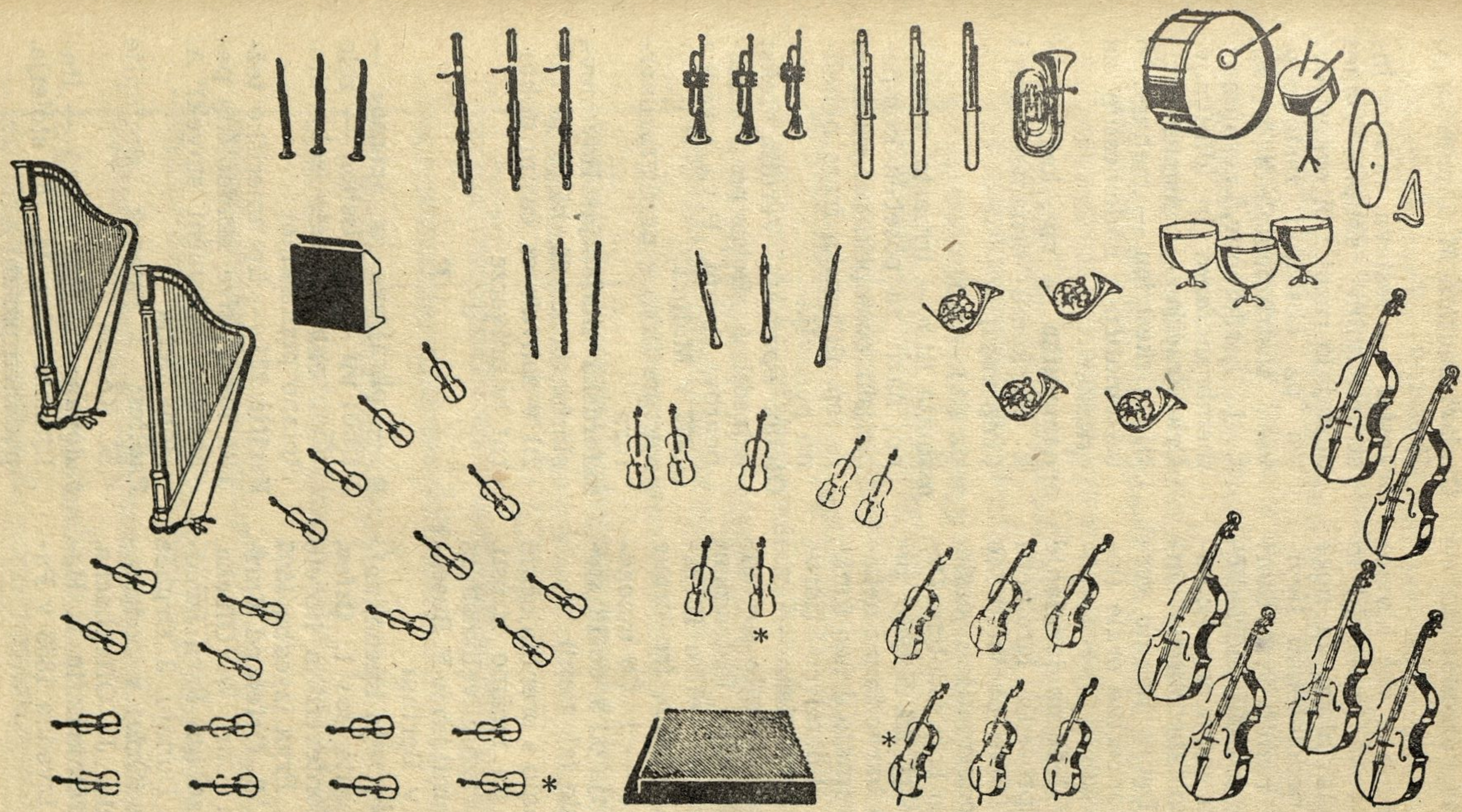
Oljki: kantata H. Sattnerja na Gregorčičevo odo

Ondes Martenot — gl. elektronski instrumenti!

op. — okr. za **opus** (lat.) — delo, običajna označba pri oštevilčenih skladbah

opera — drama z glasbo; po značaju ločimo opere v resne in šegave (opera seria in opera buffa); vendar je to označevanje zelo splošno in mnogi avtorji se ga ne drže. Nekatere opere imajo govorjene dialoge (tako prvotno Bizetova »Carmen«), druge recitirane na nekaterih tonih **(recitativi)**; do srede 19. stoletja imajo opere ločene glasbene točke, novejše so po navadi komponirane v enem toku **(prekomponirane).** Mnogo naporov gre v ponovno oživljanje starejših operskih tipov, ker je prekomponirana opera postala pretežavna za povprečno operno občinstvo. — **Opereta** (pravzaprav »mala opera«) — glasbeno odrsko delo lažjega značaja; **spevoigra** je odrsko delo s priložnostnimi glasbenimi vložki

oratorij — celovečerno glasbeno delo za petje in orkester na nabožni tekst

Postavitev orkestra Slovenske filharmonije

Od spodaj navzgor, od leve proti desni: 1. 6 × 2 (12) I. violin — 2. dirigentsko stojalo — 3. 3 × 2 (6) violončelov — 4. 3 × 2 (6) kontrabasov — 5. 5 × 2 (10) II. violin — 6. 4 × 2 (8) viol (po dva izvajalca = 1 pult). Skupinski vodje so zaznamovani z zvezdico. — 7. 2 harfi — 8. celesta — 9. 3 flavte — 10. 2 oboi in angleški rog — 11. 4 rogovi — 12. 3 pavke — 13. 3 klarineti (3. je pogosto basklarinet) — 14. 3 fagoti (3. je pogosto kontrafagot) — 15. 3 trobente — 16. 3 pozavne in tuba — 17. razna tolkala (veliki boben, mali boben, činele, trikot). Razporeditev je podvržena raznim modifikacijam, ki jih narekujejo specialne orkestrske zasedbe ali druge okoliščine

organ — glas; **organo** (it.) — orgle

orgle — aerofon z več klaviaturami za roke (manuali) in vsaj eno klaviaturo za noge (pedal) in nedoločenim številom piščali raznih vrst. Stari Grki so že poznali hidravlične orgle (na vodni pogon); kasneje so postale obredni instrument. Danes imamo cerkvene in koncertne orgle (ločeno po prostoru, kjer so postavljene). Glede na dovajanje zraka in sproženja igralnega sistema ločimo pnevmatične in elektropnevmatične orgle. Poslednje so bolj sodobne. **Orgelski registri** združujejo piščali enake barve tona; nekateri registri imajo drugo funkcijo, npr. dinamično (forte, fortissimo itd., pleno — vse orgle = tutti). Orgle so najbolj kompliciran instrument in imajo lastno veliko literaturo. — It. organo, frc. orgue

organum (lat.) — 1. tip mnogoglasnega petja od 9. do 13. stoletja 2. orgle (gl. tam!)

orglice — pihalo s prenihajočimi jezički, ki ga igramo z usti. Orglice so raznih velikosti in izdelave; izumil jih je F. Buschmann 1821 v Berlinu

Orfej: več oper tega imena, najbolj znamenite so: 1. **Orfeo,** opera C. Monteverdija, libreto A. Striggio. Prva izvedba 1607 v Mantovi. 2. **Orfeo ed Euridice,** opera Chr. W. Glucka, libreto Calzabigi. Prva izvedba 1762 na Dunaju. 3. **Orphée aux enfers** (Orfej v podzemlju), opereta J. Offenbacha, tekst H. Crémieux in L. Halévy. Prva izvedba 1858 v Parizu

Orglar: kantata M. Lipovška po Prešernu

orkester — sestava raznih instrumentalnih skupin. Danes obstajajo razni tipi orkestrov; vsi pa obsegajo zastopnike vseh instrumentalnih zvrsti, t. j. kordofonov, aerofonov, membranofonov in idiofonov. **Orkestracija** — instrumentacija. **Orkestrion** — mehanično (avtomatično) nadomestilo za orkester

ornamentika — vse, kar spada k tonskemu ornamentiranju (olepšanju)

ossia (it.) — ali

ostinato (it.) — trmasto, vztrajno; naziv za poseben kompozicijski postopek, pri katerem se ton ali tonska fraza nenehno ponavlja

Otello: opera G. Verdija, tekst priredil A. Boito po Shakespearovi drami. Prva izvedba 1887 v Malinu

ouverture (frc.) — predigra, uvertura

oxfordska simfonija: Haydnova simfonija št. 92, ki jo je zložil v zahvalo za častni doktorat te univerze

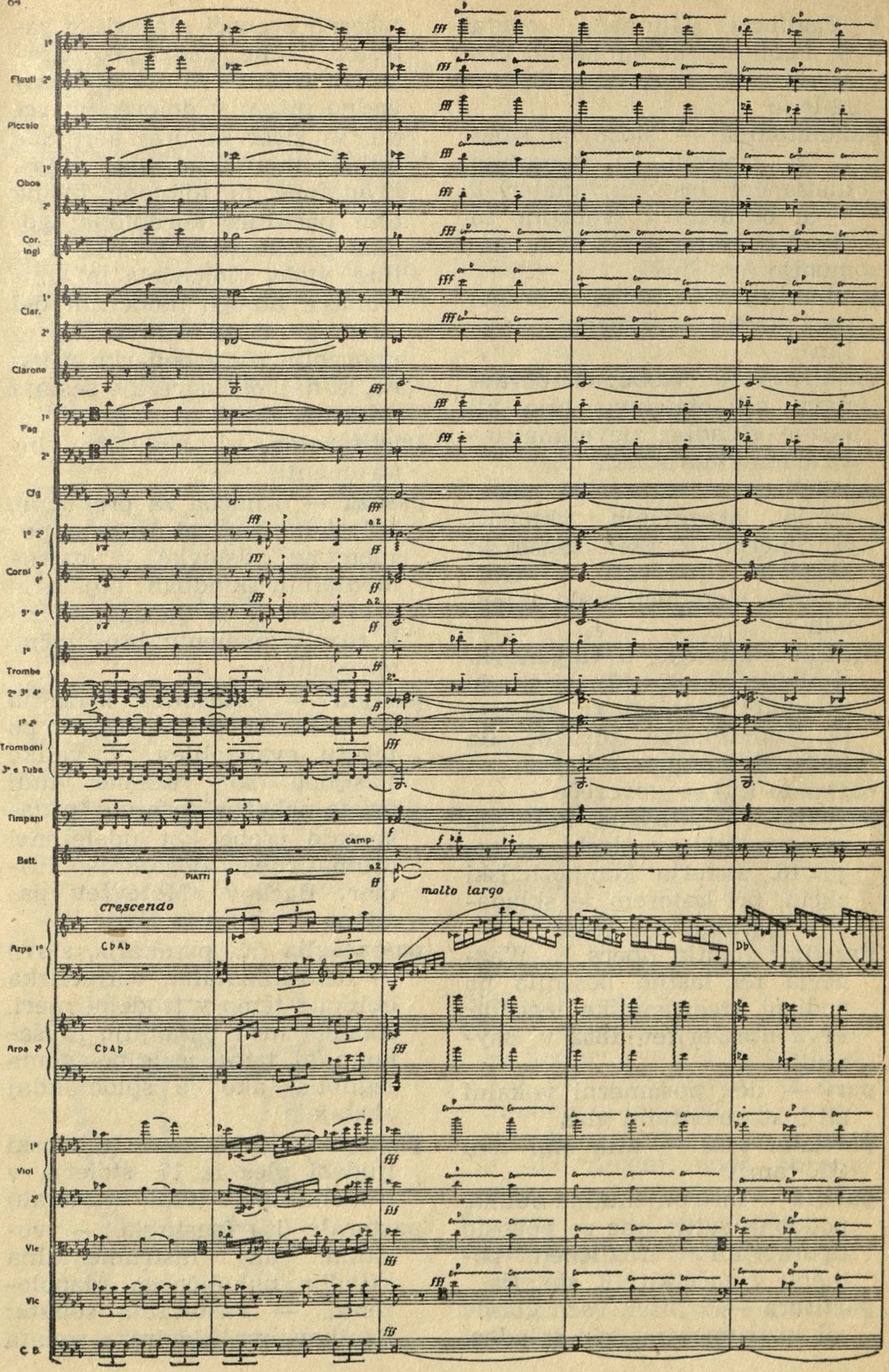
P

p — okrajšava za **»piano«** — tiho; **pp** — **pianissimo** — zelo tiho; **ppp** — zelo zelo tiho (piano pianissimo)

Pacific 231 — tip ameriške težke lokomotive, simfonična pesnitev (simfonični stavek) A. Honeggerja

Padlim: 3. stavek simfonije M. Kozine

padovana (paduana) (it.) — italijanski ples iz 16. stoletja, podoben pavani

Partitura: L. M. Škerjanc, Gazele, str. 84

I Pagliacci (Glumači): opera R. Leoncavalla na lastno besedilo. Prva izvedba 1892 v Milanu

pandiatonika — slogovna smer v 20. stoletju, ki uporablja diatonični lestvični material, a ga obravnava svobodno in brez povezanosti s terčno harmonijo

pantomima — gestična drama brez govora z glasbeno spremljavo

parafraza — svobodna obravnava ali obdelava tuje ali lastne skladbe, nevezana instrumentalna oblika

paralelizem — vzporedno korakanje akordičnih sklopov, istosmerno v vseh glasovih; **paralelni intervali** — istosmerno stopajoči enaki intervali

pariške simfonije: 6 Haydnovih simfonij (št. 82—87), ki jih je skladatelj napisal za koncerte framazonske združbe »la Loge Olympique« v Parizu

parlando (it.) — govoreče

parodija — satirična imitacija resnega dela; v glasbi poznega 16. stoletja kompozicijski način, pri katerem je skladatelj uporabil tuje téme

Parsifal: zadnja opera R. Wagnerja na lastno besedilo na podlagi srednjeveške legende. Prva uprizoritev 1882 v Bayreuthu

part — del, posamezni vokalni ali instrumentalni glas

partialni toni = alikvotni toni (gl. tam!)

partita — instrumentalna oblika, podobna suiti; ime so pogosto uporabljali v različnem pomenu v začetku 18. stoletja

partitura — zapisek vseh glasov ali instrumentov ene skladbe; sočasno zveneči glasovi so zapisani točno drug pod drugim. Partiture za orkester navadno pišejo v določenem redu, in sicer najprej aerofone (pihala in trobila), nato membranofone in idiofone in na dnu partiture kordofone; godala po skupinah I. in II. violine, viole, violončela in kontrabasa. Mnogo modernih del odstopa od te razvrstitve in uporablja po preudarku takšne, ki najbolj ustrezajo sestavi orkestra

Partiturofon, gl. električni instrumenti!

pasaža — označba za prehodne, bolj tehnično kot izrazno pomembne odstavke v instrumentalnih skladbah; pojem je zelo širok in se dá uporabljati v raznih pomenih brez točne opredelitve

pasijon — uglasbitev križanja v krščanskem obredju po tekstu evangelijev. V velike pasijone so vnesene tudi druge nabožne pesnitve in nastopajo osebe kot udeleženci dramatičnega dogajanja. Primer: Bachov »Matevžev pasijon«

passacaglia (it., pasakalja, slov.) — instrumentalna variacijska oblika s témo v trodelni meri. Razlika med pasakaljo in šakono (gl. tam!) se je polagoma izgubila, ako je sploh kdaj obstajala

passepied (frc.) — francoski ljudski ples iz 17. stoletja v trodelni meri (tudi v triolah)

pastorale (it.) (pastirsko) — vokalna ali instrumentalna skladba bukoličnega razpoloženja. — **Pastoralna sonata:** Beethovnova klavirska sonata

op. 28. — **Pastoralna simfonija:** Beethovnova simfonija op. 68

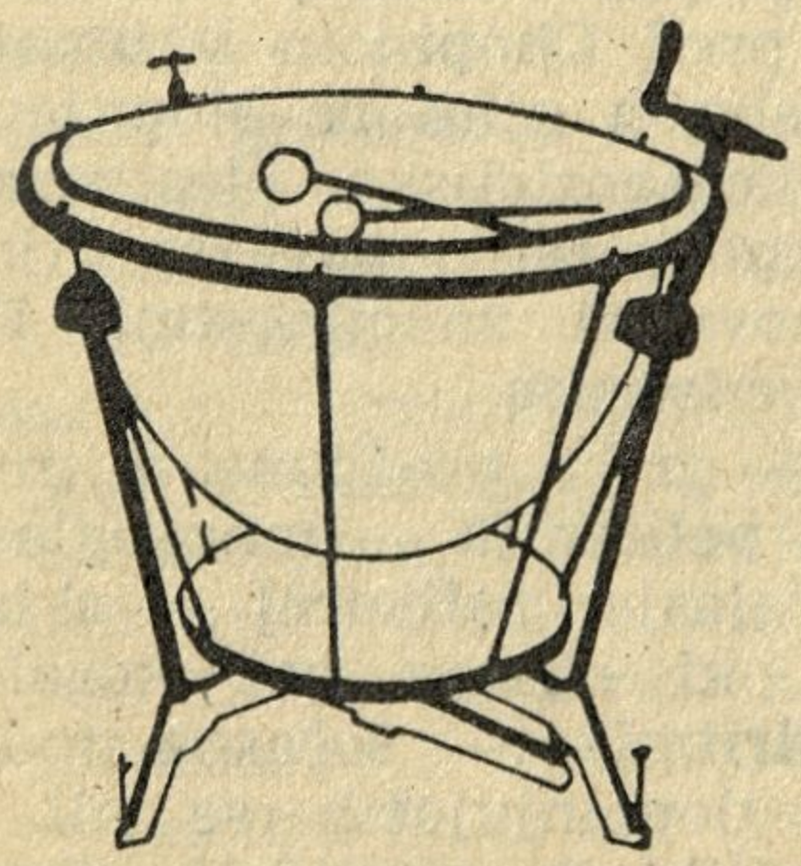
patetico (it.) — patetično; **Patetična sonata:** Beethovnova klavirska sonata op. 13. **Patetična simfonija:** P. I. Čajkovskega op. 74

pavana — dvorski ples 16. stoletja v dvodelni meri in svečanega značaja

pavke — membranofon z ustrojeno kožo, napeto nad kotlast trup. V orkestru imamo po več pavk, ki so različno velike in uglašene (velike, srednje, male pavke). Podobne so po zvoku bobnu, razlikujejo pa se po tem, da dajo točno uglašene tone. Pavke so staro azijsko tolkalo. It. timpani, frc. timbales (v vseh jezikih pl. t.)

pavza — prestanek zvoka, zaznamovan s posebnimi znaki v notaciji

pedal — 1. pri klavirju priprava, ki podaljša zvok — desni pedal, ali pa ga utiši — levi pedal; 2. pri orglah: klaviatura za noge; 3. pri kompoziciji: ležeči ton v basu

Pavke

Pêcheurs de perles (Lovci biserov): opera G. Bizeta, besedilo napisala M. Carré in P. E. Cormon. Prva izvedba 1865 v Parizu

Peer Gynt: dve orkestralni suiti E. Griega po scenski glasbi k Ibsenovi istoimenski igri

Pelléas et Mélisande: opera Cl. Debussyja na besedilo M. Maeterlincka. Prva izvedba 1902 v Parizu

pentatonika — peterostopna lestvica, npr. c-d-f-g-a ali pa lestvica črnih klavirskih tipk. Mnogo primitivnih in kulturnih narodov pozna samo pentatonske lestvice

perdendosi (it.) — izgubljajoče se

pesante (it.) — težko

Peter Grimes: opera B. Brittna, besedilo M. Slater po pesnitvi Crabbeja (The Borough). Prva izvedba 1945 v Londonu

Peter in volk: otroška glasbena pripovedka za pripovednika in orkester, napisal S. Prokofjev, op. 67

Petruška: balet I. Stravinskega, koreografija M. Fokina. Prva uprizoritev 1911 v Parizu. Koncertno izvajajo tudi suito iz točk baleta

pezzo (it.) — kos

PF — okrajšava za pianoforte — klavir; svojčas tudi obratno: **FP** (fortepiano); **»pf«** — dinamična označba za neposreden prestop iz »p« (piano) v »f« (forte); tudi obratno »fp«

Phonola — mehanični klavir

Photophon, gl. električni instrumenti!

a piacere (it.) — poljubno; isto kot **ad libitum** (lat.)

pianoforte — klavir; **pianino** — pokončni klavir z lastno, pianinsko mehaniko

Pianola — mehanični klavir

piangendo (it.) — jokaje

piatti (it.) — činele; gl. tam!

piccolo (it.) — majhen, mali; v rabi pri vseh instrumentih, ki so sorazmerno majhni (npr. tamburo piccolo — mali boben). **Piccolo** (slov. pikolo) — navadno naziv za malo flavto (namesto flauto piccolo)

pieno (it., pleno, lat.) = **tutti** pri orglah: vse piščali odprte

pikardijska terca (po francoski pokrajini Pikardiji) — pri končnih akordih cerkvenih tonalitet velika terca, kjer bi bilo pričakovati malo terco

Pierrot lunaire: 21 pesnitev A. Girauda; za pripovedni glas in komorni orkester jih je komponiral A. Schönberg, op. 21

Pikova dama: opera P. I. Čajkovskega, libreto po Puškinu. Prva izvedba 1890 v Peterburgu

piston (frc.) — ventil (pri trobilih), priprava za podaljšanje zračnega stebra v cevi instrumenta

più (it.) — bolj, več; **piuttosto** precej, dokaj

pizzicato (okr. **pizz,** it.) — trgano s prstom (pri godalih)

pk — kratica za »pavke«

plagalna kadenca: zveza dveh akordov, pri kateri koraka osnova kvinto navzgor (= kvarto navzdol). **Plagalen** — stranski, izveden; **plagalne lestvice** — glavnim (avtentičnim) lestvicam ustrezne stranske lestvice pri starih tonalitetah, npr. hipodorska lestvica — diatonična lestvica, ki leži kvarto pod osnovno dorsko lestvico, ima pa sicer iste tone kot le-ta

plain-chant (frc., plain-song, angl., cantus planus, lat.) — gregorijanski koral, monofono (enoglasno) petje sploh

Planeti: simfonična suita G. Holsta s stavki, naslovljenimi po planetih

Plašč, gl. Trittico!

plektrum (iz gr. Pléktron) — trzalica, s katero igramo nekatera brenkala

Ples v maskah, gl. Un Ballo in maschera!

poco (it.) — malo; **a poco a poco** — polagoma; **pocchissimo** — prav malo; pomanjševalnice tudi **pocchetto, pocchetino**

pochette (frc.) — mala (žepna) violina, ki so jo svojčas uporabljali plesni učitelji

poem — pesnitev; **Poème** — Chaussonova skladba za violino, op. 25; **Poème divin** in **Poème de l' extase** — dve simfoniji A. Skrjabina

Pohujšanje v dolini šentflorjanski: opera M. Bravničarja na istoimensko Cankarjevo farso. Prva izvedba 1930 v Ljubljani

poi (it.) — nato

polacca (it.) — poloneza, svečani poljski viteški ples, uveden še pred Chopinom v umetno glasbo, z njim pa stopnjevan v kompozicijsko idealizirano formo z rahlo povezanostjo z osnovnimi značilnostmi. Frc. — **polonaise**

poli — grška predpona = mnogo; **polifonija** — mnogoglasje, večglasje; **polikoral** — skladba, ki obsega več koralov; **poliritmika** — sočasna uporaba dopolnjujočih se ali pa konfliktnih ritmičnih obrazcev, tudi sinkopiranje; **poli-**

tonalnost — sočasna uporaba raznih tonalitet; **politematika** — mnogotematičnost

polka — češki ljudski ples v dvodelni meri; Smetana in Dvořák sta ga uvedla v umetno glasbo.

poloneza — gl. polacca!

ponticello (it.) — mostiček (pri godalih); **sul ponticello** — ob mostičku: lok teče bliže mostičku kot ubiralki

Porgy and Bess: opera G. Gershwina, libreto: Ira Gershwin po igri »Porgy« pisatelja Du Bose Heywarda. Prva izvedba 1935 v Bostonu (ZDA)

portamento (it.) — **glissando,** pri petju in instrumentih drsenje od enega tona k drugemu

portato (it.) — neseno, izvajalski način med legatom in staccatom

portativ — male prenosne srednjeveške orgle; **pozitiv** — trdno postavljene, vzidane orgle; oboje danes zastarelo

pos. — okrajšava za 1. pozicijo (pri igri na godalih); 2. za pozavno

possibile (it.) — možno; kolikor mogoče; npr. **piano possibile** kar se dá tiho

postludij — poigra

potpuri (potpourri, frc.) — raznovrstni stavki, melodije, nanizane v eno skladbo brez določne oblike

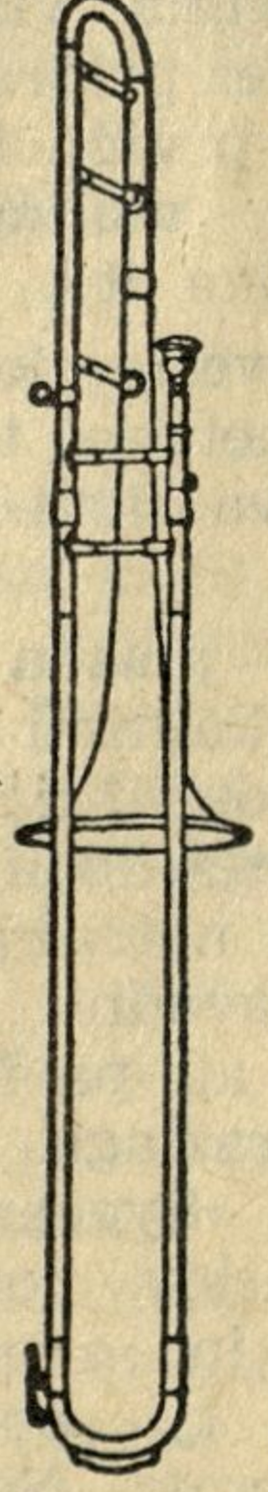
pozavna — trobilo z dolgo, prepognjeno cevjo in s širokim odmevnikom, nadaljevanje trobente v globino. Po mehaniki ločimo pozavno na poteg od pozavne z ventili. Obseg je od kontra-B do es². Pozavna se je pojavila v 15. stoletju in je v obliki ostala od tedaj do danes ista. Pozavne so razne velikosti; največ uporabljajo kombinirano tenorsko-basovsko pozavno. Obseg pozavne nadaljuje v globino tuba (gl. tam!). V simfoničnem orkestru imamo po navadi tri pozavne (it., frc., angl. trombone, nem. Posaune)

pozicija — položaj (pri godalih in pozavni)

precipitando (it.) — (navzdol) prehitevajoče

preghiera (it.) — molitev, skladba pesemske oblike in nabožnega značaja

preludij — predigra; navadno označba monotematične instrumentalne skladbe, ki je lahko samostojna ali pa kot uvod h kateri koli drugi formi. Chopinovi preludiji obsegajo 24 krajših, romantično navdihnjenih skladb, razpore-

Pozavna

jenih po tonovskih načinih in po zgledu J. S. Bachove zbirke »Das wohltemperierte Klavier«. Podobno, samo prosteje, so zgrajeni preludiji A. Skrjabina, medtem ko imajo Debussyjevi preludiji programske naslove. Preludij je tudi instrumentalna predigra ali medigra pri sceničnih delih in stoji namesto dlje razpredene uverture (npr. Verdi: Traviata, Aida). So pa lahko tudi dokaj izdelane samostojne skladbe, npr. Debussy, Prélude à l'après-midi d'un faune. — **Les Préludes:** simfonična pesnitev F. Liszta na podlagi Lamartinove pesnitve

presto (it.) — hitro; **prestissimo** — zelo hitro

prima — 1. prvi interval — ponovitev istega tona; 2. **prima-donna** — prva, vodilna pevka nekega ansambla (npr. opere); 3. **prima vista** na prvi pogled, brez priprave; 4. **prima volta** — prvič; 5. **primo** — prvi, npr. **violino primo** — prva violina itd.

Prodana nevesta: komična opera B. Smetane, tekst K. Sabina. Prva izvedba 1866 v Pragi

programska glasba — glasba, ki z muzikalnimi sredstvi podaja ali posreduje vtise izvenmuzikalnega dogajanja ali zunanjih in notranjih predstav. Te so navadno nakazane z naslovom ali pa izpovedane z dodano razlago. Npr. Čajkovskega »Svečana uvertura 1812« (naslov pové, da delo popisuje in opeva dogodke leta 1812, tj. borbo ruskega naroda proti Napoleonu in končno zmago); Arnič, »Ples čarovnic«, programu dodani komentar izpove skladateljev namen, prikazati ljudsko bajko z muzikalnimi sredstvi. Programska glasba je v vseh stoletjih tekla vštric s svojim nasprotjem — **absolutno glasbo;** pri tem se je večkrat menjavala priljubljenost obeh glavnih zvrsti muzikalnega izražanja. Poslednji vrh programskega komponiranja je dosegel novoromantični slog s prevladovanjem simfoničnih pesnitev in karakternih skladb nad vezanimi formami, h katerim se je nato spet povrnil neoklasicizem

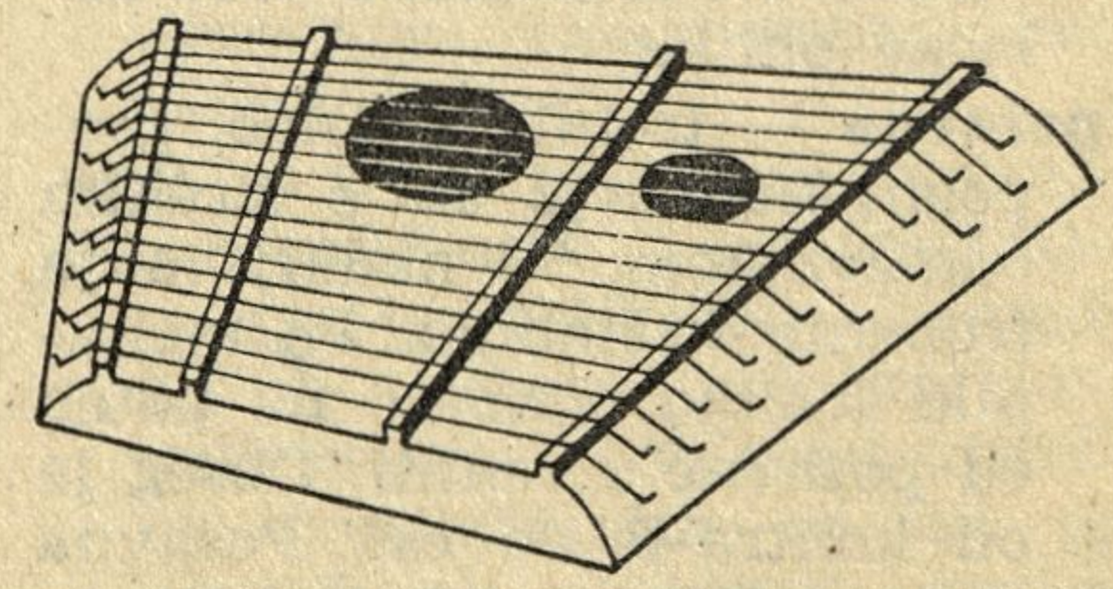
prolog — predigra, posebno v operah scenični uvod pred 1. dejanjem

Prometej: v glasbi pogosto uporabljen lik, npr. **Prometejeva bitja:** balet L. v. Beethovna, op. 43. **Prometej:** simfonični poem A. Skrjabina

Proti morju: 4. stavek simfonije M. Kozine

psalm — obredni napev, tudi samostojna vokalna skladba. **Simfonija psalmov:** liturgična kantata I. Stravinskega po treh svetopisemskih psalmih

psalterij — 1. obredna knjiga psalmov; 2. srednjeveško brenkalo

Psalterij

pult — stojalo za note; v orkestru štejemo godala navadno po pultih = po dva in dva godalca

punta d'arco (it.) — lokova ost, označba igranja blizu lokovega konca (pri godalih)

Q

quanto (it.) — koliko(r); **alquanto** — nekoliko

quasi (it.) — kakor; **sonata quasi una fantasia** — fantaziji podobna sonata

quattro (it.) — štiri; **a quattro** — na štiri

quick (angl.) — hitro; **quick step** — hitri korak (pri koračnicah)

quieto (it.) — mirno

quodlibet (lat.) — kar ugaja, skladba, sestavljena iz priljubljenih melodij; približno isto kot potpuri

R

ragtime (angl.) — slog ameriške poljudne glasbe konec 19. stoletja z bogato uporabo sinkopiranih ritmičnih obrazcev

Rákóczi-marš: poljuden ogrski napev komponista J. Biharja, posvečen princu Ferenczu Rákócziju, vodji upora zoper Avstrijo. Simfonično sta ga uporabila H. Berlioz v »Faustovem pogubljenju« in F. Liszt v 15. ogrski rapsodiji

rallentando (it.) — zadržujoče (v hitrosti); okrajšano **rall.** Isti pomen: **ritardando (ritard.)** in **ritenuto (rit.)**

rapsodija — samostojna instrumentalna skladba brez določene oblike, uporablja ljudsko motiviko ali predočuje karakteristično ljudsko atmosfero; tako F. Liszt v »Ogrskih razpsodijah«, Ravel v »Španski rapsodiji« idr.

re = 1. druga stopnja v solmizaciji (frc. ré); 2. **Sinfonia di tre re:** simfonična skladba A. Honeggerja, ki h koncu trikrat ponovi ton »d« (it. re); 3. **Amore dei tre re:** (Ljubezen treh kraljev — (re it. = kralj): opera I. Montemezzija, gl. tam!

realni odgovor — pri kompoziciji fuge 2. nastop téme, če so podani pogoji, da je enak točnemu prenosu 1. nastopa téme, tj. če se intervali ujemajo po kvantiteti in kvaliteti. Če ni teh pogojev, je odgovor **tonalen,** tj. intervali se v tonaliteti ujemajo

recital (fr., angl.) — javen solistični nastop

recitativ — vrsta deklamiranega govornega petja pri starejših operah med posameznimi opernimi točkami. Ločimo **recitativo secco** (it., suhi recitativ), pri katerem je bila spremljava poverjena klavirju in skopo akordična, in pa **recitativo accompagnato** (spremljani recitativ), kjer je bila spremljava orkestralna in vestneje izdelana

record (angl.) — gramofonska plošča; **recorder** (angl., frc. flûte à bec, nem. Schnabelflöte, slov. žveglja) — tip kljunaste flavte, delane v raznih velikostih in zelo razširjene v 17. stoletju

refren (frc. refrain) — kratka, ponavljajoča se fraza konec kitic pri pesmi

register — 1. pri orglah: vrsta piščali enake barve ali jakosti tona, npr. **principal** — glavni orgelski register; 2. pri glasu in glasbilih: deli obsega z isto barvo tona. **Registracija** — izbira in razporeditev registrov pri orglah

rekviem (it., frc. in angl. requiem iz ak. lat. requies) — črna maša, po uvodnih besedah »requiem aeternam dona eis«. Gl. maša! V prenesenem pomenu žalna pesem ali glasba sploh

religioso (it.) — pobožno

relativni posluh — razlikovanje intervalov med seboj, ne glede na akustično višino tonov; nasprotje: **absolutni posluh,** gl. tam!

renesansa (iz frc. renaissance) — ponovna oživitev, prerojenje, posebna duhovna smer 15. in 16. stoletja; v glasbi je ta pokret komaj opazen in prevladuje sodba, da je glasba renesančno obdobje preskočila

repeticija — ponovitev

resonanca — sozvenenje, ojačitev zvoka s tresenjem telesa, ki je na zvočilu pritrjeno ali pobliže z njim povezano. **Resonator** — priprava, ki naj sozveni; tako ima vsaka ploščica ksilofona lasten resonator (kovinsko cevko, ki visi pod njo). **Resonančno dno** — deska, dno pri godalih in pri klavirju, ki ima namen s sozvenenjem ojačiti ton glasbila

retardacija — zadržek (harmonično tuj ton v nauku o harmoniji)

Revolucionarna etuda neizpričani vzdevek Chopinove etude op. 10, št. 12.

rigaudon (frc.) — provansalski ljudski ples iz 17. stoletja, kasneje sprejet v klasično suito; mera je dvodelna ali četverodelna

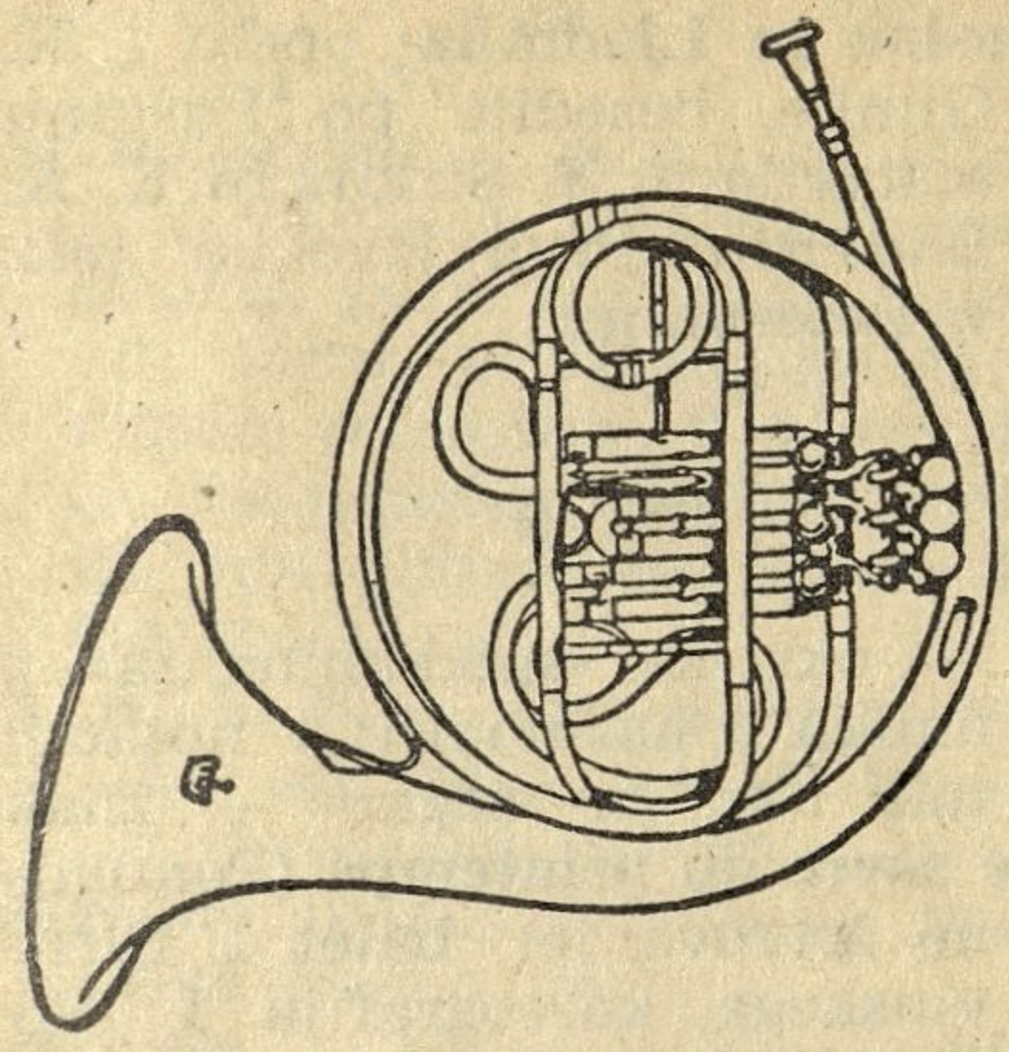
Rienzi, der letzte der Tribunen (Zadnji tribun): opera Richarda Wagnerja na lastno besedilo po romanu Bulwer-Lyttona. Prva izvedba 1842 v Dresdnu

Rigoletto: opera G. Verdija, besedilo po Hugojevi drami »Le roi s'amuse« sestavil F. M. Piave. Prva izvedba 1851 v Benetkah

Der Ring des Nibelungen — gl. pod N!

ritardando (it.) — zadržujoče = ritenuto = rallentando

ritem (iz gr. rhythmós) — gibanje, menjava poudarkov z nepoudarki; v osnovi obstajata le dva ritmična obrazca, **binarni** (dvodelni) in **ternarni** (trodelni) in vsi večdelni obrazci so bodisi vsote ali pa zmnožki teh dveh. Glasbeni ritem se ne ujema povsem s poetično metriko, ima pa z njo mnogo skupnosti. Ritmično gibanje štejemo od ene enote k drugi, lahko pa združimo več tonov v ritmično enoto ter nato štejemo od ene enote k naslednji (ali k dvema naslednjima enotama). **Takt** ni izraz ritma, temveč **mere** (metruma), lahko pa se ujema z njim. Ritem je **enakomeren,** če se isti ritmični obrazec (npr. poudarek — dva nepoudarka) venomer ponavlja npr. pri plesni glasbi); **razgiban** je. če se ritmični obraz-

Rog

ci menjavajo. **Sinkopirani ritem** prestavlja poudarke z metrično težkih dob na lahke dobe; ritmični občutek, ki poudarke pričakuje, se bije z njihovim dejanskim nastopom. Ritem je najprimitivnejši glasbeni element ter neogibno potreben za (ljudsko in umetno) glasbeno ustvarjanje. — **Ritmika** — vsi ritmični pojavi v glasbi. **Aritmika** — odsotnost ritma ali njegova redukcija na najmanjše enote.

ritornel (it. ritornello) — označba za kratke instrumentalne končnice, ki se rade ponavljajo. Podobno refrenu, a brez teksta

rog — krožno zavito trobilo s tremi ventili, ponavadi uglašeno v F (tj. transponira kvinto navzdol). Zvok je mehak, tipično romantičen, obseg od kontra-Fis do c^3 (po pisavi). V orkestru imamo navadno po štiri rogove. **Naravni rog** — rog brez ventilov, zdaj zastarel. It. corno, frc. cor, angl. horn, nem. Horn

rokoko (iz. frc. rocaille — školjka) — umetnostna slogovna smer v 18. stoletju, ki je nekoliko odjeknila v glasbi samo kot **»galantni« slog** pri francoskih klavecinistih in angleških virginalistih

Rokovnjači: spevoigra V. Parme na tekst F. Govekarja

romanca — lirični spev, v glasbi kasneje tudi instrumentalna oblika pesemske forme, v kateri je poudarjena čustvenost

romantika — umetnostna smer v 19. stoletju, prevladujoča v glasbi. Kot slogovna smer je romantika glasbi najbližja in se v nji docela razpne, tako da jo poznajo v vseh dobah glasbene umetnosti in osnovno razpoloženje ljudske (pa tudi zabavne) glasbe je v bistvu romantično. Po razdobjih ločimo pravo romantiko od **neoromantike,** ki je njeno nadaljevanje v našem stoletju; **impresionizem** in **ekspresionizem** sta končni fazi romantike. Po številu glasbenikov in kompozicij romantične smeri daleč presegajo vse ostale slogovne različke ter so najbolj stopnjevale glasbeni izraz; nekatera področja (klavir, orkester) so se v romantiki močno razvila v tehničnem in izraznem pogledu

Romeo in Julija: Shakespearova drama, ki je dala pobudo številnim opernim, baletnim in simfoničnim skladbam, med temi 1. **simfoniji H. Berlioza,** op. 17; 2. **fantastični uverturi** (pravzaprav simfonični pesnitvi) **P. I. Čajkovskega;** 3. **operi Ch. Gounoda;** 4. **operi H. Sutermei-**

stra; 5. baletu S. Prokofjeva, op. 64, iz katerega so tudi odlomki v dveh suitah pogosto na koncertnih sporedih

rondo (iz frc. rondeau — kolo) — sprva ples s petjem, nato instrumentalna glasbena forma, ki je poleg sonatne oblike najbolj razširjena. Zanjo je značilno, da se posamezni odstavki lahko tudi po večkrat ponovijo in po številu in gradnji takšnih odstavkov ločimo razne tipe rondoja. Najbolj izdelan tip je **sonatni rondo,** ki kombinira rondojsko formo s sonatno. Večina zadnjih stavkov klasičnih sonat in simfonij je zložena v eni od rondojskih form

Der Rosenkavalier (Kavalir z rožo): komična opera R. Straussa, libreto H. v. Hofmannsthal. Prva izvedba 1911 v Dresdnu

rubato (it.) — oropano, tj. brez stroge mere; svobodno modificiranje tempa (hitrosti) izvedbe v namenu, poudariti vsebinsko ali čustveno stran skladbe. Izraz velja prvenstveno pri izvajanju klavirskih skladb romantične smeri (Chopin), se pa uporablja vobče pri vsakem izvajanju, dasi ga ni mogoče predpisati

Rugby: simfonični stavek A. Honeggerja, inspiriran od sporta

rumba — kubanski ljudski ples s poudarkom na ritmu; po izvoru je črnski, udomačil pa se je po svetu kot družabni ples

Rusalka: opera A. Dvořáka, besedilo J. Kvapila. Prva izvedba 1901 v Pragi

Ruslan in Ljudmila: opera I. M. Glinke, besedilo po Puškinu sestavila V. F. Širkov in K. A. Bakturin. Prva izvedba 1842 v Peterburgu

S

S — okr. za »subdominanta« v nauku o harmoniji; v notaciji tudi okr. za »segno« — znak

Le sacre du printemps (Pomladno žrtvovanje): balet I. Stravinskega, koreografija I. Nižinski. Prva izvedba 1913 v Parizu, se pogosteje izvaja kot simfonična suita

Salome: opera R. Straussa, libreto H. Lachmanna po igri O. Wilda. Prva izvedba 1905 v Dresdnu

el Salón méxico: simfonična skladba A. Coplanda, uporablja meksikanske ljudske napeve

saltando (it.) — odskakujoče = **saltato;** označba 1. za način igranja; 2. za način lokovne poteze

saltarello (it.) — italijanski ljudski ples v trodelni meri iz 16. stoletja, kasneje prevzet v umetno instrumentalno glasbo

samba — brazilijanski ljudski ples v dvodelni meri, soroden plesoma maxixe in tango

Samorastnik: simfonija B. Arniča s programsko vsebino po noveli Prežihovega Voranca

Samson et Délila: opera C. Saint-Saënsa, libreto F. Lemairea. Prva izvedba 1877 v Weimaru

sarabanda — dostojanstven španski ples v trodelni meri, prevzet v klasično instrumentalno glasbo kot (3.) obligatni del suite

sardaña — poskočen španski ljudski ples

sarrusophone — kovinsko pihalo z obojskim ustnikom; konstruiral ga je francoski kapelnik Sarrus in izdelujejo ga v raznih velikostih. V francoski in italijanski vojaški godbi jih uporabljajo skupinsko in posamič

S. A. T. B. — okrajšave za sopran, alt, tenor, bas (v naslovih zborovskih skladb)

saudade (port.) — otožna brazilska plesna pesem

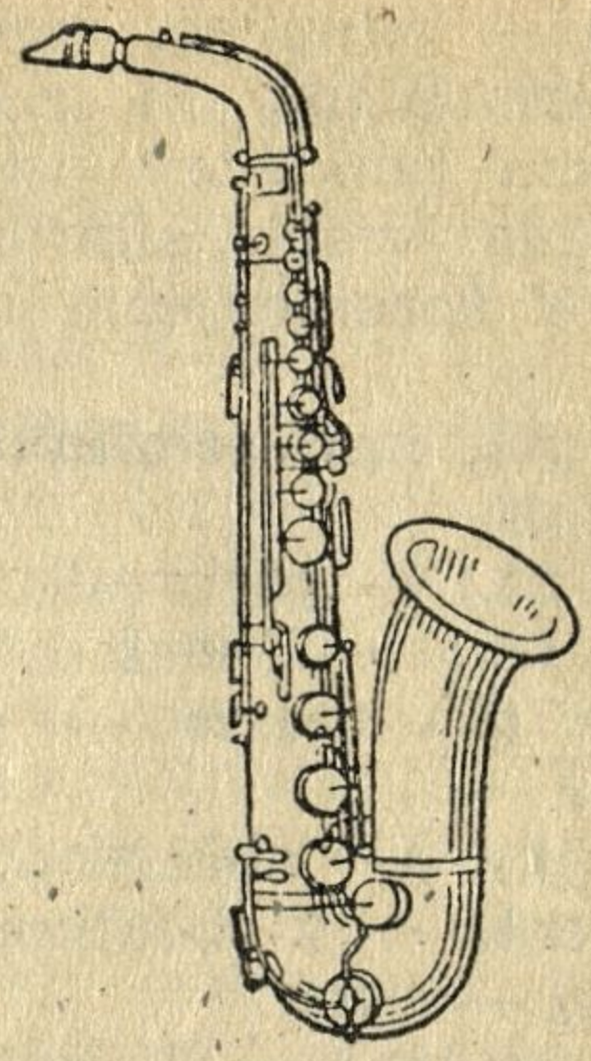
saxhorn — trobilo v francoskih vojaških godbah, konstrukcija A. Saxa

saxophon (slov. saksofon) — najbolj splošno uvedeno kovinasto pihalo s klarinetnim ustnikom, konstrukcija A. Saxa. Saksofone izdelujejo v raznih velikostih in uglasitvah ter uporabljajo solistično in skupinsko; prvo v simfoničnih orkestrih, drugo pa zlasti v jazzbandu. Saksofon je prvenstveno melodijski instrument in po zvoku najbližji človeškemu glasu

Teatro alla Scala — osrednje milansko operno gledališče (scala, it. — stopnica, stopnišče); **scala** (it.) — skala, lestvica

scherzo (slov. skerco) (it.) — šala; samostojna instrumentalna oblika v veliki trodelni pesemski formi (A-B-A); v sonati in simfoniji 2. ali 3. stavek, naslednik prejšnjega menueta. — **scherzando, scherzoso** — šaljivo, nagajivo, vedro

scordatura (it.) — razglaševanje strun pri godalih, nekoč priljubljeno za olajšanje igranja

Saksofon

scorrendo (it.) — gladko tekoče = **scorrevole**

secco (it.) — suho, suhljato; recitativo secco — gl. recitativ!

secondo (it.) — drugi; **violino secondo** — skupina 2. violin; **seconda volta** — drugič (pri ponavljanju istega odseka skladbe)

segno (it.) — znak; **da capo al segno** — od začetka do znamenja

segue (it.) — sledi

seguidilla (šp.) — španski ljudski ples v trodelni meri; v opero ga je uvedel Bizet s »Carmen«, v instrumentalno glasbo španski komponisti Albéniz, Granados in de Falla. **Seguidille:** zbirka samospevov J. Ravnika na besede O. Župančiča

seksta (iz lat. sextus — šesti) — šesta lestvična stopnja; **sekstakord** — 1. prestava trozvoka (s terco v basu); **sekstet** — skupina šestih glasov ali glasbil; **sekstola** — skupina šestih not namesto štirih

sekvenca — ritmična, melodična, harmonična in redkeje oblikovna ponovitev obrazca, intervalne vrste, akorda ali oblike v spremenjenih okoliščinah

semi — pol, npr. **semitono** (it.) — polton

semplice (it.) — preprosto

sempre (it.) — vedno; npr. **sempre più mosso** — vedno hitreje

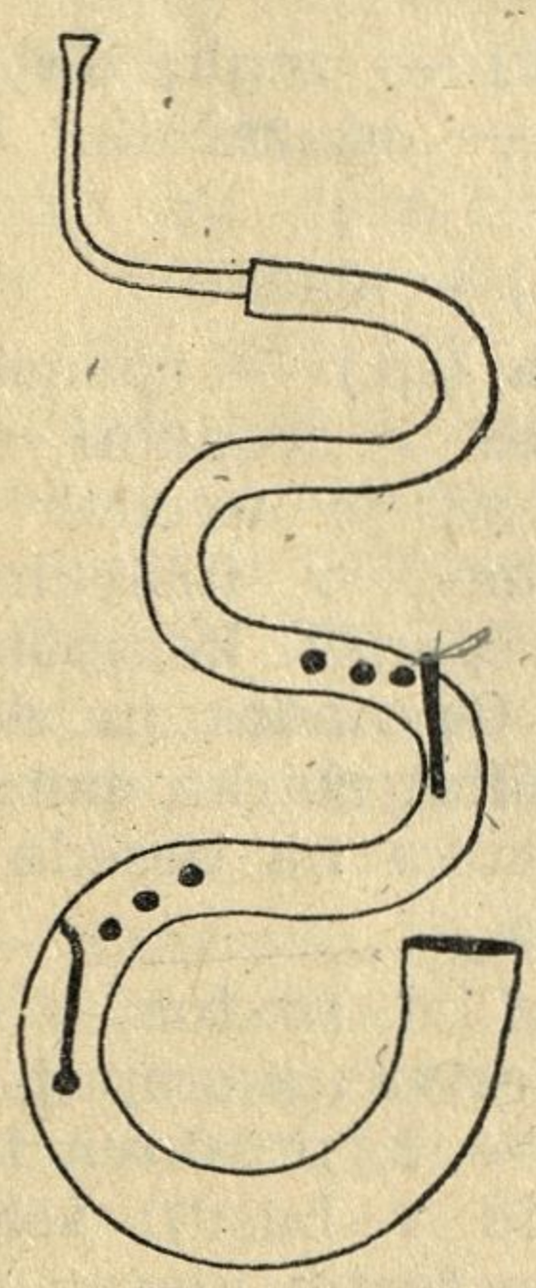
sentito (it.) — občuteno; **con sentimento** — z občutkom

senza (it.) — brez

septima (iz lat.) — 7. lestvična stopnja; **septakord** — četverozvok s septimo kot okvirnim intervalom; **septet** — skupina sedmih glasov ali glasbil; **septola** — skupina sedmih tonov namesto šestih

serenada — podoknica; večstavčna instrumentalna oblika, podobna divertimentu

sekunda (iz lat.) — 2. lestvična stopnja, interval

Serpent

serija — v dodekafoniji osnovna tonska vrsta, ki obsega vseh 12 tonov; **serialna glasba** — dvanajsttonska glasba, ki uporablja serijo

sereno (it.) — vedro

serpent — zastarelo pihalo kačaste oblike

Sestra Angelika, gl. Trittico!

Seviljski brivec, gl. Il Barbiere di Siviglia!

sferofon — elektronski instrument (gl. tam!)

sfz — sforzato (it.) — poudarjeno; stopnjevano **sffz** — zelo poudarjeno

shimmy — ples, ki je bil v Ameriki priljubljen v razdobju med obema vojnama; v umetno glasbo ga je uvedel P. Hindemith v »Suiti 1922«

si — 7. solmizacijska stopnja; v c-duru ton »h«

siciliano (it.) — sicilijanski ples; v umetni glasbi plesna oblika pastoralnega značaja v dvodelnem triolskem ritmu

simfonija — največja večstavčna orkestrska oblika; od stavkov je vsaj eden (navadno prvi) v **sonatni formi.** Nastala je sredi 18. stoletja in je še danes najpomembnejša in najbolj zahtevna instrumentalna oblika. V romanskih deželah so uporabljali ime **»simfonia«** ali **sinfonia«** tudi namesto izraza **»uvertura«** (operni uvod). Zgodovina simfoničnega ustvarjanja je hkrati zgodovina razvoja glasbe v 19. in 20. stoletju

simfonična pesnitev — poetična programska skladba svobodne oblike. — **Simfonične etude** — skladbe simfonične drže s poudarkom na tehničnih prvinah. — **Simfonične variacije** — orkestralne varia-

cije. **Simfonični orkester** — ansambel instrumentalnih skupin, ki obsega po več primerkov vsakega orkestralnega glasbila; velikost simfoničnega orkestra sicer ni določena, po tradiciji pa se je v stoletjih izoblikovala stalna orkestrska zasedba, v kateri so pihala zastopana po dvoje, trobila v troje ali četvero, tolkala in brenkala posamič, godala zborovsko. Osnova simfoničnega orkestra so godala

simile (it.) — podobno, slično; pri ponavljanju = enako

sinistra (sc. mano, it.) — levica; okr. **m. s.**

sinfonietta (it.) slov. simfonieta — mala simfonija

Siegfried: 3. večer tetralogije »Der Ring des Nibelungen«; **Siegfried-Idyll:** orkestralna skladba R. Wagnerja, v katero so vpleteni motivi iz njegovih oper

sinkopa — gl. ritem! V klasičnem kontrapunktu tudi = zadržek (gl. tam!)

con slancio (it.) — z vzgonom

slargando (it.) — pojemaje v hitrosti

Slovo od mladosti: opera D. Švare, besedilo Lj. Prennerjeve. Prva izvedba 1954 v Ljubljani

smorzando (it.) — pojemaje v jakosti in hitrosti

Sneguročka: opera N. Rimskega-Korsakova, libreto skladateljev po igri Ostrovskega. Prva izvedba 1882 v Peterburgu

soave (it.) — sladko

Soči: kantata H. Sattnerja na Gregorčičevo odo

sol — 5. solmizacijska stopnja, v c-duru ton g

solo (it.) — sam; **solamente** — samo = **soltanto**

solfeggio (it.) — glasbena teorija, vežbanje v solmizacijskem petju

solmizacija — sistem poimenovanja lestvičnih stopenj z zlogi iz himne 8. stoletja: UT queant laxis REsonare fibris MIra gestorum FAmuli tuorum SOLve polluti LAbii reatum Sancte Johannes — torej ut - re - mi - fa - sol - la - si; prvotni ut je kasneje nadomestil zlog »do«. Iznajditelj te metode je bil Guido iz Arezza okoli l. 1000. Romanski narodi še danes uporabljajo solmizacijo, ki je prav posebno praktična zaradi možnosti transponiranja. Vobče pa se danes solmizacijski zlogi krijejo s toni c-durove lestvice (do - c, re - d, mi - e, fa - f, sol - g, la - a, si - h); izraza »diesis« in »bemolle« »fa diesis« = fis, »sol bemolle« označujeta višaj in nižaj, npr. »fa diesis« = fis, »sol bemolle« = ges.

sonata (sprva v nasprotju s kantato) — splošno igranju namenjena skladba; v stoletjih je nastala trdna **sonatna oblika,** ki je (načelno) bitematična (t. j. ima dve osnovni misli) in najmanj tri med seboj ločene ali pa povezane oblikovne dele: **ekspozicijo, izpeljavo** in **reprizo.** V sonatni obliki je komponiran vsaj en stavek sonate (simfonije); ostali stavki imajo lahko druge forme. Sonata je vsesplošna instrumentalna oblika večje razsežnosti in velja tako za solistične instrumente (klavir), kakor za instrumentalne, ko-

morne in orkestralne sestave. Navadno ima več (3—4) stavkov; obstajajo pa tudi enostavčne sonate. — **Sonatina** — mala sonata

Sonetni venec: kantata L. M. Škerjanca po F. Prešernu

sopra (it.) zgoraj, nad; pri klavirski tehniki = križanje leve roke prek desne (ali obratno)

sopile (roženice) — značilno istrsko pihalo tipa oboe s 6 luknjicami v različni razdalji. Sopile delajo v dveh velikostih: »tanke« in »debele« sopile

sopran — visok ženski glas; pri instrumentih visoka glasovna lega; **sopranino** — najvišja instrumentalna visoka lega, po kateri so poimenovani instrumenti (npr. **sopranino-saksofon,** najvišji različek saksofonov)

sordino (it.) — dušilec; **con sordino** — s sordinom, t. j. z nastavkom na strune godal, ki ovira svobodno nihanje in s tem zmanjša nihajno amplitudo. Tudi trobila imajo lastne dušilce

Soročinski sejem: komična opera M. Musorgskega, besedilo skladateljevo. Prva uprizoritev 1917 v Peterburgu

sostenuto (it.) — zadržano; — **sostenendo** — zadržujoče

sotto (it.) — pod; **sotto voce** — pridušeno, pritajeno

sousaphone — globoko trobilo, poimenovano po kapelniku J. P. Sousi; v rabi pri vojaških godbah in pri jazzu. Značilen zanj je velik, lijast odmevnik

spiccato (it.) — poseben način igre z lokom pri godalih, vrsta lahnega stakata

spirituoso (it.), **con spirito** — zanosito

staccato (it.) (stakato) — kratko, odtrgano; **staccatissimo** — zelo kratko

subjekt — glavna misel (pri kontrapunktičnih oblikah)

subreta — prva pevka v operetah

suita — vrsta krajših, ponajveč plesnih oblik (sosledje); ena najvažnejših predklasičnih instrumentalnih cikličnih (t. j. več stavkov obsegajočih) glasbenih oblik. Nekateri teoretiki omejujejo posebej **klasično** suito (pravilneje: predklasično), ki je imela stalne **(obligatne)** in priložnostne **(neobligatne)** dele. K prvim štejejo 1. allemande, 2. courante, 3. sarabande, 4. gigue; neobligatni deli so bili poljubno izbrani. Suite so lahko solistične, komorne in orkestralne; nosijo tudi lahko dopolnilne, namenske ali poetične naslove (npr. **lirična suita**). **Moderna** suita ni več nujno sestavljena iz plesnih form, temveč nanizava poljubno oblikovane in naslovljene skladbe manjše razsežnosti in v neodrejenem številu ter razvrstitvi

swing (angl.) — poseben slog jazza, nastal po l. 1935, ne velja toliko za plesno kot za koncertno glasbo

Š

Šeherezada (tudi Šeherazada): simfonija N. Rimskega-Korsakova, s programsko vsebino, zajeto iz zbirke »1001 noč«

T — okr. za toniko (v harmoniji)

tabatière à musique (glasbena tobačnica): mehanični instrument, škatlica, ki lahko odvije zveneč zvitek in zaigra eno ali več skladbic; tudi naslov instrumentalne skladbe, ki oponaša takšno glasbo

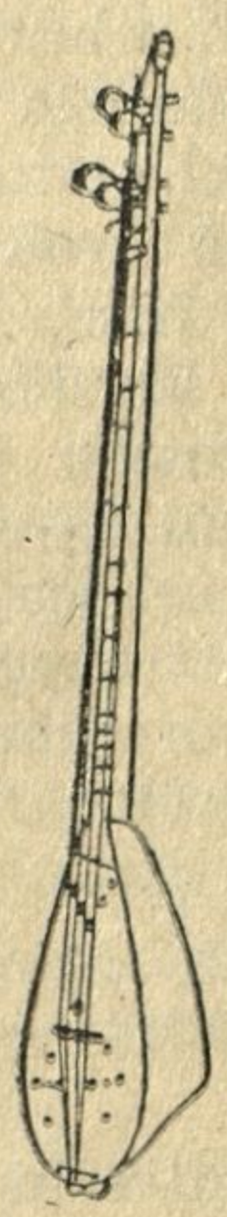
tablatura (ali **tabulatura**) — splošna označba za notacijo, ki ne uporablja not, temveč druge znake (črke, slike) za tone; v razdobju od 15. do 17. stoletja je mnogo instrumentov imelo lastne tablature, danes pa jih poznajo le še nekateri poljudni instrumenti, kakor ameriške citre, ukulele i. p.

tacet (lat.) — molčí; notacijska opazka, ki pove, da tisti glas ali instrument skoz ves odstavek (ali stavek) molči

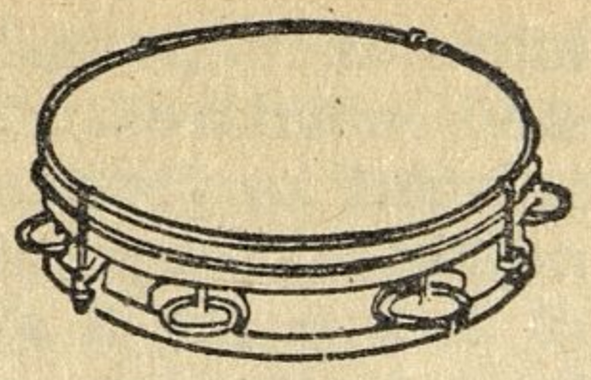
Tajda (Kompostelјski romarji): opera H. Sattnerja na besedilo I. Preglja. Prva izvedba 1927 v Ljubljani

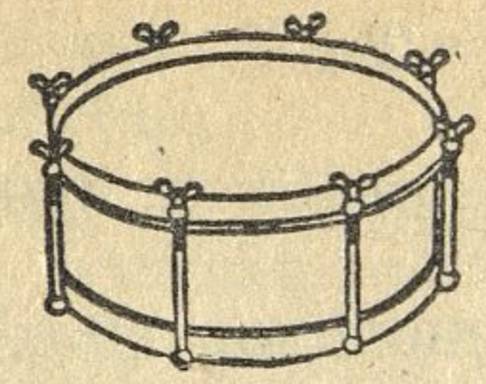
takt ⟋ notacijska razdelitev skladbe na (mersko) enake dele v skladu z metričnim predpisom; **taktovi načini** — izrazi za raznovrstne mere; notirajo se z ulomki, katerih števec je število naravne številčne vrste, imenovalec pa enota vrednosti. Predpis ¾ torej pové, da so v enem taktu tri četrtinke; pravilnejši bi bil izraz 3 . ¼; ta se tudi ponekod (v romanskih deželah) uporablja. (Ulomek ¾ je enak zmnožku 3 . ¼.) **Taktnice** so črte, ki omejujejo takte ter s tem povečajo preglednost; postavljene so načelno tako, da neposredno za njimi stoji poudarek. Priporočljivo je vzeti za števec ulomka kar najbolj preproste številke (2, 3, 4 = 2.2, 5 = 2 + 3, itd.); izjema sta že udomačena 4 in 6, ki stojita kot nadomestek za 2.2, oz. 2.3 ali 3.2 i. p. Nesmiselno je uporabljati večje številke (npr. 11, 13, 16 itd.), ker jih moremo vedno razčleniti v vsote ali zmnožke manjših števil. Izjema je tu 12, kadar gre za 4 triole (torej za takt 4/4, v katerem obsega vsaka četrtinka 3 osminke = triolo)

tamburica — jugoslovansko ljudsko brenkalo v različnih velikostih. Najmanjša je **bisernica,** nato slede **kontrašica** (alt), **bugarija** (tenor), **brač** (bariton) in **berde** (bas). **Tamburaški orkester** združuje po več primerkov vsake velikosti; njegova literatura je precej bogata, zlasti v folklorni glasbi. Večkrat se tudi po-

Tamburica

Mali boben in tamburin

samezni glasovi dele v manjše skupine, n. pr. bugarija I. in bugarija II. i. p.

tamburo (it., frc. tambour) — boben, tolkalo z obročem, ki ima napeto ustrojeno kožo (membranofon). **Veliki boben** (tamburo grande, cassa; frc. grosse caisse) ima samo eno kožo, **mali boben** (tamburo piccolo, tambour clair) pa dve (po eno na vsaki strani obroča). Višina zvoka se ne dá točno določiti, razume pa se, da ima veliki boben votlejši, globlji ton kot mali boben. Pri poslednjem so prek opne še napete žice, kar povzroča značilno rožljanje. Bobne vseh vrst igramo s posebnimi tolkalci. — **Tamburin** je ozek obroč, v katerega so vdelani kraguljčki, ki se tresejo in dajo cingljajoč zvok. — Primitivni narodi imajo mnogo vrst bobnov; v klasičnem simfoničnem orkestru pa jih niso še uporabljali in so jih uvedli šele z naraščajočo kolorizacijo orkestrskega zvoka v novejših, poromantičnih slogovnih smereh. Okrajšava za boben v partiturah: **tb**

tam-tam (malajsko »gozd«, množina od »tam« — drevo) gl. gong!

tango — argentinski ples v dvodelni meri, ki je v našem stoletju postal družabni ples, sprejet tudi v resno instrumentalno glasbo

Tannhäuser oder der Sängerkrieg auf der Wartburg (T. ali tekma pevcev na gradu W.): opera R. Wagnerja na lastno besedilo. Prva uprizoritev 1845 v Dresdnu

tanto (it.) — toliko; **non tanto** — ne zelo, n. pr. **allegro non tanto** — ne preveč hitro, i. p.

tarantella (it.) — neapolitanski ples v hitrem dvodelnem metru s triolami; ime od kraja Táranto (ne od strupenega pajka, katerega pik naj bi ozdravil)

tarbuka — makedonski bobenček, najbrž orientalskega izvora (uporabil ga je že Berlioz v plesu sužnjev v operi »Trojanci«)

tasto (it., = **tastiera**) — ubiralka; **sul tasto** (sulla tastiera) — nad ubiralko, t. j. potezanje loka pri godalih bliže ubiralki (kot pa mostičku), kar dá svojstveno barvo tona (= **flautato**)

tedesco (it.) — nemški; **tedesca** — nemški ples v trodelni meri, podoben kmečkemu valčku (Ländler); **alla tedesca** — kakor nemški ples

téma — glasbena misel, ki ima odrejeno in značilno obliko in enoten izraz; v monotematičnih skladbah (fuga i. p.) glavna misel. **Tematično delo** — obravnavanje in obdelava

(glavne) misli. **Tematika** — število in vrsta tém

temperatura — enakomerna uglasitev; postopek, ki ga je uvedel A. Werckmeister (1691) za izenačenje mnogoterih, takrat razlikujočih se uglasitev. Njegova matematična metoda uglaševanja izhaja od (nenaravne) postavke, da se oktava razdeli na 12 med seboj enakih poltonov. Slušno je pri tem čista samo oktava kot akustično razmerje 2:1; vsak drug ton je zmnožek frekvence nižjega poltona s koeficientom $\sqrt[12]{2}$ (= 1,06). Na primer a^1 = 435', b^1 = 435. $\sqrt[12]{2}$ = 461,1'. (To se dá praktično le približno doseči). S temperaturo v tem smislu je mogoče enako muzicirati v vseh tonovskih načinih, kar je bil njen glavni namen. Danes se skupno muzicira le **temperirano** (ne čisto!) ter so vsi instrumenti s stalno tonsko višino (klavir, orgle, pihala in trobila) tako uglašeni; v orkestru se jim morajo prilagoditi godala, ki bi sicer lahko igrala netemperirano, t. j. akustično čisteje

tempo (it.) — hitrostna mera; **a tempo** — z (osnovno) hitrostjo. Tempo se določuje 1. **absolutno,** t. j. po številu merskih enot v časovni enoti (sek); takšno merjenje omogoča **metronom.** Metronom kaže število not v minuti; znak MM. = 120 torej pomeni, da pride 120 četrtink na minuto. 2. **relativno,** t. j. po občutku, ki ga izražamo z italijanskimi pridevniki (= prislovi); le-ti so v stoletjih dobili precej točen pomen; tako npr. lento — počasi, allegro — hitro itd. Metronom ima zapisane (približne) meje, do katerih segajo posamezni izrazi za tempo, vendar se skladateljeva označba ravna tudi po značaju skladbe in je igranje po metronomu pravzaprav manj zanesljivo kot občutljiv in izvežban smisel za pravo (t. j. intencionirano) hitrost skladbe

tenebroso (it.) — mrko, mračno

tenor — visok moški glas; v predklasični vokalni glasbi vodilni zborovski glas (od lat. tenere — držati). Kot pridevniško dopolnilo k imenu instrumenta nakazuje tudi njegovo lego, npr. tenorska pozavna; v tem smislu tudi tenorski ključ, c-ključ na 4. črti

tenuto (it.) zadržano; posamezni toni zadržani prek svoje veljave

teorba — lutnja, gl. tam!

teorija — prva stopnja znanstvene obravnave glasbenih pojavov; nauk o teoriji obsega osnovne pojme notacije i. dr.

terca (iz. lat. tertius — tretji) — 3. lestvična stopnja; **terc-kvintakord** — trozvok v osnovnem položaju (s primo v basu); **tercet** — skupina treh enakih glasov ali instrumentov

Tereminovox, gl. električni instrumenti!

ternaren — trodelen; gl. ritem!

tetrakord — vrsta štirih zaporednih tonov, osnova starogrškega tvorjenja lestvic; zdaj zastarelo

tetralogija — skupina štirih, med seboj dopolnjujočih se **del**

Thaïs: opera J. Masseneta, besedilo po A. Franceu napisal L. Gallet. Prva izvedba 1894 v Parizu

Das Tiefland (Nižava): opera E. d'Alberta, besedilo R. Lotharja. Prva izvedba 1903 v Pragi

timbales — (frc.) pavke

timbre (frc.) — barva tona, po kateri se razlikujejo glasbila

con timore (it.) — strahoma

timpani (it.) — pavke

Tod und Verklärung (Smrt in poveličanje): simfonična pesnitev R. Straussa, op. 24, s (kasneje napisanim) besedilom A. Rittra

tokata — (toccata) — svobodno oblikovana skladba za glasbilo s tipkami, običajno monotematična in etudnega značaja

tombeau (frc.) — grob; skladba, napisana v spomin. **Le tombeau de Couperin** — klavirska (kasneje instrumentalna) suita M. Ravela

tom-tom — indijanski (morda orientalski?) boben, ki ga radi uporabljajo v jazzu

ton — zvok določene višine (frekvence), barve, jakosti in trajanja. **Tonaliteta** — vsi harmonični pojavi v skladbi. **Tonalnost** — pripadnost k odrejenemu harmoničnemu območju; ože vzeto je tonalnost privrženost določenemu tonovskemu načinu, iz katerega izhaja in se vanj povrača. **Tonalen** — pripadajoč določeni tonaliteti; pri kompoziciji fuge: **tonalni odgovor** téme je njena točna ponovitev v zgornji kvinti, ki pa ohranja intervalne korake le v skladu s tonaliteto

tonika — osrednja harmonična funkcija akorda v tonaliteti, akord na 1. lestvični stopnji

Tosca: opera G. Puccinija, libreto napisala Giacosa in Illica. Prva uprizoritev 1900 v Rimu

tr (okrajšava za trillo, it.) — 1. **trilček,** t. j. hitra menjava tona s (spodnjim ali zgornjim) menjalnim tonom, t. j. s (spodnjo ali zgornjo, malo ali veliko) sekundo; 2. kratica za **tremolo,** t. j. hitro ponavljanje istega tona

transcendenčen — nadčuten, čutom nedostopen, prekomeren; v prenesenem pomenu tehnično (ali izrazno) zelo zahteven, n. pr. Lisztov ciklus klavirskih etud »Etudes d'exécution transcendante«

transformacija — preuredba — **metamorfoza;** formalni izraz 20. stoletja, ki označuje globljo in podrobnejšo tehniko variiranja, tako da tematično gradivo dodobra »spremeni svojo osebnost« v toku skladbe

transkripcija — prepis, priredba, prenos skladbe z enega izvajalskega področja na drugo, npr. z violine na klavir

tranquillo (it.) — mirno

transpozicija — prestáva iz ene tonalitete v drugo; **transponirajoči instrumenti** — glasbila, ki sama transponirajo, npr. pri instrumentih, uglašenih za cel ton niže, kot je normalno (= ki so uglašeni v B), zveni napisani c-dur kot b-dur, t. j. vsaka nota zveni cel ton niže od zapiska. Transpoziciji podobno je pisanje v različnih ključih, kar spada tudi k teh-

ničnim olajšavam igre in notacije

trattenuto (it.) — zaustavljeno, zadržano

Trautonium, gl. električni instrumenti!

La Traviata: opera G. Verdija, besedilo napisal F. M. Piave po romanu »La dame aux camélias« A. Dumasa ml. Prva izvedba 1853 v Benetkah

trepak — ruski ljudski ples v hitri dvojni meri

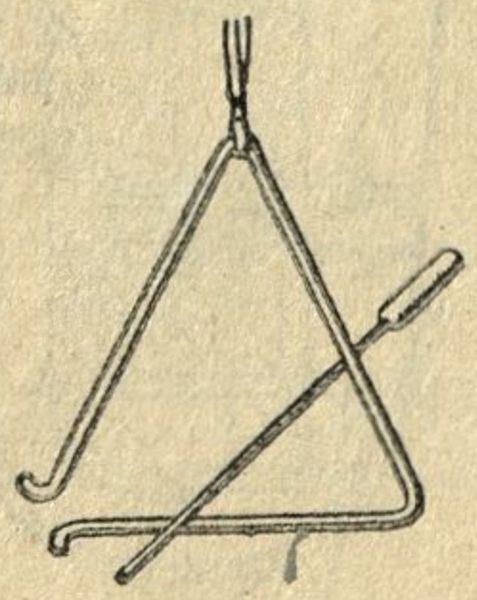
trilogija — troje skupaj spadajočih del

trikot (triangolo, it.) — v enem kotu odprt jeklen trikotnik, ki ga udarjamo s kovinsko palčico in dá svetel, po višini nedoločljiv zvok

trio — 1. sestav treh različnih glasov ali glasbil; 2. kompozicija zanj; 3. **klavirski trio** — violina, violončelo in klavir 4. osrednji poddel pri koračnicah, nekaterih plesih (menuet s triom) in pesemskih oblikah (n. pr. skerco s triom). Obstajajo tudi skladbe z dvema trioma

triple (frc. triplo, it.) — trojni; n. pr. trojni kontrapunkt, trojni koncert — t. j. koncert za tri instrumente **(Triple-concerto)** i. p.

triola — skupina treh not namesto dveh

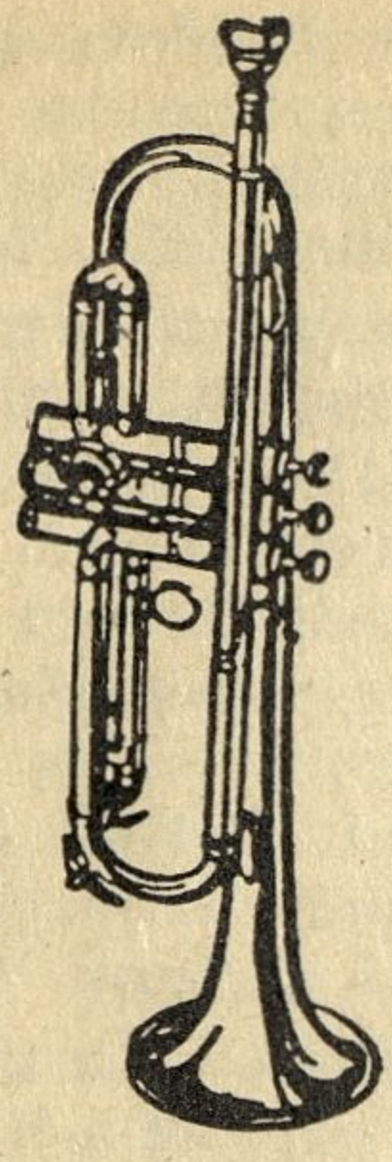
Trikot

Tristan und Isolde: opera R. Wagnerja na lastno besedilo po srednjeveški keltski legendi. Prva izvedba 1865 v Münchnu

Trittico: (= triptih) tri opere G. Puccinija, ki se igrajo na en večer. Dela so: **Il tabarro** (Plašč), libreto napisal G. Adami (po noveli Didiera Goulda: La Houppelande); **Soror Angelica** (sestra A.), libreto G. Forzano; **Gianni Schicchi,** libreto G. Forzano. Prva izvedba 1918 v New Yorku

tritonus (lat.) — vrsta treh celih tonov, n. pr. f-g-a-h (z zvečano kvarto ali zmanjšano kvinto kot okvirnim intervalom). V kontrapunktu strogega stavka prepovedan kot zaporedje in kot sozvok in razglašen kot »diabolus in musica« (vrag v glasbi). Danes je prepoved zastarela in velja le pri vajah v strogem stavu iz slogovne obveznosti

trobenta — sopransko trobilo z ventili. Obseg od fis do c^3 (in prek). V vojaški godbi in pri plesnih ansamblih vodeči, melodijski instrument; trobentači v jazzbandu so tehniko trobente dovedli do virtuozne stopnje. V simfoničnem orkestru imamo 2—3 trobente, ki se po navadi družijo s pozavnami v skupino »težkih« trobil. Trobente izdelujejo v raznih velikostih in uglasitvah (oba izraza se krijeta), od katerih so najbolj običajne v C (ne transponira), v B (transponira cel ton niže) in v A (transponira poldrug ton niže). It. tromba, frc. trompette (slov. trompeta je spačenka). — Trobentin obseg

Trobenta

nadaljuje v globino **pozavna** (gl. tam!)

tromba (it.) = trobenta; **trombone** = pozavna

troppo (it.) — preveč; **non troppo** — ne preveč

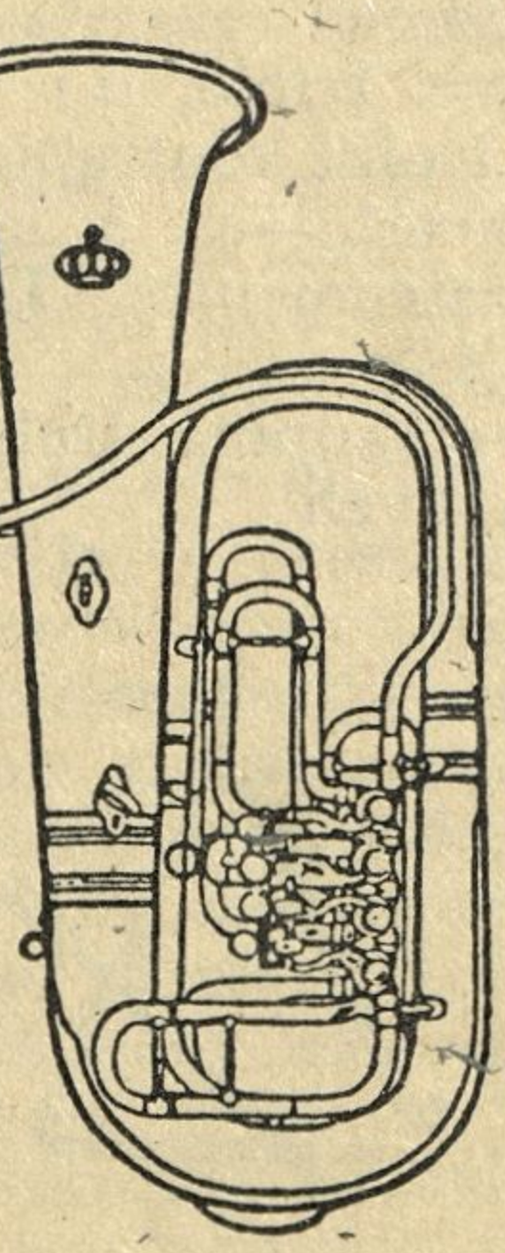
trozvok (ali trizvok) — akord (najmanj) treh različnih tonov; v terčnem harmoničnem sistemu, ki gradi akorde po tercah navzgor, sestoji trozvok iz osnovnega tona, njegove terce in njegove kvinte ter se zato tudi imenuje **terckvintakord** (zastarano)

il Trovatore (Trubadur): opera G. Verdija, libreto napisal S. Cammarone po stari španski igri. Prva izvedba 1853 v Rimu

trubadurji — srednjeveški francoski pesniki-pevci; od početka so se imenovali troubadours (od tod naš naziv), kasneje tudi trouvères. Ohranilo se je okrog 6000 pesnitev in 2000 melodij, ki so jih spremljali z nekaterimi solističnimi instrumenti, potujoč iz kraja v kraj. Nekateri trubadurji so bili zelo znameniti skladatelji, tako npr. Adam de la Halle, i. dr.

tuba — najgloblje trobilo svojstvenega tipa, z močnim, prodornim tonom in obsegom od kontra-D do d' (pri najglobljem različku, **kontrabastubi**). Tube delajo v različnih velikostih in oblikah; v simfoničnem orkestru je v rabi **basovska tuba,** prav poredko kontrabastuba. Posebna zvrst so **Wagnerjeve tube** v tenorski, basovski in kontrabasovski legi; to je skupina zase ter jo le prav redko nahajamo v simfoničnem orkestru. Tuba je nastala okoli 1800 iz serpenta in ofikleida. Nekatere vrste tub imajo lastne nazive kot **helikon, bombardon,** itd., posebno v vojaški godbi.

tubafon — tolkalo ksilofonskega tipa, pri katerem kovinske cevke nadomeščajo deščice;

Tuba

zvok je zato svetlejši, prijetnejši, podoben zvončkom

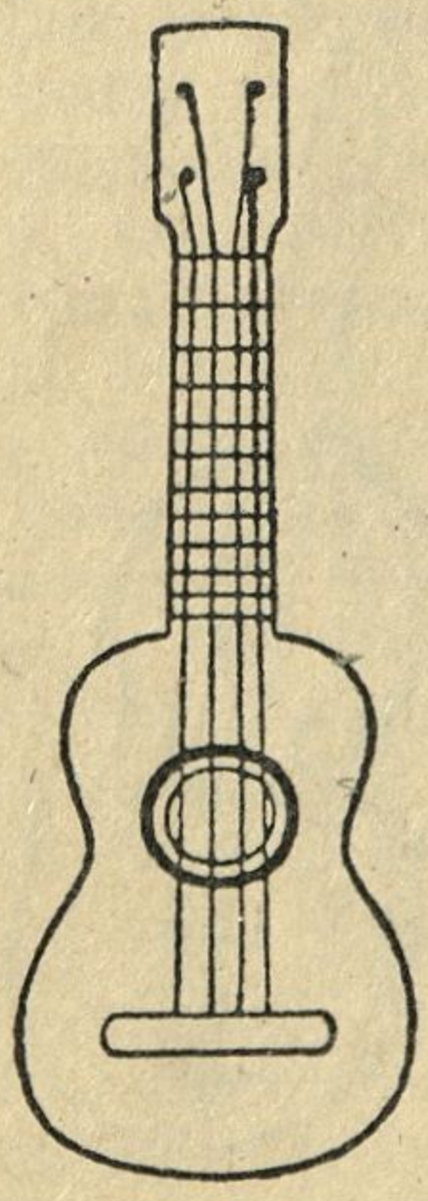
Turandot: zadnja opera G. Puccinija, libreto po Gozzijevi lutkovni igri napisala Adami in Simoni. Prva izvedba 1926 v Milanu

tutti (it.) — vsi; nasprotje od **solo** — (en) sam, soli — posamezniki

U

u. c. — okrajšava za »una corda« — na eni struni, označba za igranje na klavirju z levim pedalom, ki povzroči, da kladivce udarja samo na eno struno v tisti glasovni legi, kjer so toni zastopani s tremi strunami; preklic izraza »u. c.« se označi s **»t. c.«** — tre corde (tri strune). Vmesni položaj pedala izzove igranje na dve struni — due corde

ukelele (ali **ukulele**) — majhna havajska kitara s štirimi strunami; za notacijo uporablja posebno tablaturo

Ukulele

ultimo (it.) — zadnji; **ultima volta** — zadnjikrat

con umore (it.) — dovtipno, šegavo

unisono (lat.) — enoglasno

Urh grof celjski: opera V. Parme, tekst A. Funtka. Prva uprizoritev 1895 v Ljubljani. Prva (prekomponirana) slovenska opera (predhodnici: **Gorenjski slavček** A. Foersterja in **Teharski plemiči** B. Ipavca sodita k spevoigram, oz. k operetam)

ut — prva solmizacijska stopnja = do

utilitaristična glasba — uporabna glasba, za vsakdanjo rabo

V

valček — eden najpriljubljenejših družabnih plesov v trodelni meri; prav tako pogosta kompozicijska plesna in idealizirana instrumentalna oblika, ki se je pojavila v začetku prejšnjega stoletja in preplavila ves svet. Nekateri valčki so dosegli veliko tehtnost in simfonično obliko. It. walzer, frc. valse, iz nem. Walzer. — **La valse** — koreografska simfonična pesem M. Ravela. **Valse triste** — koncertni valček J. Sibeliusa iz scenične glasbe k igri »Kuolema«. **Valses nobles et sentimentales** — suita valčkov za orkester M. Ravela, sestavljenih za balet »Adélaïde ou le langage des fleurs« (A. ali cvetna govorica). — **Mephisto-Walzer** — gl. pod M!

variacija — sprememba; stalna kompozicijska oblika, ki spa-

da od 17. stoletja dalje med najvažnejše. Po navadi sestoji iz »téme« ter niza sprememb, V njih se téma počasi odmika od prvotne forme tako v tehničnem kot izraznem pogledu, obdrži pa nekatere spoznavne značilnosti. Po obravnavi tematičnega materiala poznamo več variacijskih tipov, ki so se v stoletjih razvili in izpopolnjevali. Variiranje se lahko loti vsakega glasbenega elementa in načina dela, zato imamo na splošno ritmične, melodične, harmonične, oblikovne, kontrapunktične in karakterne variacije. Tipični variacijski obliki sta **šakona** (chaconne) in **pasakalja** (passacaglia, gl. tam!) — **Varianta** — različek

vaudeville (frc.) — kratka satirična pesem z dopadljivo melodijo (ki je po navadi vnaprej komponirana); tudi kratpa spevoigra v zabaviščih

Večni mornar, gl. Der fliegende Holländer!

veloce (it.) — urno, brzo; **velocissimo** — zelo urno

ventil — (pri trobilih) priprava za podaljšanje zračnega stebra v cevi instrumenta, odvod; (pri orglah) zapornica za zrak

verizem — italijansko operno slogovno gibanje, odsev literarnega realizma konec 19. stoletja; podlaga so mu bila besedila iz vsakdanjega življenja namesto prejšnjih mitoloških ali zgodovinskih dogajanj. Med prve veristične opere spada Mascagnijeva »Cavalleria rusticana«; predhodnik je Bizetova »Carmen«

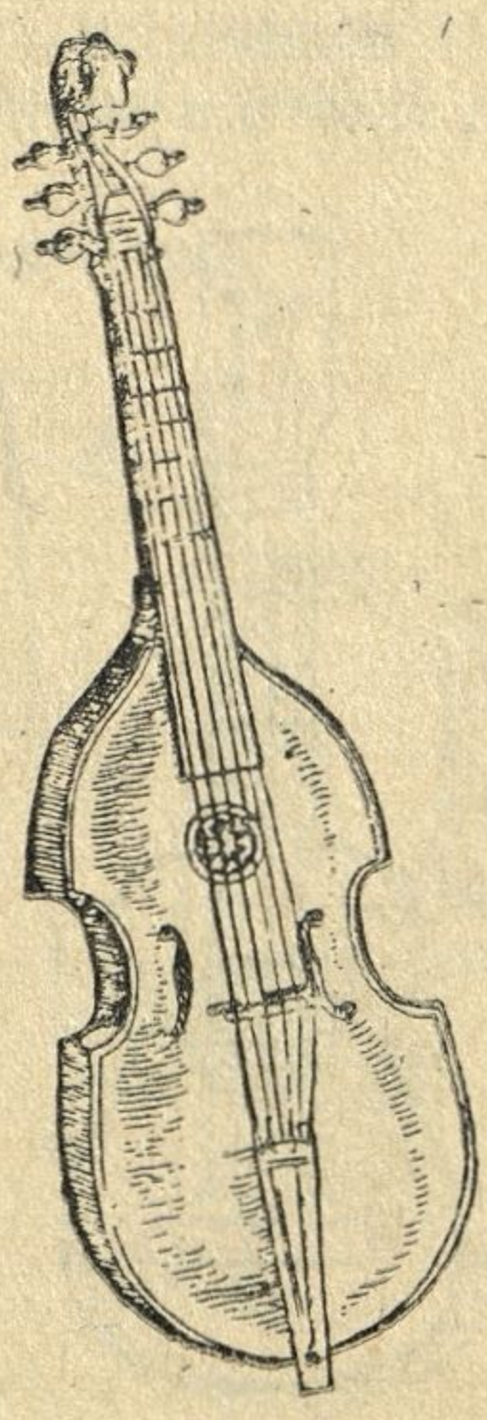
Veronika Deseniška: opera D. Švare, po O. Župančiču in J. E. Tomiću napisal skladatelj. Prva izvedba 1940 v Ljubljani.

via (it.) — proč; označba **»via sordino«** pomeni, da odvzamemo (poprej nataknjene) glušilce s kobilice godala ali iz cevi trobila

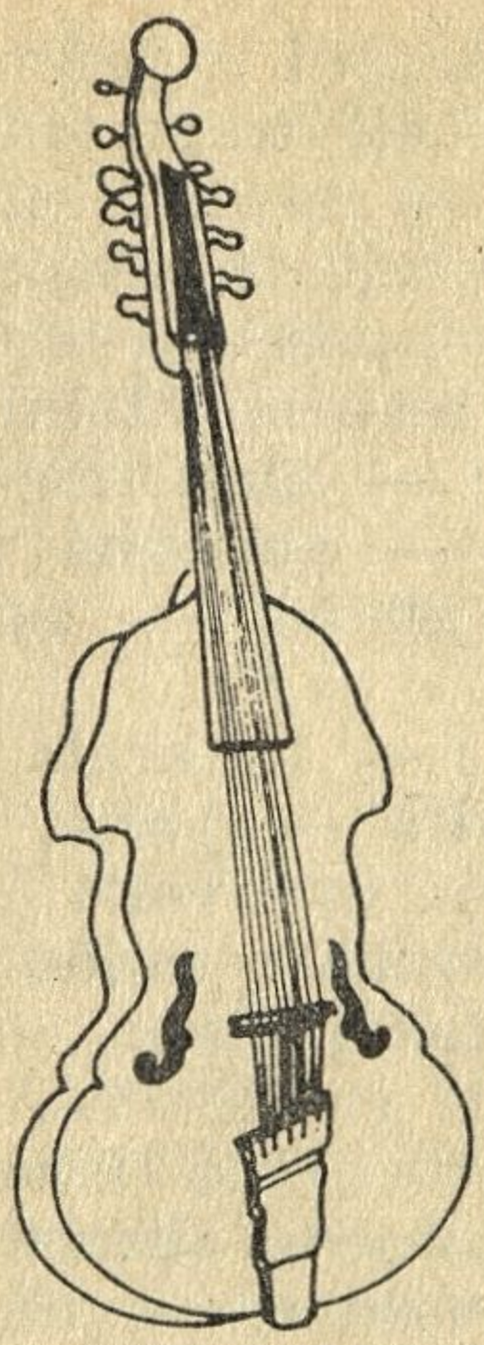
vibrafon — idiofon tipa marimbe z električno napajanimi vibratorji; zvok se močno trese, vibrira (od tod ime)

VI — DE — notacijska označba za del skladbe, ki naj se pri izvedbi izpusti; **VI** — se postavi na začetku, — **DE** na koncu v poštev prihajajočega odstavka

viola — altovska violina, prototip godal, v 17. in 18. stoletju najbolj razširjen. Današnja viola ima 4 strune, ki so uglašene za kvinto niže od violinskih strun. V simfoničnem orkestru dela skupino,

Viola da gamba

Viola d'amore

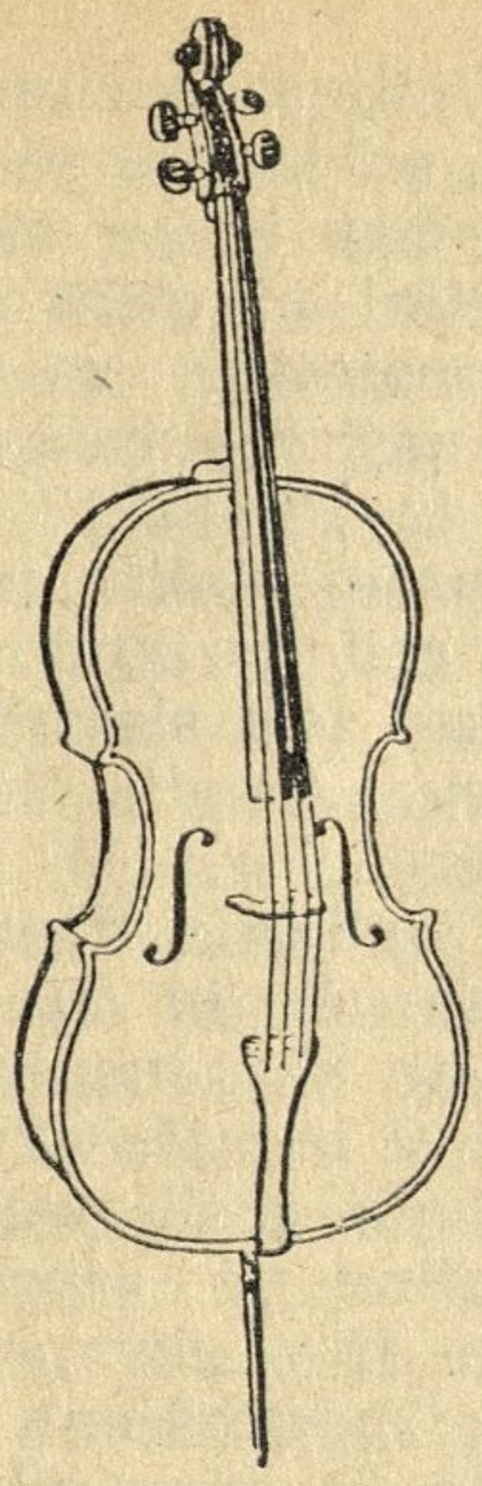
ki veže violine z violončeli; v glasovnem stavku zavzema srednji glas (alt in tenor). — **Violist** — svirač viole. Predhodniki in različki navadne viole so: **viola da braccio** (ročna viola); neposredni predhodnik sedanje viole (od tod še sedaj nemško ime za violo: Bratsche) (NB: nima zveze s tamburaškim bračem!); **viola da gamba** (nožna viola), ki so jo držali na kolenih; **viola d'amore** (ljubavna viola), v 18. stoletju zelo uporabljena viola s simpatičnimi, tj. sozvenečimi strunami, ki so bile napete pod igranimi; **viola pomposa** (razkošna viola), večja peterostruna viola. Frc. alto

violina (it. violino, frc. violoń) — gosli, najpomembnejše in danes najbolj razširjeno godalo s štirimi v kvintah uglašenimi strunami (e'' — a' — d' in g). Violina je član violske družine, od katere se je polagoma ločila in se osamosvojila. Potlej ni doživela mnogo izpopolnitev, zato so še danes najbolj iskane stare violine iz 16. in 17. stoletja. Izdelovanje violin je šlo iz roda v rod in zgodovina pozna nekaj zelo slavnih rodbin goslarjev: Amati, Stradivari, Guarnieri idr. V orkestru imamo violino v dveh velikih skupinah: I. in II. violina; seveda te skupine lahko delimo še v manjše skupine do posamičnih gosli (solo). Položaj violine je sopranski in pritičejo ji v glavnem visoke lege in izpostavljene melodije

violoncello (it., slov. violončelo), včasih na kratko, a krivo samo »cello« imenovan. Violončelo je naslednik viole da gamba in je tenorsko-basovski instrument godalnega

Violina

Violončelo

kvarteta. Njegove strune so za oktavo nižje od violskih (a-d-G-C); prva je izrazito spevna, zadnja pa zvočno basovska. Večina znamenitih goslarjev je izdelovala tudi violončela, samo manj kot violin, zato so stara violončela še bolj iskana in dragocena kot violine

violone (it.) — star naziv za kontrabas (gl. tam!). — Kratica za violino je »vl«, za violo »vla« in za violončelo »vlc«; violone je imel kratico »vne«; sedanja kratica »vni« pomeni »violini« (mn. od violino)

Violetta — drugo ime za opero »La Traviata«

vivace (it.), **vivo** — živahno, **vivacissimo** — zelo živahno

virginal (od »virga«, lat. trn) — različek čembala (gl. tam!), ki so ga od 16. stoletja dalje gojili v Angliji in je imel obliko prizme ali trapecoida. **Virginalisti** — izvajalci ali skladatelji skladb za virginal

virtuoz — posebno bleščeč tehnik v instrumentalni igri

voce (it.) — glas; mn. voci

vokaliza — glasovna vaja; **vokalna glasba** — skladbe za petje

volta (ti.) — 1. »krat« npr. **prima volta** — prvič; 2. (imp.) — obrni, npr. **volta** (ali vljudneje **»volti«**) **subito** — obrni(te) takoj (list)

vuota (sc. corda, it.) — prazna tj. neskrajšana (struna); tudi v pomenu **»batutta vuota«** (skr. **»vuota«**) — prazen takt, isto kot GP (gl. tam!)

W

Waldhorn (nem.) — gozdni rog; predhodnik sedanjega roga brez ventilov

Waldstein-sonata: Beethovnova klavirska sonata op. 53

Wagnerjeve tube, gl. tuba!

Walz — valček

Das wohltemperierte Klavier — zbirka 24 preludijev in fug J. S. Bacha za klavir, prvo obsežnejše delo, ki je upoštevalo »temperaturo«

wood-block (angl.) — izdolbena lesena plošča, idiofon brez določene višine tona, uporabljen v jazz-bandu. Zanj so v rabi tudi druga imena, kakor **Chinese block, temple block** ter **Chinese temple block**

X, Y

Xylophone — ksilofon, gl. tam!

xylorimba — amerikanska zvrst marimba (gl. tam!)

Yankee doodle (angl.) — priljubljena in šaljiva ameriška pesem, ki je bila mnogokrat uporabljena kot téma h karakterističnim variacijam. Tekst in melodija sta neznanega izvora

Z

zapateado (šp.) — španski ljudski ples v trodelni meri

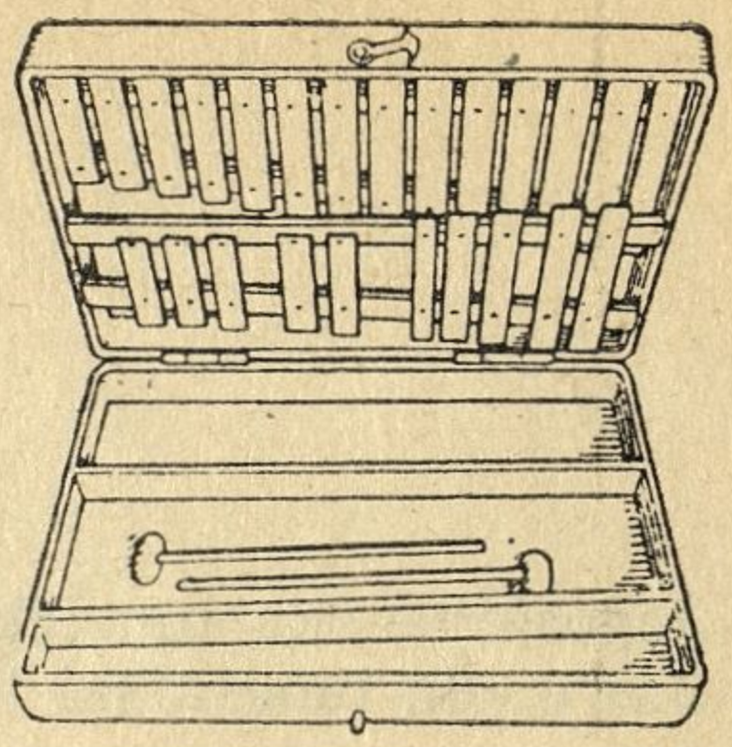
zarzuela (šp.) — španska ljudska opera ali opereta, neka zvrst spevoigre

Die Zauberflöte (Čarobna piščal): opera W. A. Mozarta na tekst E. Schikanederja. Prva izvedba 1791 na Dunaju

alla zingarese (it.) — po cigansko

Zlatorog: opera V. Parme, besedilo R. Brauer. Prva izvedba 1921 v Ljubljani

zvonovi — v opernem in simfoničnem orkestru uporabljajo nadomestila za zvonove, ki jih je več vrst. Najboljše so viseče kovinske cevi, ki jih udarjamo s posebnim mehkim kladivom, da dobimo dolgo doneč zvok, podoben cerkvenim zvonovom. Ti zvonovi

Zvončki

donijo navadno za oktavo više, kot so napisani (za globoke zvonove bi morale biti cevi daljše). Obstajajo tudi **ročni zvonovi.** položeni na mizo; takšne igra lahko tudi po več izvajalcev hkrati. **Elektrofonski zvonovi** so v tonu zanesljivejši, a jih je šele malokje dobiti. — **Zvončki** obstajajo ponajveč v dveh tipih: 1. s klaviaturo, 2. brez klaviature; v vsakem primeru pa so to kovinske ploščice, na katere udarjajo ustrezna tolkalca. Tudi **»Celesta«** je neka vrsta zvončkov s klaviaturo. — **Zvon:** it. campana, frc. cloche; **zvončki:** it. campanelli, fr. Glockenspiel (iz nem.)

VIRI

Jugoslovenska muzička enciklopedija, 1959
Slovenski biografski leksikon, I—X 1925—1967

Larousse de la Musique, I/II 1957
Encyclopédie de la Musique, I/III 1961
Candé, Dictionnaire de Musique, 1961

A. Jacobs, A New Dictionary of Music, 1958
P. A. Scholes, The Oxford Companion to Music, 1960
Grove's Dictionary of Music and Musicians, 1954
The International Cyclopedia of Music and Musicians, 1946
Who's who in Music, 1969
The Harvard brief Dictionary of Music, 1961

H. Riemann, Musiklexikon, X., 1922
H. Riemann, Musiklexikon, XII., 1961
A. Einstein, Das neue Musiklexikon, 1926
Kleine Enzyklopädie: Musik, 1929
Fischer-Lexikon: Musik, 1957

in druga predmetna literatura

KNJIŽNICA KOZMOS * UREJA UROŠ KRAIGHER * ŠESTI ZVEZEK * LUCIJAN MARIJA ŠKERJANC * GLASBENI SLOVARČEK * DRUGA, PREGLEDANA IN IZPOPOLNJENA IZDAJA * OPREMIL BRANKO SIMČIČ * LEKTOR: AVGUŠTIN PIRNAT * IZDALA MLADINSKA KNJIGA V LJUBLJANI * ZA ZALOŽBO ZORKA PERŠIČ * NATISNILA TISKARNA LJUDSKA PRAVICA V LJUBLJANI

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

L.P. 7.8

